

Conference proceedings

International Scientific-Practical Conference

ECONOMIC GROWTH IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

XVIIth Edition

October 12-13, 2023

Volume III

SCIENTIFIC SESSION

**„MIGRATION AND DEMOGRAPHIC CHANGE:
CHALLENGES AND PUBLIC POLICIES”**

Chisinau, 2023

International Scientific-Practical Conference

**ECONOMIC GROWTH IN THE
CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

17th edition
October 12-13, 2023

Volume III

**SCIENTIFIC SESSION
„MIGRATION AND DEMOGRAPHIC CHANGE:
CHALLENGES AND PUBLIC POLICIES”**

Conference Proceedings

Chisinau, 2023

082=135.1=111=161.1

E 15

*Approved by the Scientific Council of the National Institute for Economic Research,
minutes no. 4 of November 20, 2023*

Scientific Coordinator:

Gagauz Olga, Habilitated Doctor, Associate Professor

Contributing Editors:

Buciuceanu-Vrabie Mariana, PhD, Associate Professor

Tabac Tatiana, PhD Student, Scientific Researcher

Proofreading (in Romanian):

Tamara Zasmenco

The Volume III includes papers, presented within Session "Migration and demographic change: challenges and public policies" was held within the project from the State Program (2020-2023) 20.80009.0807.21 "Migration, demographic changes and stabilization policy".

The authors are responsible for the content and correctness of the texts.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Economic growth in the conditions of globalization", international scientific-practical conference (17 ; 2023 ; Chisinau). International Scientific-Practical Conference "Economic growth in the conditions of globalization", 17th Edition, October 12-13, 2023 : Conference proceedings / coordinating editor: Gagauz Olga ; scientific committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. – Chisinau : [SEP ASEM], 2023 – . – ISBN 978-9975-167-19-2.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Vol. 3 : Scientific session "Migration and demographic change: challenges and public policies". – 2023. – 261 p. : fig., tab. – Antetit.: Academy of Economic Studies of Moldova, National Institute for Economic Research. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-167-22-2 (PDF).

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17>

© National Institute for Economic Research, 2023,

© Centre for Demographic Research, 2023

SCIENTIFIC COMMITTEE

President:

STRATAN Alexandru, Habilitated Doctor, University Professor, Correspondent Member of ASM, Rector of the AESM, Moldova

Vice President:

GAGAUZ Olga, Habilitated Doctor, Associate Professor, Director of the NIER, AESM, Moldova

BELOSTECINIC Grigore, Academician of ASM, AESM, Moldova

CHIVU Luminița, PhD, Professor, General Director of NIER, Romanian Academy

ALBU Lucian-Liviu, Academician, General Director, Institute for Economic Forecasting, Romanian Academy, Romania

GURSKII Vasili, Habilitated Doctor, Director, Institute of Economics, National Academy of Sciences of Belarus

COCIUG Victoria, PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Research and Partnerships, AESM, Moldova

VASILE Valentina, PhD, Director, Institute of National Economy, Romanian Academy

MOAGAR POLADIAN Simona, Habilitated Doctor, Director, Institute for World Economy, Romanian Academy

TESELEANU George, PhD, Professor, Titular Member, Technical Sciences Academy of Romania

HERZFELD Thomas, PhD, Professor, Director, Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies, Germany

DRAGOMIR Vili, PhD, Director, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania

MIGLIACCIO Guido, PhD, Associate Professor, University of Sannio, Italy

NIKOLOV Dimitre, PhD, Professor, Director, Institute of Agricultural Economics, Bulgaria

NEMAN Muradli, PhD, Vice-Rector, State University of Economics, Azerbaijan

DINGA Emil, PhD, Professor, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romania

VARESE Erica, PhD, Associate Professor, University of Turin, Italy

ILIAȘ Nicolae, PhD, Professor, University of Petrosani, Romania

POLCYN Jan, Habilitated Doctor, Stanislaw Staszic State University of Applied Sciences in Pila, Poland

ȘAVGA Larisa, Habilitated Doctor, Professor, Rector of Trade Cooperative University of Moldova

COBZARI Ludmila, Habilitated Doctor, Professor, AESM, Moldova

VASA Laszlo, PhD, Professor, Szent István University, Hungary

LAKOV Plamen Marinov, PhD, Professor, University of Agribusiness and Rural Development, Plovdiv, Bulgaria

KURILO Irina, Habilitated Doctor, M.V. Ptukha Institute for Demography and Social Studies, National Academy of Sciences of Ukraine

CLICHICI Dorina, PhD, Associate Professor, Institute for World Economy, Romanian Academy

BLYZNIUK Viktoriia, Habilitated Doctor, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine

TIMUȘ Angela, PhD, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

MANOLE Alexandru Lucian, PhD, Professor, Rector, "ARTIFEX" University of Bucharest, Romania

GĂNECU Cristina, PhD, Associate Professor, Constantin Brâncoveanu University, Pitești, Romania

KOMOROWSKI Piotr, PhD, Associate Professor, Cardinal Stefan Wyszyński University of Warsaw, Poland

ALEXANDRI Cecilia, PhD, Director, Institute of Agricultural Economics, Romanian Academy

GAVRILESCU Camelia, PhD, Institute of Agricultural Economics, Romanian Academy, Romania

URSU Ana PhD, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania

PERCIUN Rodica, Habilitated Doctor, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

HAMURARU Maria, PhD, Associate Professor, Moldovan State University, Moldova

CIOBANU Ghenadie, PhD, Associate Professor, "ARTIFEX" University of Bucharest, Romania

ULIAN Galina, Habilitated Doctor, Professor, Moldovan State University, Moldova

PARMACLI Dmitrii, Habilitated Doctor, Professor University, Comrat State University, Moldova

BAJURA Tudor, Habilitated Doctor, Professor, NIER, AESM, Moldova

BUCIUCEANU-VRABIE Mariana, PhD, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

COLESNICOVA Tatiana, PhD, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

VINOGRADOVA Natalia, PhD, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

IORDACHI Victoria, PhD, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

NOVAC Alexandra, PhD, Associate Professor, NIER, AESM, Moldova

POPA Viorica PhD, NIER, AESM, Moldova

IANIOGLO Alina PhD, NIER, AESM, Moldova

ORGANIZING COMMITTEE

President:

GAGAUZ Olga, Habilitated Doctor, Associate Professor, Director of the NIER, AESM, Moldova

Vice President:

TIMUȘ Angela, PhD, Associate Professor, Scientific Secretary, NIER, AESM

POPA Nicolae, Scientific Researcher, Deputy Director, NIER, AESM

PERCIUN Rodica, Habilitated Doctor, Associate Professor, NIER, AESM

BUCIUCEANU-VRABIE Mariana, PhD, Associate Professor, NIER, AESM

COLESNICOVA Tatiana, PhD, Associate Professor, NIER, AESM

VINOGRADOVA Natalia, PhD, Associate Professor, NIER, AESM

NOVAC Alexandra, PhD, Associate Professor, NIER, AESM

POPA Viorica, PhD, NIER, AESM

IANIOGLO Alina, PhD, NIER, AESM

GRIBINCEA Corina, PhD, NIER, AESM

GRIGORAȘ Ecaterina, PhD, NIER, AESM

BORDIAN Elena, Republican Technical-Scientific Library, NIER, AESM

LUCAȘENCO Eugenia, PhD Student, NIER, AESM

IAȚIȘIN Tatiana, PhD Student, NIER, AESM

CIOBANU Mihail, PhD Student, NIER, AESM

ȘOLDAN Elena, Editor-in-chief, NIER, AESM

TABAC Tatiana, PhD Student, NIER, AESM

CEBAN Alexandru, PhD Student, NIER, AESM

MIGUNOVA Elena, Republican Technical-Scientific Library, NIER, AESM

GORCEAG Silvia, Republican Technical-Scientific Library, NIER, AESM

SANDULESCU Alexandru, NIER, AESM

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	8
Olga PENINA SOCIO-DEMOGRAPHIC DETERMINANTS OF MORTALITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	10
Mariana BUCIUCEANU-VRABIE, Galina SAVELIEVA SUSTENABILITATEA SISTEMELOR SOCIALE ÎN CONTEXTUL ÎMBĂTRÂNIRII POPULAȚIEI	21
Diana CHEIANU-ANDREI INTERVENȚIA ECHIPELOR MULTIDISCIPLINARE COMUNITARE ÎN ASISTENȚA FEMEILOR-VICTIME ALE VIOLENȚEI ÎN FAMILIE	32
Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI INFERTILITATEA CUPLURILOR DIN PERSPECTIVA POLITICII DEMOGRAFICE	47
Ecaterina GRIGORAȘ EXPLORING THE CORRELATION BETWEEN SOCIODEMOGRAPHIC FACTORS AND WOMEN'S FERTILITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	59
Irina PAHOMII, Vitalie ȘTÎRBA DIFERENȚE RURAL-URBAN ÎN DINAMICA SPERANȚEI DE VIAȚĂ ȘI POLITICILE DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI	68
Elena ȘOLDAN THE ECONOMIC LIFE CYCLE AND THE DEMOGRAPHIC DIVIDEND UNDER THE NTA APPROACH, EVIDENCE FROM EUROPEAN COUNTRIES	77
Iryna KURYLO, Svitlana AKSYONOVA GENERATIVE STRATEGIES IN TIMES OF SHOCKS: UKRAINE'S EXPERIENCE	90
Галина САВЕЛЬЕВА, Светлана ЗАХАРОВ СТАРЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ: ВЫЗОВ ДЛЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ПОЛИТИК В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА	99
Андрей КРИВЕНКО УКРАИНСКИЕ ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ В ПРИДНЕСТРОВЬЕ: УСЛОВИЯ И ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ К МЕСТНЫМ УСЛОВИЯМ	118
Dessislava POLEGANOVA, Desislava VARADZHAKOVA, Marina RAYKOVA SPATIAL POLARIZATION AND URBAN GHETTOIZATION OF THE ROMA POPULATION IN BULGARIA	128

Ludmila SLYUSAR CHILDREN WITHOUT PARENTAL CARE IN UKRAINE: CONSEQUENCES OF FULL-SCALE WAR	135
Iryna MAIDANIK FORCED MIGRATION, VOLUNTARY RETURN, AND RESHAPED SAFETY OF THE UKRAINIAN POPULATION AFTER THE FULL SCALE RUSSIAN INVASION	142
Marion SANTORELLI, Domenico CATULLO HUMAN MOBILITY AND LANGUAGE: TOWARDS NEW MULTILINGUAL APPROACHES WITH AI	153
Olga POALELUNGI INTEGRAREA STRĂINILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA. ÎNTRE PROVOCĂRI ȘI NECESITĂȚI	164
Tatiana TABAC EXPLORAREA IMPACTULUI MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE ȘI INTERNE ASUPRA DISTRIBUȚIEI REGIONALE A POPULAȚIEI	178
Mariana CRÎȘMARU TRANZIȚIA TINERILOR LA VIAȚA DE ADULT ÎN CONDIȚIILE CRIZELOR PRELUNGITE	187
Mariana BĂLAN, Carmen UZLĂU THE IMPACT OF RECENT CRISES ON INTERNATIONAL MIGRATION	199
Alina-Georgeta AILINCĂ LINKS BETWEEN EUROPEAN UNION SOME SOCIAL REFORMS FEATURES AND SOCIAL INDICATORS FOR 2011-2021 PERIOD	209
Mihaela SAVU, Delia TESELIOS THE RELATIONSHIP BETWEEN THE AVERAGE MONTHLY NET WAGE AND PERMANENT EMIGRANTS IN ROMANIA	223
Natalia BARGAN RECENSĂMÂNTUL POPULAȚIEI CA SURSĂ DE INFORMAȚII ÎN ELABORAREA POLITICILOR PUBLICE	229
Natalia COJOCARU BARIERE ÎN AUTOREPREZENTAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA	239
Valentina COTELNIC COSTURI SOCIO-ECONOMICE ALE ACCIDENTELOR DE MUNCĂ ...	248

FOREWORD

The scientific session titled "Migration and Demographic Changes: Challenges and Public Policies," organized by the Centre for Demographic Research, gathered approximately 45 researchers and representatives from research institutions and universities in Moldova, Romania, Macedonia, Bulgaria, Italy, Ukraine, and Belarus.

The session addressed issues concerning depopulation, reproductive behaviour, infertility and its determinants, high mortality, gender gaps, the sustainability of the social system amidst an aging population, the evolution and transformation of family structures, the impact of migration on regional population dynamics, the emigration intentions of young students and future doctors, and the specificities of foreign immigration and integration policies.

The debate on demographic and socio-economic issues focused on identifying solutions to mitigate the negative impact on the population and society. The discussion encompassed strategies aimed at bolstering demographic resilience, enhancing population health, tackling infertility issues, adapting policies to address the challenges posed by an aging population and resilience of the social systems, as well as refining migration policies to facilitate the integration of immigrants and effectively manage external migration flows.

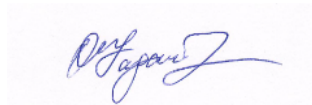
Several recommendations emerged from the discussions:

- Place increased emphasis on considering demographic factors when formulating economic and social policies; implementation of structural reforms aimed at enhancing employment opportunities and augmenting the pool of contributors to the pension system; diversification of funding sources for the pension system; promotion of preventive and primary healthcare services to curtail long-term costs; designing more targeted and impactful social assistance programs tailored to address the specific needs of the elderly; introduction of training and reintegration initiatives for older individuals, fostering their continued active participation within society.
- A multi-sectoral and comprehensive approach to socio-economic development is recommended, primarily through the regionalization of high-quality healthcare services. This approach aims to diminish disparities and inequalities observed in urban-rural mortality trends and causes of death.
- Efforts should focus on strengthening institutional capacities for the modern diagnosis and treatment of infertility. This includes initiatives to enhance access to specialized medical services for diagnosing and treating infertility.

Additionally, raising public awareness and education levels regarding infertility prevention are crucial facets of this initiative.

- Continuous monitoring of both external and internal migration dynamics is essential. This involves meticulous tracking based on regional characteristics to stem the outflow of young people and the economically active population.
- The promotion of integration policies for foreigners should be founded on a social integration/interculturalism model. This model emphasizes the rights and corresponding obligations of both minority groups and the host country, fostering a framework for successful integration.

The articles featured in this volume serve as valuable resources for evidence-based programming and rigorous scientific analysis within the domain of population and development. We believe that the findings presented here will pique the curiosity of researchers, both on a national and international scale, contributing significantly to the ongoing enrichment of population research.

Olga GAGAUZ,
Habilitation doctor in sociology,
Associate Professor,
Director of the NIER

SOCIO-DEMOGRAPHIC DETERMINANTS OF MORTALITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Olga PENINA, Habilitated doctor in medicine,
Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy, Moldova,
<https://orcid.org/0000-0002-3884-2751>, olga.penina@usmf.md

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.2023.17.6>

Abstract. *The study examines the influence of socio-demographic determinants, particularly marital status and educational attainment, on disparities in overall and cause-specific mortality in Moldova. **Material and methods:** Based on the depersonalised databases of death records, which include detailed ICD-10 cause-of-death data categorised by marital status and educational attainment, we analysed mortality patterns for the population aged 30 years and over during two periods around the 2004 and 2014 censuses. Absolute and relative differences in standardised death rates with 95% CIs were calculated. The reference groups were the married population and the population with higher education. **Results:** Significant differences in all-cause and cause-specific mortality according to marital status and educational level were found for both sexes. Particularly vulnerable groups included divorced men, never-married women and men and women with primary education or less. Marriage and higher education had a protective effect on mortality for both sexes. In 2013-2014, the difference in life expectancy at age 30 between divorced men or never-married women and their married counterparts was more than 12 years. The difference between those with higher education and those with primary education or less was more than ten years for men and nine years for women. Mortality disparities associated with marital status and education were most pronounced among young adults and decreased with age. **Conclusions:** Targeted preventive measures aimed at reducing mortality among vulnerable subgroups are essential, focusing on risk factors associated with infectious and respiratory diseases, liver cirrhosis and external causes of death.*

Keywords: *life expectancy, cause of death, marital status, level of education, health disparities, Republic of Moldova*

JEL: A14, A20, J10, J31

UDC: 314.14(478)

Introduction. Persistent health disparities related to socioeconomic factors are evident in many nations, including well-developed Western European countries (Mackenbach, 2012; Mackenbach et al., 2018). Substantial variations in health outcomes exist among different socioeconomic groups, with individuals possessing lower levels of education, occupation, or income facing a heightened risk of premature death. To illustrate, in Lithuania, men with higher education experience a life expectancy of 11.0 years longer than their counterparts with only primary education (Jasilionis et al., 2006).

These health disparities can be attributed to differences between population groups in various health determinants, including living conditions, education,

occupation, income, health-related behaviours, healthcare accessibility, disease prevention, health promotion services, and public policies influencing the distribution and quality of these factors (Commission of the European Communities, 2009).

The issue of high mortality is of great concern in the Republic of Moldova (Moldova), which holds the lowest life expectancy at birth in Europe. In 2019, life expectancies were 66.8 years for men and 75.0 years for women (Biroul National de Statistica, 2022), marking a 13.0 and 10.4 years difference from France, and a 12.0 and 8.3 years difference from Germany (Max Planck Institute for Demographic Research (Germany) et al., 2021).

The stagnation in life expectancy improvement can be attributed to persistent disparities in health among different demographic, regional, and social groups within the Moldovan population. Therefore, solely analysing mortality at the national level is often inadequate for developing effective interventions to address the ongoing public health crisis. Reducing disparities in population health is a primary goal outlined in major national and international health policy documents. To effectively combat high mortality in Moldova, efforts must be directed towards reducing mortality while also addressing inequalities between socio-demographic groups. Notably, no studies have been conducted in Moldova regarding population-level differences in mortality by marital status and educational level.

The aim of the study is to examine disparities in overall and cause-specific mortality by marital status and the level of education. The hypothesis underlying this research is that the high mortality at the national level coexists with significant social disparities in mortality. Additionally, various social population subgroups contribute differently to the life expectancy improvements observed in Moldova since 2005.

Literature review. From a methodological perspective, two distinct types of studies examining social inequalities can be identified. The first type involves research conducted using unlinked mortality and population data. For instance, in the Former Soviet Union (FSU) countries, including Moldova, during the Soviet era, statistical offices compiled additional tables detailing the distribution of deaths based on social characteristics such as marital status, educational level, and ethnicity for a few years surrounding the census year. Social disparities in mortality were analysed over various time periods in Russia (Shkolnikov et al., 2022), Estonia (Leinsalu et al., 2003, 2004) and Lithuania (Kalediene et al., 2007). The second type of study involves census-linked research or studies based on population registers. In these cases, a death certificate recorded by a statistical office is linked to an individual census form, and information about the social characteristics of the deceased is extracted from the census data.

To our knowledge, the only studies providing evidence on social mortality disparities based on both census-linked and census-unlinked data in Eastern Europe originate from investigations in Lithuania and Estonia (Jasilionis et al., 2012; Jasilionis & Leinsalu, 2021; Shkolnikov et al., 2007). Shkolnikov et al. assessed the differences in life expectancy estimates derived from census-linked and unlinked mortality data in Lithuania between 2001 and 2004. Their findings indicated that

unlinked data tend to overestimate mortality in disadvantaged groups and underestimate it in advantaged groups. The discrepancies between these two data sources were notably more pronounced concerning educational attainment compared to marital status (Shkolnikov et al., 2007).

Jasilionis et al. conducted an analysis of the registration of the ethnicity of deceased individuals in Lithuania using data from both the census and death registry. Their study revealed significant discrepancies in the recording of deaths for Russian, Polish, and other ethnicities, which were underestimated, while Lithuanian ethnicity was overestimated. Consequently, this bias resulted in the underestimation of mortality rate ratios among the three minority ethnic groups (Jasilionis et al., 2012).

In unlinked census studies, information about the social characteristics of the deceased is gathered from two different sources (Jasilionis et al., 2006). On the one hand, the distribution of deaths by social characteristics is based on death records provided by a relative of the deceased, known as a proxy informant. On the other hand, the distribution of population counts by the same social characteristics is reported by individuals during the census. This discrepancy, referred to as the “numerator-denominator” bias, can be avoided in census-linked or longitudinal studies.

Research methodology. In accordance with international recommendations, both absolute and relative mortality differences based on socio-demographic characteristics such as marital status and level of education were employed. The reference groups were defined as the married population (marital status) and the population with higher education (level of education). To calculate the absolute or rate difference (RD), the difference between standardised death rates (SDR) in the population group under consideration and SDR in the reference group was computed. Meanwhile, the relative difference or rate ratio (RR) was assessed as the ratio of SDR in the population group under consideration to SDR in the reference group. Both rate ratio and rate difference are weighted averages calculated as the ratio or difference of directly standardised death rates (Schoenbach & Rosamond, 2000).

To determine statistical significance, 95% confidence intervals (95% CI) were used for comparing an estimate (e.g., SDR in divorced males) against a reference value (e.g., SDR in married males). When the reference value fell outside the 95% CI for the estimate (non-overlapping CI), it indicated a statistically significant difference ($p < 0.05$). Non-overlapping confidence intervals for both RD and RR indicated a statistically significant difference ($p < 0.05$) (APHO, 2010). The estimation of 95% CIs for RD and RR was performed using the R package “dsr” (version 0.2.2) (Kumar, 2019/2022). Life tables and 95% CIs by marital status and level of education for the population aged 30 years and older were computed using an R function (Camarda, n.d.).

Main results. In the years 2003-2005 and 2013-2014, life expectancy at age 30 exhibited noteworthy variations among different marital status categories. Among these categories, the highest life expectancy was observed for married men and women, while the lowest life expectancy was found among never-married women and divorced men. During the first period, the disparity in life expectancy

between the two categories was more pronounced among males, with a difference of 12 years, compared to females, who had an 8.2-year difference. In the second period, this difference increased for both sexes, with almost 13 years separating the two groups ($p < 0.05$).

The greatest gains in life expectancy at age 30 between the two periods were experienced by married women and widowed men, with an increase of 3.7 years. Moreover, life expectancy at age 30 showed significant improvements, increasing by over two years for married and never-married men, as well as 2.7 years for widowed women ($p < 0.05$) from 2003-2005 to 2013-2014. However, the changes in mortality were most unfavourable for divorced individuals, particularly divorced women. Their life expectancy at the age of 30 decreased considerably, by more than two years, during this time period (*Table 1*).

Table 1. Life expectancy at age 30 by marital status and the level of education in Moldova in 2003-2005 and 2013-2014, by sex (years)

	2003-2005		2013-2014	
	Males	Females	Males	Females
<i>By marital status</i>				
Never-married	28.41 (27.88-28.96)*	35.81 (35.35-36.23)*	30.54 (30.05-31.07)*	34.87 (34.39-35.38)*
Married	38.29 (38.17-38.41)	44.0 (43.88-44.13)	40.91 (40.76-41.07)	47.71 (47.51-47.9)
Divorced	26.26 (25.83-26.67)*	42.69 (42.23-43.16)*	27.72 (27.29-28.16)*	40.33 (39.95-40.73)*
Widowed	27.21 (26.19-28.22)*	41.23 (40.81-41.63)*	30.91 (29.47-32.2)*	43.97 (43.53-44.44)*
Difference (max.-min.)	12.04	8.19	13.19	12.84
<i>By the level of education</i>				
Primary or lower	31.82 (31.26-32.35)*	39.49 (38.94-40.02)*	33.59 (32.9-34.25)*	40.92 (40.14-41.62)*
Secondary	36.68 (36.53-36.84)*	45.29 (45.11-45.49)*	37.48 (37.31-37.66)*	45.89 (45.72-46.06)*
Higher	41.88 (41.55-42.22)	50.77 (50.31-51.2)	44.31 (43.93-44.73)	50.75 (50.38-51.16)
Difference (max.-min.)	10.06	11.28	10.72	9.83

Note: without Transnistria. * p -value < 0.05 compared to married males and females.

Source: author's calculations based on NBS and NAPH data.

In both study periods, the most significant disparity in life expectancy at age 30 was observed between individuals with higher education and those with primary or lower education for both men and women. In the second period, the difference in life expectancy between men with higher education and men with secondary education was 6.8 years, whereas the gap widened to 10.7 years between men with higher education and men with primary or lower education. From 2003-2005 to 2013-2014, the life expectancy difference at age 30 between men with higher education and men with secondary education increased by more than one year, while it remained relatively constant between men with higher education and men with primary or lower education.

For women, the difference in life expectancy at age 30 between those with higher educational attainment and those with secondary and primary or lower educational attainment was 4.8 and 9.8 years, respectively ($p < 0.05$). Between the two censuses, the longevity gap between women with higher education and women with primary or lower education decreased by 1.5 years (from 11.3 years in 2003-2005, $p < 0.05$). At the same time, the difference between women with higher education and women with secondary education remained largely consistent over the study period (5.3 years in 2003-2005, $p < 0.05$).

Table 2 provides information regarding the contribution of the absolute difference (RD, rate difference) for a specific cause of death, expressed as a percentage, to the absolute difference in mortality from all causes of death combined in 2013-2014.

Table 2. Impact of absolute differences by marital status and the level of education and cause of death on absolute differences in all-cause mortality in 2013-2014. Moldova, by sex (%)

	By the level of education		By marital status (%)		
	Primary or lower	Secondary	Never-married	Divorced	Widowed
<i>Males</i>					
Infectious diseases	2.01	3.65	6.82	2.49	3.64
Neoplasms	1.29	8.79	-3.95	12.88	0.76
Circulatory system diseases	67.65	52.42	39.69	56.08	62.75
Respiratory system diseases	11.53	10.17	17.50	4.78	8.04
Digestive system diseases	5.91	8.27	7.80	8.51	9.21
External causes	8.12	14.44	24.96	12.18	12.98
Other diseases	3.48	2.19	7.62	3.16	3.07
All causes of death	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
<i>Females</i>					
Infectious diseases	1.03	1.26	0.65	0.82	1.15
Neoplasms	-5.47	-5.12	6.08	18.51	0.19
Circulatory system diseases	82.55	76.92	77.26	64.26	74.00

	By the level of education		By marital status (%)		
	Primary or lower	Secondary	Never-married	Divorced	Widowed
Respiratory system diseases	5.53	3.10	4.96	2.86	4.11
Digestive system diseases	9.20	16.50	5.03	7.06	14.97
External causes	3.27	4.44	4.39	2.75	4.55
Other diseases	3.87	2.83	1.65	3.77	1.41
All causes of death	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

RD - rate difference per 100000 populations. Reference population: married males and males with higher education. The impact of RD in mortality from a cause *i* on RD in all-cause mortality was calculated as follows: RD for a cause *i* / RD for all causes x 100

Source: author's calculations based on NBS and NAPH data.

The impact of circulatory system diseases was most pronounced for the non-married population and individuals with primary or lower education and secondary education, both among males and females. Among these groups, the influence was strongest among females with primary or lower education (83%) and weakest among males with secondary education (52%). Interestingly, neoplasms were the second leading cause of death in terms of specific mortality patterns for various educational categories, but they did not explain the differences in mortality related to education level. In contrast, in 2013-2014, diseases of the respiratory system, diseases of the digestive system, and external causes of death accounted for more than 30% of the absolute differentiation in mortality for men with secondary education and over 25% for men with primary or lower education. Among women, diseases of the digestive system ranked as the second leading cause of death, contributing to all-cause mortality differences between those with higher education and those with secondary or primary education.

For the non-married population, circulatory system diseases were the primary cause of death responsible for absolute inequalities in overall mortality compared to their married counterparts. In 2013-2014, the contribution of this category varied, ranging from 40% for never-married males to 63% for widowed males. Among females, the impact was even higher, with figures ranging from 64% for divorced females to 77% for never-married females. Neoplasms had the most significant impact on divorced males (13%) and females (18%). The contribution of external causes of death to overall mortality inequalities varied from 12% for divorced and widowed males to 25% for never-married males during the second period. Digestive system diseases played a considerable role in the absolute inequalities among widowed females (15%), while diseases of the respiratory system played a significant role in the disparities among never-married males (17%).

In 2013-2014, the largest relative differences (RR, rate ratio) in all-cause mortality among males were observed for divorced males (RR=2.5, $p < 0.05$), while

for the other marital categories, these differences were somewhat less pronounced but still statistically significant (Fig. 1). Specifically, the highest RR was noted for divorced males concerning infectious diseases (RR=7.8, p<0.05) and external causes of death (RR=4.0, p<0.05). For diseases of the respiratory system, excess mortality was most prominent for divorced and never-married males (RR=3.0, p<0.05). Relative differences for diseases of the circulatory and digestive systems, as well as other causes of death, ranged from 1.5 to 2.8 times (p<0.05). Additionally, mortality from neoplasms showed statistically significant differences between married and divorced men (RR=2.0, p<0.05).

In 2013-2014, the most significant differences in all-cause mortality among females were observed for never-married females (RR=3.3, p<0.05). For this category of women, the risk of death was eight times higher for infectious diseases and five times higher for external causes and diseases of the respiratory system compared to married females (p<0.05). The mortality disadvantage among never-married females for chronic diseases was less pronounced, varying between 2.1 (neoplasms) and 3.4 (circulatory system diseases). Notably, the excess of deaths from neoplasms was most prominent among divorced females (RR=2.9, p<0.05).

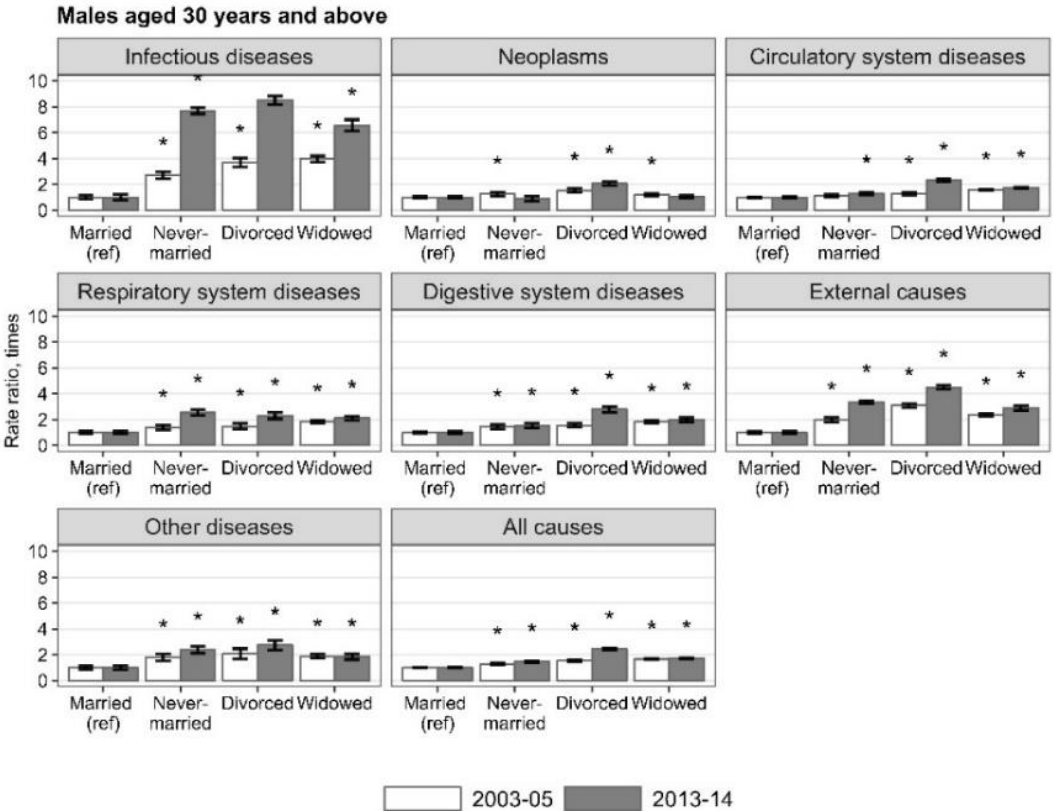
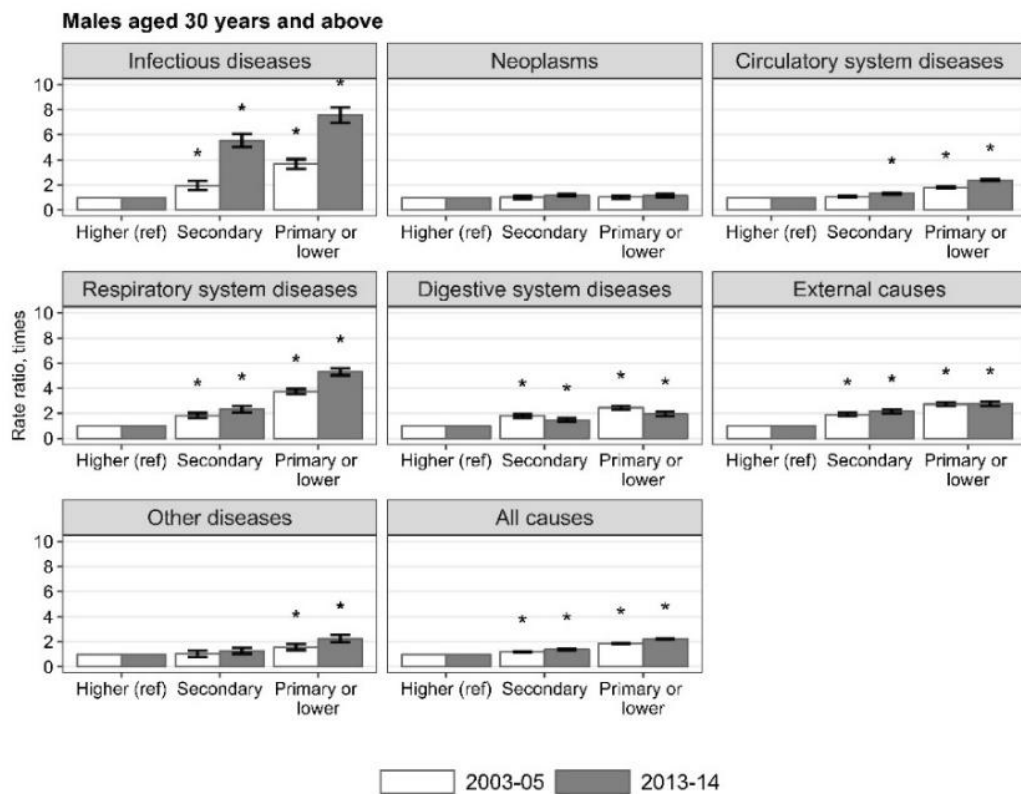

Figure 1. Mortality rate ratio by main cause of death and marital status in 2003-2005 and 2013-2014, Moldova, males aged 30 years and over (times)

Note: reference group (ref.) – married males.

Source: author’s calculations based on NBS and NAPH data.

* The difference from the reference group is statistically significant ($p < 0.05$)

Figure 2. Mortality rate ratio by main cause of death and the level of education in 2003-2005 and 2013-2014, Moldova, males aged 30 years and over (times)

Note: reference group (ref.) – males with higher education.

Source: author's calculations based on NBS and NAPH data.

In the second study period, relative mortality differences were most pronounced among men with primary education or less, particularly concerning infectious diseases ($RR=7.6$, $p < 0.05$), diseases of the respiratory system ($RR=5.3$, $p < 0.05$), and external causes of death ($RR=2.8$, $p < 0.05$). The relative differences in mortality among women with primary education or less were particularly significant for infectious diseases ($RR=7.7$, $p < 0.05$) and diseases of the respiratory system ($RR=4.1$, $p < 0.05$). For other causes of death, excluding neoplasms, the rate ratio ranged from 2.4 to 2.7 times. Notably, differences in neoplasm mortality by education level were not statistically significant (Fig. 2).

Discussion and conclusions. The study aimed to investigate disparities in all-cause and cause-specific mortality in Moldova, focusing on marital status and educational attainment. The availability of data *limited* our research to two specific periods, closely aligned with the population censuses conducted in 2004 and 2014, which provided a unique source of population data categorised by the analysed attributes.

We examined both absolute and relative differences in all-cause and cause-specific mortality for the years 2003-2005 and 2013-2014, using the married population and individuals with higher education as reference groups. In the latter

period, life expectancy differences by marital status were equally pronounced for both men and women. Married men and women exhibited the highest life expectancy at age 30, while never-married women and divorced men had the lowest values. The maximum disparity between these groups amounted to around 13 years for both genders. In the second period, the difference in life expectancy at age 30 between the population with higher education and those with primary education or lower was approximately ten years for both men and women. The most significant disparities in death probabilities based on the analysed socio-demographic characteristics were found within the age groups 30-39 and 40-49, with a less pronounced impact on older adults. Over the period between the two censuses, the increase in mortality differences associated with marital status was more pronounced among women than men. Meanwhile, differentiation in life expectancy by educational level remained relatively stable over time for males and showed a slight decline among females.

Our findings align with a census-linked study on socio-demographic disparities in Lithuania, where the lowest life expectancy at age 30 in 2001-04 was observed among divorced males, never-married females, and individuals with less than a secondary education. The maximum difference in male life expectancy at age 30 by marital status and educational level in Lithuania (11 years) closely resembled the observations in our study. However, female life expectancy differentiation was less marked in Lithuania compared to Moldova, with the largest difference among Lithuanian women not exceeding seven years by educational level and five years by marital status (Jasilionis et al., 2006). This fact suggests that the health situation of Moldovan women is not only less favourable compared to other FSU countries (Penina et al., 2022) but also exhibits more pronounced socio-demographic inequalities.

In most instances, the identified advantaged and disadvantaged population groups remained consistent when analysing mortality disparities by cause of death. The risk of mortality from leading causes of death consistently remained higher in the groups under investigation compared to the reference groups. Circulatory system diseases contributed the most to the absolute difference in all-cause mortality between the reference groups and the groups under examination. However, the most significant relative differences concerning marital status and educational level were observed for infectious and respiratory diseases. High relative disparities were also evident for two alcohol-related causes of death, external causes and digestive system diseases. Being never-married, divorced, or having primary or lower education was associated with an increased risk of mortality. At the same time, the level of education did not appear to influence the risk of mortality from neoplasms.

To address social disparities in Moldova based on marital status and educational level, efforts should focus on reducing mortality within the identified vulnerable social groups, namely divorced men, never-married women, and adults aged 30 and over with primary education or lower. In these social groups, particularly within the 30-49 age range, preventive measures should be implemented to address risk factors associated with infectious diseases, respiratory diseases, liver cirrhosis, and external causes of death.

REFERENCES

- APHO. (2010). *Technical Briefing 3. Commonly used public health statistics and their confidence intervals*. Association of Public Health Observatories. <https://www.semanticscholar.org/paper/Technical-Briefing-3%3A-Commonly-Used-Public-Health-Eayres/5bb31373c003ce7407fca5d79a79a0e96fb1ac7b>
- Biroul National de Statistica. (2022). *Anuarul statistic al Republicii Moldova in 2022 [Statistical Yearbook of the Republic of Moldova in 2022]*. Statistica Moldovei.
- Camarda, C. G. (n.d.). *Life Expectancy Confidence Interval*. [Computer software]. <https://sites.google.com/site/carlogiovannicamarda/r-stuff/life-expectancy-confidence-interval>
- Commission of the European Communities. (2009). *Solidarity in Health: Reducing Health Inequalities in the EU*. https://health.ec.europa.eu/social-determinants/overview/commission-communication-solidarity-health-reducing-health-inequalities-eu_en
- Jasilionis, D., & Leinsalu, M. (2021). Changing effect of the numerator-denominator bias in unlinked data on mortality differentials by education: Evidence from Estonia, 2000-2015. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 75(1), 88-91. <https://doi.org/10.1136/jech-2020-214487>
- Jasilionis, D., Stankūnienė, V., & Shkolnikov, V. M. (2006). *Socio-demographic mortality differentials in Lithuania, 2001-2004. Outcomes from the first census-linked survey*. Statistics Lithuania, Institute for Social Research.
- Jasilionis, D., Stankuniene, V., Ambrozaitiene, D., Jdanov, D. A., & Shkolnikov, V. M. (2012). Ethnic mortality differentials in Lithuania: Contradictory evidence from census-linked and unlinked mortality estimates. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 66(6), e7. <https://doi.org/10.1136/jech.2011.133967>
- Kalediene, R., Petrauskiene, J., & Starkuviene, S. (2007). Inequalities in mortality by marital status during socioeconomic transition in Lithuania. *Public Health*, 121(5), 385-392. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2006.09.026>
- Kumar, M. (2022). *Dsr: Compute Directly Standardised Rates, Ratios and Differences*. R package version 0.2.2. (0.2.2) [R]. <https://github.com/mattkumar/dsr> (Original work published 2019)
- Leinsalu, M., Vågerö, D., & Kunst, A. E. (2003). Estonia 1989-2000: Enormous increase in mortality differences by education. *International Journal of Epidemiology*, 32(6), 1081-1087. <https://doi.org/10.1093/ije/dyg192>
- Leinsalu, M., Vågerö, D., & Kunst, A. E. (2004). Increasing ethnic differences in mortality in Estonia after the collapse of the Soviet Union. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58(7), 583-589. <https://doi.org/10.1136/jech.2003.013755>

- Mackenbach, J. P. (2012). The persistence of health inequalities in modern welfare states: The explanation of a paradox. *Social Science & Medicine*, 75(4), 761-769. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.02.031>
- Mackenbach, J. P., Valverde, J. R., Artnik, B., Bopp, M., Brønnum-Hansen, H., Deboosere, P., Kalediene, R., Kovács, K., Leinsalu, M., Martikainen, P., Menvielle, G., Regidor, E., Rychtaříková, J., Rodriguez-Sanz, M., Vineis, P., White, C., Wojtyniak, B., Hu, Y., & Nusselder, W. J. (2018). Trends in health inequalities in 27 European countries. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(25), 6440-6445. <https://doi.org/10.1073/pnas.1800028115>
- Max Planck Institute for Demographic Research (Germany), University of California, Berkeley (USA), French Institute for Demographic Studies (France). (2021). *HMD. Human Mortality Database*. The Human Mortality Database. <https://www.mortality.org/>
- Penina, O., Meslé, F., & Vallin, J. (2022). *Mortality trends by causes of death in the Republic of Moldova, 1965-2020*. Tipografia CEP Medicina. <https://library.usmf.md/ro/library/medicina-sociala-si-management/penina-o-mesle-f-vallin-j-mortality-trends-causes-death>
- Schoenbach, V. J., & Rosamond, W. D. (2000). Standardisation of rates and ratios. In: *Understanding the fundamentals of epidemiology: An evolving text; Table of contents*. Department of Epidemiology, School of Public Health, University of North Carolina at Chapel Hill. <http://www.epidemiolog.net/evolving/TableOfContents.htm>
- Shkolnikov, V. M., Andreev, E. M., & Jasilionis, D. (2022). Changes in mortality disparities by education in Russia from 1998 to 2017: Evidence from indirect estimation. *European Journal of Public Health*, 32(1), 21-23. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckab070>
- Shkolnikov, V. M., Jasilionis, D., Andreev, E. M., Jdanov, D. A., Stankuniene, V., & Ambrozaitiene, D. (2007). Linked versus unlinked estimates of mortality and length of life by education and marital status: Evidence from the first record linkage study in Lithuania. *Social Science & Medicine*, 64(7), 1392-1406. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2006.11.014>

SUSTENABILITATEA SISTEMELOR SOCIALE ÎN CONTEXTUL ÎMBĂTRÂNIRII POPULAȚIEI

Mariana BUCIUCEANU-VRABIE,
PhD in Sociology, Associate Researcher,
National Institute for Economic Research, Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-7743-7206>, buciuceanuvrabie@gmail.com

Galina SAVELIEVA,
PhD in Economy, Associate Researcher,
National Institute for Economic Research, Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-0691-7640>, gts6@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.10>

***Abstract.** In the article, key aspects related to the accelerated aging of the population in the Republic of Moldova are addressed, highlighting the demographic, economic, and social issues the country faces. Based on statistical and empirical data, the challenges faced by the elderly population are highlighted: low standard of living, poverty, integration into the labor market, limited access and quality of health services, etc. The aging process affects rural areas and the female population more significantly. The aging coefficient is on the rise, reaching 23.8% nationally and 25.4% in rural areas. According to monitoring indicators, the potential and capacity to ensure active aging of the population remain low, just over 28% nationwide and 22% in rural areas. The population structure is increasingly characterized by a higher proportion of older age groups (65-69/70-74 years). This trend has significant implications for healthcare, pension, and social assistance systems, as well as for the labor force, endangering the sustainability of social systems and the economic productivity of the country. Mitigating these challenges is essential to continue developing and promoting active and healthy aging policies with a cross-sectoral and intersectoral approach, integrating aging into various areas of development, from the economy to education and health. Creating an environment conducive to all generations requires adaptation to demographic realities, addressing the new needs of the workforce, promoting social inclusion of older persons to leverage their experience and skills, and developing measures to support elderly care and reforms to ensure an equitable pension system. The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.*

Keywords: population ageing, pension system, socio-economic challenges, care policies

JEL: J11, J14, J18

UDC: 314.72(478) + 364.61

Introducere. Îmbătrânirea populației a devenit o tendință demografică globală. Deși creșterea speranței de viață a populației ca urmare a ameliorării sănătății este un rezultat pozitiv pentru umanitate, gestionarea procesului de îmbătrânire se atestă a fi unul complicat și cu riscuri pentru sustenabilitatea sistemelor sociale, în special pentru țările cu economie precară și în condițiile crizelor prelungite. În Republica Moldova, îmbătrânirea demografică este mai rapidă în comparație cu țările europene, dat fiind faptul că numărul populației, mai ales cea tânără, este în scădere în prezent din cauza migrației externe și a creșterii naturale negative.

Surse de date și metode. În lucrare se prezintă analiza sociodemografică a componentelor sistemice în procesului de îmbătrânire demografică și a provocărilor în asigurarea sustenabilității acestora. Analiza include abordarea bazată pe dovezi prin prisma indicatorilor statistici oficiali disponibili privind îmbătrânirea populației, bunăstarea socioeconomică a populației de 55 ani și peste, integrarea acestora pe piața muncii precum și veniturile disponibile în perioada ante- și post-pensionare. În acest sens, a fost utilizată baza de date a Biroului Național de Statistică (BNS) pentru anii 2014-2023 cu referire la populația cu reședință obișnuită și datele Ministerului Muncii și Protecției Sociale (MMPS) privind sistemul de pensii. În contextul analizei au fost utilizate și datele studiilor empirice privind (auto)percepția stării de sănătate și accesibilității serviciilor de sănătate pentru populația în vârstă de 55 ani și peste (GGs, 2020; BNS, 2022).

Tendențe ale îmbătrânirii demografice. Conform datelor statistice actualizate privind populația cu reședință obișnuită, din 2512,8 mii persoane estimate la începutul anului 2023 aproape fiecare a patra persoană din țară are 60 de ani și peste, iar populația în vârstă aptă de muncă (conform legislației Republicii Moldova) constituie 59% (*Figura 1*). Procesul de îmbătrânire afectează mai accentuat localitățile rurale și populația feminină. În ultimii ani, coeficientul de îmbătrânire a populației a crescut semnificativ, ajungând la 23,8% la nivel național și 25,4% în mediul rural (*Figura 2*). Mortalitatea excesivă a bărbaților în vârstă de muncă, precum și migrația lor mai mare, provoacă o diferență semnificativă de gen în dinamica structurii de vârstă a vârstnicilor. Aproximativ 60% din numărul total al populației în vârstă de 60 ani și peste sunt femei.

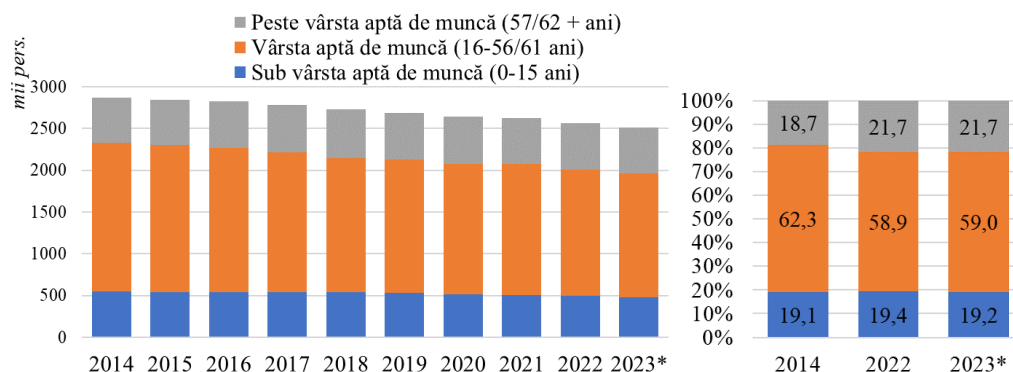

Figura 1. Dinamica numărului și a ponderii populației cu reședință obișnuită pe grupe mari de vârstă, 2014-2023

Sursa: elaborat în baza datelor BNS.

Potențialul și capacitatea pentru asigurarea longevității active a populației se menține unul mic, puțin peste 28% la nivelul țării și 22% în mediul rural, potrivit indicatorilor de monitorizare agregați în Indicele Îmbătrânirii Active (Harta de date, 2022). În structura populației în vârstă se accentuează ponderea grupurilor de vârstă mai înaintată (65-69/70-74 ani). Potrivit prognozelor se estimează că în următoarele decenii îmbătrânirea demografică va fi în ascensiune, amplificată și ca urmare a întoarcerii migranților adulți în vârstă. Până în anul 2040, peste 30% dintre persoanele care locuiesc în Moldova vor avea 60 de ani sau peste (Gagauz, O., Tabac T. and Pahomii, I., 2023).

Republica Moldova a recunoscut importanța îmbătrânirii populației și a implementat Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici. Începând cu anul 2007, au fost elaborate și implementate patru programe, fiecare cu un Plan de acțiuni, pentru integrarea îmbătrânirii active în politici. Acest demers, a adus progrese notabile în realizarea a 7 angajamente din cadrul Planului internațional de acțiune pentru îmbătrânire de la Madrid (MMPS, UNFPA, 2021). Motivarea promovării politicilor în acest domeniu a fost susținută și de adoptarea Rezoluției Parlamentului European din 7 iulie 2021, referitoare la îmbătrânirea populației în Europa, cu accent pe posibilitățile și provocările politicii privind îmbătrânirea după 2020.

Implementarea principiului îmbătrânirii active a fost preconizată și în Recomandările Comisiei Economice pentru Europa a ONU/UNECE, în urma alinierii Republicii Moldova la acțiunile planificate pentru Decada Îmbătrânirii Sănătoase (2021-2030). În această perspectivă, dezvoltarea și promovarea politicilor publice privind îmbătrânirea activă și sănătoasă necesită o abordare transversală și intersectorială. Acest aspect se extinde asupra domeniilor cheie, inclusiv dezvoltarea economică, piața muncii, educația, sănătatea, asistența și asigurarea socială.

Astfel, pentru a asigura dezvoltarea unei societăți incluzive și egalitare, indiferent de vârstă, este esențială elaborarea și promovarea politicilor axate pe îmbunătățirea calității vieții. Aceasta poate fi realizată prin includerea socială și promovarea îmbătrânirii active și sănătoase. Un accent deosebit se pune pe contribuția persoanelor în vârstă la dezvoltarea stabilă socioeconomică a țării, atât la nivel național, cât și la nivel regional și local.

Provocări socioeconomice în condițiile îmbătrânirii demografice. Reducerea populației în grupe de vârstă tinere și sporirea ponderii populației în vârstele mai adulte, contribuie la creșterea poverii asupra economiei, cantității și structurii populației aptă de muncă, finanțelor publice și, în special, asupra stabilității financiare a bugetului de asigurări sociale și medicale, structurii consumului. În același timp, procesul de îmbătrânire contribuie la o creștere a factorilor de risc social ceea ce a fost cauzată de o deteriorare a stării de sănătate, modificări ale statutului social în urma întreruperii activității de muncă și tranziție la o pensie, scăderea bunăstării materiale și a nivelului de trai, precum și apariția unor noi nevoi orientate spre noi strategii și stereotipurile de comportament ale persoanelor în vârstă. Toate acestea reprezintă provocările importante față de politici socioeconomice promovate în condițiile îmbătrânirii demografice.

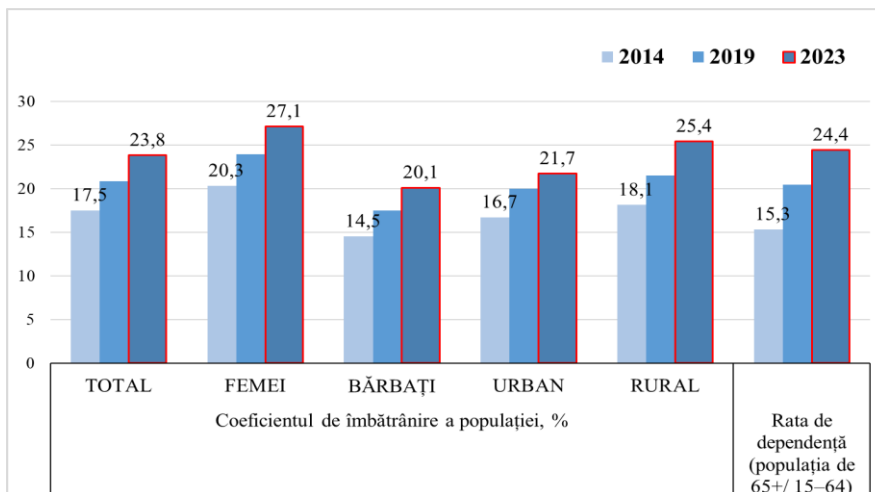

Figura 2. Profilul îmbătrânirii demografice, 2014-2023, %

Sursa: elaborat în baza datelor BNS

Bunăstarea populației în vârstă. Structura veniturilor populației dezvăluie o situație materială mai precară a persoanelor în vârstă. Evident, o dată cu pensionarea, sursa principală de venit este pensia, în 2022 constituind practic 2/3 din totalul veniturilor persoanei pensionate (Tabelul 2 și Figura 3). Ponderea pensiei în totalul veniturilor este în creștere atât pe măsura înaintării în vârstă, dar și în dinamica ultimilor ani.

Tabelul 2. Venituri disponibile medii lunare pe o persoană, pe unele grupe de vârstă, 2019-2022

	2019	2020	2021	2022
<i>Venituri medii lunare disponibile pe o persoana, pe unele grupe de vârstă, lei</i>				
50-59 ani	3098	3409,5	3839,5	4440,9
60-64 ani	2864,7	3132,7	3827,9	4417,5
65 ani și peste	2602,6	2394,8	3047,8	3891,3
<i>Venituri disponibile pensionarilor, lei</i>	2443,6	2640,3	2943,9	3688
inclusiv pensia, lei	1278,1	1408,8	1608	2240
<i>în % din veniturile totale</i>	52,3	53,4	54,6	60,7

Sursa: elaborat în baza datelor BNS

În Republica Moldova o problema majoră rămâne mărimea mică a pensiilor ceea ce este cauzată de nivelul scăzut al salariilor și ratei de ocupare, migrației de muncă peste hotare, precum și activității în sectorul informal. Astfel, veniturile din activitatea salarială reprezintă o sursă importantă de venit suplimentar pentru acoperirea nevoilor de bază. Situația este agravată de creșterea prețurilor și tarifelor la produsele alimentare și serviciile locative-comunale, ceea ce duce la o reducere a nivelului de bunăstare în general. Potrivit statisticii curente, indicele prețurilor de consum (IPC) doar pe un an (2022 raportat la 2021) a crescut cu circa 24 p.p., la serviciile locativ-comunale – cu 35,7 p.p.). Este necesar de menționat, că în dinamica ultimilor ani se observă reducerea ponderii ajutorului social și a remitențelor ca parte din venituri pentru toate grupurile de vârstă analizate.

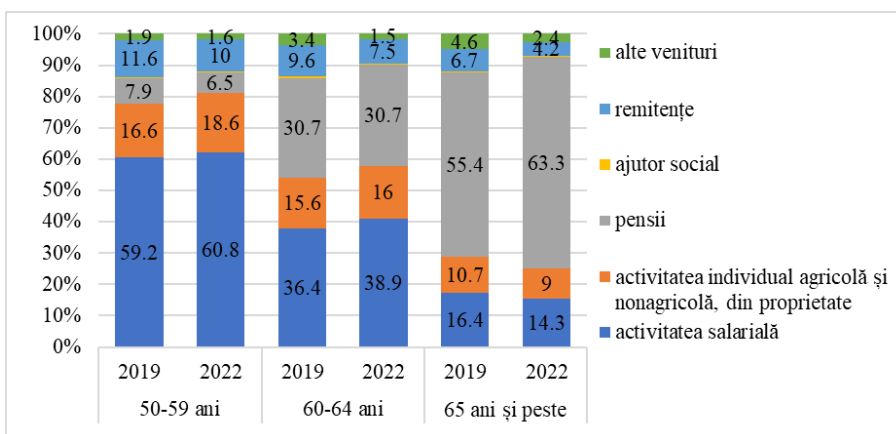

Figura 3. Structura veniturilor populației de 50 ani și peste, pe grupe de vârstă, %
 Sursa: elaborat în baza datelor BNS

Bunăstarea precară a persoanelor vârstnice se manifestă prin nivelul înalt al sărăciei. O privire de ansamblu a indicatorilor de monitorizare a sărăciei evidențiază, în ultimii ani, înrăutățirea nivelului de bunăstare a populației în general (către 2022 deja una din trei persoane se plasa sub pragul sărăciei absolute) și a persoanelor în vârstă în special, fiecare a doua persoană de 65 ani și peste trăind în sărăcie (Tabelul 3). Gospodăriile cu vârstnici se caracterizează prin lipsuri materiale profunde și respectiv, lipsa condițiilor pentru o viață decentă și de calitate.

Tabelul 3. Nivelul sărăciei în rândul populației în vârstă

	2019	2022
Pragul sărăciei absolute în total pe RM, lei	2095,1	2942,0
Pragul sărăciei extreme în total pe RM, lei	1689,7	2372,7
Rata sărăciei absolute în total pe RM, %	25,2	31,1
Rata sărăciei extreme în total pe RM, %	10,7	13,5
<i>Rata sărăciei absolute după grupa de vârstă a capului gospodăriei, %</i>		
50-59 ani	22	30,4
60-64 ani	28,8	34,2
65 ani și peste	40,8	48,1
<i>Rata sărăciei absolute după grupe de vârstă a persoanelor, %</i>		
50-59 ani	20,7	28,5
60 ani și peste	36,8	43,9
<i>Rata sărăciei absolute după sursa principală de venit al capului gospodăriei - pensie, %</i>	38,3	45,8
Criterii de sărăcie după veniturile disponibile lunare pe o persoană după venituri din pensie, în % din venituri total*		
Non-săraci	12,1	12,7
Săraci	26,8	28,0

*Săraci - persoane care au cheltuielile medii lunare pe adult-echivalent mai mici decât pragul sărăciei absolute.

*Non-săraci - persoane care au cheltuielile medii lunare pe adult-echivalent mai mari sau egale cu pragul sărăciei absolute.

Sursa: elaborat în baza datelor BNS

Fundamentul asigurării unui trai decent, inclusiv și a veniturilor este creșterea economică. Conform datelor Băncii Mondiale, rata anuală de creștere medie a PIB-ului constituia 3,1% în perioada 2015-2021, mai puține față de 5% - indicator înregistrat în perioada 2001-2010. Astfel, posibilitățile economice limitate reprezintă o cauză pentru nivelul de trai scăzut și riscuri sporite de sărăcie. În studiile transnaționale Republica Moldova se clasează ca fiind printre țările cu cele mai mici venituri pe cap de locuitor (alături de Kosovo și Ucraina), constituind doar 13% din media europeană estimată la 15055 EUR (GfK, 2021).

Sustenabilitatea pieței muncii. Pentru persoanele în vârstă, activitatea de muncă este importantă din două motive principale: oferă venituri suplimentare pentru acoperirea nevoilor personale și ale familiei, și contribuie la menținerea statutului social în societate.

Pe parcursul anilor, provocări mari se înregistrează în valorificarea potențialului economic al populației în vârstă. Deși în ultimul an indicatorii statistici prezintă o ușoară creștere, integrarea în câmpul muncii a persoanelor de 55 ani și peste este sporadică – doar un sfert fiind ocupați, iar pe măsura depășirii vârstei de pensionare, rata de ocupare abia de înregistrează 6%.

Tablel 4. Indicatorii ocupaționali pentru populația în vârstă

Indicatorii	2019	2020	2021	2022
Rata de ocupare, totală, %	40,1	38,8	39,8	40,5
55-64 ani	40,5	40,5	42,6	44,1
65 ani și peste	7,6	6,5	5,3	5,7
<i>Ponderea populației ocupate în categoria de vârstă, % din total populației ocupate</i>				
55-64 ani	18,2	18,7	19,0	19,1
65 ani și peste	3,3	3,0	2,4	2,6
<i>Ponderea pensionarilor pentru limită de vârstă angajați pe piața muncii, din totalul pensionarilor pentru limită de vârstă, %</i>				
	23,0	23,4	23,7	24,0
<i>Ponderea populației de 55 ani și peste în ocuparea informală, % din total populației ocupate de vârsta:</i>				
55-64 ani	22,4	22,7	20,0	20,0
65 ani și peste	36,6	26,1	26,2	29,2

Sursa: elaborat în baza datelor BNS

O dată cu înaintarea vârstei, capacitatea de a activa într-un domeniu economic este ghidată de starea fizică a sănătății, de aceea cei mai mulți dintre vârstnicii activi sunt implicați în domenii mai intelectuale, unde cerințele privind experiența, competența și profesionalismul sunt mai sporite, comparativ cu starea de sănătate. Principala sferă de ocupare a persoanelor în vârstă de 55 ani și peste se referă la agricultură, silvicultură și pescuit (28,7%) și administrația publică, învățământ și asistența socială (28,5%), mai puțini activează în industrie (18,2%), transporturi și depozitare, informații și comunicații (16,5%), iar unu din șase în alte tipuri activități.

O situație comună și pentru întregul potențial economic activ, se atestă discrepanța de gen, domenii de ocupare și nivel de instruire. După vârsta de 55 ani, femeile predomină în sfera administrației publice, învățământului, sănătății și asistenței sociale (69,1% în categoria 55-64 ani și 57,4% în categoria 65 ani și peste), respectiv cu o pondere mai mare a nivelului superior și mediu de specialitate; bărbații predomină în sectorul agriculturii, silviculturii și pescuitului (66,4% în categoria 55-64 ani și 63,6% în categoria 65 ani și peste), iar nivelul de instruire este mai mult secundar profesional și liceal.

Totodată, există aspecte ce induc spre vulnerabilitate persoanele ocupate pe piața muncii. Implicarea persoanelor vârstnice în câmpul muncii este în mare măsură influențată și de restricțiile legale. Codul Muncii al Republicii Moldova (articolul nr. 648, articolul 55, alin. (1), f) și articolul 86, alin. (1), y1)) (Monitorul Oficial, 2003) prezintă încălcări ale drepturilor salariaților de a lucra în funcție de vârstă, inclusiv la angajare, încheierea și încetarea contractului de muncă la vârsta de pensionare. În contextul transformărilor structurale și de optimizare internă, angajatorii eliberează adesea lucrătorii deja pensionari sau pe cei în vârstă de pre-pensionare, ceea ce duce la o creștere a ocupării informale a acestora. În categoria 55-64 ani, din totalul celor ocupați, 80,2% lucrează în locuri formale, iar 20% în locuri informale. Tendințe similare se observă și în cazul vârstnicilor din categoria 65 ani și peste. Sectorul informal implică adesea lipsa unui contract de muncă, iar drepturile și relațiile de muncă sunt stabilite oral, contribuțiile de asigurări sociale și medicale nu sunt transferate, adică există o lipsă de garanții pentru securitatea economică și socială a lucrătorilor. Astfel, stagiul de muncă neconfirmat, precum și transferul cotelor de asigurări sociale confirmat prin documente oficial înregistrate nu dă posibilitatea persoanei în vârstă care activează informal să obțină recalcularea pensiilor stabilite conform legislației în vigoare.

Drept implicații de politici, pentru ameliorarea situației ocupaționale a persoanelor în vârstă sunt aplicabile mai multe acțiuni: începând cu septembrie 2022, au fost promovate aranjamentele flexibile ale programului de muncă, care pot fi negociate atât la angajarea în câmpul muncii, cât și pe parcursul activității persoanei, fiind incluse în contractual individual de muncă sau ca o anexă suplimentară la acest contract; a fost lansată campania de combatere a muncii nedeclarate "Trecem pe alb", cu implicarea Inspectoratului de Stat al Muncii de a revizui criteriile de risc relevante domeniilor controlate, precum și de a acorda dreptul de a efectua controalele inopinate; diverse activități informaționale și de sensibilizare a populației privind efectele nocive ale muncii nedeclarate.

Sustenabilitatea sistemului de pensii. Emigrarea masivă a forței de muncă tinere a dus la o bază mai mică a contribuabililor pentru a sprijini pensionarii. Una dintre soluțiile propuse a fost creșterea vârstei de pensionare și reforme pentru a asigura o mai bună durabilitate. Totuși, statisticile arată că sistemul de pensii din Republica Moldova este vulnerabil financiar, iar presiunea financiară exercitată de către acesta asupra bugetului public este în creștere.

Pensia reprezintă o sursă crucială de venit pentru persoanele vârstnice și este un garant al independenței lor. Cu toate acestea, există o discrepanță semnificativă între sistemul de pensii din Moldova și standardele internaționale. Republica Moldova are cel mai scăzut raport de sprijin economic pentru pensiile după limita

de vârstă în Europa. Convenția Organizației Internaționale al Muncii nr.131 (1967) recomandă un coeficient de înlocuire a pensiei de cel puțin 55%, pe când Moldova are un coeficient de înlocuire de doar 30,1%. În unele țări, coeficientul de înlocuire are niveluri mult mai înalte decât cel recomandat (ex: Franța - 70-80%, Croația - 80-90%, Ucraina - până la 75%). Diferența esențială între venitul din muncă și pensia în Moldova accentuează problemele economice ale pensionarilor și crește riscul de sărăcie.

În ciuda creșterii anuale a mărimii medii a pensiei după limita de vârstă, persistă diferențe semnificative între pensiile din sectorul agricol și non-agricol (34,9 p.p), precum și între pensiile femeilor și ale bărbaților (17,4 p.p.). Circa 31% dintre pensionarii după limita de vârstă sunt din sectorul agricol, unde pensia medie fiind de 2307,1 lei este sub pragul sărăciei absolute cu - 21,6%, și mai mică decât pragul sărăciei extreme cu 2,8%. De menționat, aceasta, reflectă în mare parte, situația pensionarilor din mediul rural. Modificarea reală a mărimii medii a pensiei pentru limita de vârstă trebuie abordată în contextul creșterii medii anuale a prețurilor de consum, care dimpotrivă diminuează din puterea de cumpărare a acesteia.

Tabelul 5. Dinamica unor indicatori privind sistemul de pensii

	2019	2020	2021	2022
Numărul total al pensionarilor la sfârșitul anului, mii pers.	696,0	686,3	674,9	675,8
Numărul pensionarilor pentru limită de vârstă la sfârșitul anului, mii pers.	524,5	522,8	520,9	526,1
<i>Pondereea pensionarilor după limită de vârstă din totalul pensionarilor, % (la sfârșitul anului)</i>				
dintre care după categorie de vârstă:				
55-59 ani, %	6,6	4,1	2,1	0,2
60-64 an, %	25,2	25,6	26,0	25,5
65 ani și peste, %	68,2	70,3	71,9	74,3
<i>Pensionari după limita de vârstă repartizați după sectorul economic (la sfârșitul anului):</i>				
sectorul agricol, %	33,6	32,5	31,5	30,6
sectorul non-agricol, %	66,4	67,5	68,5	69,4
Mărimea medie a pensiei pentru limită de vârstă, lei (la sfârșitul anului)	1843,0	2067,5	2595,3	3164,9
în sectorul agricol, lei	1447,39	1522,18	1984,8	2307,1
în sectorul non-agricol, lei	2042,73	2330,39	2875,8	3543,7
Raportul dintre mărimea pensiei în sectorul agricol și non-agricol, % (la sfârșitul anului)	70,9	65,3	69,0	65,1
Raportul mărimii pensiei femeii și bărbați, % la sfârșitul anului	79,3	79,7	82,1	82,6
Coeficientul de înlocuire a salariului prin pensie (brut), %*	25,1	25,5	28,5	30,1
Minimul de existență a pensionarului după limită de vârstă, lei	1707,4	1759,8	1811,7	2193,3

Sursa: elaborat în baza datelor BNS și MMPS

În anul 2022, au fost adoptate mai multe măsuri pentru ameliorarea situației populației în vârstă:

- reexaminarea pensiilor pentru persoanele încă active sau care au activat pe piața muncii după stabilirea dreptului la pensie (29125 beneficiari de o majorare medie de 1789,05 lei).
- implementarea unui nou mecanism de indexare a pensiilor, cu un coeficient de 13,94% la 01.04.2022, care a condus la stabilirea pensiei minime pentru limita de vârstă de 2278,80 lei (cu 39,2% mai mult față de anul 2021).
- introducerea unui mecanism de majorare a pensiilor conform Legii nr.156/1998, în baza căruia cuantumul pensiilor se majorează anual la 01.04. în funcție de creșterea PIB-ului (în 2022 majorarea a fost de 171,71 lei față de anul 2021).
- acordarea dreptului la pensie anticipată pentru carieră lungă (4832 beneficiari în 2022, cu o mărime medie a pensiei de 5839,94 lei).
- îmbunătățirea accesibilității și simplificarea procedurii de prezentare a documentelor pentru stabilirea pensiei prin digitalizarea serviciilor online la CNAS începând cu 01.01.2022.
- o atenție specială a fost acordată reducerii impactului creșterii prețurilor la gaze naturale, energia termică și electrică asupra consumatorilor vulnerabili, inclusiv pensionarii, printr-un ajutor social în valoare de 700 lei pentru perioada rece a anului.

Sustenabilitatea sistemului de sănătate și a serviciilor sociale. Pentru a asigura o bătrânețe demnă crește rapid și nevoia de acoperire comunitară în materie de sănătate și îngrijire. Totuși, sunt încă aspecte problematice în asigurarea serviciilor medicale la timp, accesibile și prietenoase vârstei. Persoanele în vârstă (dintre care 2/3 trăiesc în sate) se confruntă cu obstacole geografice din cauza lipsei de personal medical, în special medici specialiști și stomatologi, care lucrează în principal în comune și centre raionale. Datele arată că cheltuielile publice pentru sănătate au fost în continuă creștere, reprezentând 4.8% din PIB în 2020 (Soros, PAS, 2022). Creșterea acestor cheltuieli reflectă necesitatea de a asigura servicii medicale adecvate pentru o populație în vârstă.

Indicatorii de sănătate a populației după vârsta de 55 ani și peste se atestă a fi modești, inclusiv în aspect comparativ cu țările din regiune: speranța de viață la 55 de ani în 2022 se estima a fi de 21.2 ani (BNS, 2022), cu o discrepanță de gen de circa șase ani, femeile trăind mai mult, dar în același timp în stare de sănătate mai rea și nivel de trai mai precar; ponderea populației care suferă de boli cronice este 60% în grupa de vârstă 55-64 ani, și peste 85% în vârstă de 65 ani și peste (BNS, 2022); potrivit datelor GGS, unul din trei persoane de vârstă 55 ani și peste nu are acces la servicii de sănătate și îngrijire dentară la necesitate, femeile fiind cele mai vulnerabile; totodată, frecvența solicitărilor de servicii medicale pentru o anumită problemă de sănătate este în creștere odată cu înaintarea vârstei de 65 ani și peste (ponderea adresărilor acestei categorii a populației cuprinde circa 41%). De menționat că peste 22% dintre persoanele de 55 ani și peste apreciază serviciile medicale ca fiind mai puțin accesibile în ultimele 12 luni premergătoare studiului, circa 44% - indică că accesul a rămas același, și doar 14% - susțin creșterea posibilității de acces (BNS, 2022).

Dintre plățile achitate de pacienți, plățile informale, solicitate/achitate în cadrul instituțiilor medicale publice, reprezintă o problemă majoră și o barieră importantă în calea accesului la serviciile medicale. Ponderea plăților din buzunar pentru servicii medicale constituie 36% (2019), iar una din cinci persoane care suportă plăți informale este persoană în etate. Cercetările arată că majoritatea cheltuielilor pentru sănătate sunt pentru medicamente necompensate, a căror utilizare este în continuă creștere (Soros, PAS, 2022).

Presiunea asupra serviciilor sociale și necesitatea acestora este în creștere. În anul 2021, din totalul serviciilor gratuite de îngrijire la domiciliu, majoritatea au fost acordate persoanelor în vârstă pensionară (4 din 5 beneficiari), dintre acestea, femeile constituind 80%; printre beneficiarii cantinelor de ajutor social peste 66% de asemenea au fost persoanele în vârstă; în centrele de servicii specializate numărul beneficiarilor în vârstă practic s-a dublat comparativ cu anul 2020.

Concluzii. Estimările Organizației pentru Dezvoltare Economică (OCDE) arată că îmbătrânirea rapidă va contribui la diminuarea PIB-ului global pe cap de locuitor în țările dezvoltate, circa 2% până în 2050 în urma dublării proporției persoanelor de peste 65 ani la 100 de persoane din vârstă de muncă și reducerii numărului de populație ocupată, ceea ce va fi o povară semnificativă asupra bugetelor, inclusiv și de caracterul social bazat pe cotizațiile de asigurări sociale. În aceste condiții fără unele modificări la politici sociale și fiscale, creșterea datoriilor publice din PIB către anul 2050 s-ar putea de majorat cu 1,8 ori în economiile avansate și cu 1,3 ori % din PIB în țările în curs de dezvoltare. Astfel, examinând procesul de îmbătrânire ca o parte din procesul natural de dezvoltare demografică și, având în vedere previzibilitatea acestui proces este necesar să ne adaptăm la schimbările în curs și să luăm măsurile adecvate.

Având în vedere ponderea semnificativă a gospodăriilor cu pensionari, în prezent una din două gospodării, este esențial ca politicile de stat să fie direcționate către îmbătrânirea activă și sănătoasă a populației, inclusiv pentru a fi adaptate în a asigura un nivel de trai corespunzător pentru persoanele vârstnice și pentru a răspunde nevoilor lor în schimbarea socioeconomică actuală.

Situația ocupării persoanelor vârstnice și impactul asupra veniturilor, sunt probleme complexe și interconectate. Este important să se dezvolte politici care să promoveze oportunitățile de angajare pentru vârstnici, să combată muncă nedeclarată și să îmbunătățească nivelul general de bunăstare al persoanelor în vârstă.

O problemă sensibilă rămâne mărimea pensiei după limita de vârstă. Analiza indică că mărimea medie a pensiei în Republica Moldova nu corespunde standardelor internaționale și nu poate fi utilizată drept referință socială pentru perfecționarea politicilor de pensii. Este nevoie de ajustări în metodele de calcul pentru a reflecta condițiile actuale de dezvoltare socioeconomică a țării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). (2022). *Accesul populației la serviciile de sănătate. Rezultatele studiului de sănătate: sinteză*. Chișinău: BNS. www.statistica.gov.md
- Codul Muncii al Republicii Moldova: nr. 154 din 28-03-2003. (2003). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 159-162, art. 648. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113032&lang=ro
- Fundația Soros Moldova (Soros), Centru Politici și Analize în Sănătate (PAS). (2022, Aprilie). *Raport de evaluare ex-post de impact a Legii nr.1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală și a Legii nr.1593/2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală*. Studiu. Chișinău. <http://pas.md/ro/PAS/Studies/Details/385>
- Gagauz, O., Tabac, T., & Pahomii, I. (2023). Depopulation in Moldova: the main challenge in the context of extremely high emigration. *Vienna Yearbook of Population Research*, 21, 1-25. <https://doi.org/10.1553/p-ke2z-76zz>
- Gagauz, O. (Coord.), Tabac, T., Buciuceanu-Vrabie, M., Grigoraș, E., & Pahomii, I. *Harta de date Profilul Demografic al Republicii Moldova 2022*. (2022). Chișinău: INCE.
- GGs. (2020). *Republic of Moldova - Generations and Gender Survey*. Ministry of Labour and Social Protection of the Republic of Moldova, National Bureau of Statistics (survey sample), UNFPA, NIDI-GGP (as partner and distributor).
- Growth from Knowledge (GfK). (2021). *Purchasing Power Europe 2021*. <https://www.gfk.com/press/Europeans-have-an-average-of-15055-euro-at-their-disposal-in-2021>
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale din Republica Moldova (MMPS), United Nations Population Fund (UNFPA). (2021). *Raportul de Evaluare a Planului de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active 2018-2021*. Chișinău. <https://moldova.unfpa.org/ro/publications/raportul-de-evaluare-planului-de-ac%C8%9Biuni-privind-implementarea-principiului>

INTERVENȚIA ECHIELOR MULTIDISCIPLINARE COMUNITARE ÎN ASISTENȚA FEMEILOR-VICTIME ALE VIOLENȚEI ÎN FAMILIE

**Diana CHEIANU-ANDREI, Doctor în sociologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, SocioPolis**

<https://orcid.org/0000-0001-5637-1482>, dcheianu@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.8>

Abstract. *Domestic violence exists in various societies, including in the Republic of Moldova. This constitutes a serious form of violation of human rights. At the same time, domestic violence has a strong gender character, based on the social relations of inequality between women and men. From 2007 until now, the Republic of Moldova has continuously improved its mechanisms to prevent and combat domestic violence and adopted normative acts to ensure a systemic approach for preventing and combating this phenomenon, but also to guarantee an effective response of specialized institutions in given cases. In order to prevent and combat domestic violence, but also to provide assistance to victims, the local public authorities establish the multidisciplinary team at the community level. In this article, is analyzed the intervention of multidisciplinary teams in cases of domestic violence and assistance of women-victims of domestic violence, in 12 communities from Cahul and Ungheni districts. The data were collected through the sociological survey in 12 communities, focus group discussions with members of multidisciplinary teams and interviews with women victims of domestic violence in 2019 and 2023.¹ The research results highlight changes in identification procedures, registration, case management, assistance and referral of women-victims of violence, as well as in the work of multidisciplinary teams, including challenges and opportunities for improving the work of multidisciplinary teams.*

Keywords: *domestic violence, gender-based violence, violence against women, community multidisciplinary teams, women-victims of domestic violence, case management, assistance, referral*

JEL: J12, J15, J50

UDC: 343.6-055.2

Introducere. Violența constituie o parte negativă a existenței umane. Consecințele violenței se manifestă în diferite forme, în diferite țări. În fiecare an, aproape jumătate de milion de persoane își pierd viața și mult mai multe suferă leziuni non-fatale ca rezultat al violenței individuale, interpersonale sau colective (World Health Organization [WHO], 2014). În general, violența constituie una dintre cauzele principale ale deceselor la persoanele cu vârsta de 15-44 ani în plan global.

Începând cu anul 2007, prevenirea și combaterea violenței în familie face parte din politica națională de ocrotire și sprijinire a familiei și reprezintă o

¹ The Program *Strengthened gender action in Cahul and Ungheni districts, 2020-2023* (EVA Project), financed by the European Union and implemented by UN Women Moldova, in partnership with UNICEF Moldova.

importantă problemă de sănătate publică. Pentru consolidarea, ocrotirea și sprijinirea familiei, asigurarea respectării principiilor fundamentale ale legislației cu privire la familie, recunoscând faptul că realizarea egalității de gen între femei și bărbați constituie elementul-cheie în prevenirea violenței asupra femeilor, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie*.

La data de 14.10.2021, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea nr. 144 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, prin care Ministerul Muncii și Protecției Sociale a fost desemnat drept organ coordonator responsabil de implementarea convenției*.

Convenția *Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice* (Council of Europe, 2011) a fost adoptată de Comitetul de Miniștri ai Consiliului Europei la Istanbul la data 11 mai 2011, fiind recunoscută pe scară largă drept cel mai cuprinzător instrument juridic pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice din perspectiva încălcării drepturilor omului. Convenția conține 81 de articole cu 55 prevederi prin care statele părți asigură prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, protejarea victimelor, urmărirea penală a infractorilor și adoptarea de politici integrate. În acest mod, se evită o abordare fragmentară în soluționarea acestui fenomen complex. Convenția este centrată pe patru piloni: prevenire, protecție, pedepsire și politici integrate care constituie o nouă chemare la egalitate între femei și bărbați, întrucât violența împotriva femeilor este înrădăcinată în inegalitatea dintre femei și bărbați în cadrul societății și este perpetuată de o cultură a intoleranței și a negării.

Aspecte teoretico-normative. La nivel global, se utilizează diferite sintagme pentru a evidența particularitățile violenței: violența în bază de gen, violența împotriva femeilor și fetelor și violența în familie (violența domestică). Prin violența în bază de gen se înțelege „violența îndreptată împotriva unei femei pentru că este o femeie și pentru că aceasta afectează femeile în mod disproporționat. Aceasta include acte care afectează fizic, mental sau sexual sau determină suferință, amenințări cu astfel de acte, coerciție și alte privațiuni de libertate” (Organizația Națiunilor Unite [ONU], 1979). Argumentele aduse de specialiști la nivel global pentru evidența, monitorizarea și evaluarea separată a cazurilor de violență împotriva femeilor se referă la faptul că: (i) formele de violență suportate de femei sunt mult mai severe; (ii) femeile sunt în pericol mai mare, din cauza forței fizice mai mari a bărbaților; (iii) numărul mare de cazuri de violență asupra femeilor în perioada gravidității; (iv) constrângerile economice și sociale care rețin femeia în relația violentă, mai mult decât pe bărbat; (v) femeile sunt violente ca răspuns la violența bărbaților.

Violența împotriva femeilor și fetelor cuprinde, dar nu se limitează la violența fizică, sexuală și psihologică din familie, bătăi, abuz sexual asupra copiilor de sex feminin din gospodărie, mutilarea genitală a femeilor și alte practici tradiționale dăunătoare femeilor, dar cuprinde și violența legată de exploatare; violența fizică, sexuală și psihologică în cadrul comunității, inclusiv violul, abuzul sexual, hărțuirea sexuală și intimidarea la locul de muncă, în instituțiile de

învățămant și în alte instituții/locuri; traficul de femei și prostituția forțată; precum și violența fizică, sexuală și psihologică săvârșită sau condamnată de stat ori de câte ori apare (United Nations Unite [UN], 1993). Acest tip de violență are rădăcini în inegalitatea de gen (de exemplu: unele practici dăunătoare, căsătorie timpurie și forțată, dar și abuzurile sexuale, traficul etc.) și subliniază riscul sporit de violență a femeilor și fetelor pe tot parcursul vieții, din cauza inegalității de gen și a discriminării împotriva lor.

Violența în familie (domestică), conform *Convenției privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și violenței domestice* (Council of Europe, 2011, art.3), cuprinde toate acțiunile de violență fizică, sexuală, psihologică sau economică, care survin în familie sau în unitatea domestică sau între foștii sau actualii soți sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte același domiciliu cu victima.

În conformitate cu art.2 al *Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie*, nr.45 din 01.03.2007, violența în familie este definită prin acte de violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală sau economică, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare ale altei persoane, inclusiv amenințarea cu asemenea acte, comise de către un membru de familie în privința altui membru al aceleiași familii, prin care s-a cauzat victimei prejudiciu material sau moral. Violența în familie, în legislația națională, se manifestă în mai multe forme: (i) *fizică* (lovire, îmbrâncire, trântire, tragere de păr, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, otrăvire, intoxicare etc.); (ii) *sexuală* (violul conjugal, interzicerea folosirii metodelor de contracepție, hărțuirea sexuală; orice conduită sexuală nedorită, impusă; obligarea practicării prostituției); (iii) *psihologică* (împunere a voinței sau a controlului personal, provocare a stărilor de tensiune și de suferință psihică prin ofense, luare în derâdere, înjurare, insultare, poreclire, șantajare; impunere a izolării prin detenție, izolare de familie, de comunitate, de prieteni etc.) (*Legea nr.113 din 09.09.2020*); (iv) *economică* (privare de mijloace financiare, de bunuri); (v) *spirituală* (interzicere, limitare a accesului la valori culturale, etnice, religioase, inclusiv impunere).

În baza art. 8 alin. (2) lit b) al *Legii nr. 45*, autoritățile administrației publice locale formează echipe multidisciplinare în domeniu (EMD), abilitate cu competențe de prevenire și combatere a violenței în familie. Specialiștii din EMD se desemnează, prin ordinul conducătorului.

Autoritățile abilitate prin lege cu atribuții privind prevenirea și combaterea violenței în familie, vor interveni, în soluționarea multidisciplinară a cazurilor, în conformitate cu instrucțiunile sectoriale: (i) angajații poliției vor acționa în conformitate cu prevederile Ordinului nr. 360 din 08.08.2018 cu privire la aprobarea *Instrucțiunii metodice privind intervenția Poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie*; (ii) asistenții sociali vor acționa în conformitate cu prevederile Ordinului nr. 903 din 29 iulie 2019 cu privire la aprobarea *Instrucțiunii privind intervenția structurilor teritoriale de asistență socială în cazurile de violență în familie*; (iii) personalul medical va acționa în conformitate cu prevederile Ordinului nr. 1167 din 15 octombrie 2019 cu privire la aprobarea *Instrucțiunii privind intervenția instituțiilor medico-sanitare în cazurile de violență în familie*.

În data de 21.06.2022 a fost semnat de către reprezentanții Ministerului Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Justiției, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Sănătății și Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Ordinul cu privire la aprobarea *Instrucțiunii privind mecanismul de cooperare intersectorială în cazurile de violență în familie*. Scopul mecanismului intersectorial constă în eficientizarea procesului de cooperare intersectorială în vederea asigurării protecției, siguranței și realizării drepturilor victimelor violenței în familie, precum și eficientizării mecanismului de monitorizare a agresorilor familiali, inclusiv de reducere a comportamentului agresiv a acestora. Cadrul de cooperare intersectorială reprezintă totalitatea acțiunilor întreprinse în coordonare în vederea identificării și documentării cazurilor de violență în familie, înregistrării acestora, evaluării riscurilor de comitere/repetare a actelor de violență în familie, raportării cazurilor de violență în familie, referirii victimelor către servicii specializate, precum și supravegherea executării măsurilor de protecție, inclusiv prin monitorizarea electronică a agresorilor familiali.

Scopul și metodele de cercetare. Cercetarea realizată a avut scopul de a identifica schimbările care s-au produs în procesul de activitate a EMD comunitare privind procesul de documentare a cazurilor de violență împotriva femeilor, analiza procedurilor de intervenție a EMD în cazurile de violență împotriva femeilor, inclusiv asistența femeilor-victime ale violenței. Pentru realizarea scopului, s-au aplicat metode de cercetare cantitative și calitative cu diferiți actori care să permită triangularea datelor: interviuri individuale cu femeile-victime ale violenței în familie, discuții focus grup cu membrii echipelor multidisciplinare comunitare, precum și colectarea datelor cantitative prin intermediul chestionării față în față, inclusiv metoda observării. Culegerea datelor în teren s-a desfășurat în perioada 01.07.2020 - 30.8.2020, la etapa inițială, și 17.10.2022 - 23-28.01.2023, la etapa finală.

Rezultatele principale. Identificarea și întergistrarea cazurilor de violență a femeilor. Violența asupra femeilor era percepută de către membrii EMD ca fiind un fenomen răspândit în Republica Moldova. Acesta are loc în diferite familii, atât socialmente vulnerabile, cât și familii cu o situație economică bună. Însă, violența în familiile cu o situație economică mai bună este „mai ascunsă” și mult „mai crudă.” Membrii EMD au semnalat că stereotipurile și prejudecățile sunt adânc înrădăcinate în mentalitatea populației pentru că „cazurile de violență a femeilor încă sunt arătate cu degetul la nivel de comunitate”, respectiv femeile nu doresc adesea să recunoască că suferă de violență, mai ales cele cu un nivel de educație mediu și înalt, care au o situație economică stabilă. Violența este ascunsă de femeile victime pentru că acestea nu sunt în siguranță și frecvent agresorii „se răzbună mai violent” dacă aceștia află că femeile s-au destăinuit rudelor, prietenilor sau reprezentanților EMD.

Datele colectate de la EMD atestă o tendință pozitivă, dar neuniformă, referitor la numărul de sesizări pe cazurile de violență a femeilor. Din cele 12 comunități analizate se atestă un număr mai mic al sesizărilor înregistrate și remise în atenția autorităților publice locale, astfel, în 2019, doar 2 comunități au avut 6 sesizări, în 2020 au fost 32 sesizări în 7 comunități, în anul 2021 - 125 sesizări în 8 comunități, iar în anul 2022 - 37 sesizări în 7 comunități. S-a constatat că a crescut numărul specialiștilor care raportează astfel de cazuri. Alături de polițiști, astfel de cazuri sunt sesizate frecvent și de asistentul social comunitar sau primar/primară. A

crescut sesizarea acestor cazuri și din partea copiilor, femeilor-victime, unor rude, mai rar vecini. Sunt sesizate, în special, cazurile de violență fizică a femeilor, mai rar, celelalte tipuri de violență.

Numărul în scădere a sesizărilor pe cazurile de violență a femeilor la EMD în anul 2022, au fost explicate de specialiștii EMD în mod diferit. În mod special aceștia au subliniat:

- (i) Limitările normative în intervenția polițiștilor, acțiunile acestora nu sunt considerate ca fiind eficiente de către victime „*victima depune plângerea la polițist care vine și scoate agresorul din casă. Dar agresorul se întoarce acasă, încalcă ordinul de restricție de urgență. Credeți că a doua oară, victima mai vrea să depună plângere? Victima se dezamăgește că nimeni nu o ajută, că poliția nu arestează agresorul, nu o apără. Deci, victima nu are încrederea că va fi apărată, ajutată și ea nu mai vine să raporteze violența*” (FGD_5).
- (ii) Suportul minim din partea autorităților pentru femeile-victime (lipsa serviciilor sociale specializate, inclusiv a suportului de durată, pedepse ușoare pentru agresori etc.).
- (iii) Acțiunile de prevenire a violenței asupra femeilor, inclusiv implicarea în aceste acțiuni a unor persoane cu autoritate sau a unor membri mai în vârstă din familie „*atunci când cineva din familie, trage familia în jos (agresorul), discutăm cu cineva din membrii mai în vârstă și îl pune la punct*” (FGD_6), dar și nedorința unor agresori de a fi „*chemați/ rechemați*” la ședințele EMD.

Provocările privind identificarea, sesizarea și înregistrarea femeilor-victime nu s-au schimbat practic în cei 3 ani. Acestea cuprind: (i) prezența prejudecăților și stereotipurilor referitoare la violența în familie și violența asupra femeilor („*e ceva normal*”, „*mă bate, mă iubește*”, „*femeia e vinovată*”); (ii) se ascunde, din frică și femeile-victime refuză să colaboreze cu polițistul sau alți membri ai EMD; (iii) nu se reușește identificarea tuturor cazurilor, vecinii văd, dar nu sesizează; (iv) e greu de identificat și demonstrat violența economică și violența psihologică; (v) lipsa serviciilor specializate pentru femeile-victime.

Documentarea și managementul de caz. S-au constatat unele schimbări pozitive privind documentarea și managementul cazurilor de violență a femeilor (Tabelul 1). Dacă în 2020, nu există cazuri de violență a femeilor fără copii înregistrate în Registrul de evidență a sesizărilor la autoritățile publice locale și nici un asistent social nu deținea dosare pe cazuri de femei-victime după cum prevedea Ordinul nr. 903, în anul 2023, în 7 din 12 comunități astfel de cazuri erau înregistrate, iar în 6 comunități existau și dosare deschise privind asistența femeilor-victime. De asemenea, asistenții sociali aveau stabilite acorduri în scris cu femeile, în scopul oferirii asistenței așa cum prevede cadrul regulatoriu privind intervenția sectorială, dar și Fișe de referire spre diverse servicii, inclusiv Planuri individualizate de asistență.

Datele colectate indică schimbări semnificative în activitatea asistentului social comunitar cu femeile-victime. Aceștia dețin dosare pe cazuri de violență a femeilor, realizează evaluări inițiale și evaluări complexe, împreună cu femeile-victime stabilesc Planurile individualizate de asistență, le referă pe acestea spre servicii, inclusiv monitorizează situația și realizarea planurilor de asistență stabilite.

Tabelul 1. Întreținerea documentației de către asistentul social comunitar, 2019 și 2022

	2019	2022
Există Registru de evidență a cazurilor	0	7
Există Dosare care cuprind:	0	5
i. Proces verbal de discutare a cazului	0	6
ii. Evaluarea inițială	1	5
iii. Evaluarea complexă	0	5
iv. Plan individualizat de asistență	1	3
v. Acord între beneficiară și EMD	0	5
vi. Fișa de referire spre servicii/autorități	0	5
vii. Monitorizare post intervenție	0	3
viii. Raportare către Structura Teritorială de Asistență Socială	0	11

Sursa: Elaborat de autoare, în baza cercetării.

Sunt schimbări și în documentarea cazurilor de violență a femeilor de către EMD (*Tabelul 2*). Majoritatea comunităților au procese verbale ale ședințelor EMD sau cel puțin unele notițe despre problemele puse în discuție la ședințele EMD pe cazurile de violență a femeilor.

Tabelul 2. Documentarea ședințelor EMD în cazurile de violență asupra femeilor, 2019 și 2022

	2019	2022
Există	1	6
Există unele notițe sumare	1	4
Nu există deloc	10	2

Sursa: Elaborat de autoare, în baza cercetării.

Analiza datelor din dosarele pe cazurile de violență a femeilor atestă că, de obicei, evaluarea inițială este realizată de asistentul social, iar evaluarea complexă de către 2-3 membri ai EMD. Evaluările se fac în termeni restrânși, iar ședințele EMD se organizează în maxim 2 zile de la momentul seizării. După ședința EMD se elaborează Planurile individualizate de asistență. Asistentul social încearcă să implice mai mulți membri ai EMD în acordarea suportului femeilor-victime. S-a menționat necesitatea unui *Dosar model* în versiune electronică, dar și aspectul că ar trebui dezvoltat un sistem electronic pentru ca diferiți membri ai EMD să-și aducă contribuția atât la elaborarea Planului individualizat de asistență, cât și la acordarea de suport femeii-victime. Actualmente acest lucru este realizat preponderent de asistentul social comunitar.

Un aspect important în deschiderea unui dosar în cazul femeilor-victime este acordul acesteia. Numărul mic al dosarelor pe violența femeilor, asistenții sociali l-au explicat prin lipsa acordului din partea victimei „*noi nu putem deschide caz, dacă nu vrea victima. Dacă ea nu este de acord nu poți să o obligi*” (FGD_7). Atunci când, în baza unei sesizări specialității merg la domiciliu, pentru a evalua situația,

de cele mai multe ori, „*victima deja s-a împăcat cu agresorul și nu dorește să fie luat cazul la evidență*” (FGD_2); „*noi ne-am împăcat, nu este nevoie ca să interveniți*” (FGD_7).

O altă provocare ține de faptul că unele cazuri de violență a femeilor sunt foarte complicate și specialiștii EMD lucrează mai mulți ani la același caz „*ca să ai rezultat, în cazurile de violență în familie trebuie de lucrat mult și sistematic, cu o echipă de specialiști și având mai multe servicii*” (FGD_8). De exemplu, în cadrul studiului final s-a constatat că EMD din Mănoilești continua să acorde asistență și să analizeze cel puțin unul din cele 3 cazuri ale femeilor-victime pe care le-au avut în anul 2020. Rezultatele au demonstrat că, existau schimbări semnificative în cazul femeii-victime asistate și a copiilor acesteia: victima a divorțat, fostul soț a plecat peste hotare. Totuși, dacă anterior agresorul manifesta violența fizică și economică față de soție și copii, actualmente este prezenta violența psihologică, deși acesta este plecat peste hotarele țării. Nu mai puțin semnificativ, este și faptul că agresorul (fost polițist) scrie mereu petiții către EMD, precum că mama nu completează agenda școlară a copilului, că a lăsat copiii singuri, că copiii nu s-au pregătit de lecții etc.

Polițiștii de sector au menționat că în cazurile când agresorii familiari sunt luați la evidență, ei conform instrucțiunilor sectoriale monitorizează pe parcursul unui an de zile situația și desfășoară și discuții de (re)educare cu agresorii „*cel puțin o dată în lună facem vizite la domiciliu ori îi invităm pe ambii, după posibilitate*” (FGD_2). De asemenea, agresorii sunt chemați la ședințele EMD, pentru a discuta situația și a preveni repetarea cazurilor de violență în viitor, dar nu întotdeauna acestea se prezintă la aceste ședințe. Totodată, membrii EMD din Pârlița au subliniat că totuși, în jur de 80% dintre agresori familiari chemați la ședințele EMD se prezintă.

Ședințele de discuție a membrilor EMD cu agresorii nu sunt întotdeauna eficiente „*unii înțeleg că nu au procedat corect și se îndreaptă, însă nu toți*” (FGD_4). Sunt complicate acțiunile de (re)educare a agresorilor cu antecedente penale, dar și a celor care consumă alcool.

Serviciile pe care le oferă membrii EMD femeilor-victime includ: informare despre ordonanța de protecție și serviciile existente pentru victimele violenței, referire spre investigații medicale, consiliere psihologică, referire spre cursuri de profesionalizare, în cazul când sunt copii oferirea sprijinului familial secundar, ajutorului social, iar în cazurile extrem de grave – plasament. Evidențiem, lipsa serviciilor sociale la nivel local întâi și doi pentru femeile-victime. În acelaș timp, evidențiem că cu suportul proiectului EVA, femeile-victime și copiii acestora au putut beneficia de un set de servicii mai complex, inclusiv din partea specialiștilor Centrului de Reabilitare a Victimelor Torturii ”Memoria”, dar și a activităților desfășurate de Asociația obștească „Făclia”. Asistența acordată femeilor-victime a cuprins: (i) cursuri de profesionalizare, inclusiv suport în angajarea în câmpul muncii, dar și instruire pentru activități generatoare de venit; (ii) consultanță juridică primară și secundară; (iii) consiliere psihologică primară și secundară; (iv) consultații medicale și medicamente; (v) pachete alimentare, inclusiv îmbrăcăminte; (vi) activități de dezvoltare personală și petrecere a timpului liber. Suportul acordat a fost în dependență de necesitățile femeilor-victime, inclusiv situația specifică a acestora (etapa de criză sau post-criză). Astfel, pentru femeile-

victime care erau în etapa de criză s-a acordat în special servicii de consiliere psihologică, asistență medicală, asistență juridică și socială, iar pentru femeile din etapa-post criză – cursuri de instruire, seminare privind posibilitatea de deschidere și dezvoltare a unor micro-afaceri.

Datele indică că specialiștii, inclusiv membrii EMD nu reușesc întotdeauna să creeze acel nivel de încredere în relația cu femeia-victimă ca aceasta să beneficieze de asistență și protecție. Principalele provocări ce țin de documentare și managementul de caz a femeilor-victime sunt: (i) schimbarea frecventă a atitudinii femeii față de agresor „*se împacă*”; (ii) dificultăți de a documenta cazul dacă asistentul social nu merge împreună cu polițistul de sector; (iii) lipsa acordului femeii de a colabora cu membrii EMD din diverse motive: frica față de agresori, prezența stereotipurilor și a prejudecăților din societate, încercarea de a păstra familia pentru copii etc. Totuși, membrii unor EMD, au subliniat, că uneori copiii sunt acei care își doresc încetarea violenței în familie și cer mamelor să nu mai tolereze violența „*de dragul lor*”.

Frecvența ședințelor EMD și participarea membrilor. Analiza proceselor verbale ale ședințelor EMD comunitare atestă că în anul 2019 au fost examinate cazuri de violență a femeilor, de către 2 EMD comunitare – EMD Mănoilești și EMD Rădenii Vechi. Numărul ședințelor de examinare a cazurilor de violență a femeilor organizate pentru anul 2019 variază de la 3 ședințe a EMD, în comuna Rădenii Vechi, la 7 în comuna Mănoilești. În anul 2020, numărul EMD care au avut în atenție cazuri de violență a femeilor a crescut de la 2 la 7, numărul de ședințe în care s-au discutat cazurile oscilând de la 1 la 5 ședințe. În anul 2021, numărul EMD care au discutat cazuri de violență a femeilor a crescut la 8 EMD, numărul de ședințe oscilând, de la 1 la 17 ședințe. Pentru anul 2022, 7 echipe au avut astfel de ședințe, numărul oscilând de la 1 la 24. Datele despre activitatea EMD referitor la violența în familie și violența față de femei, atestă că acest fenomen a devenit parte integrantă în activitatea EMD comunitare, cu mici excepții. De exemplu, în comunitatea Slobozia Mare, deși se realizează regulat ședințele EMD, pe parcursul anilor 2019-2022, nu s-a discutat niciodată în cadrul echipei cazuri de violență în familie.

Analiza proceselor verbale a EMD atestă că există diferențe și în ceea ce privește numărul de femei-victime raportate, numărul cazurilor examinate și a celor soluționate. Unele cazuri de violență a femeilor sunt foarte complicate și nu se soluționează într-o singură ședință și nici în două. Există dosare care continuă pe parcursul mai multor ani. Respectiv, în ședințele EMD se revine uneori la caz, menționându-se acțiunile întreprinse și schimbările care s-au produs.

Analiza dinamicii numărului de cazuri raportate și examinate în cadrul EMD, nu ilustrează tendințe clare. În cele 12 comunități analizate, se atestă o tendință de creștere a cazurilor, astfel, pe parcursul anilor 2019-2021 au crescut de la 6 în anul 2019, la 32 în anul 2020 și 125 în anul 2021, după care urmează o descreștere semnificativă pînă la 40 de cazuri în anul 2022. Membrii EMD au explicat situația dată, prin faptul că din cauza războiului din Ucraina polițiștii, asistenții sociali, primarii/primarele s-au implicat mai mult în gestionarea crizei refugiaților din Ucraina, totodată, monitorizînd și cazurile de violență domestică printre cetățenii RM. Prin urmare, în anul 2022, membrii EMD au avut o activitate

extrem de intensă la locul de muncă de bază și au realizat mai puține acțiuni de identificare a situațiilor de violență în familie (*Tabelul 3*).

Tabelul 3. Numărul de cazuri de violență împotriva femeilor în familie raportate și examinate în perioada anilor 2020, 2021 și 2022 și profilul sociodemografic al acestor femei, 12 EMD instruite

	Anul 2019	Anul 2020	Anul 2021	Anul 2022
Numărul de cazuri sesizate de violență împotriva femeilor	11	32	125	40
Numărul de cazuri confirmate înregistrate în Registrul de evidență a cazurilor de violență în familie	6	19	56	11
Numărul de dosare gestionate	0	19	32	3
Numărul de victime în cadrul cazurilor înregistrate în Registrul de evidență a cazurilor de violență în familie, dintre care:	6	19	56	11
<i>din ele, victime a violenței fizice</i>	3	12	28	2
<i>din ele, victime a violenței sexuale</i>		0	1	0
<i>din ele, victime a violenței psihologice</i>		0	5	1
<i>din ele, victime a violenței spirituale</i>		0	0	0
<i>din ele, victime a violenței economice</i>	1	0	0	0
<i>din ele, victime a multiplelor forme de violență</i>	2	7	22	8
<i>din ele, doar victime adulte</i>	3	9	40	6
<i>din ei, victime adulte cu copii</i>	3	10	16	5
<i>din ele, cu vârsta 18-34 ani</i>	1	10	29	4
<i>din ele, cu vârsta 35-49 ani</i>	1	8	23	6
<i>din ele, cu vârsta 50-64 ani</i>	2	1	4	0
<i>din ele, cu vârsta 65 și mai mulți ani</i>	2	0	0	1
<i>din ele, căsătorite cu agresorul</i>	1	6	22	6
<i>din ele, divorțate cu agresorul</i>	0	1	8	0
<i>din ele, în concubinaj cu agresorul</i>	2	10	24	4
<i>din ele în alte relații cu agresorul</i>	3	2	2	1
<i>din ele, cu dizabilități</i>	2	2	0	1

Sursa: Elaborat de autoare, în baza cercetării.

Dinamica numărului de dosare deschise și gestionate pe cazuri de violență în familie asupra femeilor este una pozitivă, de la 0 dosare în 2019, la 19 dosare în 2020, la 32 dosare în anul 2021, după care, urmează descreșterea semnificativă, la doar 3 dosare deschise în anul 2022. Analiza cazurilor de violență a femeilor care ajung în atenția EMD, atestă atât cazuri a victimelor adulte cu copii, cât și a victimelor adulte fără copii. Din perspectiva tipului de violență, datele indică că în atenția EMD ajung mai frecvent cazurile de violență fizică sau cazurile cu violență multiplă, mai rar cele de violență psihologică și violență sexuală. Pe parcursul anilor

2019-2022, EMD nu au avut cazuri examinate de violență economică și violență spirituală, din considerentul că astfel de cazuri sunt mult și mai dificil de identificat.

Profilul femeilor-victime este divers. Cel mai frecvent acestea au vârsta de 18-34 ani și sunt căsătorite sau trăind în concubinaj.

Analiza activității EMD, atestă că unele EMD sunt destul de active și au multe cazuri în atenție, pe când altele sunt foarte pasive. Situația dată elucidează necesitatea Serviciului responsabil de domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie în cadrul Structurilor Teritoriale de Asistență Socială, inclusiv a unui specialist pe coordonarea și gestionarea cazurilor de violență în familie, așa cum prevede *Legea nr. 113* din 09.07.2020. Existența unui specialist responsabil de dimensiunea dată ar crește acțiunile de monitorizare și evaluare a situației referitoare la violența în familie per comunități, inclusiv a activității asistentului social comunitar pe dimensiunea dată. Totodată, acest specialist va contribui și la creșterea activităților de prevenire a violenței în bază de gen, prin discuții sistematice și țarghetate cu diferite grupuri din comunitate.

Referirea și raportarea administrativă. Reprezentanții EMD au subliniat că au învățat cum să realizeze corect referirea femeilor-victime spre diverse instituții, inclusiv celor cărora le pot oferi servicii la nivel raional, regional sau național. Atunci când au cazuri mai complicate și nu identifică serviciile necesare pentru femeia-victimă, la nivel raional, specialiștii se consultă cu reprezentanții Centrului de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria” și le referă la ei, sau la alte instituții/organizații pentru ca femeile să poată beneficia de unele servicii. Astfel, specialiștii de la nivel local au început să colaboreze mai intens cu diferite organizații ale societății civile și să refere femeile-victime spre serviciile gratuite pe care aceste organizații le oferă.

Asistenții sociali comunitari au menționat că au un formular specific de raportare „Violența în familie” pe care îl completează anual (la începutul fiecărui an pentru anul precedent) și pe care-l transmit Structurilor Teritoriale de Asistență Socială. În afara acestei raportări, nu mai există altele pe care ei să le realizeze pe fenomenul analizat. Procedura de raportare și formularul de raportare însă, nu erau cunoscute de asistenții sociali comunitari angajați pe parcursul anilor 2021 și 2022.

Schimbările în activitatea EMD din 2019 până în 2023. În activitatea EMD comunitare s-au constatat următoarele transformări privind identificarea, implicarea, asistența și protecția femeilor-victime:

- i. Organizarea conform cadrului legal a EMD comunitare. În unele comunități acestea nu existau „*ne-am format ca echipă*” (FGD_7); „*noi am făcut un regulament de funcționare a EMD după cadrul normativ*” (FGD_3). În mod special, evidențiem că în municipii nu exista o claritate. Spre exemplu: în municipiul Ungheni activa EMD pe problemele sociale ale copiilor, dar nu exista o EMD pe violența în familie (persoane adulte). Respectiv, proiectul EVA a adus o claritate la acest aspect și a fost creată o singură EMD la nivelul mun. Ungheni, conform *Legii nr.45* care examinează cazurile atât de violență a copiilor, cât și de violență în familie.
- ii. Cunoașterea responsabilităților sectoriale și intersectoriale, inclusiv a aspectelor deontologice „*noi ne știm fiecare responsabilitățile și limitele. Putem interveni pentru a soluționa cazul respectiv și știm că trebuie să*

- respectăm codul deontologic al fiecăruia” (FGD_6); „punctul important din această activitate e că noi știm ce trebuie să facem, cum să intervenim ca EMD și care este rolul nostru” (FGD_7).*
- iii. Colaborarea membrilor EMD și pe cazurile de violență în familie datorită instruirilor *„am reușit să ne cunoaștem, să ne consolidăm” (FGD_6); „când avem o problemă se soluționează în comun” (FGD_8).* Actualmente, polițiștii de sector anunță cazurile când în comunitate se stabilește ordin de restricție și celorlalți membri. Practic, în toate discuțiile de grup realizate cu membrii EMD, s-a menționat, că colaborarea între membrii acesteia s-a îmbunătățit ca rezultat la instruirilor, al cunoașterii responsabilităților, dar și al bunelor practici de soluționare a cazurilor. Primara comunei Pârlița a subliniat că programul EVA a fost important pentru ea pentru că a aflat responsabilitățile autorității publice locale de nivelul întâi, în cazurile de violență în familie, dar și că EMD a fost creată și instruită *„mă bucură faptul că membrii echipei sunt receptivi și la orice chemare repede reacționează și ne întrunim de fiecare dată ori de câte ori este nevoie” (FGD_5).*
- iv. Desfășurarea acțiunilor de prevenire a violenței în familie și a violenței față de femei la nivel de comunitate, inclusiv o comunicare mai bună cu femeile-victime, dar și agresorii *„oamenii sunt mult mai deschiși cu noi. Și au fost bucuroși că noi am luat legătura cu ei. Și pe urmă au început să ne sune și se adresau. Și când tu te atârni sufletește față de ei și vorbești așa sufletește, mai ales femeile au simțit undeva lucrul acesta că pot să se deschidă... Și de multe ori am dus conversații cu bărbații fără ca să-i tragem la răspundere pentru că nu toate soțiile vor să îi tragă la răspundere” (FGD_8).*
- v. Intervenția mai eficientă în situațiile de violență în familie *„soluționăm cât mai bine, mai rapid, mai convingător și mai ușor unele cazuri și unele lucruri” (FGD_4).* Precum și încercarea de a constitui o relație de încredere cu femeile-victime *„vorbea doar o persoană cu victima și nu îi insufla încredere. Acum când discută mai mulți, parcă ea capătă o încredere și capătă curaj să depună acea cerere sau să depună acel divorț” (FGD_8).*
- vi. Există, de asemenea, schimbările la nivel de comunitate pentru că membrii EMD au realizat ședințe de informare despre violența în familie și violența față de femei, drepturile femeilor atât la nivel de comunitate, cât și în colectivele de muncă: Membrii comunităților, inclusiv femeile sunt informate despre fenomenul de violență în familie și știu că se pot adresa la EMD sau la alte instituții și organizații ale societății civile care să le ofere asistență, grație acțiunilor de prevenire realizate de membrii EMD la nivel de comunitate *„victimele au început să sesizeze... Ele sesizează, dar unele nu vor să meargă mai departe să deschidă dosarul, dar cel puțin sesizează asta e un plus” (FGD_1).*
- vii. Cunoașterea EMD de către membrii comunități, inclusiv de unii agresori și evitarea situațiilor de violență în familie pentru că se consideră a fi *„rușinos”* să fii chemat la ședințele EMD. Unii agresori care și-au schimbat comportamentul *„nu mai sunt agresivi. Avem și mai puține încălcări a ordinilor de restricție de urgență și a ordonanțelor de protecție” (FGD_5).*

viii. Creșterea gradului de încredere al femeilor că pot fi ajutate „sunt cazuri când ea rabdă și nu face pasul acesta decisiv, acum îi insuflăm încrederea și ea pleacă și iese din familie” (FGD_4); „femeile au simțit că ele sunt susținute în caz de necesitate au unde să se adreseze” (FGD_8). Respectiv, s-a menționat că unele femei sunt mai sigure, mai detașate, mai libere și mai puțin se tem de prejudecăți și stereotipuri. Atitudinea unor bărbați față de femei și responsabilitățile din cadrul gospodăriei „unor bărbați nu le e rușine să-și ajute soția. Chiar nu este o rușine ca bărbatul să adoarmă un copil, să facă mâncare” (FGD_4).

Provocările în activitatea EMD în cazurile de violență a femeilor:

- Victimele deseori își retrag cererile/plângerile înaintate pe agresori. Unele femei-victime refuză examinarea medico-legală, ceea ce împiedică organul de constatare să încadreze fapta. Astfel de situații sunt determinate de frica că agresorul va deveni violent cu copiii, dar și din cauza dependenței (emoționale, financiare) a femeilor față de agresor.

- Victimele nu sunt protejate suficient. Agresorii încalcă uneori ordinele de restricție de urgență, ordonanțele de protecție dacă nu sunt monitorizați electronic. Membrii EMD au subliniat că nu au posibilități legale de a oferi un suport complex femeilor-victime „noi suntem numai cu vorba”.

- Accesarea serviciilor medico-legale de către femeile-victime, în mod special, de cele din categoriile vulnerabile. Unele victime nu au resurse financiare pentru a achita transportul pentru 40-60 km și pentru a realiza expertiză medico-legală. Spre exemplu, în raionul Ungheni nu există medic-legist și femeile-victime trebuie să se deplaseze pentru aceste servicii la Bălți sau Fălești.

- Lipsa securității și siguranței membrilor EMD. Riscul ca membrii EMD să devină victime ale răzbunării din partea unor agresori sau persoane violente. Există situații de intimidare și amenințare a unor membri ai EMD (asistenți sociali comunitari, primar/primare etc.), inclusiv a copiilor acestora de către unii agresori familiari (foști polițiști, persoane eliberate din detenție).

- Persoanele cu probleme de sănătate mintală, atât victime, cât și agresori. Femeile-victime cu probleme de sănătate mintală nu pot beneficia de servicii specializate de plasament. Instituțiile internează agresorii sau victimele pentru tratament de scurtă durată „o lună, după care îi dă drumul” (FGD_5). De asemenea, membrii EMD au semnalat necesitatea unor instruirii specifice ce țin de lucru cu persoanele cu probleme de sănătate mintală „nu știm cum să lucrăm cu aceste persoane.”

- Lipsa serviciilor de consiliere psihologică la nivel raional „avem doar un psiholog la nivel de raion, care nu de fiecare dată, este disponibil” (FGD_7). În cazul copiilor, membrii solicită astfel de servicii la Serviciul de Asistență Psihopedagogică, Centrele de Sănătate Prietenoase Tinerilor, în cazul femeilor-victime însă, în afară de psihologul de la Centrul de Sănătate Mintală, nu există alți specialiști.

- Lipsa serviciilor specializate pentru femeile-VVF la nivel raional, inclusiv lipsa serviciului de locuință protejată „noi nu putem să asigurăm victimei o locuință temporară, până ea își găsește de lucru, până se pune pe picioare etc.” (FGD_7).

EMD nu are ce servicii să propună femeilor-victime. De obicei, membrii EMD se limitează la oferirea informației privind drepturile femeilor-victime și la discuții.

- Perioada foarte lungă, de la investigare a cazurilor, până la pedepsirea agresorului (atât cazurile contravenționale, cât și cele penale). Pentru documentarea cazurilor de violență fizică, este necesar raportul de expertiză medico-legală. Dacă examinarea medio-legală a victimei se face în baza trimiterii poliției, atunci durata recepționării raportului de către poliție poate fi, în mediu, de 10 zile. Din momentul transmiterii dosarului contravențional în instanța de judecată și până la examinarea cazului și emiterea hotărârii de către instanță, poate dura și un an și mai mult uneori (în funcție de diverși factori), ceea ce duce chiar și la expirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere contravențională, respectiv, agresorul poate rămâne nepedepsit. Asemănătoare este situația în cazurile penale. Urmărirea penală durează în timp, dar și examinarea dosarului în instanță, la fel, poate dura ani de zile.

- Mentalitatea populației, inclusiv reticența în sesizarea cazurilor de violență în familie pentru că se consideră că violența în familie și violența față de femei este un fapt normal „*se consideră că acestea sunt lucruri normale, obișnuite care sunt în oricare familie. Și noi încercăm din greu să schimbăm lucrurile ca să înțeleagă că aceasta nu este o normalitate*” (FGD_7). Continuă să persiste indiferența cetățenilor „*problema lor nu mă vizează pe mine*”. Indiferența dată este determinată atât de stereotipuri și prejudecăți referitoare la violență, cât și de frica cetățenilor că agresorul le va cere „*socoteală*” și vor aplica violența și față de ei.

- Lipsa serviciilor de dezalcoolizare și a unui mecanism care să funcționeze eficient pe dimensiunea dată „*nu avem dezalcoolizare... Noi discutăm în privința băuturii - să nu folosească abuziv băutura, doar la asta ne limităm*” (FGD_8). Membrii EMD au relatat că 8-9 cazuri din 10, sunt din cauza consumului de alcool.

- Femeile-victime au semnalat următoarele provocări cu care se confruntă:

- Lipsa curajului pentru a se adresa după ajutor „*sunt multe persoane care au nevoie de imboldul acesta să capete încrederea ca să facă primul pas. În primul rând trebuie să te decizi din interiorul tău să vină decidera*” (IIA_VVF_2).

- Lipsa de încredere în membrii - EMD, inclusiv referitor la păstrarea informației confidențiale. Femeilor le este frică să apeleze, să se destăinuie din teama că nu se vor respecta aspectele ce țin de confidențialitatea datelor „*nu vrei să scoți gunoiul din casă. La noi în sat e așa că spui una și omul transmite mai departe ceea ce îi convine lui, numai nu ceea ce este în realitate*” (IIA_VVF_1).

- Lipsa serviciilor de educare pentru agresorii familiari. Reprezentanții poliției au stabilit un program de (re)educare a agresorilor familiari, însă nu întotdeauna aceste acțiuni sunt suficiente. Există agresori care nu se schimbă „*într-o zi a avut 3 episoade de dosar penal*” (FGD_1) ; „*când ajungem la nivelul de lucru cu agresorul, noi suntem morți. Ne-am limitat la o hârtie și la un dispozitiv electronic*” (FGD_5).

Discuții și concluzii. Datele cercetării permit evidențierea unor oportunități pentru creșterea eficienței activității EMD în intervenția și asistența femeilor-victime ale violenței în familie în Republica Moldova:

- Împuternicirea femeilor-victime pentru a se adresa la specialiști în cazurile de violență în familie și a putea beneficia de serviciile de suport existente

pentru că ele: (i) nu cunosc drepturile lor și serviciile existente; (ii) le este frică, teamă de a se adresa din cauza amenințărilor agresorului.

- Dezvoltarea serviciilor specializate pentru femeile-victime la nivel raional.
- Mai multă atenție trebuie acordată atât sectorial, cât și intersectorial, interacțiunii cu victima și agresorul. Actualmente, membrii EMD au menționat că realizează foarte multe acțiuni birocratice.
- Monitorizarea permanentă a familiilor în care a avut loc violența în familie. Acțiunile regulate de monitorizare ar determina unii agresori să se simtă sub controlul autorităților, iar victimele să capete curaj pentru a se adresa în situația unor repetări.
- Organizarea grupurilor de suport, inclusiv sub forma de Club al Femeilor.
- Asigurarea financiară a specialistului responsabil de violența în familie din cadrul Structurilor Teritoriale de Asistență Socială de la bugetul de stat ar asigura monitorizarea și evaluarea activității asistenților sociali comunitari pe cazurile de violență în familie, inclusiv ar putea oferi supervizare pe dimensiunea dată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Council of Europe. (2011). *Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*. <https://rm.coe.int/168046253e>.

Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie: nr. 45 din 01-03-2007. (2008). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 55-56, art. 178.

Legea cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie: nr. 44 din 14-10-2021. (2021). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 256-260, art. 320.

Legea pentru modificarea unor acte normative: nr. 113 din 09-09-2020. (2020). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 199-204, art. 400.

Ordinul cu privire la aprobarea Instrucțiunii metodice privind intervenția Poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie: nr. 360 din 08-08-2018. (2018). Ministerul Afacerilor Interne, Inspectoratului General al Poliției.

Ordinul cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind intervenția instituțiilor medico-sanitare în cazurile de violență în familie: nr. 1167 din 15.10.2019. (2019). Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordinul_1167_din_15.10.2019.pdf

Ordinul privind aprobarea Formularului statistic anual „Violența în familie”: nr. 53 din 16-01-2019. (2019). Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. https://old.msmps.gov.md/sites/default/files/ordin_scanat.pdf

Ordinul privind aprobarea Instrucțiunii privind intervenția structurilor teritoriale de asistență socială în cazurile de violență în familie: nr. 903 din 29-07-2019. (2019) Ministerulu Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

- Ordinul privind aprobarea la 25.05.2022 a Instrucțiunii privind mecanismul de cooperare intersectorială în cazurile de violență în familie.* (2022). <https://moldova.unwomen.org/ro/stories/comunicat-de-presa/2022/07/semnarea-ordinului-cu-privire-la-aprobarea-instructiunii-privind-mecanismul-de-cooperare-intersectoriala-in-cazurile-de-violenta-in-familie>
- Organizația Națiunilor Unite (ONU). (1979). Convenția ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 18.12.1979. (1998). In: *Tratate internaționale* (Ediție specială, Vol. 1, p. 114). <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom19>
- United Nations. (1993). United Nations General Assembly resolution A/RES/48/104. *Declaration on the elimination of violence against women*. New York: United Nations. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>
- World Health Organization. (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. Editors World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564793>

INFERTILITATEA CUPLURILOR DIN PERSPECTIVA POLITICII DEMOGRAFICE

Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI, PhD in Sociology,
National Institute for Economic Research,
Academy of Economic Studies of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3241-9864>, i_sinchevici@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.9>

***Abstract.** Measures aimed at including medically assisted reproductive technologies in population and family policy have been a distinctive trend over the last two decades. The aim of the study is to assess the role of state policies in supporting infertile couples, based on an analysis of the legal framework with reference to reproductive health and the protection of the institution of the family. According to data from the Generations and Gender Study, about 11% of couples of reproductive ages in the Republic of Moldova face the problem of the inability to conceive a child. The experience of infertility affects the couple through feelings of guilt and shame, situations of disapproval from others, and implications for family stability and well-being. Legislation states that people in the Republic of Moldova have the right to infertility treatment, including the use of medically assisted reproductive technologies, the most commonly used being in vitro fertilization. In reality, there are a number of obstacles for couples who wish to conceive a child using medically assisted reproductive technologies: the high cost of services (in vitro fertilization is currently carried out only privately); territorial inaccessibility due to the concentration of all medical institutions providing medically assisted reproductive services in Chisinau; religious resistance and other ethical issues. The article concludes with examples of European practices and recommendations for improving policies to support infertile couples in Moldova. The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.*

Keywords: *infertility, child, family policy, demographic policy, medically assisted reproductive technologies*

JEL: *J10, J12, J13, J18*

UDC: *314.113*

Introducere. Amânarea căsătoriei și respectiv nașterea primului copil generează accentuarea problemei infertilității populației. În Republica Moldova, vârsta medie la prima căsătorie crește într-un ritm rapid. Astfel, din anul 2010 până în 2022, acest indicator s-a majorat cu 3 ani pentru femei și bărbați, fiind de 26 și respectiv 29 de ani. Factorii socio-economici conduc la o situație în care nașterea primului copil este amânată prea mult timp.

Considerată boală, în termeni medicali infertilitatea este definită ca incapacitatea unei femei de a concepe sau a unui bărbat de a induce o sarcină timp de un an de relații sexuale regulate fără utilizarea metodelor de contracepție, fiind clasată de

Organizația Mondială a Sănătății pe locul 5 în topul dizabilităților la nivel global. Există două tipuri de infertilitate: infertilitatea primară, atunci când o femeie este incapabilă să conceapă primul său copil și infertilitatea secundară, când o femeie a avut deja copii sau a fost însărcinată, dar nu poate rămâne însărcinată din nou.

În mare măsură acest fenomen se atribuie creșterii incidenței maladiilor sexual-transmisibile, care condiționează obturarea trompelor uterine, planificării tardive a nașterii unui copil, factorilor ecologici, alimentari, sociali (Moșin & Eșanu, 2012). La acestea se mai adaugă și inițierea precoce a relațiilor sexuale neprotejate, parteneri sexuali multipli, cunoștințe insuficiente despre metodele de contracepție și neutilizarea lor (Ciubotaru, 2022).

Infertilitatea afectează diferite aspecte ale vieții, cum ar fi cele sociale, mintale și fizice, afectând întregul cuplu. Infertilitatea este asociată cu experiențe stresante, depresie, stigmatizare, relații extraconjugale și divorț. În același timp, în Republica Moldova, prezența copiilor este considerată drept un indicator important pentru femei, care conferă sens existenței, fericire și împlinire acesteia. Conform studiului GGS, 91,5% din numărul populației parțial sau total sunt de acord cu afirmația: pentru ca viața unei femei să fie împlinită, ea trebuie să aibă copii. Persoanele din mediul rural (94,3%) sunt în număr mai mare comparativ cu cele din mediul urban (86,5%), confirmând prezența mai puternică a stereotipurilor tradiționale. Nașterea și educarea copiilor în viziunea populației este foarte importantă și pentru împlinirea unui bărbat. Peste 90% din numărul respondenților sunt „parțial” sau „total de acord” cu afirmația că „pentru ca viața unui bărbat să fie împlinită, el trebuie să aibă copii” (Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova & UNFPA, 2022).

Se vehiculează că în Republica Moldova 20% din cupluri sunt infertile. Astfel, de infertilitate suferă fiecare al 5-lea cuplu, iar numărul real al cuplurilor infertile ar fi cu mult mai mare (Programul municipal de suport financiar pentru reproducere umană asistată medical în mun. Chișinău, pentru anii 2023-2025 din 02.05.2023).

Rezultatele studiului Generații și Gen ne-au relevat că ponderea persoanelor cu vârsta de 15-49 de ani care au încercat să conceapă un copil dar nu au reușit în ultimele 12 luni este de 11,6%. Proporția celor din mediul rural care au semnalat această problemă este mai mică decât a celor de la orașe fiind de 10% și respectiv 13,9%. Analiza în funcție de vârstă evidențiază că cel mai mult cu această problemă se confruntă persoanele cu vârsta de 35-39 de ani, urmați de cei cu vârsta de 40-44 ani (Ciubotaru, 2022). Deci, odată cu înaintarea în vârstă, crește și probabilitatea cuplurilor de a suferi de maladii care afectează sistemul reproductiv, determinând incapacitatea de a concepe.

După nivelul de instruire, studiul denotă că cu cât este mai mare nivelul de instruire a respondenților cu atât mai mare este ponderea celor care au încercat să conceapă un copil dar nu au reușit în ultimele 12 luni (*Tabelul*).

Tabelul 1. Ponderea persoanelor cu vârsta de 15-49 de ani care au încercat să conceapă un copil dar nu au reușit în ultimele 12 luni (în%) în funcție de vârstă și nivelul de instruire

Vârsta		Nivelul de instruire	
15-19 ani	0,9	Fără studii	5,4
20-24 ani	4,1	Primare	8,9
25-29 ani	10,4	Secundare	10,4
30-34 ani	12,8	Generale/liceale	9,4
35-39 ani	17,3	Profesionale	13,3
40-44 ani	15,2	Colegii specializate/tehnice	10,1
45-49 ani	10,4	Universitare/licență	13,9
Total	11,6	Masterat	18,6
		Doctorale/post-doctorale	44,5

Sursa: Ciubotaru V. Infertilitatea în context demografic și al sănătății reproductive. Chișinău, UNFPA Moldova, 2022.

În conformitate cu informațiile prezentate în Programul municipal de suport financiar pentru reproducerea umană asistată medical în mun. Chișinău, pentru anii 2023-2025, numărul cuplurilor infertile oficial înregistrate de medicii de familie în 2021, din instituțiile medicale municipale din Chișinău este de 579 per Numărul real al cuplurilor infertile ar fi cu mult mai mare, estimându-se cifra de 38000 de cupluri.

O perioadă mare de timp infertilitatea a reprezentat o problemă personală a unei persoane sau a unui cuplu, deoarece autoritățile, societatea nu le puteau oferi un careva suport. Unica soluție era adopția sau înfierea unui copil. Conform Legii nr. 99 din 28.05.2010 privind regimul juridic al adopției, în Republica Moldova, adopția este permisă numai persoanelor care au capacitate deplină de exercițiu, au atins vârsta de 25 de ani și sunt cu cel puțin 18 ani mai în vârstă decât cel pe care doresc să-l adopte, dar nu cu mai mult de 48 de ani. Cu toate acestea cele mai multe cupluri care se confruntă cu problema infertilității își doresc să aibă proprii copii, respectiv ei își pot realiza dorința prin intermediul medicinei reproductive asistate.

Un pas important în reglementarea și promovarea drepturilor și responsabilităților în domeniul sănătății reproductive din Republica Moldova l-a avut adoptarea legii "Cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială" nr.185-XV din 24.05.2001. În această lege sunt stabilite unele norme sumare în ceea ce privește donarea celulelor sexuale, însămânțarea artificială și fecundarea în vitro.

În 2012 a fost adoptată o altă lege privind sănătatea reproducerii (Legea nr. 138 din 15-06-2012 privind sănătatea reproducerii). Unele modificări au fost operate în 2022 din cauza că Legea avea foarte multe limitări, intrând în vigoare din 01.01.2023. Articolul 9 din această lege prevede că persoanele au dreptul la tratamentul infertilității, inclusiv cu folosirea tehnologiilor de reproducere asistată medical. Serviciile de reproducere asistată medical pot fi acordate de către prestatorii de servicii medicale publice și/sau privați acreditați și autorizați în conformitate cu legislația.

Reproducerea umană asistată medical reprezintă ansamblul tehnicilor și practicilor clinice sau biologice care permit procrearea în afara procesului natural

(lipsind actul sexual), prin intervenția și la indicația medicului. Principala motivație pentru utilizarea tehnologiei a fost și rămâne dorința de a avea numărul dorit de copii în intervalul de timp dorit, atunci când apar bariere naturale în calea îndeplinirii planurilor reproductive personale.

În Republica Moldova, cuplul reproductiv asistat medical care se află sau nu într-o căsătorie înregistrată în modul stabilit de lege are dreptul la folosirea tehnologiilor de reproducere asistată medical cu condiția acordului reciproc și a consimțământului informat, scris, semnat de către ambii soți sau parteneri.

De asemenea, femeile solitare au dreptul la folosirea tehnologiilor de reproducere asistată medical cu utilizarea spermei unui donator în baza consimțământului informat, semnat de ele. Această prevedere legală oferă oportunitatea soluționării problemei ”infertilității sociale” pentru femeile singure, care nu au partener conjugal. Studiul Generații și Gen a relevat că opinia populației este una favorabilă față de maternitatea singură. Astfel, 83,5% din numărul total al respondenților sunt de acord parțial sau total cu faptul că femeia poate crește un copil de una singură, dacă nu vrea să aibă o relație stabilă cu un bărbat (Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova & UNFPA, 2022).

Tabelul 2. Tehnologiile de asistare medicală a reproducerii umane premise de cadrul legal din Republica Moldova

Până în 2022	Din 2023
a) inseminarea artificială cu sperma soțului;	a) inseminarea artificială cu sperma soțului;
b) inseminarea artificială cu sperma donatorului;	b) inseminarea artificială cu sperma donatorului;
c) fertilizarea in vitro cu transferul intrauterin de embrioni;	c) fertilizarea in vitro cu transferul intrauterin de embrioni;
d) injectarea intracitoplazmatică a spermatozoizilor;	d) injectarea intracitoplazmatică a spermatozoizilor;
e) ecloziunea asistată;	e) ecloziunea asistată;
f) extragerea spermatozoizilor din testicule;	f) extragerea prin tehnici microchirurgicale a spermatozoizilor din testicul și/sau glandele anexe;
g) crioconservarea de spermă, de oocite, de embrioni;	g) crioconservarea de spermă, de oocite, de embrioni pentru reproducerea asistată medical;
h) donarea de spermă, de oocite, de embrioni;	h) donarea de spermă, de oocite, de embrioni;
i) diagnosticul preimplantor genetic;	i) testarea genetică preimplantare;
j) reducerea numărului de embrioni în cazul sarcinii multiple.	j) reducerea numărului de embrioni în cazul sarcinii multiple;
	k) crioprezervarea de gameți și țesut gonadal reproductiv (țesut testicular, țesut ovarian) pentru conservarea fertilității;
	l) maturarea in vitro a oocitelor.

Sursa: Legea nr. 138 din 15-06-2012 privind sănătatea reproducerii.

Analiza cadrului legal ne arată că începând cu anul curent populația Republicii Moldova are acces la mai multe tehnologii de asistare medicală a reproducerii umane și anume crioprezervarea de gameți și țesut gonadal reproductiv (țesut testicular, țesut ovarian) pentru conservarea fertilității și maturarea in vitro a oocitelor. Oportunitatea crioprezervării de gameți și țesut gonadal reproductiv (țesut testicular, țesut ovarian) pentru conservarea fertilității este extrem de necesară în contextul actual când maladiile oncologice se înregistrează din ce în ce mai mult și în rândul populației tinere. Astfel, înainte de începerea tratamentului oncologic pacienții ar putea să recurgă la această procedură pentru a le putea utiliza ulterior în vederea obținerii unei sarcini.

Cu toate că tehnologia de crioprezervare este extrem de utilă, în prezent este disponibilă doar pentru cei cu resurse financiare suficiente, ceea ce generează o serie de probleme în ceea ce privește egalitatea și echitatea accesului la această procedură.

În urma crioconservării (înghețării) embrionilor aceștia pot fi folosiți în situațiile de eșec al procedurii FIV, oferind o șansă suplimentară de obținere a sarcinii, fără a efectua stimulare hormonală repetată. Deși cadrul legal din Republica Moldova a fost actualizat recent, aspectele ce țin de perioada minimă și cea maximă pentru care se admite congelarea embrionilor, soarta embrionilor înghețați atunci când cuplul a decedat, a divorțat nu sunt reflectate. Același lucru este valabil și în ceea ce privește crioconservarea de spermă, de oocite, de gameți și țesut gonadal reproductiv.

Donarea de spermă, de oocite, de embrioni în Republica Moldova se permite dar numai în scop necomercial. În unele țări (Danemarca, Franța, Ungaria, Rusia, Ucraina și Spania), donația de oocite și embrioni este permisă în scop comercial. Donația gameților este indicată în cazul sterilității absolute masculine sau feminine, sau pentru profilaxia transmiterii unor patologii genetice grave (Moșin & Eșanu, 2012). Donarea de oocite este o procedură care implică anumite riscuri pentru sănătatea femeii de aceea femeile ar trebui să fie bine informate cu privire la acest aspect.

În Republica Moldova donarea de celule sexuale poate fi anonimă și neanonimă. Donatori neanonimi de celule sexuale pot fi rudele pacienților până la gradul 2 (pentru femeie – rudele de sex feminin, pentru bărbat – rudele de sex masculin), precum și persoanele legate de aceștia printr-o afecțiune deosebită (prieteni, amici). În cazul donării anonime de gameți și/sau de embrioni trebuie garantată confidențialitatea și păstrarea anonimului donatorului și a primitorului (primitorilor) care au utilizat gameți și/sau embrioni donați pentru reproducerea asistată medical. Donatorii de celule sexuale și de embrioni nu își asumă angajamente și sunt absolviți de responsabilitate părintească față de viitorul copil.

În acest context este evidentă și necesitatea copiilor de a-și cunoaște ”rădăcinile genetice”, identitatea lor. Studii internaționale arată că majoritatea donatorilor de spermă și de ovule aleg să fie anonimi. Cu toate acestea, au fost adoptate unele legi care prevăd că copiii au dreptul de a fi informați cu privire la originile lor și că nimeni nu ar trebui să îi împiedice să facă acest lucru (Исупова, 2017).

De o importanță deosebită este diagnosticul preimplantor genetic sau testarea genetică preimplantare care poate ajuta în mod semnificativ cuplurile cu boli

ereditare, cu vârste reproductive mai înaintate, precum și pe cele care au un istoric de mai multe fertilizări in vitro nereușite fără implantare pentru a exclude bolile ereditare la copii și pentru a evita avortul medical ulterior. Diagnosticul genetic preimplantator este metoda prin care se verifică cromozomii unui embrion de 3 zile produs prin tehnici de reproducere umană asistată, pentru a detecta boli genetice severe. Una sau două celule sunt extrase din embrion și sunt studiate pentru detectarea anomaliilor cromozomiale.

Potrivit specialiștilor în domeniu în ultimii ani, aria de aplicabilitate a diagnosticului preimplantor genetic s-a extins de la indicații medicale către indicații nonmedicale. Unele state interzic total diagnosticul preimplantor genetic din indicații non-medicale, alte state sunt mai permisibile. Cele mai permisibile legislații sunt Regatul Unit al Marii Britanii, Suedia, Danemarca, Franța și Norvegia. Cele mai restrictive state sunt Austria, Germania sau Elveția, unde efectuarea diagnosticului preimplantor genetic în scopuri nonmedicale este sancționată penal (Moșin & Eșanu, 2012).

Cadrul legal din Republica prevede și posibilitatea de reducere a numărului de embrioni în cazul sarcinii multiple. Se recurge frecvent la această situație din cauza că o sarcină multiplă conduce la naștere prematură, creează probleme de sănătate atât viitorilor copii, cât și mamei, respectiv sarcinile multiple sunt asociate cu o povară mai mare asupra sistemelor de sănătate.

În acest sens, la nivel internațional pentru a reduce numărul de sarcini multiple se recurge la transferarea unui număr redus de embrioni. În Europa, soluția a fost limitarea numărului de embrioni transferați la 2 și, în unele țări, chiar la unul (Suedia), (Исупова, 2017). Însă, reducerea numărului de embrioni implantați poate diminua rata de succes a apariției sarcinii. Cadrul legal din Republica Moldova nu prevede numărul maxim de embrioni care pot fi transferați.

Numărul de embrioni transferați depinde de gradul de dezvoltare a tehnologiilor de reproducere și a medicinei în general, precum și de prevalența programelor de finanțare a FIV din contul statului sau a companiilor de asigurări. Cele mai frecvente transferuri de un singur embrion se aplică în Suedia (73,3%), Japonia (70,0%) și Finlanda (67,5%). Republica Moldova, alături de Bulgaria, Grecia, Lituania, Muntenegru și Serbia se numără printre statele în care cel mai adesea se transferă 3 sau mai mulți embrioni la un ciclu de tratament efectuate (Исупова, 2017). Acest lucru ilustrează dorința de a maximiza eficiența fiecărui ciclu de fertilizare. În cazurile în care pacienții plătesc singuri pentru procedurile medicale, aceștia sunt mai înclinați să aibă mai mult de un embrion transferat odată, chiar dacă sunt informați cu privire la riscurile asociate sarcinilor multiple.

Informațiile prezentate în tabelul 3 ne relevă că în mare parte procedurile interzise în domeniul reproducerii umane asistate medical în Republica Moldova au rămas constante, fiind doar reformulate pe alocuri. În țara noastră, alegerea sexului viitorului copil, cu excepția cazurilor de risc al moștenirii maladiilor genetice severe legate de sex este interzisă. Sunt puține țările în care cadrul legal permite acest lucru, spre exemplu Thailanda, ceea ce o face să fie populară străinilor pentru tratamentul infertilității. Selecția sexului viitorului copil poate avea un impact negativ asupra raportului dintre sexe.

Tabelul 3. Procedurile interzise în domeniul reproducerii umane asistate medical în Republica Moldova

Până în 2022	Din 2023
a) alegerea sexului viitorului copil, cu excepția cazurilor de risc al moștenirii maladiilor genetice severe legate de sex;	a) alegerea sexului viitorului copil, cu excepția cazurilor de risc al moștenirii unor maladii genetice severe legate de sex;
b) avortul selectiv al embrionilor de un anumit sex, specificat în reglementările internaționale de bioetică;	b) clonarea ființei umane, crearea de himere și transplantarea acestora în organismul uman;
c) clonarea ființei umane, crearea de himere și transplantarea acestora în organismul uman;	c) folosirea celulelor sexuale pentru crearea de embrioni umani exclusiv pentru cercetări științifice;
d) aplicarea tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane fără consimțământul persoanei;	d) aplicarea unor tratamente de reproducere asistată medical sau a unor tehnologii de reproducere asistată medical fără consimțământul persoanei;
e) prestarea serviciilor de reproducere umană în lipsa autorizațiilor/licențelor necesare;	e) prestarea serviciilor de reproducere asistată medical în lipsa unei autorizații sanitare de funcționare eliberate de Agenția Națională pentru Sănătate Publică și în lipsa autorizației eliberate de Ministerul Sănătății la propunerea Agenției de Transplant;
f) violarea confidențialității datelor privind donările de spermă, de oocite și de embrioni;	f) violarea confidențialității datelor privind donările de spermă, de oocite sau de embrioni;
g) obținerea spermei și a oocitelor de la persoane cu vârsta sub 18 ani (cu excepția cazurilor de crioconservare în baza indicațiilor medicale).	g) obținerea gameților și/sau a țesuturilor gonadale reproductive de la persoane cu vârsta sub 18 ani (cu excepția cazurilor de crioprezervare a fertilității în baza indicațiilor medicale).

Sursa: Legea nr. 138 din 15-06-2012 privind sănătatea reproducerii.

Una dintre cele mai populare metode de reproducere umană asistată este fertilizarea in vitro. Metoda FIV a fost implementată în Republica Moldova în anul 1995 în cadrul Centrului Național de Sănătate a Reproducerii și Genetică Medicală.

Unele date au relevat că din 1995 până în 2010 fertilizarea in vitro a fost efectuată la mai mult de 3000 cupluri cu infertilitate și s-au născut mai mult de 1200 copii (Moșin & Eșanu, 2012). Actualmente, numărul copiilor născuți în Republica Moldova prin intermediul medicinei reproductive asistate este unul necunoscut, deoarece nu toate clinicile furnizează date complete, pacienții nu raportează întotdeauna medicilor toate rezultatele sarcinilor, nu se prezintă la clinicile în care au beneficiat de serviciile medicale reproductive pe tot parcursul sarcinii și nașterii și nu sunt obligați să aducă certificatul de naștere al copilului la centrele în care au beneficiat se serviciile medicale de reproducere asistată. În plus, unii beneficiari se află în afara Republicii Moldova, alții sunt cetățeni ai altor țări.

În Europa se efectuează 1500 de FIV la un milion de locuitori, în Rusia - 1082 cicluri, în Danemarca, Belgia și Slovenia - 3 000 ceea ce reprezintă până la 6% din totalul nașterilor (Исупова & Русанова, 2021). La nivel internațional se consideră că indicatorii privind rata de utilizare a tehnologiilor medicinei reproductive au atins un platou, creșterea s-a oprit și a avut loc o stabilizare datorită nivelului de accesibilitate la aceste tehnologii pentru populație.

Disponibilitatea tratamentului de fertilitate asistată este în conformitate cu obiectivele Dezvoltării Durabile ale Mileniului în domeniul sănătății reproductive. În conformitate cu Regulamentul cu privire la modul de organizare a prestării serviciilor de reproducere umană asistată medical în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală nr.149 din 23.02.2017, cuplurile infertile pot beneficia de o procedură de fertilizare in vitro gratuită, în baza poliței de asigurare medicală. Potrivit regulamentului, familiile asigurate medical, care doresc să beneficieze de procedură, trebuie să se adreseze medicului de familie, care deschide un dosar și eliberează bilete de trimitere pentru efectuarea investigațiilor medicale. Ulterior, dosarul este depus la comisia de evaluare din cadrul Centrului de sănătate și reproducere genetică medicală din cadrul Institutului Mamei și Copilului. Comisia aprobă acordarea procedurii gratuite, iar cuplurile aleg singura instituția care va realiza procedura in vitro.

Deși Legea privind Sănătatea Reproducerii a fost adoptată în 2012 abia în 2017 s-au finanțat 30 de proceduri de fertilizare in vitro (dar nu procedura în totalitate). În 2018 – 60, în 2019 – 60, în 2020 – 50. În acești ani din 200 de proceduri FIV s-au obținut 83 de sarcini, rata de succes a procedurii FIV fiind de 41,5% (Ciubotaru, 2022).

Potrivit CNAM, în anul 2021 au fost contractați 3 PSM privați pentru prestarea a 60 de proceduri de fertilizare in vitro în sumă de 1.903,7 mii lei. Real executate au fost 41 de cazuri (2022 - 60) asigurate de (Compania Națională de Asigurări în Medicină, 2023). Numărul cuplurilor stabilit anual pentru a beneficia este de 100.

Potrivit articolului 11 din Legea nr. 138 din 15-06-2012 privind sănătatea reproducerii vârsta-limită în Republica Moldova pentru efectuarea fertilizării in vitro cu oocitele proprii este de 45 de ani, iar pentru folosirea oocitelor donate – de 50 de ani. Vârsta femeilor din cuplurile care au beneficiat de procedura FIV finanțate de CNAM pe parcursul perioadei 2017-2021 este cuprinsă între 24 și 45 ani. Cel mai numeros grup de femei fiind cel de 30-34 ani (49,6%) urmat de grupul 35-39 ani (30,7%) și cele de 25-29 ani (11,5%). Circa 80 la sută din cuplurile care au recurs la procedura FIV, din sursele CNAM în perioada anilor 2017-2022, au vârsta cuprinsă între 30 și 39 ani (Ciubotaru, 2022). Alte țări europene (Grecia, Elveția și Italia) se caracterizează prin faptul că cel mai mare număr de femei care apelează la FIV au vârsta de 40 de ani sau mai mult (Исупова, 2017). Astfel, Republica Moldova, alături de Ucraina, Belarus și Muntenegru se caracterizează prin paciente relativ tinere care apelează la FIV.

Este necesar să menționăm și despre Programul municipal de suport financiar pentru reproducere umană asistată medical în municipiul Chișinău, pentru anii 2023-2025. Conform acestui program, cuantumul suportului financiar pentru reproducerea umană asistată medical nu va depăși 60,0 mii lei per cuplu, pentru

acoperirea parțială a cheltuielilor necesare efectuării procedurii FIV. Acest suport pentru reproducere umană asistată medical urmează să fie acordat cuplurilor infertile, cu domiciliu permanent al femeii (viza de reședință) în mun. Chișinău. Finanțarea Programului municipal este asigurată din sursele bugetului municipal și include accesul la servicii de reproducere umana asistată a cel puțin 100 cupluri din municipiul Chișinău. Costurile de realizare a Programului municipal de suport financiar pentru reproducere umană asistată medical vor fi actualizate, anual, reieșind din volumul de alocații aprobate în bugetul municipal Chișinău.

O problemă frecvent vehiculată atunci când se abordează problema fertilizării in vitro se referă la numărul de embrioni "suplimentari", când sarcina are loc și soții nu mai planifică să aibă copii. Acești embrioni sunt păstrați în stadiu crioprezervat, uneori pentru perioade nedeterminate de timp, și există multe astfel de embrioni în unele țări (de exemplu, în Statele Unite, se estima că existau aproximativ 400.000 de embrioni crioprezervați în 2010 (Brezina & Zhao, 2012). Există patru posibile căi de soluționare a "destinului,, acestor embrioni: dezghețarea și distrugerea lor; folosirea lor pentru cercetare; stocarea lor pentru o perioadă nedeterminată; donarea lor altor persoane în scopul de a avea copii (Исупова, 2017).

În Republica Moldova în cazul oocitelor și al embrionilor rămași neutilizați după programul de fertilizare in vitro, pacienții au dreptul să decidă: a) crioconservarea acestora pentru utilizarea ulterioară în proiectele proprii de reproducere asistată medical; b) refuzul utilizării ulterioare a acestora și, respectiv, distrugerea acestora; c) donarea acestora către un alt cuplu în vederea obținerii sarcinii.

Maternitatea de substituție implică participarea a trei subiecți: soțul și soția care doresc să devină părinți și femeia care acceptă să poarte sarcina și să nască pentru acest cuplu. Mama-surogat este femeia în uterul căreia se transferă embrionul format în urma fertilizării unui ovul provenit de la ea însăși (surogatul genetic) sau de la o altă femeie (surogatul gestațional), care dă naștere copilului, pentru ca ulterior acestui moment să îl predea cuplului infertil. În cazul surogatului gestațional impactul psihologic ar putea fi mai mic deoarece nu este înrudită genetic cu copilul pe care îl poartă și de care va fi separată. La maternitatea de substituție se poate de apelat doar din motive medicale și nu este permisă în caz de lipsa de dorință a unei femei sănătoase de a avea un copil.

Maternitatea de substituție nu este reglementată în Republica Moldova și este ilegală în multe țări (Franța, Germania, Norvegia, Suedia, Austria etc.). Rusia și Ucraina se enumeră printre țările cu cea mai permisivă legislație în ceea ce privește maternitatea de substituție. Mamele surogat, la fel ca și donatoarele de ovule, sunt expuse unor riscuri medicale și emoționale semnificative asociate cu ducerea sarcinii la termen și nașterea și, prin urmare, au nevoie de consiliere și de un consimțământ cu adevărat informat. În plus, drepturile mamei surogat de a nu renunța la copil după naștere nu sunt bine descrise (Brezina & Zhao, 2012). Țările diferă în ceea ce privește cine are drepturi prioritare asupra copilului după naștere, iar într-o serie de state, avantajul îi revine mamei surogat, chiar dacă nu este înrudită genetic cu copilul (Исупова, 2017).

Medicina reproductivă asistată reprezintă o șansă pentru persoanele care nu pot avea copii pe cale naturală și are potențialul de a avea un impact pozitiv asupra fertilității. Cu toate acestea, acest potențial este limitat de o serie de **bariere**:

- **Bariere financiare** semnificative (nu toți pot obține suficiente venituri care le permite să utilizeze tehnologiile medicinei reproductivă asistate). În Republica Moldova tariful pentru o procedură de fertilizare în vitro achitat de CNAM constituie 31 729 lei, dar nu include costurile pentru medicamentele administrate de beneficiari în condiții de ambulator. Această sumă este stabilită încă din 2017. Suma alocată de CNAM pentru o procedură FIV acoperă circa 40 la sută din costul real al acesteia. Chiar și în condițiile în care statul acordă acest suport financiar, există persoane/cupluri care nu-și pot permite achitarea altor circa 60% din costul procedurii FIV, inclusiv costul medicamentelor. Unele studii internaționale au arătat că decizia de a avea un copil folosind FIV este asociată cu un sentiment de stabilitate financiară și prosperitate (Москалева, 2020). De asemenea, s-a demonstrat că grupurile dezavantajate din punct de vedere socioeconomic au un acces mai redus la serviciile de reproducere asistată decât grupurile mai privilegiate (Asplund, 2019).
- O particularitate caracteristică Republicii Moldova este concentrarea serviciilor specializate de medicină reproductivă asistată în sectorul privat și diminuarea interesului sectorului public pentru dezvoltarea serviciilor din cauza migrării specialiștilor către sectorul privat. În Republica Moldova, până în 2012, statul deținea monopolul asupra serviciilor din domeniul reproducerii umane asistate medical, iar din anul 2012, procedura FIV se efectuează doar în sectorul privat. Sectorul public nu este implicat în oferirea acestei game de servicii din motivul că, la moment, nu este competitiv în raport cu cel privat la capitolul înzestrarea cu echipamente și consumabile care ar face posibil oferirea serviciilor specializate de FIV cuplurilor infertile.
- **Bariere legate de acces**, transport. Toate clinicile care oferă servicii de reproducere umană asistată se află în Chișinău. În cazul procedurii FIV, din sursele CNAM în perioada 2017-2021, mai mult de 2/3 cupluri sunt din mediul urban, iar dintre cuplurile cu mediul de reședință urban, 83,4%, sunt din Municipiul Chișinău.
- **Bariere socio-culturale**. La acest aspect se includ prejudecățile împotriva utilizării tehnologiilor medicinei reproductivă asistate dar și poziția instituțiilor religioase față de acest aspect. Instituțiile religioase îndeosebi sunt împotriva utilizării FIV din cauza necesității de a distruge embrionii care nu sunt utilizați.

Astfel, unele dintre barierele economice pot fi înlăturate, precum și a problemelor conexe legate de transport și organizare, însă convingerile sociale pot fi mult mai greu de depășit. În consecință, multe cupluri care au recurs la medicina reproductivă asistată ascund faptul că au copii cu ajutorul acesteia din cauza opiniei publice, iar o parte din cuplurile infertile nu le utilizează fiindcă nu doresc să meargă împotriva lui Dumnezeu și a naturii.

Medicina reproductivă asistată este un element important în cadrul politicilor demografice care este cel mai eficient mijloc de depășire a infertilității și au potențialul de a influența dezvoltarea demografică a populației, deoarece pot crește într-o anumită măsură numărul de nașteri. De asemenea, tehnologiile de

reproducere extind gama de potențiali părinți - persoane cu diverse boli maladii: oncologice, cardiace, diabet etc. și persoane care amână maternitatea până la vârsta reproductivă târzie și post-reproductivă. În acest sens, unii cercetători consideră că tehnologiile de reproducere asistată pot compensa parțial efectul negativ al întârzierii procreării asupra ratelor agregate de fertilitate în rândul femeilor cu vârsta sub 40 de ani. Pentru femeile care își amână prima încercare de a obține o sarcină de la vârsta de 30 la 35 de ani, utilizarea fertilizării in vitro (FIV) poate compensa jumătate din nașterile "pierdute" din cauza scăderii ratelor de concepție legate de vârstă (Sobotka, et. al., 2008).

În acest context, se impune necesitatea sporirii accesului cuplurilor infertile la mijloace de tratament modern a infertilității și includerii în continuare a serviciilor medicinei reproductive asistate în politica demografică a țării și suportarea costurilor de către stat.

Un exemplu elocvent de finanțare a acestor servicii este modelul suedez, care se bazează pe trei principii etice:

- principiul demnității umane (al valorii egale, al drepturilor egale ale omului și al nediscriminării);
- principiul nevoilor și al solidarității (Resursele ar trebui să fie alocate pacienților care au cele mai mari nevoi. Nevoia este evaluată în funcție de gravitatea problemei de sănătate; potențiala îmbunătățire a sănătății care ar putea fi adusă de intervenția medicală; și raportul favorabil între beneficii și riscuri).
- principiul raportului cost-eficacitate (sistemul de sănătate are datoria de a-și utiliza resursele cât mai eficient posibil și ar trebui să existe un echilibru rezonabil între costurile și efectele unei intervenții. Acest principiu este subordonat celorlalte două principii. Raportul cost-eficacitate al FIV depinde în principal de trei factori: ratele de succes ale tratamentului; sarcinile multiple; și costul tratamentului (Asplund, 2019).

În concluzie, menționăm că tehnologiile medicinei reproductive asistate extind capacitatea de reproducere demografică a populației și permit o abordare conștientă a planificării familiale. Deși aceste tehnologii în continuare au un cost semnificativ, impactul economic pe termen lung al copiilor născuți cu suportul medicinei reproductive asistate va fi cu mult mai mare. Astfel, acești copii vor genera un profit pentru societate sub forma veniturilor fiscale (Исупова și al., 2015). În unele țări, investiția în nașterea unui astfel de copil este de 7-45 de ori mai mică decât viitoarele venituri fiscale la bugetul de stat din participarea acestor copii la producția publică. Tehnologiile de reproducere umană asistată și-au demonstrat utilitatea și eficiența și din perspectiva faptului că în urma aplicării lor nu există mortalitate maternă și este redus numărul copiilor cu boli ereditare și anomalii genetice (Пусахова, 2013).

La etapa actuală, în Republica Moldova, accesarea serviciilor medicinei reproductive asistate solicită costuri materiale, de timp și emoționale mari. Însă, ca urmare a tendințelor demografice pe fonul îmbătrânirii populației finanțarea publică a medicinei reproductive asistate reprezintă o investiție în capitalul uman.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Asplund, K. (2019). Use of in vitro fertilization - ethical issues. *Upsala Journal of Medical Sciences*, 25(2), 192-199.
<https://doi.org/10.1080/03009734.2019.1684405>
- Brezina, P., & Zhao, Y. (2012). The Ethical, Legal, and Social Issues Impacted by Modern Assisted Reproductive Technologies. *Obstetrics and Gynecology International*, 1, 686253. <https://doi.org/10.1155/2012/686253>
- Ciubotaru, V., Rosenberg, R., Bietsch, K., & Sonneveldt, E. (2022). *Infertilitatea în context demografic și al sănătății reproductive*. Chișinău: UNFPA Moldova.
https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/studiu_infertilitatea_in_context_demografic_si_al_sanatatii_reproductive.pdf
- Compania Națională de Asigurări în Medicină (CNAM).(2023). *Raport privind executarea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală în anul 2022*. Chișinău.
http://www.cnam.md/httpdocs/editorDir/file/RapoarteActivitate_anuale/2022/Raport%20privind%20executarea%20FAOAM%20in%20anul%202022%20rom.pdf
- Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova, Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (UNFPA), Institutul Interdisciplinar de Demografie din Olanda, Biroul Național de Statistică. (2022). *Raportului studiului Generații și Gen: Fii vocea generației tale!* Chisinau: INCE.
<https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2022.978-9975-3530-0-7>
- Moșin, V., & Eșanu A. (2012). Aspecte etice ale reproducerii umane asistate medical. *Buletin de Perinatologie*, 3, 89-97.
- Programul municipal de suport financiar pentru reproducere umană asistată medicală în mun. Chișinău pentru anii 2023-2025*. (2023, Mai 02).
<https://ru.scribd.com/document/680468184/pna-site>
- Sobotka, T., Hansen, M., Jensen, T., Pedersen, A., Lutz, W., & Skakkebaek, N. (2008). The Contribution of Assisted Reproduction to Completed Fertility: An Analysis of Danish Data. *Population and Development Review*, 34(1), 79-101.
- Исупова, О. Г. (2017). Вспомогательные репродуктивные технологии: новые возможности. *Демографическое обозрение*, 4, 35-64.
<https://doi.org/10.17323/demreview.v4i1.6987>
- Исупова, О. Г., & Русанова, Н. Е. (2021) Восприятие вспомогательных репродуктивных технологий российской студенческой молодежью. *Народонаселение*, 24(4), 34-46. <https://doi.org/10.19181/population.2021.24.4.3>
- Исупова, О. Г., Белянин, А. В., & Гусарева, А. А. (2015). Модернизация «кустов и корней»: семья и новые репродуктивные технологии. В: *XV апрельская международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества* (Кн. 3., с. 19-30). М.: Издательский дом НИУ, ВШЭ.
- Москалева, А. (2020). Эффект от включения вспомогательных репродуктивных технологий в программу государственного медицинского страхования в России. *Population and Economics*, 4(4), 19-42.
<https://doi.org/10.3897/popecon.4.e59062>
- Русанова, Н. Е. (2013). Вспомогательные репродуктивные технологии в России: история, проблемы, демографические перспективы. *The Journal of Social Policy Studies*, 11(1), 69-86.

EXPLORING THE CORRELATION BETWEEN SOCIODEMOGRAPHIC FACTORS AND WOMEN'S FERTILITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Ecaterina GRIGORAȘ, PhD in sociology, Senior Scientific Researcher,
National Institute for Economic Research, AESM, Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-5607-5322>, ecaterina.grigoras@ccd.ince.md

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.34>

Abstract. *The article aims to study the impact of sociodemographic factors on the probability of having children among women from the Republic of Moldova. The research is based on the data of the demographic study Generations and Gender conducted in Moldova in 2020. The probability of a woman having at least one child during her lifetime is influenced by her level of education and place of residence. Women with higher education and those from urban areas tend to have a lower probability of having a child at a young age. Women from the municipality of Chisinau also have a lower probability of having at least one child by the age of 30. Postponing the birth of the first child to older ages implies a lower probability for women to have children of higher birth orders. Women with higher education have a 65.6% probability of giving birth to two children and a 16.9% probability of giving birth to three children. Similarly, in urban areas, there is a significantly lower probability of having no less than two children (60.7%) and three children (16.4%). In the municipality of Chisinau, the probability of having a second child is 53.1% and the third child is 12.3%. The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.*

Keywords: *probability of giving births, place of residence, level of education, mean age of mother at childbirth, mean number of children.*

JEL: J13, J16, J18

UDC: 612.633-055.1(478)

Introduction. Low fertility rates and a trend towards postponing births to older ages have affected most of the countries in Central and Eastern Europe (CEE). These countries entered the second demographic transition later than Western European countries. Sudden decreases in the total fertility rate (TFR) followed by stabilization are common trends in many European countries, including those in Western, Central, and Eastern Europe (Sobotka, 2004, 2008). However, there is a delay in the onset of these trends in the latter.

The Republic of Moldova has experienced a decline in the number of children born per woman of childbearing age over time. This trend can be attributed to several factors, such as an increase in the length of education, greater emphasis on personal and professional success, changes in attitudes towards having children, the tendency to delay childbirth to later ages, and a decrease in the desire to have more children. These factors often conflict with the desire to start a family and have children, leading to a reduction in reproductive intentions (Berrington, 2015).

The Republic of Moldova has been experiencing a total fertility rate below the replacement level of population reproduction, which is set at 2.1 children per woman of childbearing age for over two decades. This continuous low fertility rate has contributed to the decline in population, changes in the demographic structure, and the deepening of the demographic aging process. Studies have shown that the number of births will continue to decrease in the coming decades due to the population's structure and the entry into reproductive age of the few generations born in the late 90s and early 2000s.

Official statistical data from 1991-2020 shows a significant decline in fertility rates among women aged 15 to 24. In 1991, this age group accounted for 54.8% of all births, but by 2020, this number had decreased to 28.5%, a reduction of 26.3 percentage points.

It is currently observed that the majority of women who have high fertility rates fall between the ages of 25 and 34 years old. In 2020, this age group accounted for 57.6% of births, while in 1991, it was only 38.8%.

In the Republic of Moldova, delaying childbirth began in 1996. This was the first year when the average age of a mother at first birth increased by more than 0.3 years, according to the definition given by Kohler and Ortega in 2002 (Kohler, Ortega, 2002) Between 1996 and 2020, the age of mothers at first birth increased by 2.5 years.

These changes in the age distribution of mothers have had a significant impact on the total fertility rate in the Republic of Moldova. This can be seen by comparing specific fertility rates. From 1991 to 2020, specific fertility rates for young mothers (under 20 years old) decreased by 2.3 times, while for women aged 20 to 24, it decreased by precisely 2 times.

The number of births among younger women has decreased, resulting in a decrease in the number of children born by 0.68 children per woman being able to give birth to a child. However, in the older age group of 30 to 49 years, the birth rate has increased by only 0.23 children. As a result, the TFR value in 2020 was 0.49 children lower than in 1991 (1.78 and 2.3, respectively).

Literature review. Intergenerational fertility differences (older and younger generations), as well as those associated with women's level of education and place of residence, are driven by changes in the timing of births, particularly maternal age at first birth. Multiple studies (Frejka, 2001, 2010, 2012) demonstrate that having children at young ages usually leads to a higher number of children born during the reproductive life (Frejka, Calot, 2001; Götmark, Andersson, 2020) while postponing childbearing to older ages is one of the leading causes of the decrease in the number of children born (Sobotka, 2000). The decision to have a child of lower birth order can be influenced by a combination of factors such as higher education enrollment (Gustafsson, 2001; Kantorova, 2004; Muresan, Hoem, 2010), living in urban areas (George et al, 2013; Kulu, Boyle, 2009; Kulu, Washbrook, 2014; Mathias, 2019) and specific social norms (Goldscheider, Uhlenberg, 1969; Архангельский, 2006). These factors can have a strong synergistic effect on the decision-making process.

Data and methodology. To investigate how sociodemographic factors, affect the likelihood of having children of different birth orders and how these factors

relate to the timing of the first child's birth, we analyzed the GGS dataset. We calculated the probabilities of having children of different birth orders and the average age of mothers at the time of the first child's birth for various sociodemographic groups, including women of different education levels, women from rural and urban areas, and those residing in the municipality of Chisinau.

When selecting women for this analysis, it was considered that the study period ends by the age of 24, including university studies. At the same time, specific for the Republic of Moldova is the fact that up to the age of 24, the young population, as a rule, settles down to live either in the urban or rural environment. To calculate the probabilities of having children of different orders, women aged between 40-49 years who completed their studies by the age of 24 were selected. The choice of this age group of women was determined by the fact that they have completed or are at the stage of completion of the reproductive period, which allowed us to track the probabilities of giving birth to children of different orders during their reproductive life and to highlight the differences in fertility depending on the level of education of women and the place of residence. To calculate the probability of having at least one child during their lifetime for women from different social groups, two subsamples were selected: women by education level, aged 40-49 (N=733), and women by place of residence including the municipality of Chisinau, aged 40-49 (N=546). Women aged 40-49 recorded at the time of the GGS refer to female cohorts born in 1970-1980 who were in their prime reproductive age in the late 1980s and throughout the last decade of the century past as well as in the first decade of the current century.

Thus, their reproductive behavior was under the influence of several factors, such as family policies to stimulate the birth rate, the socioeconomic crisis of the 90s, the relative stabilization of the socioeconomic situation in the 2000s, the transformation of value orientations, and the diminishing of social control over behavior reproductive.

Despite the extensive sample of the GGS, including the subsample of women of reproductive age, it was not possible to explore the probabilities of having children of different orders according to women's ethnicity. The GGS questionnaire only included the question on spoken language and did not include the question on ethnicity. Attempts to limit respondents speaking Romanian and other languages did not give reliable results.

Main results. The results clearly show that the likelihood of having at least one child at a certain age varies significantly depending on the level of education of women (as illustrated in Figure 1). Women with higher levels of education have a lower probability of having a child at a young age. For instance, the chances of having a child at the age of 24 for women with higher education are only 50%, while for women with average and low levels of education, the chances are 70%. However, the probability of having at least one child increases for women with higher education from the age of 25 and reaches 70% by the age of 28. By the age of 33, the probability of having at least one child becomes equal for women with different levels of education, and by the age of 35, it reaches 90%.

Despite the lower probability of giving birth to a child at a young age for women with higher education, a significant number of them still give birth to a

least one child by the age of 35. On the other hand, women with medium and low levels of education tend to start having children at a younger age, with a 50% chance of having at least one child by the age of 20, and an 80% chance by the age of 26. This gives them more time to have second and third children before the end of their reproductive period.

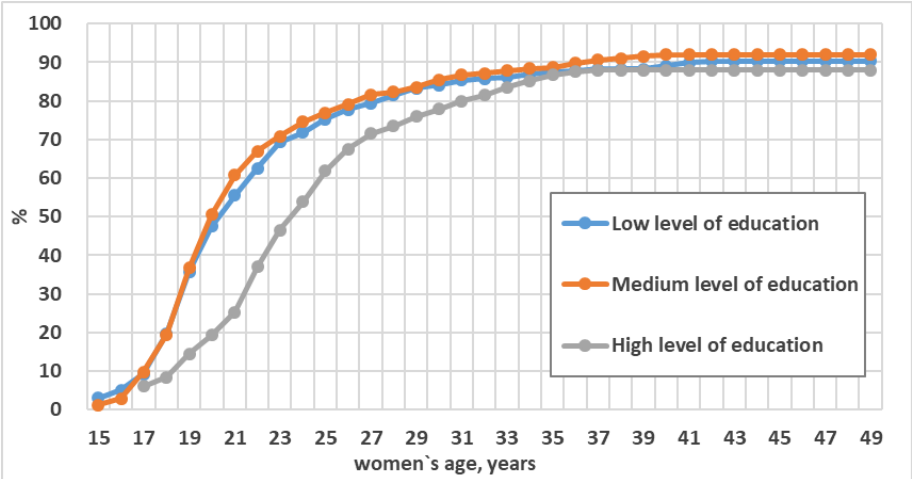

Figure 1. Probability of having at least one child at a given age by women's level of education

Source: calculated by author based on GGS data,
 The basis of calculation: Women aged 40 to 49

Research has shown that most women realize their reproductive intentions by the age of 35, with over 90% of the total fertility rate formed by this point. However, certain circumstances such as education, employment, or housing may cause some women with higher education to delay the birth of their first child. In such cases, compensatory fertility occurs between the ages of 25 and 33, with these women striving to achieve multiple births within a shorter span of time. Nevertheless, this timeframe is too brief, and those who gave birth to their first child before the age of 24 have approximately 10 years to give birth to children of higher ranks, while those who gave birth at the age of 28-30 years have only 5-7 years. Consequently, there may be an incomplete realization of reproductive intentions, making it hard to eliminate differences in the probabilities of having at least one child at a young age.

Our analysis suggests that the education level of women has an impact on the likelihood of having multiple children. We found that the age of the mother at the time of her first childbirth significantly affects the probability of having more children. As the age of the mother increases at the time of her first childbirth, the likelihood of having two or three children decreases. Additionally, we noticed a correlation between the average age of women at the completion of their studies and the average age of first-time mothers. The average age of first-time mothers tends to be higher. Women with lower education levels tend to have their first child at the age of 21.7 years, which results in a 74.3% probability of having at least two children and a 36.5% probability of having three children. This, in turn, determines the average number of children born per woman, which stands at 2.15.

Table 1. The probability of having two or three children depends on the level of education of women

Level of education	Mean age at the birth of the first child		Probability of having children, %		Mean number of children born
	At the end of the studies	At the birth of the first child	Not less than two children	Not less than three children	
Higher level of education	22.8	24.7	65.6	16.9	1.78
Medium level of education	20.5	22.3	73.5	24.4	1.96
Low level of education	19.2	21.7	74.3	36.5	2.15

Source: calculated by the author based on GGS data, 2020

The basis of calculation: women aged 40 to 49, women who completed their education by the age of 24 (N = 733).

On average, women with an intermediate level of education typically give birth to their first child at 22.3 years of age. Interestingly, these women have a similar likelihood of having at least two children as women with low education levels, which stands at 73.5%. Nevertheless, the probability of having three or more children is notably lower, at 24.4%. The mean number of children born to these women is less than two, with 1.96 children per woman.

In contrast, women with higher education tend to have their first child at a later average age of 24.7 years. They are less likely to have at least two children (65.6%) and three children (16.9%). Consequently, the average number of children born to women with higher education is only 1.78 children per woman.

The age at which a woman has her first child can impact the number of children she has throughout her reproductive lifetime, and this can vary depending on her location. The probability of having a child by a certain age can differ significantly based on where a woman resides, resulting in varying probability curves (*Figure 2.*). Notably, the most significant differences are observed in women under 25. For those living in rural areas, the probability of having a child by the age of 26 is 80%, while for those in urban areas, it is below 70%. In the municipality of Chisinau, the probability is slightly over 60%. Although the differences between women in rural and urban areas become smaller after the age of 28, they remain significant for those in Chisinau. However, after the age of 29, the probability of having at least one child for women in the municipality of Chisinau exceeds that in the urban environment, indicating a later onset of fertility for women in Chisinau. By the ages of 40-49, the probability of having at least one child for women in rural and urban areas is approximately 90%. In contrast, for women in Chisinau, it is slightly higher than 80%. It is worth noting that women in urban areas, particularly in Chisinau, have a lower probability of having at least one child before the age of 30, which can decrease their likelihood of having two or more children.

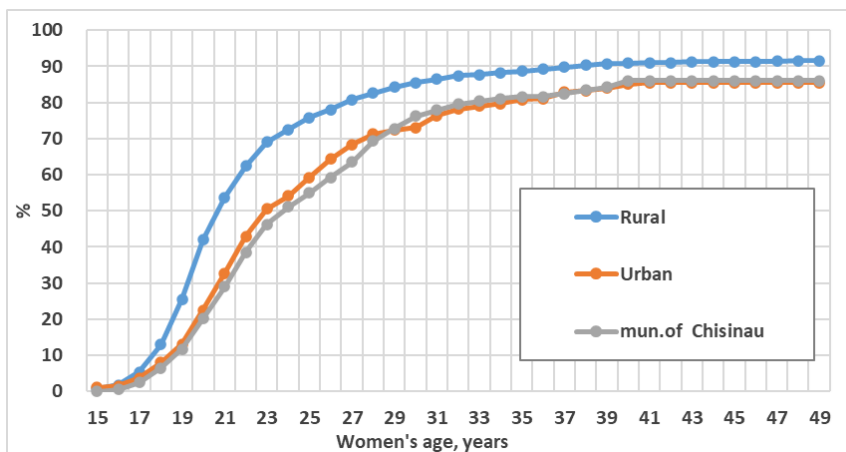

Figure 2. Probability of having at least one child by a given age of a woman by area of residence

Source: calculated by the author based on GGS data, 2020

The basis of calculation: women aged 40 to 49

Table 2, presents data illustrating the impact of delaying childbearing to older ages on the probabilities of having second-order and third-order births, as well as on the average number of children born. The lowest average age of mothers at the birth of their first child is recorded in rural areas, at 22.26 years old. In rural areas, there are also higher levels of probability of giving birth to a second child (78.4%) and a third child (31.9%). On the other hand, in urban environments, the average age of mothers at the first birth is higher, at 24.07 years old.

Table 2. The probability of having two or three children depends on Women's living place of residence

Place of residence	Mean age at the birth of the first child	Probability of having children, %		The mean number of children
		Not less than two children	Not less than three children	
Rural	22.26	78.4	31.9	2.29
Urban	24.07	60.7	16.4	1.85
Chisinau Mun.	24.12	53.1	12.3	1.76

Source: calculated by the author based on GGS data, 2020

The basis of calculation: women between 40 and 49 years inclusive (N = 751)

Note: When calculating this probability, women who gave birth to 2 or more children were selected as the numerator, and all women according to the corresponding place of residence were selected as the denominator.

When calculating this probability, as the numerator, all women who gave birth to 3 or more children were selected; as the denominator, all women living in the corresponding area of residence were selected.

The probability of giving birth to the following children decreases in urban areas, with 60.7% for the second child and 16.4% for the third child. In Chisinau, the highest average age of mothers at the first birth is 24.12 years old. Consequently, the probability of giving birth to subsequent children is lower, at 53.1% for the second child and 12.3% for the third child. The average number of children born per woman is 2.29 in rural areas, 1.85 in urban areas, and 1.76 in Chisinau.

The traditional model of reproductive behavior is prevalent in rural areas, where there is a high proportion of the population. This contributes to higher fertility rates. The mother's age at the time of the first child's birth is linked to the number of children born in the later stages of a woman's reproductive period. Women who live in urban areas and have higher education tend to have their first child at an older age. However, the most significant difference in the proportion of women who have given birth to at least one child is observed in the age group under 25. By the age of 49, most women, regardless of their education level or place of residence, have given birth to at least one child.

Conclusions. Various factors, including educational level and place of residence, influence the decision to have children. Many people delay starting a family until later in life, particularly among young adults up to 25 years old. Interestingly, the probability of having a child is equal for women of different educational levels up to 35. However, by the ages of 40-45, the chance of having at least one child for women living in villages and cities is almost 90%, while for those residing in Chisinau, the rate is slightly above 80%. It's worth noting that women in urban areas, particularly in Chisinau, face a lower probability of having a child by 30.

The study found that a woman's probability of giving birth to at least one child during the reproductive period is influenced by her place of residence and level of education. The likelihood of these outcomes varied significantly at different stages of life. Women with higher education and from the urban place of residence, including the municipality of Chisinau, are characterized by low probabilities of having a child at a young age. The probability of having a child at the age of 24 for women with a higher level of education is 50%, while for women with an average and low level of education – 70%. Women with higher education in rural areas give birth to their first child at 24.7 years, having significantly lower probabilities of having no less than two children (65.6%) and three children (16.9%). The probability of having at least one child by the age of 26 for women from rural areas is 80%, while for those from urban areas - under 70%, and from Chisinau - just over 60%. Women from the urban place of residence, especially from the city of Chisinau, stand out with lower probabilities of having at least one child until the age of 30, which reduces the probability of having two or more children. In the urban environment, the probability of giving birth to the second child is 60.7%, and for the third child - 16.4%. In the municipality of Chisinau, the probability of having the following children registers lower levels (53.1% - the second child and 12.3% - the third child).

Regarding political implications, our recommendation is to offer aid to families and couples, with a particular emphasis on supporting women in balancing the demands of raising children with their careers. This assistance must extend to women with higher educational attainment, as they typically have the lowest

average number of children born during their lifetime. Additionally, it should encompass employed women and those who desire a second child but have only one. Our suggested policies should primarily concentrate on women with higher education, working women, and those seeking to expand their families. It is essential to shape public opinion about the demographic standards that can help create awareness regarding childbirth and the choice of intervals between births in rural areas. In addition, there is a need to implement gender-sensitive policies that encourage fathers to participate in their children's education.

Improving the well-being of parents and children is a crucial element in enhancing human capital. By doing so, we can increase the value of human capital for future generations. Additionally, we should prioritize policies aimed at improving education for those who may have received less education in the past. This can lead to improved prospects in education, employment, and wages for their children over the long term. These policy interventions can help boost the country's human capital resources, resulting in increased productivity in both the short and long term. We consider it essential to strengthen human capital, through policy measures that would improve the well-being of parents and children, which could increase the value of the human capital of the next generations. At the same time, policies should be balanced by strengthening education for the less educated, which could improve their children's long-term prospects regarding education, employment, and wage rewards. These policy interventions will ultimately increase the country's human capital resources and, as a result, its productivity not only in the short term but also in the long term.

REFERENCES

- Berrington, A., Stone, J., & Beaujouan, A. (2015). Educational Differences in Timing and Quantum of Childbearing in Britain: A Study of Cohorts Born 1940-1969. *Demographic Research*, 33, 733-764. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.26>
- Frejka, T. (2010). Cohort overlays of evolving childbearing patterns: How postponement and recuperation are reflected in period fertility trends. *MPIDR Working Papers*, 026, 1-53. Max Planck Institute for Demographic Research. Rostock, Germany. <https://doi.org/10.4054/MPIDR-WP-2010-026>
- Frejka, T. (2012). The role of contemporary childbearing postponement and recuperation in shaping period fertility trends. *Comparative Population Studies*, 36(4), 927-957.
- Frejka, T., & Calot, G. (2001). Cohort childbearing age patterns in low fertility countries in the late 20th century: Is the postponement of births an inherent element? *MPIDR Working Papers*, 009, 1-24. Max Planck Institute for Demographic Research. Germany. <https://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2001-009.pdf>
- Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I., Știrba, V., Tabac, T., & Grigoraș, E. (2021). *Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență: provocări principale și politici necesare*. Chișinău: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.ccd.2021.978-9975-89-248-3>

- George, M., Eustaquio, A., & Cavenaghi, S. (2013). Urbanization and fertility decline: Cashing in on structural change. *IIED Working Paper*, december, 1-44. London: International Institute for Environment and Development. <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/10653IIED.pdf>
- Goldscheider, C., & Uhlenberg, P. (1969). Minority Group Status and Fertility. *American Journal of Sociology*, 74, 361-374.
- Götmark, F., & Andersson, M. (2020). Human fertility in relation to education, economy, religion, contraception, and family planning programs. *BMC Public Health*, 20, 265. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8331-7>
- Gustafsson, S. (2001). Optimal age at motherhood. Theoretical and empirical considerations on postponement of maternity in Europe. *Journal of Population Economics*, 14(2), 225-247.
- Kantorova, V. (2004). Education and entry into motherhood: The Czech Republic during the state socialism and the transition period (1970-1997). *Demographic Research*, 10(13), 245-274.
- Kohler, H., & Ortega, J. A. (2002). Tempo-Adjusted Period Parity Progression Measures, Fertility Postponement and Completed Cohort Fertility. *Demographic research*, 6(6), 91-144.
- Kulu, H., & Boyle, P. J. (2009). High fertility in city suburbs: compositional or contextual effects? *European Journal of Population*, 25(2), 157-174.
- Kulu, H., & Washbrook, E. (2014). Residential context, migration, and fertility in a modern urban society. *Advances in Life Course Research*, 21, 168-182. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2014.01.001>
- Lesthaeghe, R., & Surkyn, J. (2002). New forms of household formation in Central and Eastern Europe: Are they related to newly emerging value orientations? *Economic Survey of Europe*, 1, 197-216. Economic Commission for Europe, United Nations, New York, Geneva.
- Mathias, L. (2019). Fertility Decline in Urban and Rural Areas of Developing Countries. *Population and Development Review*, 45(2), 301-320.
- Muresan, C., & Hoem, M. (2010). The negative educational gradients in Romanian fertility. *Max-Planck-Gesellschaft zur Foerderung der Wissenschaften*, 22, 95-114.
- Sobotka, T. (2000). The diverse faces of the Second Demographic Transition in Europe. *Demographic Research*, 19(8), 171-224. doi: 10.4054/DemRes.2008.19.8
- Sobotka, T. (2004). Is Lowest Low Fertility in Europe Explained by the Postponement of Childbearing? *Population and Development Review*, 30(2), 195-220.
- Архангельский, В. Н. (2006). Этническая дифференциация рождаемости и репродуктивного поведения в России. В: Архангельский, В. Н., *Факторы рождаемости* (с. 120-126). М.: Теис.

DIFERENȚE RURAL-URBAN ÎN DINAMICA SPERANȚEI DE VIAȚĂ ȘI POLITICILE DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI

Irina PAHOMII, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Academia de Studii Economice din Moldova,
Doctorandă, Universitatea Charles din Cehia
<https://orcid.org/0000-0002-6595-9146>, braga.pahomiirina@gmail.com

Vitalie ȘTÎRBA, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Academia de Studii Economice din Moldova,
Doctorand, Universitatea Charles din Cehia
<https://orcid.org/0000-0001-5948-6509>, vitalie.stirba@ccd.ince.md

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.29>

Abstract. *In the last years, Moldova registered a tendency of increase in life expectancy at birth, excluding the pandemic period. Despite the registered trends in mortality evolution, the previous mortality pattern with a gender and regional gap in the length of life is maintained. In this regard, our research is aimed to highlight the urban/rural life expectancy gap, attempting to explain changes in mortality through the implemented measures and policies towards population health. We utilised period life tables for our analysis, enabling the decomposition of life expectancy. Therefore, we systematised the existing legislative framework in population health and implemented national health programs and lifestyle-adjusting policies while analysing mortality evolution. The changes in life expectancy at birth have occurred in the context of a decrease in mortality primarily attributed to cardiovascular diseases and external causes. The COVID-19 pandemic has significantly impacted the structure of causes of death, leading to a substantial increase in urban mortality, which has caused a reduction in the urban/rural disparity. In our analysis, we deduce that implemented alcohol and tobacco control policies will likely have a long-term output on population lifestyle adjustment. Improvements in healthcare infrastructure and implemented targeted programs (e.g. interventional cardiology) significantly contribute to the amelioration of population health but are less accessible for rural regions than urban ones.*

The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.

Keywords: *life expectancy at birth; regional disparities; population health policies.*

JEL: *I18, J10, J11, P23, R59*

UDC: *314.113+614.2](478)*

Introducere. Speranța de viață la naștere este un indicator demografic larg utilizat, care permite o interpretare simplă și intuitivă al nivelului mortalității și longevității populației (WHO, 2023; Andreev, 2021). Acesta permite evaluarea performanțelor politicilor pe domeniul sănătății populației, dar și este folosit pentru prognozele demografice și crearea unor indicatori complecși. Calcularea speranței de viață pentru diferite grupuri ale populației după educație, sex, mediul de reședință, etc., permite estimarea inegalității al sănătății populației, iar descompunerea acestui indicator evidențiază contribuția grupurilor de vârstă în formarea diferenței în speranța de viață.

Schimbările în speranța de viață au loc sub influența multiplilor factori socioeconomi, comportamentali, dar și de gradul de acces la serviciile medicale de calitate. Prin prisma acestor factori se creează disparități în durata medie a vieții dintre populația rural-urbană (Ebeling, Rau, Sander, Kibele, & Klüsener, 2022; Muntele, Istrate, Bănică, & Horea-Șerban, 2020), dar și în dependență de alte caracteristici ale populației, precum educația, bunăstarea, activitatea profesională, etc. Diferențierea în durata medie a vieții a populației la nivel regional rezultă din structura mortalității în localitățile din Moldova, unde în mediul rural se înregistrează o mortalitate mai înaltă prin bolile aparatului circulator, respirator, digestiv și prin cauzele externe de deces, comparativ cu mediul urban (Penina, 2023). Pe lângă acestea, discrepanțele urban-rurale în dinamica speranței de viață sunt produse, inclusiv, sub influența selectivității procesului migrației, atât interne cât și internaționale (Ichou & Wallace, 2019; Gagauz & Chivaciuc, 2023).

Dinamica mortalității și speranței de viață din Moldova este similară cu cea înregistrată în țările din Europa de est (Penina, Meslé, & Vallin, 2022), având în vedere contextul socioeconomic, cultural și instituțional comun. Aceasta, în mare parte este caracterizată printr-un nivel înalt al mortalității populației adulte tinere, îndeosebi la bărbați. Cauzalitatea deceselor la fel este destul de asemănătoare cu cea observată în țările Est Europene, fiind evidențiate decese prin bolile cardiovasculare, cauze externe și cele prin bolile sistemului digestiv. Un alt semn distinctiv al pattern-ului mortalității din țările din Europa de Est rămâne a fi decalajul înalt între sexe, acesta menținându-se practic constant.

Scopul acestui studiu este reliefaarea discrepanțelor urban-rurale în evoluția mortalității și speranței de viață în contextul cadrului național politic, dar și a măsurilor practice din domeniul sănătății populației.

Date și metode. Datele cu privire la distribuția deceselor după vârstă, sex și cauză de deces au fost preluate din banca de date ale Biroului Național de Statistică (BNS). Speranța de viață la naștere pentru populația urbană și rurală a fost calculată în baza tabelor de mortalitate cu intervalul grupurilor de vârstă de 5 ani. Pentru a determina contribuția grupurilor de vârstă în crearea diferenței în speranța de viață, a fost folosită metoda decompoziției (Andreev, Shkolnikov, & Begun, 2002). Cadrul legislativ a fost utilizat pentru sistematizarea politicilor pe domeniul sănătății populației.

Rezultate și discuții. În perioada 2014–2019, dinamica speranței de viață la naștere din Moldova a evidențiat creștere anuală de 0,3 ani, atât la bărbați cât și la femei, fiind rezultatul acțiunii factorilor socioeconomi, dar și politicilor pe domeniul sănătății populației. Această tendință a fost întreruptă pe perioada

pandemiei COVID-19, când mortalitatea la ambele sexe a înregistrat o creștere semnificativă (*Fig. 1*). Creșterea speranței de viață din anul 2022 reprezintă un răspuns de compensare a mortalității înalte din perioada pandemică, când excesul de decese a fost cauzat de boala coronavirus, suprasolicitarea sistemului de sănătate, dar și s-a redus numărul de controale de rutină și tratamente planificate.

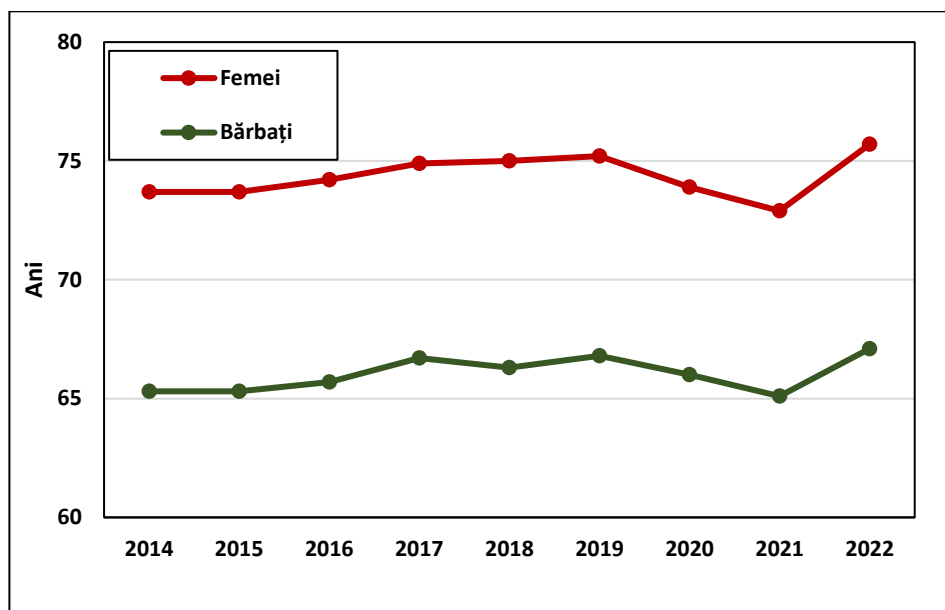

Figura 1. Evoluția speranței de viață la naștere pe sexe, 2014-2022

Sursa: Biroul Național de Statistică.

Diferențierile în speranța de viață dintre sexe și în dependență de mediul de reședință, scot în evidență inegalitățile existente ce țin de longevitatea și sănătatea populației. În acest sens, dinamica speranței de viață din perioada analizată accentuează o discrepanță vizibilă dintre bărbați și femei, dar și dintre populația rurală și cea urbană (*Fig. 2*). Odată cu creșterea speranței de viață în perioada 2014–2019 la ambele sexe cu a câte 1,5 ani, la bărbați s-a evidențiat o mărire a discrepanței dintre durata medie a vieții dintre mediul urban și cel rural. Astfel, la bărbați, diferența în speranța de viață dintre populația urbană și cea rurală a crescut de la 2,4 ani în 2014 la 3,0 ani în 2019, în timp ce la femei a rămas neschimbată, de 2,5 ani.

În condițiile perioadei pandemice, populația urbană a înregistrat o creștere mai pronunțată a mortalității comparativ cu cea rurală, fapt ce a dus la o îngustare a diferenței în speranța de viață a populației în dependență de mediul de reședință. Această situație a fost determinată de posibilitățile mai înalte de autoizolare pe perioada pandemică, dar și a unei densități mai mici ale populației din mediul rural, fapt ce a redus gradul de expune asupra riscului de îmbolnăvire. Pe de altă parte, suprasolicitarea sistemului de sănătate din perioada pandemică a redus din accesibilitatea la serviciile de sănătate pentru populația urbană – localitățile rurale fiind invariabil dezavantajate din punct de vedere al accesului la serviciile medicale urgente și de înaltă performanță. În anul 2022 sunt observate tendințele din perioada

pre-pandemică prin inițierea creșterii disparității speranței de viață dintre mediul urban și cel rural.

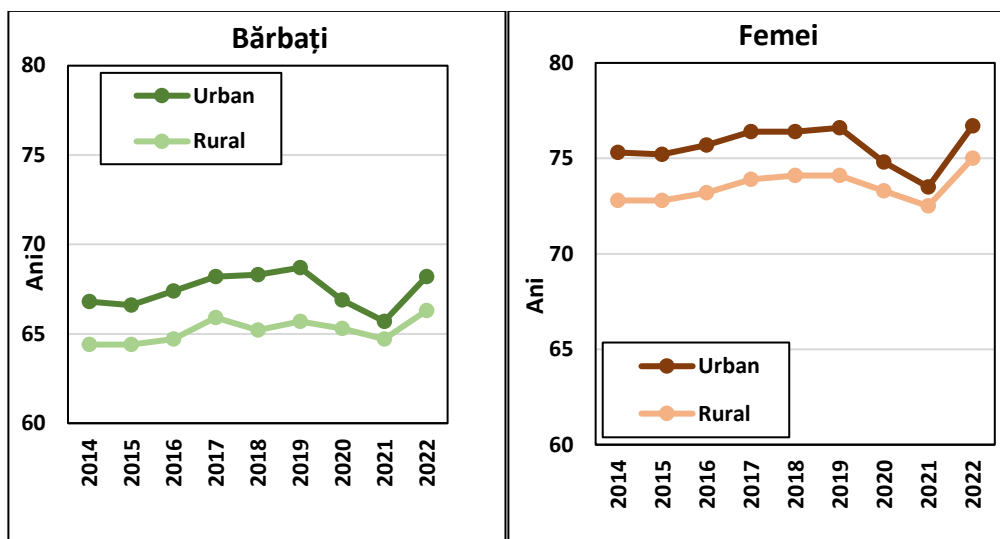

Figura 2. Evoluția speranței de viață la naștere pe medii de reședință și sexe, 2014-2022
Sursa: Biroul Național de Statistică.

Descompunerea indicatorului speranței de viață prezentat în *Figura 3* permite stabilirea contribuției grupurilor majore de vârstă în formarea diferenței în durata medie de viață, dintre populația urbană și cea rurală. Între anii 2014–2019, diferența majoră în speranța de viață urban-rurală la bărbați s-a format în rândul populației tinere și cea aptă de muncă (mai puțin însemnat în vârstele 65+), în timp ce la femei, această discrepanta se evidențiază în grupurile de vârstă 35-64 și 65+. În această perioadă, atât la bărbați cât și la femei, se evidențiază o discrepanta semnificativă în nivelul mortalității la infanți, copii și adolescenți dintre mediul urban și rural, fapt ce contribuie cu până la 0,5 ani în formarea diferenței în speranța de viață. Contribuția mortalității în schimbarea speranței de viață

În perioada pandemică, la ambele sexe, decalajul în speranța de viață dintre mediul urban și rural s-a redus în contextul creșterii semnificative al mortalității în populația urbană vârstnică. În același timp, în anii 2020 și 2021, a fost evidențiată o creștere în contribuția grupurilor până la 35 ani (care include copii și adolescenții) în formarea diferenței în speranța de viață a populației urbane și rurale. Reducerea mortalității a populației tinere urbane din perioada pandemică se poate explica prin declinul în numărul de decese prin cauze externe, având în vedere perioada de autoizolare și diminuare al activității economice, factori ce au evitat expunerea asupra riscului de traumatisme și moarte violentă.

În 2022, diferențierea rural-urbană a speranței de viață a înregistrat o creștere vizibilă, comparativ cu perioada pandemică, revenind la tendințele din anii precedenți. Totodată, având în vedere intervențiile din ultimii ani pe domeniul dezvoltării serviciilor și infrastructurii medicale, care, de regulă, sunt mai accesibile pentru locuitorilor orașelor, discrepanta în speranța de viață dintre populația urbană și cea rurală ar putea înregistra o tendință de creștere.

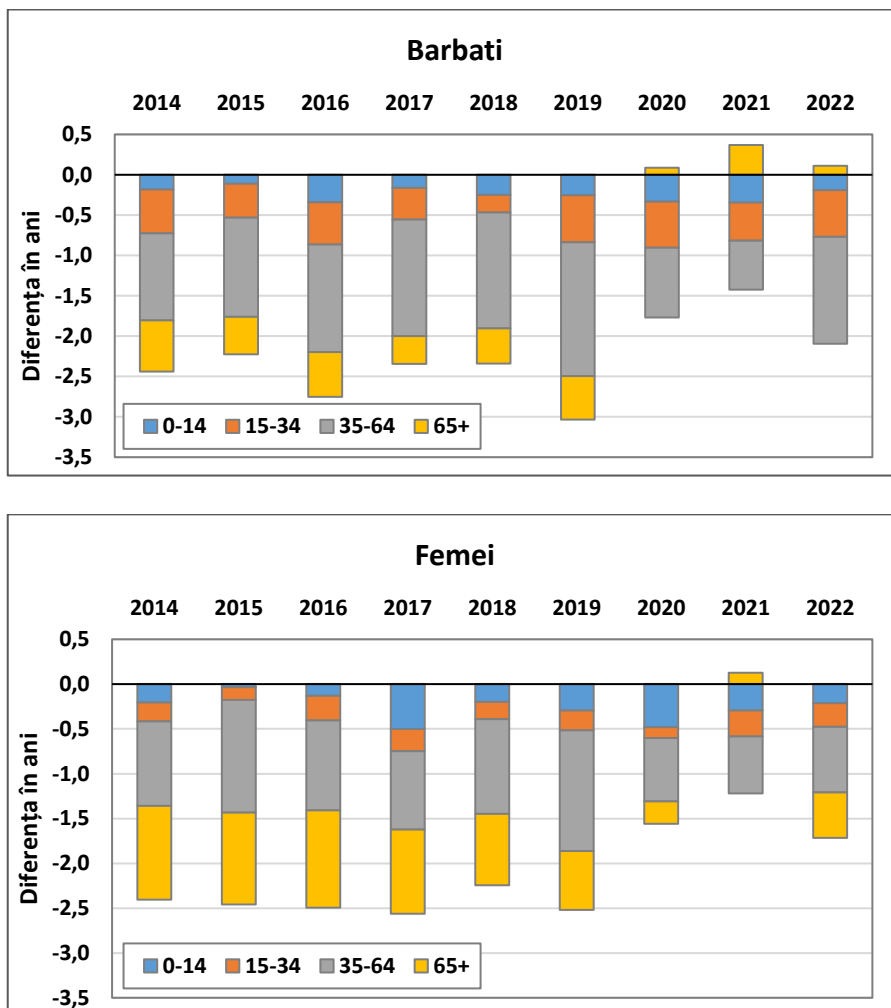

Figura 3. Distribuția diferenței în speranța de viață la naștere rural/urban pe grupe majore de vârstă, pe sexe, 2014–2022

Sursa: calculele în baza datelor BNS.

Analiza cauzelor de deces a reliefat anumite discrepante la nivelul structurii mortalității la nivel sub-național. Trebuie să menționăm că, cauza principală de deces atât pentru ambele sexe, cât și în profil teritorial rămâne a fi mortalitatea prin bolile sistemului cardiovascular (*Fig. 4*). Această cauză de deces este responsabilă pe parcursul întregii perioade de analiză de peste 50% din numărul total de decese. Ponderea deceselor prin bolile sistemului cardiovascular a ajuns sub 50% doar în anii pandemici 2020-2021 și doar în mediul urban. Aceste schimbări au intervenit în contextul creșterii numărului de decese cauzate de COVID-19, în special în mediul urban.

În perioada analizată, la bărbați se evidențiază o contribuție semnificativă a mortalității cauzate de factorii externi în numărul total de decese. Totodată, după mediul de reședință, se observă o pondere mai înaltă a deceselor prin cauze externe pentru bărbații din localitățile rurale. De asemenea, în mediul rural pentru ambele sexe este observată și o prevalare a ponderii deceselor prin bolile sistemului digestiv, bolile sistemului cardiovascular și a sistemului respirator comparativ cu

cea observată în mediul urban. Totodată, în populația urbană se atestă o pondere mai înaltă a deceselor cauzate de tumori, comparativ cu populația rurală. În perioada pandemică, ponderea deceselor cauzate de COVID-19 a înregistrat valori net superioare pentru populația din mediul urban.

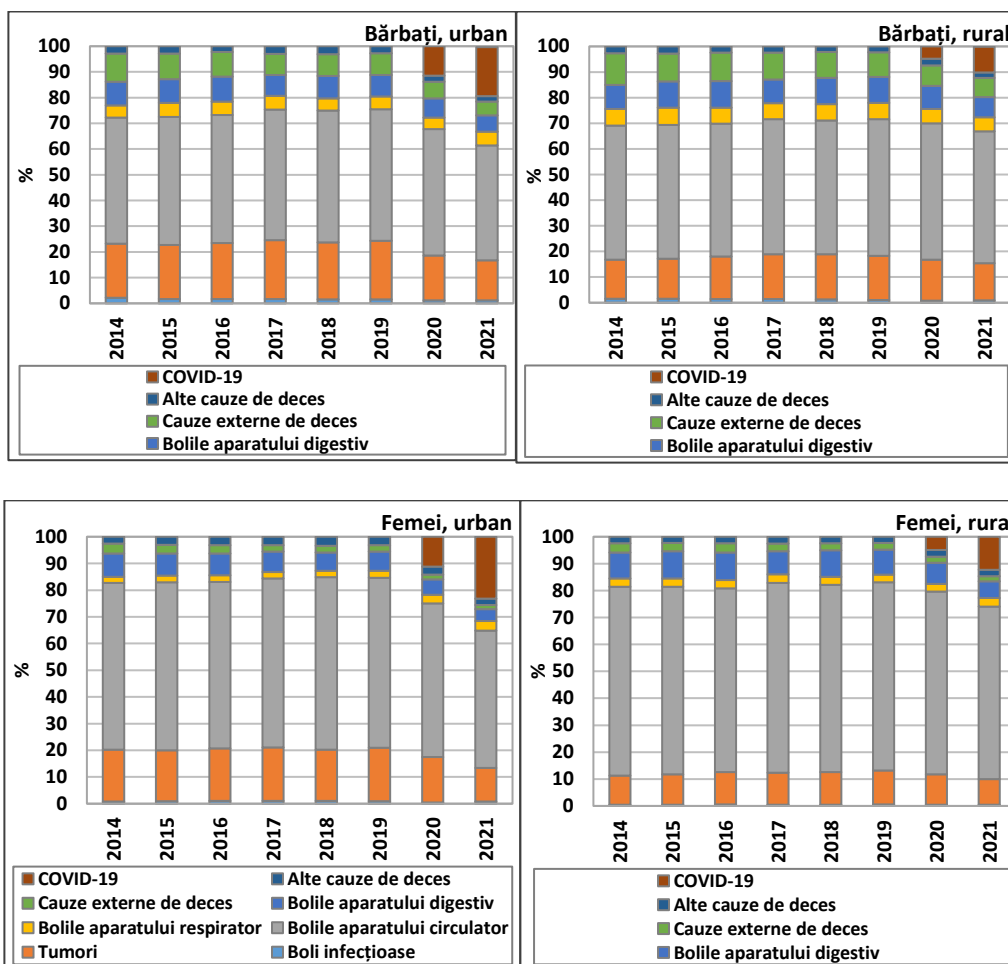

Figura 4. Ponderea cauzelor majore de deces în totalul deceselor, pe sexe, 2014–2022
 Sursa: Calculele în baza datelor BNS.

Schimbările în dinamica speranței de viață și structura mortalității din perioada analizată au fost în mare parte influențate de factorii socioeconomi și comportamentali, dar și de capacitatea și performanța sistemului medical și de sănătate publică. Un pas important în crearea unui sistem unitar de sănătate și de implementare a politicilor pe domeniul sănătății populației a fost instituirea Campaniei Naționale de Asigurări în Medicină și introducerea asigurării obligatorii de asistență medicală. Prin centralizarea sistemului de sănătate a fost posibilă asigurarea achitabilă a populației cu serviciile medicale, precum și elaborarea programelor de prevenție a bolilor și deceselor și descreștere a mortalității.

Pe parcursul ultimelor decenii, au fost elaborate diverse politici și măsuri orientate spre creșterea și asigurarea unui nivel înalt de sănătate pentru întreaga populație. Astfel, au fost implementate programe naționale (*Tabelul 1*) orientate pe

tratarea maladiilor, reducerea riscurilor induse de factorii comportamentali, cât și pe anumite boli transmisibile și netransmisibile.

Tabelul 1. Politici, programe și măsuri selectate în domeniul sănătății populației

Programe naționale:	Programe speciale:	Servicii medicale de înaltă performanță:	Servicii de prevenție a maladiilor:
<ul style="list-style-type: none"> - Programului național în domeniul alimentației și nutriției 2014–2020; - Programul național privind controlul tutunului 2017–2021; - Programul național privind controlul alcoolului 2012–2020; - Programul național de prevenire și control al bolilor netransmisibile prioritare 2023–2027; - Programul național de imunizare; - Programul național de prevenire și control al infecției HIV/SIDA și infecțiilor cu transmitere sexuală. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tratatament operator pentru cataractă; - Protezare articulațiilor mari; - Cardiologie intervențională; - Protezări vasculare; - Chirurgie endovasculară; - Cardiochirurgie; - Neurochirurgia fracturilor coloanei vertebrale. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tomografia computerizată; - Investigații genetice; - Rezonanța magnetică nucleară; - Mamografia glandei mamare. 	<ul style="list-style-type: none"> - Promovarea modului sănătos de viață, prin ajustarea alimentației, reducerea consumului de tutun, alcool, zahăr, grăsimi, etc. - Controalele anuale de rutină. Screening cancer; - Îmbunătățirea managementului, ghidurilor, protocoalelor și standardelor de diagnostic și tratament.

Sursa: CNAM, 2022; HG Nr. 730 din 08.09.2014; HG Nr. 1015 din 23.11.2017; HG Nr. 360 din 06.06.2012.

Concluzii. În perioadă analizată a fost evidențiată o creștere a speranței de viață la naștere pentru ambele sexe, care a demonstrat în timp o discrepanță semnificativă dintre populația urbană și cea rurală. Decompoziția diferenței în speranța de viață la naștere rural/urbană a arătat contribuția grupurilor majore de vârstă în formarea discrepanței în durata medie de viață. Această diferență se formează având în vedere o supramortalitate în rândul populației rurale atât în

populația adultă, cât și cea vârstnică. Analiza cauzelor majore de deces a remarcat o pondere mai înaltă a deceselor prin bolile sistemului cardiovascular, digestiv, respirator, dar și prin cauze externe, mult mai evident în cazul bărbaților, în mediul rural comparativ cu mediul urban. În mediul urban, însă a fost evidențiată o pondere mai înaltă a deceselor prin tumori, îndeosebi la femei. Mediul urban a fost afectat în mai mare măsură de pandemia COVID-19 comparativ cu mediul rural. Mortalitatea mai înaltă prin COVID-19 din mediul urban se datorează unei expuneri mai înalte la riscul de îmbolnăvire comparativ cu mediul rural. Or, pandemia COVID-19 a afectat mai mult vârstnicii, iar datorită posibilităților mai crescute de izolare și distanțare socială existente în mediul rural, aceștia au avut și posibilitatea de a fi afectați mai puțin de riscul de îmbolnăvire. Totodată, specificul activității vârstnicilor din mediul rural, dar și într-o oarecare măsură depopularea din mediul rural au creat condiții propice de izolare în perioada pandemică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Andreev, E. (2021). Is life expectancy at birth really the best measure of a population's mortality rate? *Demograficheskoye obozreniye*, 8(2), 6-26.
- Andreev, E., Shkolnikov, V., & Begun, A. (2002). Algorithm for decomposition of differences between aggregate demographic measures and its application to life expectancies, healthy life expectancies, parity-progression ratios and total fertility rates. *Demographic Research*, 7(14), 499-522. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2002.7.14>
- Biroului Național de Statistică (BNS). (n.d.). Banca de date al Biroului Național de Statistică. <https://statistica.gov.md/ro/banca-de-date-statistice-78.html>
- CNAM. (2022). *Raport de Activitate a Companiei Naționale de Asigurări în Medicină*. <http://www.cnam.md/httpdocs/editorDir/file/2023/11/3/Raport%20de%20activitate%20CNAM%202022.pdf>
- Compania Națională de Asigurări în Medicină (CNAM). (2022). *Raport de Activitate a Companiei Naționale de Asigurări în Medicină*. <http://www.cnam.md/httpdocs/editorDir/file/2023/11/3/Raport%20de%20activitate%20CNAM%202022.pdf>
- Ebeling, M., Rau, R., Sander, N., Kibele, E., & Klüsener, S. (2022). Urban-rural disparities in old-age mortality vary systematically with age: Evidence from Germany and England & Wales. *Public Health Journal*, 205, 102-109. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2022.01.023>
- Gagauz, O., & Chivaciuc, A. (2023, Iulie 11). Depopularea Republicii Moldova în profil teritorial: consecințe socioeconomice și politici de dezvoltare regională. *Policy Brief*, 2. <https://doi.org/10.36004/nier.ccd.pb.2.2023.11.07>
- HG Nr. 1015 din 23.11.2017. (fără an). *Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului național privind controlul tutunului pentru anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110638&lang=ro

- HG Nr. 360 din 06.06.2012. (fără an). *Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Programului național privind controlul alcoolului pe anii 2012-2020*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103202&lang=ro
- HG Nr. 730 din 08.09.2014. (fără an). *Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului național în domeniul alimentației și nutriției pentru anii 2014-2020 și Planului de acțiuni pentru anii 2014-2016 privind implementarea Programului național*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93149&lang=ro
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului național privind controlul tutunului pentru anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia: nr. 1015 din 23-11-2017. (2017). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 429-433, art. 1153. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110638&lang=ro
- Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Programului național privind controlul alcoolului pe anii 2012-2020: nr. 360 din 06-06-2012. (2012). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 120-125, art. 419. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103202&lang=ro
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului național în domeniul alimentației și nutriției pentru anii 2014-2020 și planurilor de acțiuni privind implementarea acestuia: nr. 730 din 08-09-2014. (2014). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 270-274, art. 779. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93149&lang=ro
- Ichou, M., & Wallace, M. (2019). The Healthy Immigrant Effect: The role of educational selectivity in the good health of migrants. *Demographic Research*, 4, 61-94. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2019.40.4>
- Muntele, I., Istrate, M., Bănică, A., & Horea-Șerban, R. I. (2020). Trends in Life Expectancy in Romania between 1990 and 2018. A territorial analysis of its determinants. *Sustainability*, 12(9), 3802. <https://doi.org/10.3390/su12093802>
- Penina, O. (2023). *Socio-demographic and regional disparities of mortality in the Republic of Moldova*. Doctoral habilitation thesis in medical sciences: 331.03. Social medicine and management. Chișinău.
- Penina, O., Meslé, F., & Vallin, J. (2022). *Mortality trends by causes of death in the Republic of Moldova, 1965-2020*. Chișinău: CEP Medicina.
- World Health Organisation (WHO). (2023, August). *Indicator metadata registry list. Life expectancy at birth definition*. WHO. <https://www.who.int/data/gho/indicator-metadata-registry/imr-details/3131>

THE ECONOMIC LIFE CYCLE AND THE DEMOGRAPHIC DIVIDEND UNDER THE NTA APPROACH, EVIDENCE FROM EUROPEAN COUNTRIES

Elena ȘOLDAN, PhD student,
Department of Demography and Geodemography,
Faculty of Science, Charles University, Czechia;
scientific researcher,
National Institute for Economic Research, AESM, Moldova
<https://orcid.org/0009-0008-9600-3818>, elena.sholdan@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.30>

Abstract. *This article aims to realize a comparative analysis of the potential demographic dividend and the economic life cycle profiles for several European countries. The demographic dividend is a concept that denotes the positive demographic impact on economic development resulting from the changes in population age structure. Countries where the working-age population predominates have the opportunity to accelerate economic development, thus obtaining the demographic dividend. In estimating the potential demographic dividend, the NTA methodology found its applicability through the economic support ratio indicator, a composite indicator that includes the characteristics of the population structure by age group, and also the production and consumption profiles for each of the age groups. The difference between consumption and income constitutes, the deficit or surplus of the economic life cycle. The comparative analysis of the consumption and income profiles, the surplus and deficits of the economic life cycle, the economic support ratio indicator, and the demographic dividends in the selected countries were carried out. The research results show that, although some countries register a population structure beneficial to economic development, the profiles of the economic life cycle are heterogeneous, reflecting the different situations in the labor market and individual productive behavior. Identifying the drivers needed to improve life cycle surplus would provide the necessary support for identifying country-specific methods for achieving the demographic dividend.*

The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.

Keywords: *demographic dividend, economic life cycle, surplus, deficit, productive age, dependency age, support ratio, economic support ratio*

JEL: *A14, J10, J11, J14*

UDC: *314.114(4)*

Introduction. Before passing into an aging society, population goes through an age structural transition with important transformations in population composition by age during the process, challenging the current state of economic and social development. But demographic changes may also include paths to prosperity. A useful

framework to address those effects, is provided by the concept of the demographic dividend, the NTA methodology, and the theory of economic lifecycle.

The proponents of the demographic dividend concept state that certain demographic conditions can bring an extra boost to economic development, given necessary policy measures and institutional conditions are in place. To quantify the demographic dividend, the NTA approach provides a renewed perspective, in the frame of life cycle theory allowing us to analyze how people produce, consume, and save throughout their life courses. Although Europe is the region with more rapid population aging, some European countries have experienced a more recently favorable demographic structure, with an increase in working age population. A favourable demographic structure more recently has experienced Moldova too, along with other European countries such as Slovakia, Ireland, Bosnia and Herzegovina, Belarus, Poland, etc. (United Nations 2004).

This article aims to realize a comparative analysis of the potential demographic dividend and the economic life cycle profiles for Moldova, Ireland, and Slovakia. By analyzing the demographic dividend, we took insights into the economic life cycle profiles in selected countries. It was also taken evidence on economic support ratios and demographic support ratios. The analysis results show that, although some countries register a population structure beneficial to economic development, the profiles of the economic life cycle are heterogeneous, reflecting the different situations in the labor market and diverse individual productive profiles. Thus, studying on economic life cycle in general, and of the life cycle surplus in particular, would provide important insights for demographic dividend analysis and prospects for its achievement.

Literature Review. The study of the relationship between population dynamics and economic development has gained a different perspective with the works of Bloom and Williamson (1998) and Bloom, Canning and Sevilla (2003), who introduced the variable of age structure in population-development studies. Thus, when the working-age population grows faster than other age groups, the country has the opportunity to gain an economic advantage or bonus in its economic development process, a phenomenon lately called the demographic dividend.

In estimating the demographic dividend, a series of methods have been developed, while the NTA methodology is one of reference. An increasing number of countries were included in the project, while cross-countries comparable studies have become more possible. While the aim of the project is the study of the generational economy and the impact of demographic changes on the transfer system, the data provided by NTA offers also the possibility of studying the macroeconomic consequences of the population's age structure.

Among European countries, the project *Agenta* which includes most important NTA accounts for the 2010 year has been developed. The construction of the NTA data for the Republic of Moldova has dated since 2016 (Lupușor, Popa and Prohnițchi 2017) and was actualized for 2019 (Gagauz and Prohnițchi 2022). Following NTA methodology subsequent studies highlighted the deficit of the economic life cycle in Moldova (Buciuceanu-Vrabie, 2022), while the analysis of the first and second demographic dividend in Moldova was also carried out (Fala 2022). Cross-countries

studies require comparable data, recently becoming more available within www.ntacounts.com project.

Theoretical framework. *The Economic Life Cycle.* The perspective of the economic life cycle theory is essential in the context of the study of the population by age group. While classical economic theories classify the market into supply and demand, life cycle theory looks at the economy through the lens of age: people at the age of dependency need different forms of financing to ensure their living, and workers, who are able to finance their needs and the needs of dependents (d'Albis & Moosa 2015).

The basic idea of the life cycle theory, of the relation between individuals who have economic resources and those who need these resources has been recognized within the NTA accounting project. In any modern society, people record a life cycle deficit in the period of child and old age, when their consumption exceeds their income from work, and a surplus in the period of their working years when their income is greater than their consumption. This state allows an eventual reallocation of resources between generations and over time, which can be constantly quantified and linked to the economic evolution of each society (ibid).

Understanding the economic lifecycle is important in its own right, but it is also critical to understanding how changes in population age structure interact with the economic lifecycle influencing many features of the macroeconomy (Mason 2006).

The Demographic Dividend, NTA approach, and the Economic Support Ratio. The demographic dividend concept states, that, under proper institutional and political favorable settings, an increase in the ratio of the working age population, keeping the rate of wages, employment rate, and unemployment rate constant, will lead to an increase in income at the aggregate level.

NTA framework allows linking the interactions between changes in age structure and the lifecycle of production and consumption through the computation of the Economic Support Ratio, which is the key indicator in assessing the demographic dividend under the NTA approach. The Economic Support Ratio is used to determine the evolution of the potential demographic dividend when the growth rate of effective producers exceeds the growth rate of effective consumers (Mason, et al. 2017). The full extent of the demographic dividend, outside of the accounting effects of increasing the productive population over the total population, is often assessed through lifetime savings and wealth effects. The second demographic dividend, which takes into account increased productivity levels in the economy, is also assessed using these savings and wealth effects (Prskawetz & Sambt 2014, Mason, et al. 2017)

Data and methods. The availability of age-specific data within the NTA allows for a detailed analysis of the influence of age structure on various economic variables, specifically the variations of consumption and production across ages. These data sources permit to obtain information on the age-specific levels of production and consumption.

The difference between consumption and labour income is termed the life cycle deficit (Mason et al., 2006). During the working years when labour income is higher than consumption, the life cycle deficit is negative, representing the life cycle surplus.

The conventional support ratio and the dependency ratio are standard measures for assessing the age structural composition of the population and its evolution. To account the demographic support ratio, fixed age range are used:

$$SR(t) = \frac{P(15 - 64)(t)}{P(total)(t)}$$

The NTA approach uses the economic support ratio as a standard tool to measure the economic effects of a population's changing age structure (Mason and Lee 2006). The support ratio under NTA methodology is defined as the ratio of the effective number of producers (L) to the effective number of consumers (N):

$$ESR(t) = \frac{L(t)}{N(t)} = \frac{\sum_x \gamma(x) \times P(x, t)}{\sum_x c(x) \times P(x, t)}$$

where $c(x)$ is an age-specific weight of consumption; $\gamma(x)$ is an age-specific weight of production; and $P(x, t)$ is the population of age x in year t . Age profiles are standardized by dividing age-specific values by the average of the age-specific value of consumption or labor income over the 30-49 year age range.

The economic support ratio is then used to determine how changes in the population's age structure affect the economy. First, income per effective consumer, $y(t) = Y(t)/N(t)$, can be written as a function of two multiplicative factors:

$$y(t) = ESR(t) \times y_l(t)$$

where $ESR(t) = L(t)/N(t)$ is the ratio of the number of effective workers to the number of effective consumers, and $y_l(t) = Y(t)/L(t)$ is the average income per worker (Dramani and Oga 2017).

The economic support ratio $ESR(t)$ captures how changes in age structure influence the concentration of the population in the relative productive ages (30-49 years old). The growth rate in income per effective consumer $gr[y(t)]$, is the sum of the rate of growth of the economic support ratio $gr[ESR(t)]$, and rate of growth in income per worker $gr[y_l(t)]$:

$$gr[y(t)] = gr[ESR(t)] + gr[y_l(t)]$$

The growth of the economic support ratio, known as the first demographic dividend, equals the growth rate of effective labor less the growth rate of the number of effective consumers:

$$gr[ESR(t)] = gr[L(t)] - gr[N(t)]$$

The first dividend is positive when the effective number of producers is growing more rapidly than the effective number of consumers.

During demographic transformations, when the resources previously devoted to supporting a large, dependent population are shifted to spending on physical and human capital, economic growth can be enhanced. This phenomenon is known as a second demographic dividend and refers to the growth of output per worker (Dramani and Oga 2017).

Research Questions and Hypothesis. This article aims to realize a comparative analysis of the potential demographic dividend and the economic life cycle profiles for Moldova, Ireland, and Slovakia. Our assumption is, that the characteristics of economic life cycle patterns can give additional insight into the demographic dividend analysis and to the prospects of demographic dividend achievement.

For this purpose, we have been following some questions:

1. Which age structural dynamics have been recorded in Moldova, Ireland, and Slovakia?
2. What pattern of the economic life cycle has Moldova in comparison with other countries?
3. Which was the dynamics, timing, and magnitude of the demographic dividend, first, second, and combined in Moldova, Ireland and Slovakia?

Results and discussions. Dynamics in population age structure: evidence from Ireland, Slovakia, and Moldova. Although Europe is the region with a more rapid population aging, some European countries experience favorable demographic structures, the period when the working-age population predominates. The period of **window of opportunity** occurs when, the young population decreases as a result of low fertility, while the population is still undergoing an aging society.

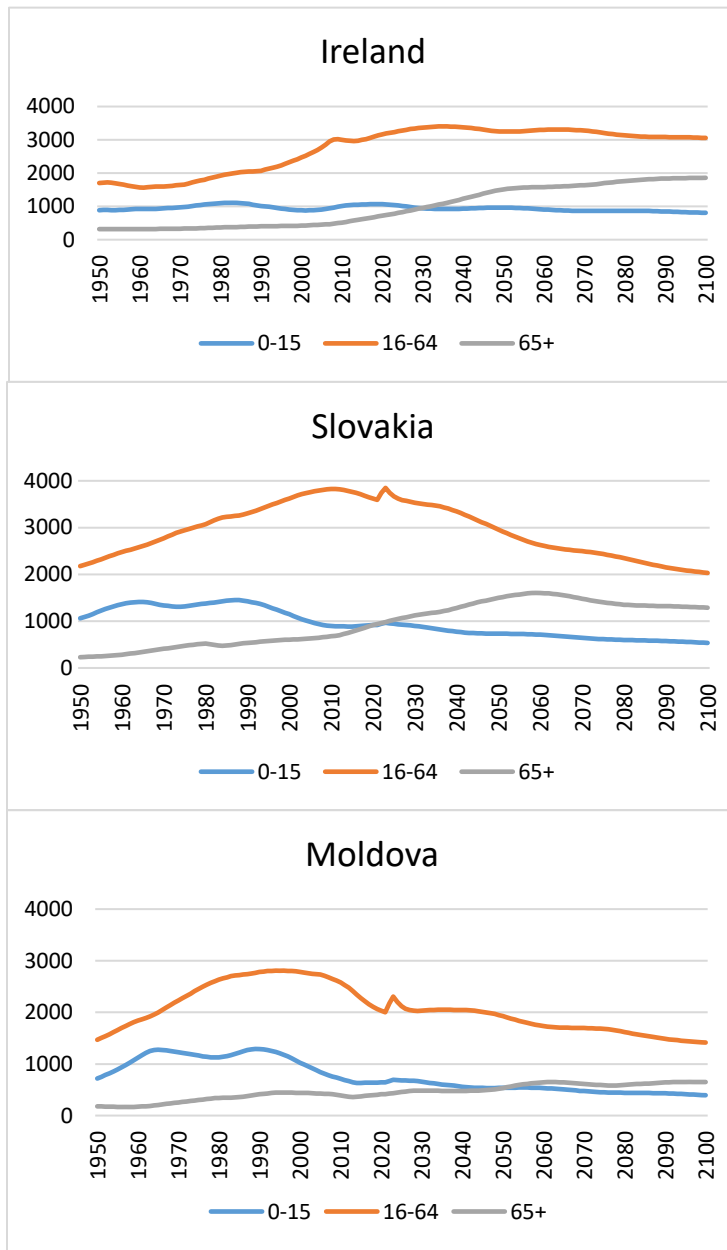

Figure 1. Population by age groups in Ireland, Slovakia and Moldova in 1950-2100, thousand

Source: World Population Prospects (2022) of the UN DESA

The emergence of an aging population is preceded by important age-related structural changes, the result of which is the changes in the volume and the proportion of people in each age group.

Significant increases in the proportion and the volume of the working-age population occur when the increase in life expectancy has not yet led to a significant increase in the proportion of elderly people. As a result of the recent fertility decline, large cohorts entering the working age create incentives for economic growth. For a certain period, the dominance of the working-age population is observed in the countries chosen for our analysis - Moldova, Slovakia, and Ireland. While all three of them exhibit an important increase in the working-age group, an important decline of the young population will be registered (Fig. 1). The differences are captured by the pace of working age group decline. In Moldova the decline in working age population is more sharply, and this window of opportunity took place slightly earlier than in Ireland and Slovakia.

It was stated that different countries or groups of countries are in very different situations with regard to what could be expected theoretically, and such differences can largely explain the different economic and social circumstances of the countries (Vallin 2005).

The beneficial demographic situation is captured by the conventional indicator of the support ratio. Similarities in demographic support ratio are observed for Slovakia and Moldova until 2030, while Ireland, due to its still youthful population has a lower support ratio. After 2030 as life expectancy increases, the support ratio in Ireland and Slovakia will experience an important decline, contrasting with the still high support ratio in Moldova. The economic support ratio, by contrast, gives us another picture, where the economic support ratio in Slovakia is much lower than in Moldova and Ireland (Fig.2).

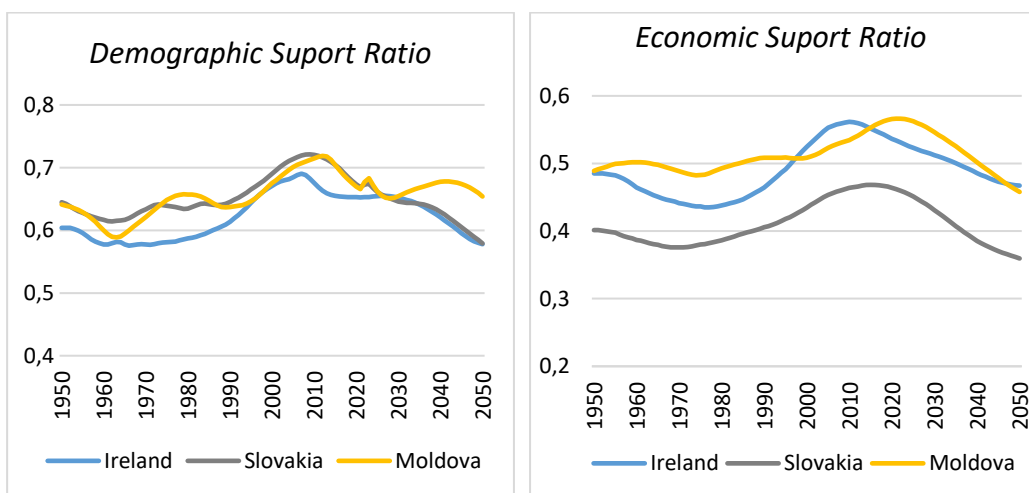

Figure 2. The demographic and economic support ratios in Ireland, Slovakia, and Moldova in 1950-2050, %

Source: World Population Prospects (2022) of the UN DESA; National Transfer Accounts Project, UNDP Project 2016, Support Ratio and Demographic Dividends: Estimates for the World, and (Mason et. al., 2017), www.ntaccounts.org

The economic life cycle in Ireland, Slovakia, and Moldova. Examining the profile of the economic life cycle, it has been observed that the low economic support ratio in Slovakia is given by the large consumption at both young and older ages. Even if in Moldova the economic support ratio is comparable with Ireland, the consumption pattern is substantially lower, for both children and elderly people, reflecting limited expenditures and investment in human capital at early ages and limited provision for the elderly compared with the other two countries (*Fig.3*). Striking differences are observed between Ireland and Moldova on production profiles. The per capita volume of production is limited also by the extension productive period and an early pattern of production profile in Moldova comparable with the other two countries. The surplus also differs in Moldova from the other two countries, not only in the volume, which again is lower but also in the period of life when this surplus of production over consumption is experienced. In Slovakia, the production age pattern is characterized as being in the middle range between Moldova and Ireland. At the aggregate level, the economic life cycle profiles will be shaped by the population age structure. Given all three countries experienced a comparable beneficial age structure in the analyzed year, 2014, the volume of the economic surplus will be influenced by the production and consumption profiles at the individual level examined above.

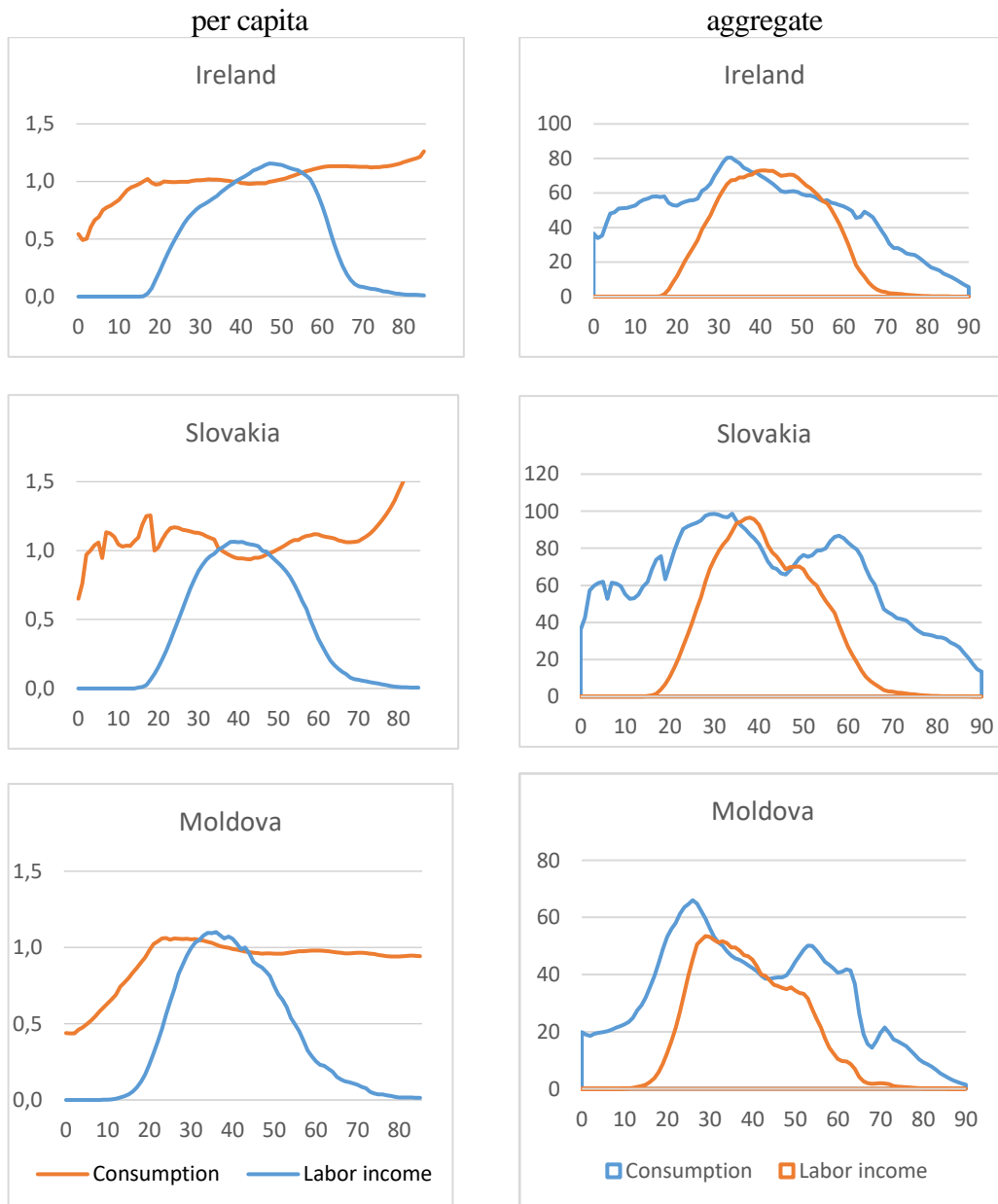

Figure 3. The life cycle profiles of production and consumption in Ireland, Slovakia, and Moldova in 2014, per capita and aggregate, normalized to age 30-49
Source: National Transfer Accounts Project, UNDP Project 2016, Support Ratio and Demographic Dividends: Estimates for the World, and (Mason et. al., 2017), www.ntaccounts.org

The profiles of deficit and surplus add additional insights into economic life cycle analysis. Given the still youthful population in Ireland, the deficit is shaped by this age structure at young ages. The deficit at older ages is more striking in Slovakia, due to a higher preponderance of population at older ages compared with the other two countries while maintaining high expenditures per capita at older ages. The deficit is also substantial at young ages in Slovakia at the aggregate but also at per capita levels (Fig.4).

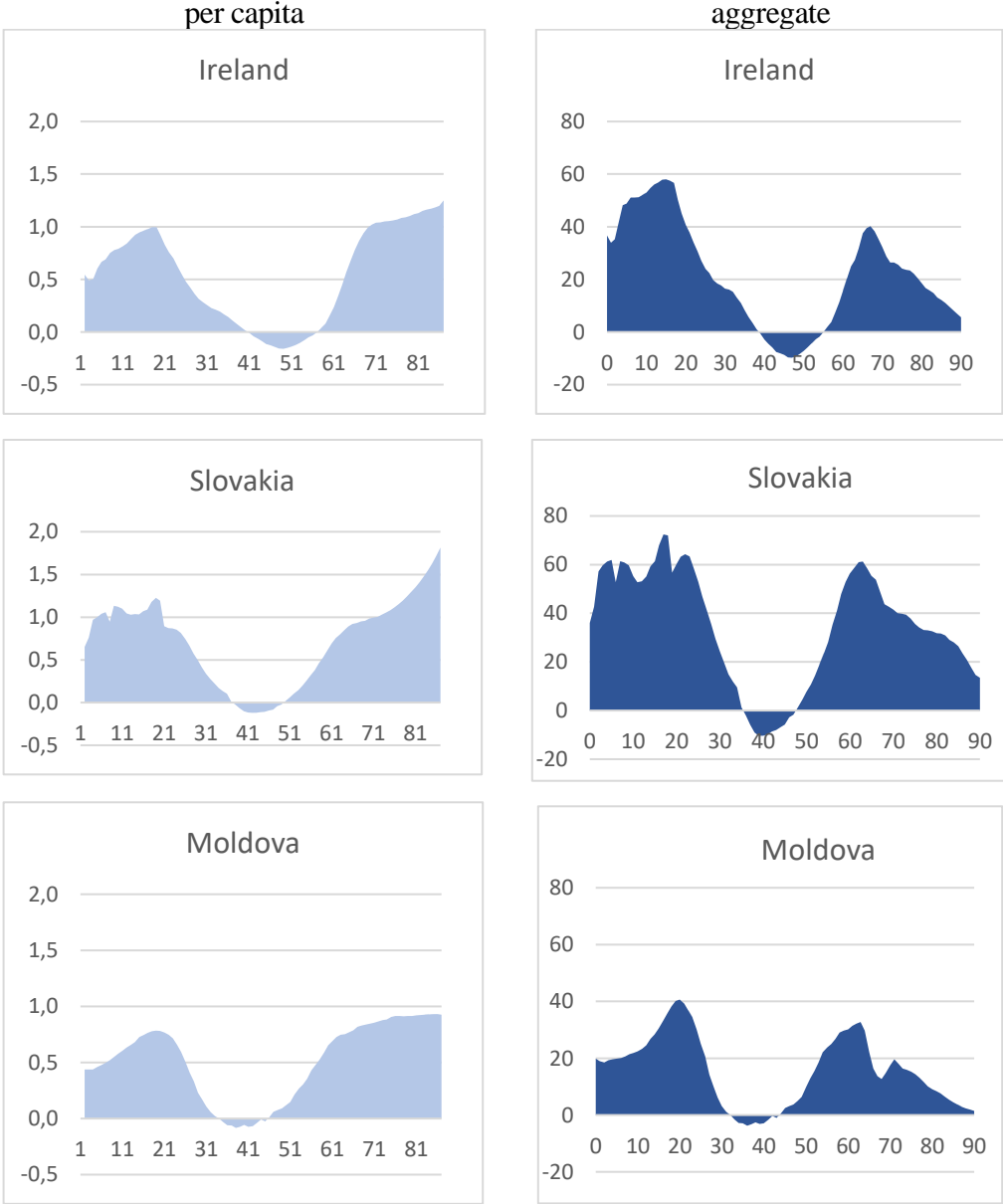

Figure 4. Life cycle deficit profiles in 2014 in Ireland, Slovakia, and Moldova, per capita and aggregate, normalized relative to age 30-49

Source: National Transfer Accounts Project, UNDP Project 2016, Support Ratio and Demographic Dividends: Estimates for the World, and (Mason et. al., 2017), www.ntaccounts.org

The surplus of the life cycle in Moldova is lower than the other two countries, but an important difference stays also in the deficit at both young and older ages. As many low-income countries, consumption, including education and provision of health care, are limited, influencing people’s human capital formation and well-being in long term.

The Demographic Dividend. The potential increase in income due to account effect of the increase in working age population (first demographic dividend) or the accumulation of wealth due to increase in productivity at older ages (second demographic dividend) for our selected countries are illustrated in *Figure 5*.

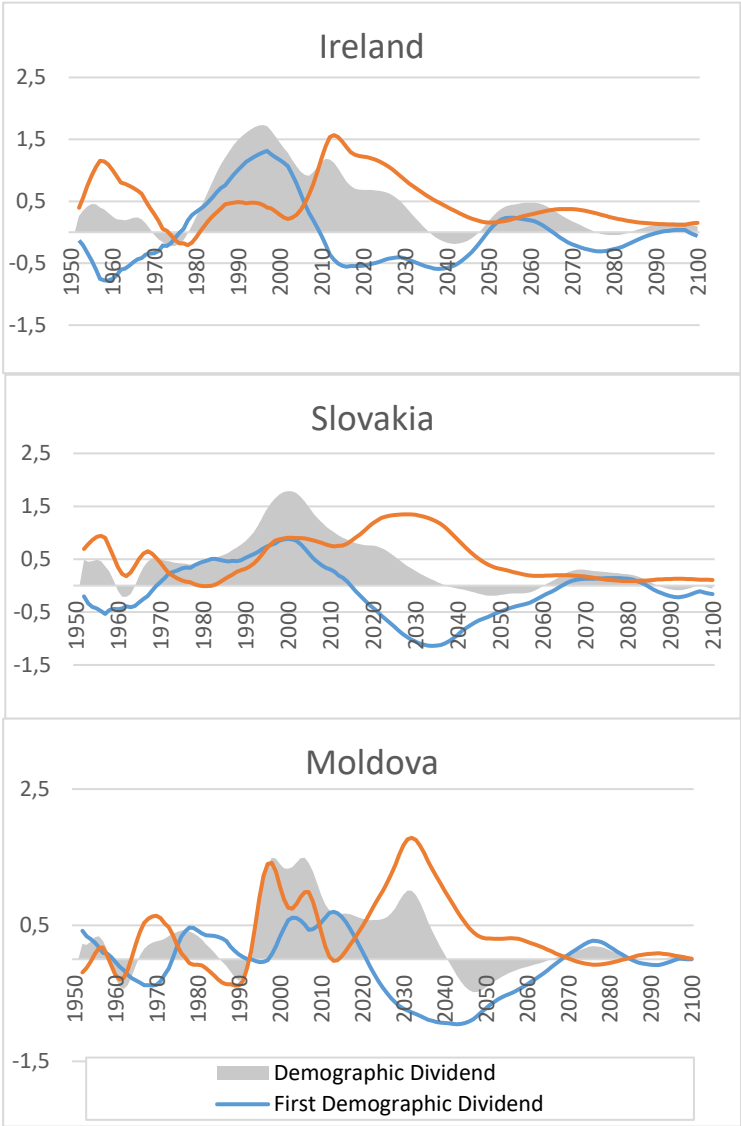

Figure 5. First and second demographic dividend, the demographic dividend combined, selected countries, 1950-2050, %

Source: National Transfer Accounts Project, UNDP Project 2016, Support Ratio and Demographic Dividends: Estimates for the World, and (Mason et. al., 2017), www.ntaccounts.org

The projected evolution of the population provided by the UN, with an increase followed by a decrease in the working age population will determine the evolution of the first demographic dividend. As the population of working age declines, the first dividend turns negative. The negative contribution of the age structure population may be offset by the second demographic dividend, i.e. the increase in productivity of the aging society which previously might be contributed to the economy through its labor force growth. In each of the selected countries data shows that the negative first demographic dividend is offset by the potential second demographic dividend. Periods of the first dividend is importantly smaller than the period of the second demographic dividend, in all three selected countries. Fluctuations in the composition of the population will determine the fluctuation of the dividend, also being amplified by the characteristics captured by the economic support ratio: production and consumption profiles at the national levels.

The demographic dividend combined, includes both the accounting and behavioral effects of demographics on economic development, exhibiting different patterns in all three countries. Periods are slightly different, but the magnitude of the dividend, which is our focus is considerably higher in Ireland and smaller in Moldova. The magnitude of the Slovak dividend is the result of both accounting and behavioral effects, the first and second demographic dividend respectively. Different patterns are presented in Moldova and Ireland. It seems that the first demographic dividend in Moldova was importantly lower. Data shows also that the projected contribution of the productivity effect will be much higher, although such an assumption should be interpreted with caution. We observed previously that for 2014, the profile of production was importantly younger than in the other two countries, with the surplus registered also at younger ages. By contrast, the second demographic dividend is enhanced by the accumulation of the surplus of older ages. The assumed second dividend is possible if in the projected year the production profile will change substantially; while data are scarce and future uncertain, we must understand the essence of the dividend concept that stays mostly in its theoretical substantiation - a potential that implies a lot of action at the level of state, market, and society.

Overall, we can conclude that the potential demographic dividend, is influenced by the economic life cycle and a more beneficial economic life cycle pattern will positively influence the prospects for obtaining the demographic dividend.

Conclusions. The study of the economic life cycle is important in its own right, allowing to analyze how resources are obtained and then redistributed over the age groups. Equally important, however, is the study of the economic life cycle, at the aggregate level and its impact on the macroeconomy (Mason 2006).

The demographic dividend is a positive concept that shows the beneficial contribution of demographic changes to economic development. It offers a perspective through which demographic changes, individual economic decisions, and institutional conditions can induce the economy an important boost.

The accounting framework of the NTA permits to estimate of the potential demographic dividend, given the evolution of the population structure and assuming certain levels of consumption, production, and wealth accumulation.

In achieving the demographic dividend, the need for the functioning of the labor market, of the existence of a necessary health and education framework, for the creation

of human capital, are important. Also necessary is detailed studies at the level of countries of the consumption and production profiles, which would allow the improvement of the consumption and production ratio, ensuring a production profile that reduces the period of dependence, creating the surplus necessary for economic strength, at both individual and macroeconomic level.

Comparable data available limit the analytical frame of the study of the effect of the economic life cycle on demographic dividend. Nevertheless, even limited data of the basic information of economic life cycle profiles provides us a clearer picture of the prospects for obtaining the demographic dividend.

REFERENCES

- Bloom, D. E., & Williamson, J. G. (1998). Demographic transitions and economic miracles in emerging Asia. *The World Bank Economic Review*, 12(3), 419-455.
- Bloom, D., Canning, D., & Sevilla, J. (2003). *The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change*. Rand Corporation.
- Buciuceanu-Vrabie, M. (2022, October 12-13). Deficitul ciclului de viață al populației în vârstă: dovezi și implicații în baza Conturilor Naționale de Transfer. In: *Economic growth in the conditions of globalization*. Scientific session "Demographic processes and socioeconomic sustainability": conference proceedings: international scientific-practical conference (XVIth edition, Vol. III, pp. 19-26). Chisinau: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2022.16.2>
- d'Albis, H., & Moosa, D. (2015). Generational economics and the national transfer accounts. *Journal of Demographic Economics*, 81(4), 409-441.
- Dramani, L., & Oga, J.-B. I. (2017). Understanding demographic dividends in Africa: The NTA approach. *Journal of Demographic Economics*, 83(1), 85-101.
- Fala, A. (2022). The first and second demographic dividend in Moldova. *Economy and Sociology*, 2, 21-32.
- Gagauz, O., & Prohnițchi, V. (2022). National transfer accounts of Moldova 2019: principals of construction and some results. *Demographic Review*, 9(2), 65-80.
- Lee, R., Lee, S.-H., & Mason, A. (2006). Charting the Economic Life Cycle. *NBER Working Papers*, 12379. National Bureau of Economic Research, Inc. <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/12379.html>
- Lupușor, A., Popa, A., & Prohnițchi, V. (2017). *Demography matters: How population dynamics impacts the economy of the Republic of Moldova?* UNFPA, Expert-Grup.
- Mason, A., Lee, R., Abrigo, M., & Lee, S.-H. (2017). Support ratios and demographic dividends: Estimates for the World. *Technical Paper 1*. New York: United Nations. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2017_techpaper1.pdf
- Prskawetz, A., & Sambt, J. (2014). Economic support ratios and the demographic dividend in Europe. *Demographic Research*, 30, 963-1010.

United Nations. (2004). World Population to 2300. Department of Economic and Social Affairs. *Population Division*, ST/ESA/SER A/236. New York: United Nations.

https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2002_world_population_to_2300.pdf

Vallin, J. (2005). The demographic window: an opportunity to be seized. *Asian Population Studies*, 1(2), 149-167.

GENERATIVE STRATEGIES IN TIMES OF SHOCKS: UKRAINE'S EXPERIENCE

Iryna KURYLO, Habilitated Doctor in economics,
M.V. Ptukha Institute of Demography and Social Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Charles University of the Czech Republic
<https://orcid.org/0000-0003-1379-7023>, iryna.kurilo2017@gmail.com

Svitlana AKSYONOVA, PhD in economics,
M.V. Ptukha Institute for Demography and Social Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0516-9078>, svitlana_aksyonova@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.13>

Abstract. *Russian full-scale invasion caused serious threats to generative activity in Ukraine. The concept of generative activity encompasses a set of actions and relationships aimed at childbearing and care about child/children, fulfilling the obligations of adults to contribute to the well-being of the younger generations through upbringing, teaching, socialization and also taking care of their safe environment. There are various strategies concerning childbearing in unsafe conditions of war in Ukraine, among them: postponing the birth of a child for better times, having a child to continue the family line, having a child after a previous postponement (due to fear of no having better chance later), having a child as a replacement for a lost child or pregnancy etc. From the beginning of the full-scale war, there was an increase in women's responsibility for the safety and upbringing of children, and an increase in the prevalence of "intensive motherhood" as generative strategy because many women lost direct support in raising and caring for children from men. The full-scale war forced many mothers to move abroad with children, others – to move with children to safer areas within Ukraine, many husbands/ fathers are protecting their motherland on the frontline, some woman and their children have already lost their husband/father during this war. From the start of the full-scale invasion of the Russian Federation until now, more than 1.6 thousand children in Ukraine have been left without parental care due to the death of their parents (one or both of them).*

Keywords: generative activity, war, reproductive behavior, "intensive motherhood", parental care

JEL: I10, I3, H56

UDC:314.04(477)

Introduction. The concept of generative activity encompasses a set of actions and relationships aimed at the childbearing and care about children's lives. It includes the fulfilment of adults' obligations of adults to contribute to the well-being of the younger ones through upbringing, teaching, creative cooperation and socialization and also take care of their safe environment. Deformations of

generative activity reveal in the forms of refusal to have child/children and care about them, lack of «generative motivation». Generative activity intersects with family behaviour, but there is no complete overlap. Generative activity is closely related to reproductive behaviour. In demographic, geodemographic and sociological research the concepts of generative, reproductive, procreative and proliferative behaviour are often used as synonyms (Traykov & Tsvetkov, 2018).

However, within our work, we use the concept of "generative activity" in the expanded interpretation provided above. During the war, many additional difficulties and obstacles arose, not only in the implementation of childbearing plans in Ukraine, but also with respect to the fulfilment of parental/maternal roles, the development of responsible parenthood. Therefore, we tried to investigate not only the changes in reproductive behavior in the shock conditions of the full-scale war against Ukraine, but also to determine how these conditions affected the performance of parental functions.

The **purpose** of our paper is to determine the main strategies of generative activity in shock and crisis periods using the example of the period russian full-scale military invasion in Ukraine.

Literature review. Nobles J., Frankenberg E., Thomas D. “using population representative multilevel longitudinal data” could identify two behavioral fertility responses to mortality exposure after the tsunami: 1 – “mothers who lost one or more children were significantly more likely to bear additional children”; 2 – women without children “initiated family-building earlier in communities where tsunami-related mortality rates were higher” (Nobles et al., 2015). In addition, partial replacement for women after the death of own child the researches also “find a powerful effect of mortality at the community level on subsequent fertility”. Another study using of Ghana women case indicated that “in addition to own-child mortality, neighbourhood child mortality shocks are also a determinant” of fertility because women “may desire more children as an “insurance” against future losses” (Owoo, 2014).

P.N. Mari Bhat considered hoarding effect (insurance) as an alternative to replacement. The hoarding related with expectations about future mortality. Of course, the hoarding/insurance is necessary in high child mortality societies to increase the probability that a few children can survive to adulthood. The hoarding effect can be “response to perceived mortality risk not necessarily learned from one's own experience” (Bhat, 1998). The model of effect of mortality expectations on fertility showed that the direct marginal effect “is larger than zero but less than unity” (Canning, 2013).

There are studies that examine childbearing postponement in the face of uncertainty and instability, but they mainly focus on economic uncertainty and shocks, associated with pandemics (Adsera, 2004, Kreyenfeld, 2010, Guetto, 2022).

Research methodology. The methods deductive, analytical, comparative, concrete-historical methods and method of typology were used for our study. Secondary analysis of researches data, some statistical and graphical methods were also applied.

We used some data from the State Statistics Service of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine, the outcomes of

social surveys conducted in different periods of full-scale war, in-depth interviews with women, media publications, and foreign research on related topics.

Main results. All strategies of reproductive behavior in Ukraine during a full-scale war can be divided into two groups: strategies of *postponing the birth of a child or refusing to give birth* and strategies of *opting for parenthood/motherhood* in these conditions.

Postponing the birth of a child. The most widespread strategy of childbearing behaviour (and, probably, the most researched) is postponing the birth of a child in "until better times", waiting for a more prosperous period for this important event.

The particularity of Ukraine situation is that tendency of childbearing postponement to older age, which occurs in unison with European trends and is associated with changes in the public perception of the role of women and increased opportunities for development (that is, as an evolutionary process), was accompanied by the postponement of the birth of a child under the influence of negative processes such as long political tension, economic instability, pandemic, war. Statistical data for 2013–2021 both in Ukraine and in most European countries evidence about wide spread of this practice mainly among women of young reproductive age. In Ukraine during this period, childbearing activity decreased quite rapidly among women under the age of 30, decreased significantly more slowly among women aged 30–34, and changed little among women of older reproductive age (*Fig. 1*).

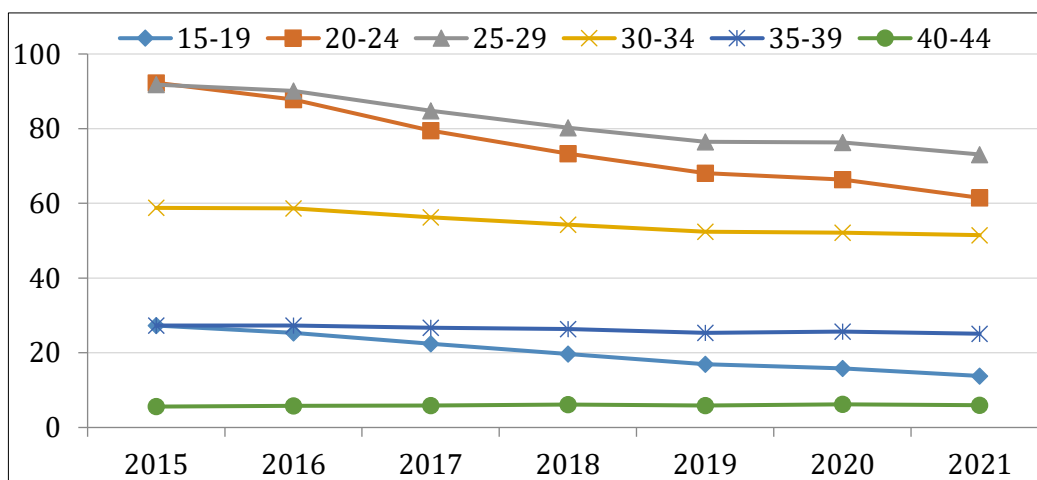

Figure 1. Age-specific fertility rates in Ukraine, 2015–2021, per 1000 women in the respective age group

Source: The State Statistics Service of Ukraine (excluding the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol data calculated excluding Donetsk and Luhansk regions).

Refusing to give birth. For many Ukrainian women, the war intensified the fear for the life and health of the child (even the unborn), because at any time a rocket attack, a bomb or a mine can destroy housing and life. Under such

circumstances, the refusal to give birth to a child is perceived in society with greater understanding than before. In particular, the comprehensive comparative study "How did the war change me and the country?" provided by sociological group "Rating" was aimed to show to what extent the views, assessments, and life of Ukrainians have changed in various spheres during the year of the full-scale Russian invasion of Ukraine. Results of this study demonstrated that the level of tolerance in society has increased during the war: the positive-neutral attitude towards people who do not want to have children (childfree) it has increased from 57% to 67%. Interestingly, among young people under the age of 35, the level of tolerance was the highest and reached 84% (Comprehensive comparative study, 2023). Under circumstances when behaviour is socially approved, its spread is accelerated.

Refusal can occur during the planning period for the birth of a child, when a married couple becomes a supporter of the idea that a world where wars constantly break out and international organizations are powerless to stop them, where an aggressor country can seize foreign territories, kill peaceful citizens, destroy residential buildings and destroy the infrastructure, you cannot "bring in" a new person and expose him to danger. Under the influence of destructive factors, it is possible to increase the deformation of generativity, which is manifested in a conscious and voluntary decision not to have children and to avoid any interactions with them. In this case, it is not necessary to look for the causes of this phenomenon in the parents' generation, as insisted by E. Erikson (Erikson, 2006), but it is necessary to study the mechanisms of formation of deformations of reproductive behaviour during periods of shock and to develop countermeasures.

Refusal to give birth to a child can occur already during pregnancy, especially in the early stages. In Ukraine in 2022, according to the Ministry of Health, the total number of abortions decreased, but the frequency of abortions per 100 pregnancies compared to the previous year increased from 17.6 to 18.7 (the frequency of abortions per 100 births increased from 21.3 to 23.0).

Rejection of an already born child is also possible. The report on medical care for pregnant women, and women in labour shows that during the year of the full-scale Russian invasion, the number of newborns who were abandoned by their parents was 223 children. This indicator is significantly lower than the one in 2021 (337 children), but this is unlikely to be related to behavioural changes, rather, such situation appeared due to the under-recording of these cases (in particular, the lack of information on the Kherson and Luhansk regions, a large part of which remains occupied) (Informational and statistical bulletin, 2023). Of course, the refusal of a born child is possible in different periods (including relatively prosperous ones), this phenomenon is not unique or inherent only to war, but the entirety of such cases shows that this strategy is resorted to during war as well.

Opting for parenthood in adverse times. During times of war, not only strategies aimed at avoiding conception and childbirth in dangerous conditions emerge, but also opposite strategies. In some cases, war can accelerate the decision to have a child. This is evident in families of defenders of our Motherland and is accompanied by anxiety: if the husband is killed, the woman will be left alone with no continuation of the family line. We refer to this strategy as "*having a child to continue the family line,*" and we examine it in the context of responsibility for

procreation including for the life and health of a child. Women report such reproductive plans (this motivation) in interviews, but unfortunately, it is impossible to assess the prevalence of this strategy.

After the start of the large-scale invasion, several medical clinics have offered free cryopreservation (freezing sperm at extremely low temperatures) to servicemen and women who join the military (Kondrat, 2023).

Women/couples especially of older reproductive age groups might feel the fear of losing the opportunity to have a child. They realize that as they age, the chances of conceiving and having a healthy child gradually decrease, and postponing childbirth to "better times" (after war) is not a wise step. However, in such cases, they also consider their ability to provide for the child financially throughout their upbringing and during the period when the parents will still be working. It is also taken into account that excessive age differences between generations of children and parents complicate interpersonal understanding and increase the likelihood of conflicts. We have designated this particular reproductive choice as stemming from *apprehension of losing opportunity to have a child in the future*.

There are many couples in Ukraine, who have been postponing having a child for the extended period. Initially, economic instability was the primary factor, followed military and political tensions, then because of Covid-19 and the full-scale military invasion of RF. In view of this, some families have stopped postponing pregnancy and childbirth, realizing that even after the war ends, security problems might not be completely resolved, economic instability may continue for a long time, so the ideal moment for implementing of childbearing plans "may no longer be in the cards". This reproductive strategy of *"having a child after a previous postponement (due to fear of not having a better chance later)"* is associated with a specific "fatigue of waiting for better times". For women of middle or older reproductive age, it may be combined with an *apprehension of losing opportunity to have a child in the future*.

The fact that in some western regions of Ukraine (perceived to be safer in terms of military risks), the decline in births was on par with the average annual decline rate in the period before the full-scale invasion suggests that reproductive plans in these regions are not being revised.

In total, according to the Ministry of Justice of Ukraine, 206,032 children were born in the government-controlled areas in 2022, which is 25% less than in 2021 and 93 491 children were born in the first half of 2023, which is 9% less than for the same period 2022.

Revision of reproductive plans in the direction of increasing the number of children in the family may also occur as a result of awareness of the value of human life in general and the *value of children* in particular. Under such conditions, material values become smaller, a person's perception of the world and the meaning of life changes.

As of August 20, at least 503 children in Ukraine have died as a result of the full-scale armed aggression of the Russian Federation and more than 1,115 were injured of various degrees of severity (Izvoschikova, 2023). However, the Office of the Prosecutor General of Ukraine warns that these data are not final and there is a

high probability of undercounting due to the fact that parts of the country's territories are occupied.

Therefore, in the conditions of war, the childbearing can also have the *effect of replacement* of dead children, and in cases of spontaneous termination of pregnancy – replacing an unborn child. Note that the share of spontaneous abortions (the loss of pregnancy naturally before twenty weeks of gestation) in total number of abortions in 2022 remained at the same level as in the previous year (2021), but compared to 2019 (that is, the year before the pandemic) it increased significantly (from 14.5% to almost 19%).

However, in a number of cases, the opposite effect can also be observed: people who have experienced tragic events may have a growing fear of losing a child/another (unborn) child, fear going through this pain. General despair and fear of risks appear, and then the previously described generative strategy of refusing to have a child reveals.

Currently, we do not consider the possibility of having a *child as insurance* against losses (in other words, creating “reserve”), but if the war continues for a long time or the rocket attacks continue, we should not reject such scenario of childbearing behaviour changes, especially in one-child families.

Responsibility for children and their care in wartime upheavals. The war changed the strategies of generative activity regarding the care of children, their safety and teaching. Notably, in wartime conditions in Ukraine, women are more often responsible for children, work and home at the same time. Unfortunately, many women have lost direct support in raising and caring for children from men, because many husbands/ fathers are defending our Motherland on the frontline, some woman and their children have already lost their husband/father during this war

Thus, there has been an increase in women's responsibility for the safety and upbringing of children and increase in the prevalence of "*intensive motherhood*" as a generative strategy. The phenomenon of intensive motherhood represents a modified manifestation of *responsible motherhood*, serving as a substitute and compensatory mechanism for the functioning of this institution in conditions characterized by unsatisfactory socio-economic or hazardous environments.

Among the strategies of women's generative activity related to maintaining and raising children in the period of war there *is moving with children to safe regions*. Moreover, some families seek to protect themselves and their children as much as possible and go abroad, while others move to regions within Ukraine, where the threat would be felt as little as possible. According to the Ministry of Social Policy of Ukraine, as of September 2023, there were 4,893,700 registered internally displaced persons (IDPs), of which 21.6% are children under 18 years of age (Ministry of Social Policy). At the end of July 2023, more than 4.1 million non-EU citizens, who fled Ukraine as a consequence of the Russian invasion, had temporary protection status in EU countries. The main EU countries hosting beneficiaries of temporary protection from Ukraine were Germany (1.15 million people), Poland (0.97 million) and Czechia (357 thousand) (Temporary protection for persons fleeing Ukraine, 2023).

Among the refugees, several groups can be distinguished: 1) who were evacuated from war zones, 2) those whose homes were destroyed, 3) who feel fear

for their lives and the lives of their children in conditions of life and health risks. It is noteworthy that initially the goal of the overwhelming number of migrations was the desire for security, but over time, already in security conditions, the search for a more acceptable place or host country began. Thus, two waves of surveys conducted by the research agency Info Sapiens in November–December 2022 and April–May 2023 clarified changes in the distribution of Ukrainian refugees by host country, in particular, a decrease in their share in Poland and, instead, an increase in Germany (Refugees from Ukraine, 2023). This trend was confirmed by study conducted by the EWL Migration Platform also (From Poland to Germany, 2023). The study showed that material factors play important role in the migration of Ukrainian refugees from Poland to Germany where is more attractive social benefits, higher wages and better opportunities to save. Changes in the host country are also facilitated by recommendations from friends, relatives and acquaintances who have already settled in Germany. Refugees have the opportunity to get better chances for professional and personal development.

We have also the strategy of "*ignoring threats*", it does not always indicate irresponsibility, but is more complex phenomenon that has not been sufficiently studied yet.

In regions where is no so heavy level of missile threat, in order to protect the child – if the school does not have its own shelter – practice of complete transition to online education or combination of face-to-face and online education is widespread. In order to increase the safety of children, visits to out-of-school sections/groups have been temporarily canceled (with the exception of those where it is possible to quickly move to a shelter).

During the upheavals of the war, the strategy of "*collective responsibility for children*" became widespread. This strategy especially pertains to situations where children have encountered adversity, including exposure to shelling, occupation, or the loss of their parents. An example of collective responsibility for children can be the woman from "Azovstal" with the nickname "Aunt Soup", who saved children from hunger in the shelter and tried to entertain them (Tarasov, 2022), as well as families who adopted children whose parents died; women who took their and other children out of dangerous areas under fire in bullet-riddled cars, those who prepared food and took them to newly liberated areas where electricity, water and gas had not yet been restored so that people could eat hot meals, etc.

It should noted, that from the start of the full-scale invasion of the Russian Federation until now, more than 1,600 children in Ukraine have been left without parental care due to the death of their parents (one or both of them).

Conclusion. The paper highlights the main strategies of generative activity during the full-scale war in Ukraine, in particular, behavior regarding childbearing and upbringing of kids, fulfilling the obligations to contribute to the well-being of children and taking care for their safety. Currently, statistical information that appears in the public space, in-depth interviews with women, publications in the mass media, foreign studies on related topics, the nature of answers in sociological surveys testify to the presence of all the strategies of generative activity in Ukraine, that indicated in this article. However, it is impossible to form the hierarchy of these strategies or indicate the share of women, who chooses a particular strategy without

conducting special sample survey. The most threatening for the post-war demographic development is the strategy of refusing to have a child / another child (or the refusing plans to give birth to a child), which also can be considered as a deformation of generative activity. The possible spread of this strategy will inevitably deepen the demographic crisis in Ukraine.

REFERENCES

- Adsera, A. (2004). Changing fertility rates in developed countries. The impact of labor market institutions. *Journal of Population Economy*, 17, 17-43.
- Bhat, P., & Mari, N. (1998). Micro and Macro Effects of Child Mortality on Fertility: The Case of India. In: *From Death to Birth: Mortality Decline and Reproductive Change*. Washington (DC): National Academies Press (US). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK233812/>
- Canning, D., Günther, I., Linnemayr, S., & Bloom, D. (2013). Fertility choice, mortality expectations, and interdependent preferences. An empirical analysis. *European Economic Review*, 63, 273-289. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0014292113000913>
- Erikson, E. (2006). *Identity: youth and crisis*. M.: Flint.
- From Poland to Germany. New trends in the migration of Ukrainian refugees.* (2023). <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3759887-z-polsi-donimeccini-novi-tendencii-migracii-ukrainskih-bizenciv-prezentacia-doslidzenna.html>
- Guetto, R., Bazzani, G., & Vignoli, D. (2022). Narratives of the future and fertility decision-making in uncertain times. An application to the COVID-19 pandemic. *Vienna Yearbook of Population Research*, 20, 223-260. <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2022.res1.6>, https://austriaca.at/0xc1aa5576_0x003d3ca9.pdf
- How did the war change me and the country. Summary of the year.* Comprehensive comparative study. (2023). Ratinggroup https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html
- Informational and statistical bulletin on newborns abandoned by their parents in maternity hospitals 2004-2022.* (2023). State institution "Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine". <http://medstat.gov.ua/ukr/MMXXII.html>
- Izvoschikova, A. (2023, August) *The number of children killed and injured as a result of the war has increased in Ukraine.* <https://suspilne.media/554565-v-ukraini-zrosla-kilkist-zagiblih-ta-postrazdalih-vnaslidok-vijni-ditej>
- Kondrat, A. (2023, April). *Cryopreservation for the military: how to prepare and what to remember.* <https://svidomi.in.ua/en/page/cryopreservation-for-the-military-how-to-prepare-and-what-to-remember>
- Kreyenfeld, M. (2010). Uncertainties in female employment careers and the postponement of parenthood in Germany. *European Sociological Review*, 26, 351-366.
- Ministry of Social Policy of Ukraine. E-data. <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo/>

- Nobles, J., Frankenberg, E., & Thomas, D. (2015) The effects of mortality on fertility: population dynamics after a natural disaster. *Demography*, 52(1), 15-38. doi: 10.1007/s13524-014-0362-1; PMID: 25585644; PMCID: PMC4411230.
- Owoo, N. S., Agyei-Mensah, S., & Onuoha, E. (2014) The effect of neighbourhood mortality shocks on fertility preferences: a spatial econometric approach. *The European Journal of Health Economics*, 16(6), 629-645. doi:10.1007/s10198-014-0615-3
- Refugees from Ukraine: who are they, how many are there and how to return them?* (2023). Center for Economic Strategy. <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/>
- Tarasov, O. (2022). *Children always wanted to eat. "Aunt Soup". About two months of survival in the Azovstal bunker – interview.* <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/diti-v-bunker-azovstali-postiyno-hotili-jisti-interv-yu-toti-sup-novini-ukrajini-50241933.html>
- Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics.* (2023). [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics)
- Traykov, T., & Tsvetkov, K. (2018, November 02-04). Trends and specifics in reproductive behavior of the Bulgarian population et the beginning of the 21 st century. In: *Smart Geography - 100 Years Bulgarian Geographical Society: international conference* (pp. 277-288). Sofia, Bulgaria. [https://www.researchgate.net/publication/330412681 Trends and specifics in reproductive behavior of the Bulgarian population et the beginning of the 21 st century](https://www.researchgate.net/publication/330412681_Trends_and_specifics_in_reproductive_behavior_of_the_Bulgarian_population_et_the_beginning_of_the_21_st_century)

СТАРЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ: ВЫЗОВ ДЛЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ПОЛИТИК В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА¹

Галина САВЕЛЬЕВА, Кандидат экономических наук, доцент
Национальный институт экономических исследований,
Академия экономического образования Молдовы
<https://orcid.org/0000-0002-0691-7640>, savelievagalina@rambler.ru,

Светлана ЗАХАРОВ, Кандидат экономических наук,
Национальный институт экономических исследований,
Академия экономического образования Молдовы
<https://orcid.org/0000-0001-8467-9572>, zaharov.svetlana@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.28>

***Abstract.** In this article, an analysis of the structure and number of population in the context of demographic changes was carry out. The evolution of the ageing process, changes in number and structure of population, including the main age groups and in the aspect of men-women were examined. The Republic of Moldova, similarly to many countries, is undergoing a process of demographic ageing, the consequences of which are challenges for the policies and affect to the development of economy, the growth of expenditures for health, pensions and social protection, the vulnerability of elder population and the risk of poverty, what confirms the relevance of the topic. The purpose of the research is to assess the tendencies in number and structure of population, including the main age groups and age pensioners by gender, as well as to elaborate a methodology and projections of age pensioners for the long term. For the research, a systematic approach and such methods as comparative analysis, graphical method of interpreting tendencies in dynamics and demographic models were used. Quantitative and qualitative assessment the results of projections the elder population provided an opportunity to substantiate the tendencies of irreversible nature of the ageing process and offer some recommendations for adaptation and modernization policies to new demographic realities in conditions of ageing challenges in economic and social systems. The article was elaborated within the framework the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 “Migration, demographic changes and policies of stabilization the situation”.*

***Keywords:** demographic ageing, population, pensioners by age, population projections, challenge.*

***JEL:** H55, J11, J18.*

***UDC:** 364.35(478)*

¹ Авторы выражают благодарность Ольге Гагауз за предоставление данных Демографического прогноза населения с обычным местом жительства за 2019-2040гг. (Центр Демографических Исследований НИЭИ, 2021г.).

Введение. Под *демографическим старением населения* понимается увеличение численности населения в старших возрастных группах (пожилое население в возрасте 60 лет и выше). Процесс старения населения является глобальным и закономерным процессом. Его глобальность объясняется вовлечённостью в данный процесс практически большинства стран с различной степенью его интенсивности. Процесс старения в качестве закономерной составляющей в процессе демографического перехода стран обусловлен влиянием рождаемости, смертности и миграции. Впервые демографический процесс старения населения начался во Франции в конце XVIII столетия, постепенно распространившись затем на все развитые страны. Причем, как следует из анализа, данный процесс наиболее ярко выражен среди женского населения.

Одной из главных причин старения населения является снижение рождаемости или старение «снизу», как один из основных факторов демографического старения, а также старение «сверху», которое связано с увеличением средней продолжительности жизни и снижением уровня смертности в старших возрастных группах. Анализ научных исследований в данной области позволяет сделать вывод, что в большинстве стран фактором процесса старения населения является снижение показателя рождаемости или развитие «снизу», а смертность замедляет процесс старения, так как население либо не доживает до пожилого возраста, либо живёт меньше в старших возрастах. В ряде стран, развитие процесса старения населения происходит «сверху» за счёт использования достижений современной медицины по увеличению средней продолжительности жизни (Япония, Швейцария, Республика Корея, Италия, Франция, Куба и другие). Таким образом, основными факторами, влияющими на процесс демографического старения населения, являются снижение рождаемости, увеличение средней продолжительности жизни (в том числе за счёт снижения смертности), миграция населения.

Процесс старения населения является многоаспектным и его детальный анализ динамики необходим. В тоже время необходимо отметить, что старение населения – это учёт трансформации возрастной структуры населения. Учёт структурного фактора необходим при исследовании сокращения численности населения для разработки эффективной социальной политики, разработке концепции и программы, направленных на улучшение демографической ситуации. Исследование старения населения остаётся актуальным как с теоретической, так и практической точки зрения. Последствиями демографического старения являются стареющий рынок труда, увеличение нагрузки на трудоспособное население и, как следствие, необходимость реформирования пенсионных систем, рост потребности на медицинские и социальные услуги, изменение спроса на товары и услуги со стороны пожилого населения и т.д.

Процесс демографического старения населения имеет необратимые последствия. Одним из которых является резкое увеличение численности лиц пожилого населения и увеличения нагрузки на трудоспособное население, что соответственно приводит к дополнительным проблемам в пенсионном обеспечении, в том числе обеспечении финансовой стабильности бюджета

социального страхования и в связи с этим необходимости в проведении пенсионных реформ для снижения нагрузки на пенсионную систему.

В Республике Молдова реформирование пенсионной системы включало как институциональный, так и параметрический типы реформирования пенсионной системы. В качестве примера можно привести: перерасчёт пенсий, повышение возрастного ценза при выходе на пенсию по возрасту, введение механизма индексации пенсии по возрасту, что позволило ежегодно увеличивать размер пенсий в системе социального страхования и других социальных выплат (более подробно данная проблема изложена в монографии по старению (Savelieva et al., 2014)). В основу действующей пенсионной системы заложен принцип солидарности поколений, который в условиях необратимого процесса старения населения не позволяет обеспечить стабильность бюджета социального страхования и достойные пенсии пожилому населению при выходе на пенсию по возрасту.

Как отмечалось выше, вследствие демографического процесса старения, увеличения численности пожилого населения необходимо снижение нагрузки на пенсионную систему за счет повышения стандарта пенсионного возраста выхода на пенсию (для мужчин и женщин) на основе проведения пенсионных реформ. Реформирование пенсионной системы в рамках параметрического подхода в контексте старения, а именно повышение пенсионного возраста у мужчин и женщин до 2003г. в Республике Молдова способствовали сокращению числа пенсионеров по возрасту (Рис. 1.). Дальнейшее постепенное увеличение числа пенсионеров по возрасту объяснялось временной остановкой повышения возрастного ценза при выходе на пенсию после 2003г. при увеличении числа мужчин в возрасте 62 года и выше (62+) и женщин в возрасте 57 лет и выше (57+). В дальнейшем процесс унификации пенсионного возраста – выравнивание пенсионного возраста у мужчин и женщин был приостановлен. Вместе с тем, следует отметить, что повышение пенсионного возраста позволило стабилизировать численность пенсионеров по возрасту на период с 2003-2010гг.

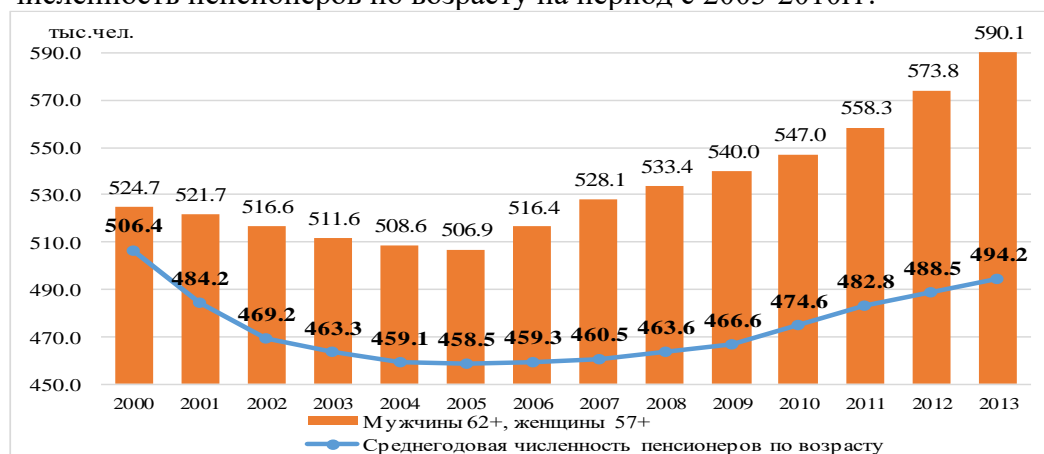

Рисунок. 1. Среднегодовая численность населения (мужчины 62+, женщины 57+), пенсионеров по возрасту, тыс.чел.

Источник: расчёты авторов на основе статистических данных НБС (постоянное население) и данных НКСС.

Цель, методы и данные, использованные в исследовании.

Основной целью исследования является оценка тенденций изменения численности населения по возрастно-половой структуре, разработка и оценка результатов Прогноза численности пенсионеров по возрасту в Республике Молдова.

В соответствии с основной целью исследования предусмотрено выполнение следующих задач:

- разработка Методологии прогноза пенсионеров по возрасту в Республике Молдова;
- анализ влияния современных демографических процессов на изменение общей численности населения с обычным местом жительства и его возрастной структуры;
- анализ изменения численности пожилого населения 60 лет и выше, 65 лет и выше за период 2014-2022гг., в том числе по основным возрастным категориям;
- анализ динамики численности пенсионеров по возрасту, в том числе по гендерному признаку (мужчины и женщины);
- разработка прогноза пенсионеров по возрасту в Республике Молдова на 2023-2040гг. с учётом повышения установленного законодательством ценза пенсионного возраста в стране.

В процессе исследования авторами были использован системный подход, а также следующие методы исследования: сравнительный анализ, синтез, графический метод, количественный и качественный методы оценки и другие. Системный методологический подход является универсальным инструментом процесса исследования сложных динамических процессов и при анализе процесса старения, который обусловлен влиянием различных факторов (демографических, социальных, экономических, юридического характера) и, как следствие роста численности пожилого населения и пенсионеров по возрасту в условиях действующей пенсионной системы Республики Молдовы позволил дать оценку изменений связанных с данным процессом и сформулировать ряд рекомендаций по смягчению влияния процесса старения на социально-экономическое развитие страны.

Для анализа тенденций изменения численности и структуры населения, а также характеристики категории пенсионеров использованы *среднегодовые статистические данные* Национального Бюро Статистики Республики Молдова (НБС РМ) по населению с обычным местом жительства, определяемого как место, где лицо проживало преимущественно в течении последних 12 месяцев, независимо от временных отсутствий (с целью отдыха, отпуска, посещения родственников и друзей, бизнеса, медицинского лечения, религиозного паломничества и др.), данные Национальной Кассы Социального Страхования (НКСС) и также данные расчета прогноза численности населения осуществленного Центром Демографических исследований НИЭИ.

Методология прогноза пенсионеров по возрасту в Республике Молдова в условиях повышения пенсионного возраста. Для разработки прогноза использован демографический прогноз численности населения с

обычным местом жительства до 2040 года, разработанный в 2021г. Центром демографических исследований НИЭИ (Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență, 2021, p. 125-133).

Прогноз численности пенсионеров по возрасту рассчитан на основе прогноза численности населения по гендерному признаку (отдельно для мужчин и женщин) на период 2023-2040гг, в том числе с учетом повышения пенсионного возраста у женщин, предусмотренного действующим законодательством. При этом ежегодная численность мужчин в возрасте 63 года и более определялась методом простого суммирования, так как начиная с 1 июля 2019г. согласно ст.41 “Пенсионный возраст” Закона о государственной пенсионной системе в Республике Молдова стандартный возрастной ценз или возраст выхода на пенсию у мужчин установлен при достижении 63 лет и в дальнейшем не изменяется (Legea Republicii Moldova, privind sistemul public de pensii: nr. 156, 1998).

Для определения численности женщин пенсионного возраста учитывалось ежегодное повышение (ежегодно с 1 июля) пенсионного возраста на 6 месяцев до 1 июля 2028г., в том числе:

- во-первых, ежегодно для 2023г., 2025г. и для 2027г. прибавлялась половина численности женщин в возрасте 60 лет, 61 год и 62 года, а также численность женщин в возрастах более 61г., 62г. и 63г., соответственно, по каждому году - для каждого года прогнозного периода;
- во-вторых, в 2024г., 2026г. и в 2028г. ежегодное суммирование начиналось с возраста 61 год, 62 года и 63 года, соответственно.

Для расчета прогнозной численности пенсионеров по возрасту за период 2023-2040гг. осуществлена коррекция полученного количества мужчин и женщин в пенсионных возрастах на долю пенсионеров по возрасту в составе населения с обычным местом жительства.

Помимо вышеизложенного, для осуществления прогноза были приняты следующие гипотезы:

1. Доля пенсионеров по возрасту в составе населения с обычным местом жительства, а именно, соотношение между численностью пенсионеров по возрасту (НКСС) и численностью населения с обычным местом жительства в пенсионном возрасте, как для мужчин, так и для женщин является константой на весь прогнозируемый период (2023-2040гг.).
2. Для прогноза численности пенсионеров по возрасту на период 2023-2040гг. используется показатель Доля пенсионеров по возрасту в составе населения с обычным местом жительства в пенсионном возрасте за 2022 г.

Результаты исследования. Население. Сокращение численности, демографическое старение и миграция населения являются потенциальной угрозой для экономической и социальной безопасности Республики Молдова, так как социальная безопасность, характеризует устойчивость и защищенность социальной сферы, посредством которой происходит формирование человеческого капитала, его уровень и качество жизни и наличие риска безопасности приводит к социальной нестабильности в обществе (Савельева & Захаров, 2022).

Демографические факторы, вызванные отрицательным приростом населения и миграционными процессами, нарушают процессы естественного воспроизводства населения и ведут к дисбалансу возрастной структуры населения, в результате которого возрастает демографическая нагрузка на трудоспособное население, в том числе имеет место сокращение потенциала рабочей силы. Согласно демографическому прогнозу Центра Демографических Исследований НИЭИ доля населения старше 60 лет увеличится до 25,4% в 2025г и до 32,3% в 2040г., а коэффициент демографической нагрузки составит к 2040г. более 40 человек на 100 человек трудоспособного возраста (*Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență*, 2021, p. 132-138). По данным официальной статистики численность населения с обычным местом жительства на 1 января 2023 года составила 2512,8 тысячи человек, из которого доля численности молодых людей в возрасте 14–34 лет составляет 24,5% (615,3 тысячи человек), в том числе 49,9% женщины и 50,1% мужчины. Причем в данном контексте необходимо отметить, что за последние пять лет численность молодежи в возрастной категории 14–19 лет снизилась на 2,3% при увеличении ее доли в общей численности молодежи с 22,6% на 01.01.2019 года до 26,9% на 01.01.2023г. За данный период (на начало 2019-2023г.г.) численность молодежной возрастной категории 20–24 лет уменьшилась на 28,4% и ее доля на 2,8 п.п. (имеет наименьшую долю 5% среди молодежных групп в общей численности населения), а молодежь в возрастной категории 25–29 лет, соответственно, — на 25,7% и ее доля на 2,6 п.п., численность молодежи в возрастной категории 30–34 лет сократилась на 14,4% при увеличении ее доли на 1,2 п.п.

На 01.01.2023г. наибольшую долю в общей численности населения составляет возрастная категория населения в трудоспособном возрасте 15-64 года (1656,0 тыс. человек) или 65,9% от общей численности населения. Согласно национальному законодательству население трудоспособного возраста (16-59 лет для женщин и 16-62 года для мужчин) составило 59,0%.

В результате изменения возрастной структуры населения и его старения происходят количественные и качественные изменения на рынке рабочей силы, что в свою очередь, приводит к постарению рынка труда, снижению уровня экономической активности населения и, в конечном итоге, к ограничению возможностей экономического роста. В то же время постарение рынка рабочей силы ведет к увеличению расходов на пенсионное обеспечение, а также вызывает необходимость решения проблемы по обеспечению устойчивости пенсионной системы и финансовой стабильности бюджета социального страхования в Республике Молдова. Тенденция изменения численности населения Республики Молдова, а именно сокращение численности представлено на *Рисунке 2*.

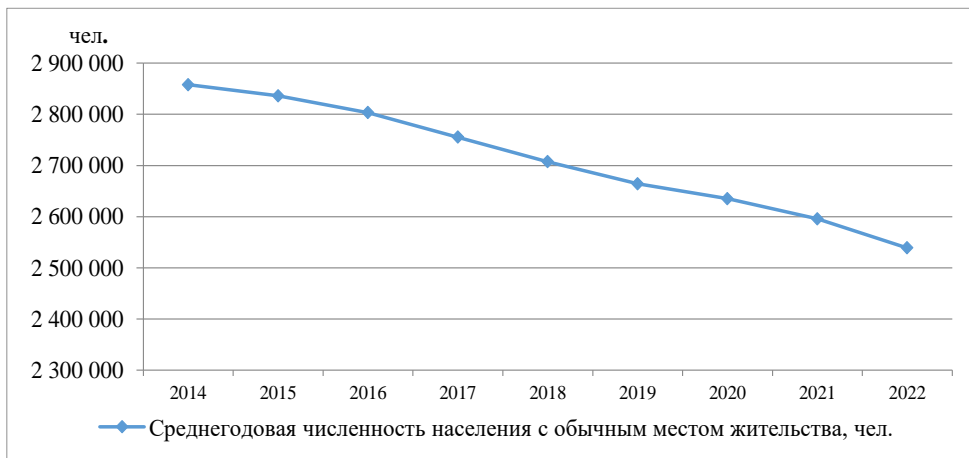

Рисунок 2. Динамика среднегодовой общей численности населения с обычным местом жительства, человек

Источник: статистические данные НБС РМ, www.statistica.md

Как следует из анализа демографических показателей о численности населения, ее уменьшение и изменения в структуре населения произошли в результате снижения рождаемости при сохранении высокого уровня смертности, а также роста уровня вовлеченности населения молодых возрастов в международную миграцию (Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență, 2021). Наибольшее снижение численности населения с обычным местом жительства за весь анализируемый период (56915 чел.) и наивысший темп снижения населения (-2,19%) зарегистрирован в 2022г. Так, численность населения с обычным местом жительства в 2022г. составила 88,84% уровня 2017г., что соответствует среднегодовому темпу снижения в пределах от -1,45% до -1,50%. Вышеназванная динамика обусловлена как спецификой процесса демографического перехода, так и структурными изменениями, происходящими в экономике и социальной инфраструктуре, энергетической уязвимостью, неэффективным управлением, дисбалансом развития региональной инфраструктуры.

Таблица 1. Характеристики общей численности населения, 2014-2022

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Прирост/ Снижение среднегодовой численности населения, чел.	- 21837	- 32792	- 47997	- 47986	- 42979	- 29094	- 39321	- 56915
Темп прироста/ снижения населения, %	- 0,76	-1,16	-1,71	-1,74	-1,59	-1,09	-1,49	-2,19

Источник: расчёты авторов, в том числе с применением таблиц Айрапетова А.М.

Анализ структуры населения по трём основным группам (65 лет и более, 15-64 года, дети до 14 лет) показал, что возрастная группа 65 лет и более, основу которого составляют пенсионеры по возрасту, имеет тенденцию постепенного увеличения (Рис. 3.), то есть процесс демографического процесса старения населения приобретает необратимый характер.

Возрастная группа 15-64 лет относится к категории экономически активных возрастов (Приложение Таблица 1, Таблица 2). В экономической литературе данная возрастная группа (15-64) считается населением трудоспособного возраста (working age population) и является основополагающей компонентой рабочей силы, прогноз предложения которой разрабатывается на основе Демографического прогноза численности населения (Захаров, 2020). Как показывает анализ структуры населения численность данной возрастной группы имеет тенденцию постепенного снижения и за период 2014-2022гг. ее сокращение составило около 350 тыс.чел. Ежегодные потери составили около 40 тыс.чел., за 2022г. – 60 тыс.чел. Причем, основные потери населения в экономически трудоспособном возрасте (около 250 тыс.чел.) пришлось на молодёжные возрастные группы: 15-19 лет (-51843 чел.), 20-24 лет (-111781 чел.) и 25-29 лет (-93056 чел.). Тенденция снижения численности экономически активного населения (потенциала рабочей силы) оказывает влияние на возрастную структуру рынка рабочей силы и, как следствие, и далее будет определять основные количественные и качественные характеристики рынка труда, в том числе показатели экономически активного и занятого населения, которое является основным плательщиком взносов обязательного социального страхования, а также и соотношение между экономически активным и экономически неактивным населением. Анализ возрастной структуры населения за 2022г. позволил выявить следующую особенность, что численность возрастных групп 45-49 лет, 50-54 года, 55-59 лет примерно на 20% ниже численности возрастной группы 60-64 года. Следовательно, тенденция увеличения возрастной группы 60 лет и выше и возрастной группы 65 лет и выше замедлится. По мере вступления в данную возрастную группу малочисленных предшествующих возрастных групп численность населения в возрасте 60 лет и выше будет иметь тенденцию снижения.

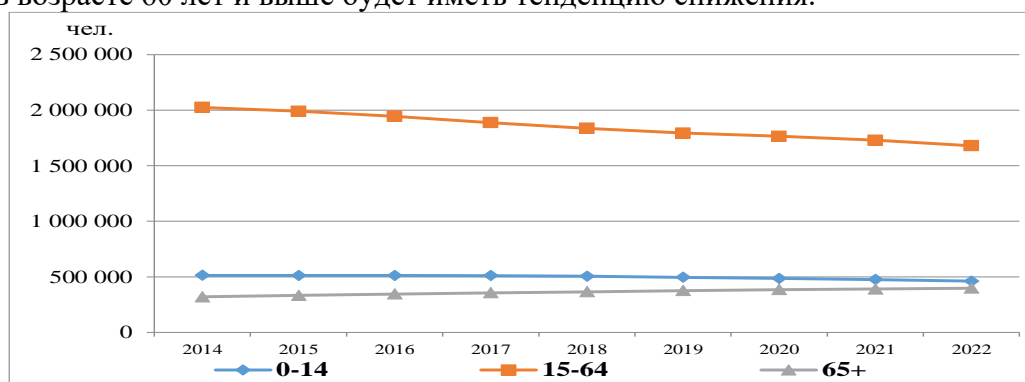

Рисунок 3. Структура населения, 2014-2022, человек

Источник: расчёты авторов

Далее необходимо также отметить, что численность возрастной группы до 14 лет практически не изменялась в 2014-2017гг., однако в дальнейшем численность детей в возрасте до 14 лет приобрела тенденцию к постепенному сокращению (*Приложение 1, Таблица 2.*)

Анализ соотношения основных возрастных групп в динамике показал, что доля возрастной группы 15-64 снижается, в то время как доля старшей возрастной группы 65 лет имеет тенденцию увеличения. Таким образом, снижение общей численности населения с обычным местом жительства происходит, в основном, на фоне перераспределения населения между возрастными группами 15-64 лет и 65 лет и более, а также сокращения (с 2019г.) удельного веса возрастной детской группы 0-14 лет.

Таблица 2. Характеристики структуры населения, 2014-2022, %

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
0-14 лет	17,93	18,04	18,27	18,55	18,66	18,57	18,41	18,31	18,16
15-64 лет	70,87	70,21	69,43	68,54	67,85	67,35	66,98	66,65	66,17
65 лет и более	11,20	11,74	12,31	12,91	13,49	14,09	14,61	15,05	15,67
Средний возраст населения, на конец года, лет	37,7	37,9	38,2	38,5	38,9	39,3	39,6	39,9	40,3

Источник: расчёты авторов и статистические данные НБС, www.statistica.md

Изменение возрастной структуры обусловило рост среднего возраста населения, в том числе в 2022г. средний возраст увеличился по сравнению с 2014г. на 2,6 года в связи со старением населения.

Изменение численности пожилого населения. Характеристика пожилого населения представлена в *Таблице 3* на основе статистических данных НБС РМ. За исследуемый период численность пожилого населения (60 лет и выше) имела тенденцию увеличения, в том числе прирост численности данной категории составил 85 441 чел., 116,80 % по сравнению с уровнем 2014г. Рост был обеспечен за счёт возрастных групп 65-69 лет и 70-74 года. Согласно анализу по изменению численности в возрастной группе 15-64 лет, а именно уменьшение численности в возрастных группах 45-49 лет, 50-54 года, 55-59 лет, данные изменения окажут влияние на снижение общей численности пожилого населения в ближайшие 15 лет.

В 2022г. средняя продолжительность жизни составила 71,4 года, то есть увеличилась на 2,4 года по сравнению с предыдущим годом (2021г.) и на 1,5 лет по сравнению с 2020г., что объясняется снижением общего коэффициента смертности. При этом продолжительность жизни при рождении у женщин больше, чем у мужчин (в 2022г. разница составила 8,6 лет). Важным фактором является анализ показателя продолжительности жизни по возрастам и по гендерной составляющей, так как это необходимо учитывать при разработке государственных политик, в том числе в политиках экономической занятости, здравоохранении, социальной защиты и обеспечения, которые должны базироваться на специфике жизненного цикла

человека, его возраста и пола. Вместе с тем, показатель средней продолжительности жизни зависит от условий и качества жизни населения, то есть это индикатор, который характеризует продолжительность жизни или количество лет, которые, в принципе, может прожить человек при улучшении качества жизни и данный факт также является ориентиром для социальных политик, в том числе для совершенствования пенсионной системы, социальных и медицинских услуг. Так, например, согласно статистическим данным, в 2022г. ожидаемая продолжительность жизни в среднем у мужчин в возрасте 60 лет составила 14,9 года, а для женщин – 19,6 года, у мужчин в возрасте 65 лет - 12,0 лет, а у женщин – 15,7 года, у 85-летнего мужчины - в среднем 3,5 года по сравнению с 4,0 годами для женщины 85-летнего возраста.

Таблица 3. Характеристики пожилого населения (60+), 2014-2022, человек

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Δ 2014-2022
<i>Среднегодовая численность по основным группам, человек</i>										
60+	508 683	518 941	528 700	539 741	552 618	566 916	580 733	588 521	594 124	+854 41
60-64	188 738	185 919	183 702	184 013	187 528	191 623	195 735	197 865	196 176	+743 8
65-69	102 764	123 929	142 751	156 737	164 250	164 637	162 569	160 607	161 340	+585 76
70-74	87 449	80 700	73 055	68 229	71 466	84 720	102 398	116 984	127 517	+400 68
75+	129 732	128 393	129 192	130 762	129 374	125 936	120 031	113 065	109 091	- 2064 1
%										
60+	100	100	100	100	100	100	100	100	100	п.п.
60-64	37,10	35,83	34,75	34,09	33,93	33,80	33,70	33,62	33,02	-4,08
65-69	20,20	23,88	27,00	29,04	29,72	29,04	27,99	27,29	27,16	+6,95
70-74	17,19	15,55	13,82	12,64	12,93	14,94	17,63	19,88	21,46	+4,27
75+	25,50	24,74	24,44	24,23	23,41	22,21	20,67	19,21	18,36	-7,14
<i>Ожидаемая продолжительность жизни (при рождении или соответствующего возраста), лет</i>										
Республика Молдова	69,4	69,4	69,9	70,8	70,6	70,9	69,9	69,0	71,4	+2,0
мужчины	65,3	65,3	65,7	66,7	66,3	66,8	66,0	65,1	67,1	+1,8
женщины	73,7	73,7	74,2	74,9	75,0	75,2	73,9	72,9	75,7	+2,0
60 лет	16,7	16,7	17,0	17,4	17,3	17,6	16,6	15,6	17,5	+0,8
65 лет	13,6	13,6	13,8	14,1	14,1	14,3	13,4	12,4	14,1	+0,5
70 лет	10,6	10,7	10,9	11,0	11,1	11,3	10,5	9,6	11,0	+0,4
75 лет	8,1	8,1	8,4	8,3	8,3	8,4	7,9	7,1	8,2	+0,1
80 лет	6,0	5,9	6,2	6,0	6,0	6,1	5,7	5,1	5,7	-0,3
85 лет	4,4	4,3	4,3	4,1	4,0	4,1	3,7	3,2	3,7	-0,7

Источник: расчёты авторов и статистические данные НБС РМ,

www.statistica.md

Характеристика численности пенсионеров по возрасту, в том числе по гендерному признаку. Количество пенсионеров по возрасту росло до 2017г. включительно (*Рисунок 4*). Начиная с 2017г. повышается пенсионный возраст до 2019г. у мужчин и до 2028г. у женщин включительно. В соответствии с повышением пенсионного возраста кривая численности пенсионеров по возрасту начинает снижаться до 2021г. включительно. В 2022г. численность пенсионеров впервые после 2017г. начинает повышаться.

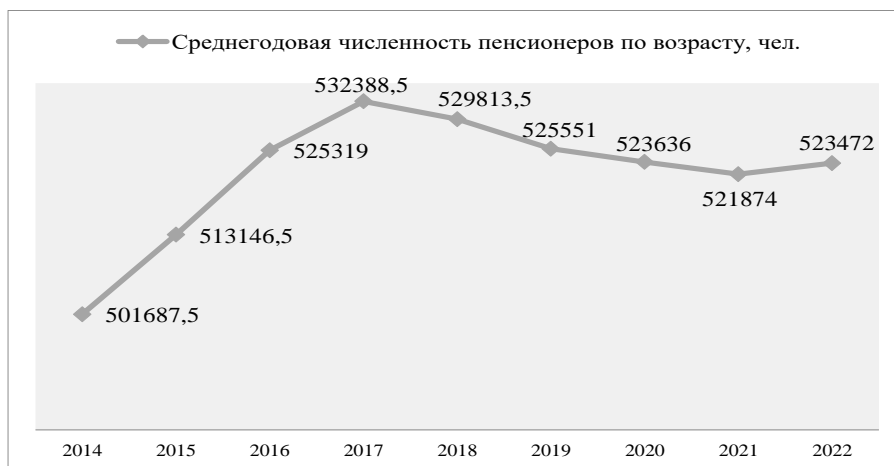

Рисунок 4. Пенсионеры по возрасту, 2014-2022

Источник: расчёты авторов

Разница между числом пенсионеров мужчин и женщин значительная и составляет порядка 200 тыс. человек (*Таблица 4*). В тоже время необходимо отметить, что, численность женщин пенсионеров по возрасту продолжает снижаться. В 2022г. прирост численности мужчин пенсионеров впервые превысил снижение численности женщин пенсионеров и, как результат, численность пенсионеров по возрасту увеличилась.

Таблица 4. Динамика изменения пенсионеров по возрасту, 2014-2022, человек

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Среднегодовая численность пенсионеров по возрасту, чел.* Расчёт на основе данных НКСС	501688	513147	525319	532389	529814	525551	523636	521874	523472
Мужчины,** (данные НБС)	147,9	151,6	155,3	157,1	155,9	154,7	156,1	159,25	163,922 ¹ (НБС, НКСС)
Женщины,** (данные НБС)	353,8	361,6	370,05	375,3	373,9	370,85	367,55	362,6	359,537 ¹ (НБС, НКСС)
<p>* Расчёт авторов на основе данных НКСС, www.cnas.md ** Расчёт авторов на основе статистических данных НБС www.statistica.md ¹ Расчёт авторов на основе статистических данных НБС (01.01.2022) и данных НКСС (31.12.2022).</p>									

Источник: расчёты авторов

Прогноз численности пенсионеров по возрасту. Динамика изменения численности пенсионеров по возрасту на основе использования возрастной структуры населения с обычным местом жительства, в том числе в аспекте мужчины и женщины представлена в *Таблице 5*, в том числе отражены данные расчёта доли пенсионеров по возрасту в общем количестве населения в гендерном аспекте. Так, доля пенсионеров мужчин равна 96,79%, в то время как доля женщин-пенсионеров по возрасту превысила 100,00% и составила 100,73%, что можно объяснить тем фактором, что в состав пенсионеров по возрасту включается население, которое находится за рубежом более года, в том числе трудовые мигранты, население на ПМЖ и т.д.

Прогноз численности пенсионеров по возрасту, рассчитанный по 3 сценариям (низкий S3, средний S2 и высокий S1), представленный на *Рисунке 5*, показал, что повышение количества пенсионеров начиная с 2022г. будет продолжаться в течении ряда лет. С 2023г. в пенсионный возраст начнет входить возрастная группа, численность которой почти на 14 % ниже, чем возрастная группа 60-64 лет, то есть численность пенсионеров будет сокращаться за счёт вхождения в пенсионный возраст более малочисленных возрастных групп в течение 12 лет. До 2028г. все три варианта прогноза имеют почти одинаковое снижение численности пенсионеров. В тоже время после 2028г. пенсионный возраст для женщин перестанет увеличиваться и, по всем трем сценариям, как показано на Рис. 5, рост численности в эти годы будет минимальным. Затем продолжится падение численности пенсионеров по возрасту согласно сценарию S3 и S2. Численность пенсионеров по возрасту будет снижаться, их число будет оставаться высоким даже в 2040г. Снижение численности пенсионеров по возрасту составит по среднему сценарию S2 -5,50%, по низкому сценарию S3 -12,99% в 2040г. по сравнению с 2022 годом.

Таблица 5. Структура пенсионеров по возрасту в составе населения с обычным местом жительства по гендерному признаку

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Среднегодовая численность населения в пенсионном возрасте**, НБС, чел.	557 093	552 286	547 419	547 896	544 092	540 838
Мужчины, чел.	175 594	174 598	173 640	177 740	180 475	183 921
Возраст, мужчины	2/3 возраст 62 и 63+	1/3 возраст 62 и 63+	63+	63+	63+	63+
Женщины, чел.	381 499	377 688	373 779	370 156	363 617	356 917
Возраст, женщины	57,5+	58+	58,5+	59+	59,5+	60+
Среднегодовая численность пенсионеров по возрасту*, НКСС, чел.	532389	529814	525551	523636	521874	523472

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Мужчины**, НБС, тыс. чел.	157,1	155,9	154,7	156,1	159,25	163,922 ¹ НБС, НКСС
Женщины**, НБС, тыс.чел.	375,3	373,9	370,85	367,55	362,6	359,5365 ¹ НБС, НКСС
Разница между Населением в пенсионном возрасте и Пенсионерами по возрасту (НБС-НКСС), чел.	24693	22485,67	21869	24246	22242	17379,5
Мужчины, чел.	18494	18697,67	18940	21640	21225	19999
Женщины, чел.	6199	3788	2929	2606	1017	-2619,5
Доля пенсионеров по возрасту в составе населения с обычным местом жительства, %	95,56753	95,92862	96,00507	95,57471	95,91209	96,78656
Мужчины, %	89,46775	89,291	89,09238	87,82491	88,23937	89,12631
Женщины, %	98,37509	98,99706	99,21638	99,29597	99,72031	100,7339

Примечание: * Расчёт авторов на основе данных НКСС www.cnas.md

** Расчёт авторов на основе статистических данных НБС www.statistica.md ¹Расчёт авторов на основе статистических данных НБС (на 01.01.2022) и данных НКСС (на 31.12.2022).

Источник: расчёты авторов

Однако согласно высокому сценарию S1 после 2028г. возможно увеличение численности пенсионеров по возрасту, что является маловероятным, так как в данном случае показатель нетто-миграции (net migration rate) должен быть равен 0,00% (Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență, 2021, p.126).

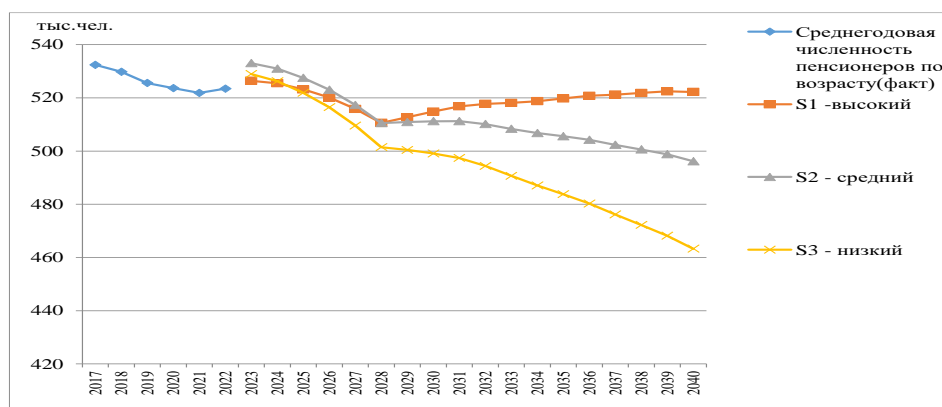

Рисунок 5. Прогноз численности пенсионеров по возрасту, тыс.чел.

Источник: расчёты авторов

Представленная выше перспективная динамика численности пенсионеров по возрасту объясняется гендерными различиями. Так, численность пенсионеров-мужчин будет продолжать повышаться после 2022г. согласно всем трём сценариям: до 2027г. согласно низкому сценарию S3 и до 2028г. согласно среднему сценарию S2, согласно третьему сценарию S1 численность пенсионеров-мужчин также будет резко повышаться до 2028г., затем рост численности замедлится, за период 2023-2028гг. увеличение составит примерно 13 тыс.чел., то за 2028-2040гг. 4 тыс.чел. (Рис. 6). После 2027-2028гг. количество пенсионеров-мужчин начнёт медленно снижаться (сценарии S3- низкий и S2-средний), потери к 2040г. составят соответственно 17 тыс. и 6 тыс.чел. Сценарии для женщин (Рис. 7) практически не отличаются от сценариев общей численности пенсионеров по возрасту из-за большой разницы между количеством пенсионеров мужчин и женщин (Таблица 4).

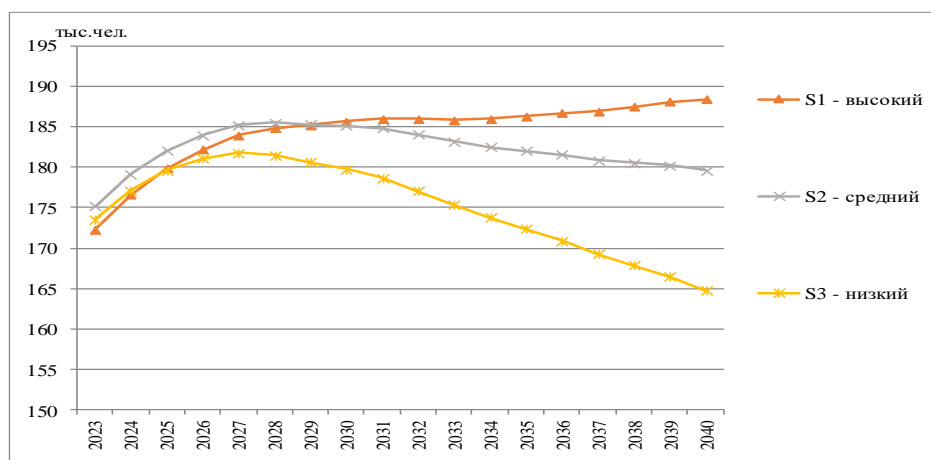

Рисунок 6. Прогноз численности пенсионеров по возрасту, мужчины, тыс.чел.

Источник: расчёты авторов.

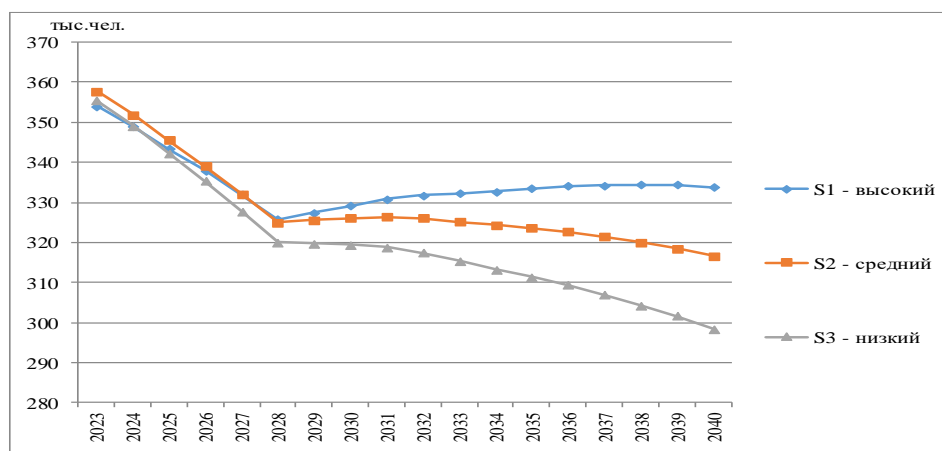

Рисунок 7. Прогноз численности пенсионеров по возрасту, женщины, тыс.чел.

Источник: расчёты авторов.

Выводы. Демографическое старение населения в Республике Молдова происходит ускоренными темпами и приобрело необратимый характер. Так, если 50 лет назад население страны в возрасте 60 лет и выше составляло 10%, то в настоящее время, на 01.01.2023г., коэффициент старения достиг уровня 23,8% в среднем по стране, в том числе среди мужчин 20,1% и женщин 27,1%, в городской местности – 21,7% и в сельской местности – 25,4%. Данный процесс наряду с повышением вероятности ожидаемой продолжительности жизни на фоне снижения уровня смертности: показатель ожидаемой продолжительности жизни при рождении в 2022г. составил 71,4 года, в том числе у мужчин – 67,1 лет и у женщин - 75,7 лет. Причем следует также отметить, что согласно данным официальной статистики за 2022г. в среднем продолжительность жизни женщин в возрасте 60 лет составляла 19,6 года или на 4,7 года больше, чем у мужчин (14,9 года), а у женщин в возрасте 65 лет данный показатель был 15,7 лет или на 3 года больше, чем у мужчин того же возраста (12,0 лет). Рост численности пожилого населения в Республике Молдова является следствием 3-х основных факторов, среди которых можно отметить низкую рождаемость, в результате чего имеет место отрицательный естественный прирост населения, увеличение показателя вероятности ожидаемой продолжительности жизни и массовую миграцию молодежи (примерно 40% молодежи находится за пределами страны). Изменение структуры населения в сторону увеличения доли старших возрастов приводит к повышению нагрузки на работающее население, отрицательно влияет на пенсионную систему, на финансовую устойчивость бюджета социального и медицинского страхования, на структуру общественного потребления. Все вышеизложенное является вызовом для проводимых социально-экономических политик в условиях процесса демографического старения населения. В результате зависимости социально-экономического развития страны от демографического фактора старения, основной целью государственных политик должно быть выявление последствий данного процесса, разработка и реализация путей по минимизации негативных последствий в экономической, социальной и общественной деятельности. В основу разработки эффективных государственных политик на среднесрочную и долгосрочную перспективу должен быть заложен научно-обоснованный прогноз населения и, особенно выделен прогноз численности населения пенсионного возраста с учетом установленного законодательством возрастного ценза, в том числе прогноз численности пенсионеров мужчин и женщин. Учет гендерного фактора является необходимым при разработке социальных политик, в том числе потребности в развитии сферы социальных и медицинских услуг. Прогноз численности пенсионеров по возрастным группам и в аспекте мужчины-женщины может быть использован при необходимости покрытия дефицита рабочей силы на рынке труда с учетом оценки физических возможностей и профессиональных навыков населения пенсионного возраста.

В результате анализа структуры населения, как основы для расчета прогноза численности пожилого населения в пенсионном возрасте, можно отметить следующее:

1. В Республике Молдова имеет место необратимый процесс демографического старения населения, следствием которого является увеличение численности населения в старших возрастных группах (население в возрасте 60 лет и выше). В условиях сокращения численности населения и процесса старения населения возникает необходимость анализа динамики возрастной структуры населения с целью разработки эффективных социально-экономических политик;

2. Анализ изменения возрастной структуры населения в Республике Молдова показал, что численность пожилого населения имеет тенденцию увеличения. Так, за период 2014-2022гг. численность пожилого населения в возрасте 60 лет и более возросла на 85,4 тыс.чел., соответственно, увеличилась и численность пенсионеров по возрасту. В тоже время необходимо отметить, что сокращение общей численности населения, а именно возрастной группы 15-64 лет, окажет влияние на численность пожилого населения (60 лет и выше), которое в перспективе будет иметь тенденцию снижения, но доля его в структуре населения будет увеличиваться.

3. Результаты расчетов прогноза численности пенсионеров по возрасту подтвердили тенденцию по стабилизации численности пенсионеров по возрасту в 2023 и 2024гг. Однако впоследствии данная тенденция имеет резкое снижение практически до 2028г., а далее после 2028г. численность пенсионеров приобретает тенденцию медленного снижения их численности.

Исходя из вышеизложенного и в целях обеспечения стабильного социально-экономического развития страны в условиях сокращения численности и старения населения считаем целесообразным:

- признать, что процесс демографического старения населения является неизбежным и необратимым, что вызывает необходимость обеспечить подготовку всех заинтересованных сторон (руководство страны, органы публичного управления, общество) к укреплению национального и местных потенциалов и осуществлению социально-экономических реформ в целях адаптации к стареющему обществу;
- оценить влияние старения населения на: динамику ВВП, в том числе на предложение труда и на уровень производительности общественного труда; процесс формирования капитала, в том числе на накопление человеческого капитала в целях оценки изменений на рынке рабочей силы и возможности возмещения потерь рабочей силы, а также на трансформацию структуры потребления в связи с изменением возрастной структуры населения;
- осуществить меры по профилактике заболеваний и укреплению здоровья, в том числе направленные на обеспечение права пожилых людей на высококачественные медицинские услуги на основе улучшения доступа к информационным и обслуживающим системам с учетом возраста и пола для удовлетворения потребностей на профилактику, лечение и долговременный уход;

- осуществить реформирование пенсионной системы, в том числе продвижение и внедрение альтернативных систем пенсионного обеспечения (негосударственная система, профессиональные пенсионные системы);
- проводить мониторинг социального расслоения (дифференциация по социальному статусу и доходам), особенно, это касается неравенства доходов населения. При этом важным фактором является оценка соотношения факторов производства, а именно соотношение между трудом и капиталом (разницей между ростом производительности общественного труда и компенсацией за труд). Неравенство доходов отрицательно сказывается на размере пенсии, в том числе низкий ее размер снижает жизненный уровень и повышает риск бедности пенсионеров;
- разработать прогноз численности пенсионеров в региональном аспекте, в том числе по признаку мужчины и женщины, что позволит более эффективно разрабатывать и проводить научно-аргументированные социально-экономические политики и обеспечить развитие региональной инфраструктуры в соответствии с потребностями как развития территории, так и ее населения.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I., Știrba, V., Tabac, T., & Grigoraș, E. (2021). *Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independența: provocari principale și politici necesare*. Chișinău: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.ccd.2021.978-9975-89-248-3>
- Legea Republicii Moldova privind sistemul public de pensii: nr. 156 din 14-10-1998. (2004). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 42-44, art. 247. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313291&lang=1>
- Savelieva, G., Cescocova, N., Taragan, R., Tomceac, A., & Zaharov, S. (2014). *Evaluarea efectelor îmbătrînirii asupra dezvoltării socioeconomice*. Chișinău: Tipogr. Centrală. <http://dspace.ince.md/jspui/handle/123456789/344>
- Savelieva, G., & Zaharov, S. (2022). Analysis of principal tendencies of labour market in the Republic of Moldova. *Holistica Journal of Business and Public Administration*, 13(1), 143-158. doi:10.2478/hjbpa-2022-0010
- Захаров, С. (2020). *Рынок труда в условиях демографических изменений*. Кишинэу: Б. и. (Tipogr. "Foxtrot"). <https://doi.org/10.36004/nier.monogr.331.2020>
- Савельева, Г., & Захаров, С. (2022, October 12-13). Методологический подход к оценке финансовой устойчивости пенсионной системы в Республике Молдова. In: *Economic growth in the conditions of globalization. Scientific session "Demographic processes and socioeconomic sustainability"*: conference proceedings: international scientific-practical conference (XVIth edition, Vol. III, pp. 93-106). Chișinău: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2022.16.9>

Приложения

Таблица 1. Характеристики возрастной группы 15-64, 2014-2022

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Δ2014-2022
человек										
15-64	2 025 413	1 991 277	1 946 124	1 888 366	1 836 942	1 794 259	1 765 124	1 729 983	1 679 898	-345 515
15-19	186 679	172 135	159 766	149 043	142 155	138 635	137 084	135 533	134 836	-51 843
20-24	229 580	217 371	202 872	184 925	166 290	150 258	139 683	129 649	117 799	-111 781
25-29	248 535	244 647	233 915	218 953	205 032	192 387	181 511	170 051	155 479	-93 056
30-34	215 136	220 040	223 901	225 204	223 403	219 663	215 760	207 289	195 236	-19 900
35-39	188 941	190 465	191 074	191 197	193 138	195 951	199 671	203 998	206 466	+17 525
40-44	177 570	180 292	180 996	178 039	175 278	174 796	175 624	176 227	176 899	-671
45-49	173 468	170 997	169 724	168 006	166 975	167 364	169 312	169 888	167 142	-6 326
50-54	208 462	197 749	186 904	178 089	171 401	165 742	163 062	161 775	160 244	-48 218
55-59	208 304	211 662	213 270	210 897	205 742	197 840	187 682	177 708	169 621	-38 683
60-64	188 738	185 919	183 702	184 013	187 528	191 623	195 735	197 865	196 176	+7 438
%										
15-64	100	100	100	100	100	100	100	100	100	п.п.
15-19	9,22	8,64	8,21	7,89	7,74	7,73	7,77	7,83	8,03	-1,19
20-24	11,33	10,92	10,42	9,79	9,05	8,37	7,91	7,49	7,01	-4,32
25-29	12,27	12,29	12,02	11,59	11,16	10,72	10,28	9,83	9,26	-3,02
30-34	10,62	11,05	11,50	11,93	12,16	12,24	12,22	11,98	11,62	+1,00
35-39	9,33	9,56	9,82	10,12	10,51	10,92	11,31	11,79	12,29	+2,96
40-44	8,77	9,05	9,30	9,43	9,54	9,74	9,95	10,19	10,53	+1,76
45-49	8,56	8,59	8,72	8,90	9,09	9,33	9,59	9,82	9,95	+1,38
50-54	10,29	9,93	9,60	9,43	9,33	9,24	9,24	9,35	9,54	-0,75
55-59	10,28	10,63	10,96	11,17	11,20	11,03	10,63	10,27	10,10	-0,19
60-64	9,32	9,34	9,44	9,74	10,21	10,68	11,09	11,44	11,68	+2,36

Источник: расчёты авторов.

Таблица 2. Население с обычным местом жительства, 2014-2022, чел.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Δ2014-2022
человек										
PM, всего	2 857 815	2 835 978	2 803 186	2 755 189	2 707 203	2 664 224	2 635 130	2 595 809	2 538 894	-318 921
0-14	512 460	511 682	512 066	511 098	505 175	494 676	485 013	475 173	461 053	-51 407
0-4	187220	187 280	188 120	187 049	181 987	172 812	162 470	151 592	140 158	-47 062
5-9	170 375	172 080	172 612	171 720	169 584	167 242	166 722	167 374	165 853	-4 522
10-14	154 865	152 322	151 334	152 329	153 604	154 622	155 821	156 207	155 042	+177
15-64	2 025 413	1 991 277	1 946 124	1 888 366	1 836 942	1 794 259	1 765 124	1 729 983	1 679 898	-345 515
15-19	186 679	172 135	159 766	149 043	142 155	138 635	137 084	135 533	134 836	-51 843
20-24	229 580	217 371	202 872	184 925	166 290	150 258	139 683	129 649	117 799	-111 781
25-29	248 535	244 647	233 915	218 953	205 032	192 387	181 511	170 051	155 479	-93 056
30-34	215 136	220 040	223 901	225 204	223 403	219 663	215 760	207 289	195 236	-19 900
35-39	188 941	190 465	191 074	191 197	193 138	195 951	199 671	203 998	206 466	+17 525
40-44	177 570	180 292	180 996	178 039	175 278	174 796	175 624	176 227	176 899	-671
45-49	173 468	170 997	169 724	168 006	166 975	167 364	169 312	169 888	167 142	-6 326
50-54	208 462	197 749	186 904	178 089	171 401	165 742	163 062	161 775	160 244	-48 218
55-59	208 304	211 662	213 270	210 897	205 742	197 840	187 682	177 708	169 621	-38 683
60-64	188 738	185 919	183 702	184 013	187 528	191 623	195 735	197 865	196 176	+7 438
65-69	102 764	123 929	142 751	156 737	164 250	164 637	162 569	160 607	161 340	+58 576
70-74	87 449	80 700	73 055	68 229	71 466	84 720	102 398	116 984	127 517	+40 068
75+	129 732	128 393	129 192	130 762	129 374	125 936	120 031	113 065	109 091	-20 641

Источник: расчёты авторов.

УКРАИНСКИЕ ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ В ПРИДНЕСТРОВЬЕ: УСЛОВИЯ И ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ К МЕСТНЫМ УСЛОВИЯМ

Андрей КРИВЕНКО, Кандидат географических наук,
Приднестровский университет имени Т.Г. Шевченко
<https://orcid.org/0000-0002-3096-6979>, crivenco@inbox.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.6>

Abstract. *The Republic of Moldova, including the Transnistrian region, has become one stop on the massive flow of displaced Ukrainians to the west. Many of them decided to settle in the region. It is relevant to understand how displaced Ukrainians settle in the region and which problems they face. Among Ukrainian migrants in Transnistria, women predominate (about 85%). About 50% of refugees are between 30 and 50 years old. The presence of displaced Ukrainians in Transnistria has a certain impact on the demographic situation in the region, but statistical accounting of this impact remains a problem. The adaptation of Ukrainian immigrants to Transnistria can be supported by a number of factors, including the region's proximity to Ukraine (especially from Odessa), a favorable cultural and linguistic environment, a simplified registration system, and the availability of educational services, including in the Ukrainian language. The adaptation of Ukrainian immigrants to Transnistria may face a number of factors that may pose obstacles to successful integration, including differences in traditions and customs between Ukraine and Transnistria (for example, the use of pro-Russian symbols in the region), limited social services available to resettlers, low levels of payment labor and difficulty finding work. The current situation aggravates the issue of the effectiveness of the Transnistrian authorities' policy to attract and retain the population through measures to create jobs, provide affordable housing and support families.*

Keywords: *Transnistria, displaced Ukrainians, adaptation problems*

JEL: J10, J11, J15

UDC: 314.151(478+477)

Введение. Боевые действия в Украине привели к катастрофическим для демографии страны последствиям, одним из которых является массовый исход населения. Миллионы жителей страны были вынуждены покинуть родину, чтобы искать убежище за рубежом. Республика Молдова, включая Приднестровский регион стала на пути массового потока беженцев на запад. При этом часть украинских беженцев приняла решение разместиться в Приднестровье. Актуальным является изучения проблем адаптации беженцев и их вклада в демографическое развитие региона. Исследование такого рода может помочь местным властям и международным организациям лучше понять ситуацию с украинскими беженцами в Приднестровье и разработать политики и программы, направленные на улучшение их адаптации и

социальной интеграции в новой среде. Эффективная адаптация беженцев в новом обществе будет способствовать социальной стабильности и сбалансированному развитию региона.

Сразу после начала боевых действия 24 февраля 2022 г. многотысячные потоки беженцев хлынули через все доступные пункты пересечения границы Украины и Молдовы, включая те, что расположены в Приднестровье. 28 февраля 2022 г. Украина закрыла пункты пропуска через государственную границу на приднестровском участке, и беженцы стали прибывать в Приднестровье через территорию правобережной Молдовы. Усилиями общественных организаций и волонтеров были организованы распределение и перевозка беженцев непосредственно от мест пересечения границы Украины и Молдовы.

24 февраля указом властей Приднестровья был создан оперативный штаб по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории региона. Одним из первых решений штаба стало открытие пунктов временного пребывания беженцев. Первоначально таких пунктов было четыре: профилакторий «Тиротекс» (г. Тирасполь), гостиница «Днестровский сад» (г. Дубоссары), санаторий-профилакторий «Солнечный» МВД (г. Днестровск) и санаторий-профилакторий «Металлург» ММЗ (г. Рыбница). Позже их число расширилось. На 21 марта 2022 г. в ПМР функционировало семь пунктов временного размещения иностранных граждан, которые позволяли круглосуточно размещать 717 человек. Наполненность в этот день составляла 69%, что соответствовало пиковому уровню. К маю 2022 г. численность беженцев, находящихся в пунктах временного пребывания упала ниже 200 чел. и к 25 сентября 2023 г. действовал только один пункт в г. Днестровск, в котором находилось 45 чел.

Между тем, такие пункты служили убежищем для небольшой части переселенцев, что является особенностью характерной именно для Приднестровского региона. Исследование Международной организации по миграции [Non food items support for Ukrainian refugees... 2023], охватившее 1181 домохозяйство, включающих 2605 человек в Приднестровье, показало, что 80% беженцев проживают у своих родственников или знакомых, а 15% снимают жилье.

Данные и методы. Разнородный характер состава украинских переселенцев (в первую очередь, нахождение в их числе «приднестровских украинцев»), а также особенности регистрации, перемещенных жителей Украины создают сложности в оценке их численности на территории Приднестровья.

Информация «оперативного штаба» является основным источником сведений о прибывающих в регион вынужденных мигрантах из Украины. Данные по абсолютному числу были предоставлены лишь в марте 2022 г. (10 марта - свыше 6 тыс. и 12 марта - 9 тыс.). В последующие месяцы этот источник представлял лишь сведения об общей численности «иностранцев граждан, въехавших в Приднестровье», а также численность «зарегистрированных в Приднестровье» с 24 февраля 2022 г. (Таблица 1, Рис. 1).

Таблица 1. Численность иностранных граждан, въехавших и зарегистрированных в Приднестровье с 24 февраля 2022 г., тыс. чел.

	Прибыли в Приднестровье с 24 февраля 2022	Зарегистрированы в Приднестровье с 24 февраля 2022
на 6.03.22	0,59	нет данных
на 21.03.22	нет данных	свыше 18,5
на 28.04.22	32	25,3
на 30.05.22	35,5	28,5
на 20.06.22	38	31
на 18.07.22	42	34,5
на 22.08.22	46,6	38,6
на 19.09.22	49,6	41,3
на 17.10.22	51,9	43,5
на 21.11.22	54,9	46,3
на 19.12.22	56,8	48
на 23.01.23	62,6	53,5
на 20.02.23	66,7	57,3
на 20.03.23	71,2	61,3
на 18.04.23	78,1	67,9
на 22.05.23	89,9	79,4
на 19.06.23	100,0	89,2
на 24.07.23	114,5	103,4
на 21.08.23	128,5	117,5
на 25.09.23	144,5	132,7

Источник: По данным Оперативного штаба МВД Приднестровья по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории Приднестровья. Доступно: <https://mvdpmr.org/novosti/pomoshch-bezhentsam.html>

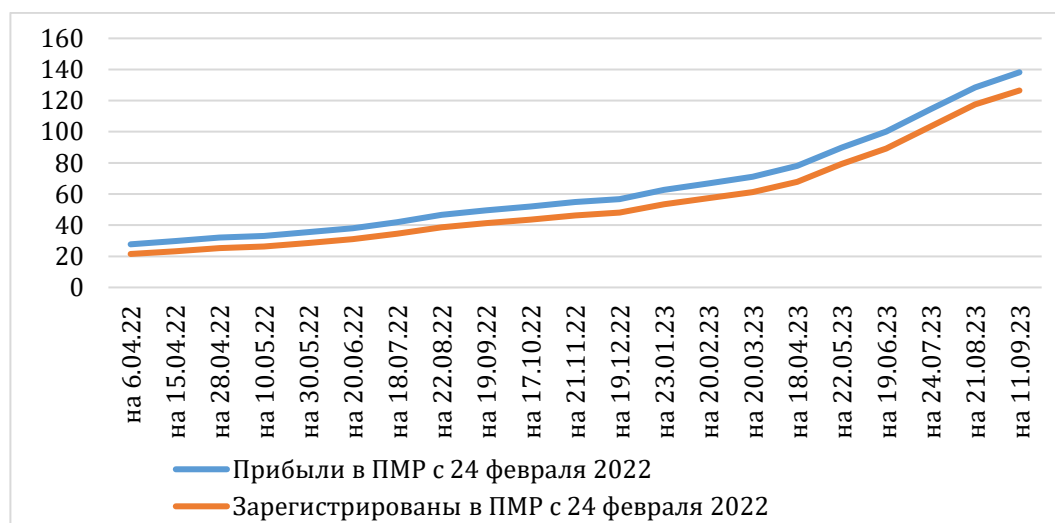

Рисунок 1. Динамика численности украинских переселенцев в Приднестровье, тыс. чел.

Источник: По данным Оперативного штаба МВД Приднестровья по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории Приднестровья. Доступно: <https://mvdpmr.org/novosti/pomoshch-bezhentsam.html>

С 1 марта 2023 г. в Республике Молдова вступило в законную силу постановление Правительства № HG21/2023 от 18.01.2023 "о предоставлении временной защиты лицам, перемещенным из Украины". Получение такого статуса позволяет украинским беженцам оставаться на территории Республики Молдова в период предоставления временной защиты (до 01.03.2024), работать, получать доступ к размещению в Центре временного размещения, к медицинской помощи и других социальных услуг, иметь доступ к общему образованию, в случае несовершеннолетних. В настоящее время большая часть украинских беженцев на территории Приднестровья завершают процедуру оформления статуса временной защиты в Республике Молдова, что дает основания рассчитывать на получение достоверных сведений о численности зарегистрированных украинских переселенцев, пребывающих в Приднестровье.

В Приднестровье украинские переселенцы зачастую не имеют регионального официального статуса беженца, но проходят процедуру регистрации в паспортных столах Приднестровья один раз в 45 дней. В начале мая 2022 г. в Приднестровье был подписан закон № 78-3-VII «О мерах государственной поддержки иностранных граждан и лиц без гражданства, прибывающих с территории Украины и временно находящихся на территории Приднестровья» [О мерах государственной поддержки иностранных граждан... 2022]. Этот закон предусматривает различные меры государственной поддержки для украинских беженцев на территории региона. Он предусматривает упрощенные процедуры для временного трудоустройства беженцев, включая медицинские осмотры за счет бюджета. При подаче заявления на увольнение, работник сможет покинуть рабочее место в течение трех дней, а не месяца, предусмотренного трудовым законодательством региона. На работу беженцы будут приниматься на основании соответствующего диплома об образовании другого государства.

Беженцам предоставляется возможность бесплатного размещения и питания в пунктах временного размещения. Несовершеннолетние беженцы имеют возможность посещать детские сады и школы в Приднестровье, а также право на получение бесплатного питания и школьно-письменных принадлежностей. Лица пожилого возраста и инвалиды могут рассчитывать на бесплатную помощь на дому и предоставление протезно-ортопедических изделий.

Учет украинских беженцев затрудняет тот факт, что часть из них будучи гражданами Украины имеет приднестровское происхождение и приднестровские документы (например, приднестровский паспорт или свидетельство о рождении, выданное в регионе). По всей видимости, молдавские и приднестровские государственные структуры таких граждан Украины считают своими жителями, которые не могут претендовать на помощь для украинских беженцев. Подтверждены случаи, когда жителям Левобережья с украинским гражданством было отказано в получении помощи из-за отсутствия у них «въездного штампа через пункты пропуска» [Хроники украинских беженцев в Приднестровье... 2022]. Подтверждены случаи, когда жителям Левобережья с украинским гражданством было

отказано в получении помощи из-за отсутствия у них «въездного штампа через пункты пропуска»¹.

Следует отметить, что Украина не призвала своих граждан покинуть территорию непризнанной ПМР [Украинские беженцы в Приднестровье... 2022]. Украинские беженцы свободно перемещаются через границу Приднестровья и Молдовы. Контроль за такими перемещениями со стороны Приднестровья может быть затруднен, например, при пересечении границы в районе Варницы.

Данные оперативного штаба МВД Приднестровья указывают, что с конца февраля 2022 г. к 25 сентября 2023 г. в Приднестровье прибыло более 144 тыс. чел. Значимая часть украинских переселенцев пребывала в Приднестровье временно (несколько дней или недель), чтобы затем продолжить свое движение в страны Западной Европы. Из представленных приднестровскими властями данных сложно оценить какая часть из прибывших продолжает постоянно пребывать в Приднестровье, но, предположительно, численность таковых может исчисляться тысячами. Из остающихся в регионе украинских беженцев велика доля тех, кто имеет приднестровское происхождение и близких родственников в Приднестровье.

Некоторое представление о динамике прибывающих в Приднестровье украинских переселенцев свидетельствуют сведения о численности беженцев детей, зачисленных в детские сады и школы Приднестровья (*Таблица 2, Рис. 2*). Согласно таким данным пик численности украинских детей в образовательных учреждениях региона пришелся на март 2022 г. (свыше 900) затем вплоть до осени 2022 г. их численность (и как можно предположить численность их родителей) сокращалась и в последующие месяцы вплоть до сентября 2023 г. контингент детей менялся в небольших пределах (примерно 600-650).

Исследование, проведенное MOM [Non food items support for Ukrainian refugees... 2023], выявило, что среди украинских беженцев преобладают женщины (около 85%). Около 50% беженцев – люди в возрасте от 30 до 50 лет. Дети очень незначительно представлены в структуре беженцев в регионе. Детские сады и школы Приднестровья посещают свыше 560 детей украинских беженцев. Основная часть беженцев (более 80%) проживают у родственников и знакомых, около 15% снимают жилье, и очень небольшая часть используют возможность размещения в пунктах, предоставленных властями Приднестровья. Большинство беженцев (около 70%) прибыли из соседней с Приднестровьем Одесской области. 2/3 беженцев качестве места пребывания выбрали крупные города Приднестровья – Тирасполь и Бендеры.

¹ Виталие Гуцу: Хроники украинских беженцев в Приднестровье и населённых пунктах Зоны безопасности. Foreign Policy Association from Moldova. Доступно: <http://www.ape.md/en/2022/12/vitalie-gutu-cronica-refugiator-ucraineni-din-regiunea-transnistreana-si-din-localitatile-din-zona-de-ecuritate/>

Таблица 2. Динамика численности детей украинских переселенцев, посещающих детские сады и школы в Приднестровье, человек

Дата	Число детей в детских садах	Число детей в общеобразовательных школах
на 9.03 2022	65	174
на 21.03 2022	285	610
на 18.04 2022	361	557
на 16.05 2022	276	430
на 20.06 2022	267	430
на 18.07 2022	260	430
на 22.08 2022	265	430
на 19.09 2022	269	385
на 17.10 2022	275	372
на 21.11 2022	279	369
на 19.12 2022	278	375
на 23.01 2023	279	386
на 20.02 2023	272	394
на 20.03 2023	233	389
на 18.04 2023	236	383
на 22.05 2023	230	368
на 19.06 2023	209	362
на 24.07 2023	205	362
на 21.08 2023	206	362
на 25.09 2023	204	409

Источник: По данным Оперативного штаба МВД Приднестровья по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории Приднестровья. Доступно: <https://mvdpmr.org/novosti/pomoshch-bezhentsam.html>

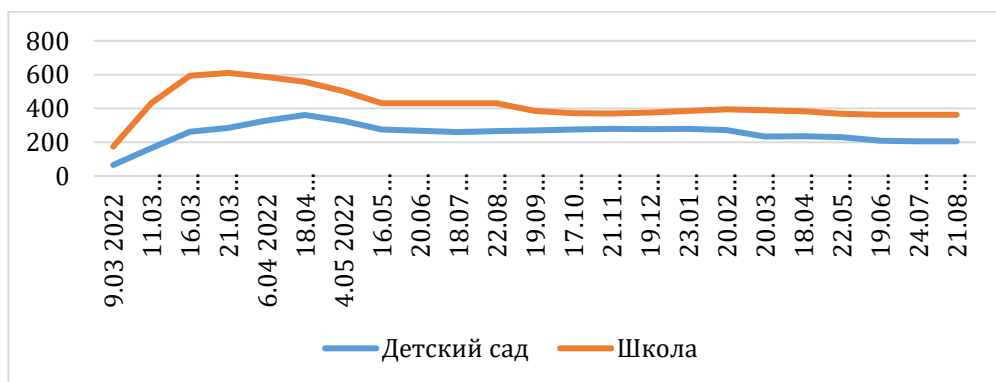

Рисунок 2. Динамика численности украинских беженцев в школах и детских садах Приднестровья, человек

Источник: По данным Оперативного штаба МВД Приднестровья по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории Приднестровья. Доступно: <https://mvdpmr.org/novosti/pomoshch-bezhentsam.html>

Результаты. Приднестровье оказалось не только транзитной территорией для потоков украинских беженцев, но и регионом, который оказался привлекательным для более длительного их размещения. Адаптация украинских переселенцев в Приднестровье может быть поддержана рядом факторов, которые способствуют успешной интеграции и приспособлению к новой среде. Некоторые из этих факторов включают:

- близость расположение региона от Украины (особенно Одессы и Одесской области);
- приемлемый уровень личной безопасности, низкий уровень преступности;
- благоприятная культурная и языковая среда (преобладание русского языка, доступного для украинских беженцев, а также возможность перехода на украинский язык в общении);
- дружелюбие жителей, сострадание проблемам, постигших беженцев (эмпатия во многом возникает как оклик на события 1992 г., когда приднестровских беженцев принимала Украина);
- упрощенная система регистрации (раз в 45 дней). Нет необходимости получения визы;
- возможность получения медицинской помощи, наравне с жителями Приднестровья;
- возможность разместить детей в детские сады без оплаты;
- возможность обучения в образовательных учреждениях Приднестровья, в том числе на украинском языке;
- возможность упрощенной формы трудоустройства.

Все эти факторы в совокупности могут способствовать успешной адаптации переселенцев из Украины в Приднестровье, обеспечивая им возможности интеграции и участия в местном обществе. Наплыв вынужденных мигрантов несколько улучшает демографическую ситуацию в Приднестровье, однако повышает нагрузку на социальные службы. Сложной остается ситуация с трудоустройством беженцев. Сложившаяся ситуация обостряет вопрос эффективности политики властей Приднестровья по привлечению и удержанию населения с помощью мер по созданию рабочих мест, обеспечению доступного жилья и поддержки семей.

Между тем адаптация украинских переселенцев в Приднестровье сталкивается с рядом факторов, которые создают препятствия для успешной интеграции и адаптации. Некоторые из этих факторов включают:

- Приднестровье имеет свои **экономические проблемы**, и беженцы могут столкнуться с ограниченными возможностями для поиска работы и обеспечения себя и своих семей. Это может создавать экономические трудности и затруднения в адаптации. У беженцев возникают сложности с трудоустройством (проблемы с документальным оформлением, работодатели предпочитают не брать на работу беженцев). Также следует отметить низкий уровень оплаты на вакантных рабочих местах для беженцев, недостаточный для поддержания привычного уровня расходов;

Различия в культуре, традициях и обычаях между Украиной и Приднестровьем могут создавать трудности в адаптации (например, символы пророссийской ориентации региона в виде флагов, плакатов и др.). Неприятие местных обычаев и социальных норм может вызвать чувство непринадлежности у украинских переселенцев;

- **Психологические аспекты.** Беженцы часто переживают стресс и травму из-за потери дома, разлуки с близкими и изменения жизненной среды. Это затрудняет процесс адаптации и требует профессиональной психологической поддержки, которая зачастую бывает недоступной. Ощущение изоляции и отчуждения также может возникнуть из-за отсутствия поддержки и социальных связей в новой среде. Это затрудняет интеграцию в местное сообщество.

Среди других факторов, оказывающих меньшее влияние, стоит отметить:

- необходимость повсеместно использовать русский язык, в том числе в образовательных учреждениях. Это может стать проблемой для тех беженцев, кто принял решение ограничить использование русского языка;
- боязнь осуждения со стороны соотечественников из-за выбора Приднестровья как региона пребывания из-за того, что здесь есть военное российское присутствие и сильны пророссийские настроения.

Для успешной адаптации украинских беженцев в Приднестровье важно обеспечить социальную поддержку, доступ к образованию и здравоохранению, а также проводить интеграционные программы, направленные на разрешение указанных выше проблем.

Заключение. Способность региона удерживать население и привлекать мигрантов во многом определит демографическую стабильность и повлияет на социально-экономическое положение.

Пребывание беженцев в Приднестровье оказывает определенное влияние на демографическую ситуацию в регионе, однако проблемой остается статистический учет такого воздействия. Между тем очевидными представляются следующие аспекты воздействия потока переселенцев на демографическую и социальную картину в регионе:

- Прибытие значительного числа беженцев привело некоторому увеличению населения региона. Прирост населения может быть значительным, если большое количество беженцев будет принимать решение оставаться в регионе;
- Преобладание среди вынужденных мигрантов лиц трудоспособного возраста может привести к некоторому омоложению возрастной структуры в регионе;
- Так как многие украинские беженцы в Приднестровье – женщины, это окажет влияние на гендерный баланс в регионе, который и прежде отличался преобладанием женщин, правда, в основном в старших возрастах. Приток женщин может оказать влияние на брачный рынок в регионе.
- Присутствие значимого числа переселенцев может привести к увеличению спроса на жилье, услуги и рабочие вакансии. Экономика региона может получить стимул к росту, благодаря увеличению

потребительских расходов. Между тем местные власти вынуждены выделять ресурсы для предоставления социальных услуг беженцам, таких как образование, здравоохранение и социальная поддержка.

- С течением времени некоторые беженцы могут решить интегрироваться в местное общество, а другие могут сохранить свои культурные и социальные идентичности. Уровень интеграции может варьироваться и иметь последствия для социальной согласованности.

Долгосрочное демографическое воздействие вынужденных мигрантов на регион зависит от различных факторов, включая правительственные политики, продолжительность их пребывания и возвращение в родную страну. Чтобы понять конкретное демографическое воздействие украинских беженцев на Приднестровье с февраля 2022 года, наилучшим вариантом будет консультация с последними отчетами и исследованиями, проведенными местными властями или международными организациями, занимающимися этой проблемой. Новые данные о численности и структуре переселенцев смогут в дальнейшем показать, как их присутствие влияет на демографические процессы в регионе.

БИБЛИОГРАФИЯ

International Organization for Migration. (2023, February 21). *Non food items support for Ukrainian refugees in the Transnistrian region: Ukrainian Refugees' Profile, Needs and Vulnerabilities*. Data collected 11 October 2022-26 January 2023.

Временная защита в Республике Молдова. UNHCR в Молдове. <https://help.unhcr.org/moldova/ru/temporary-protection/>

Гуцу, В. (2022, December). *Хроники украинских беженцев в Приднестровье и населённых пунктах Зоны безопасности*. Foreign Policy Association from Moldova. <http://www.ape.md/en/2022/12/vitalie-gutu-cronica-refugiator-ucraineni-din-regiunea-transnistreana-si-din-localitatile-din-zona-de-ecuritate/>

Информация Оперативного штаба МВД Приднестровья по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории Приднестровья. (2023). <https://mvdpmr.org/novosti/pomoshch-bezhentsam.html>

Подписан Закон «О мерах государственной поддержки иностранных граждан и лиц без гражданства, прибывающих с территории Украины и временно находящихся на территории Приднестровья». (2022). Министерство по социальной защите и труду Приднестровья. <http://minsoctrud.gospmr.org/news/podpisan-zakon-o-merah-gosudarstvennoy-podderjki-inostrannyih-grajdan-i-lits-bez-grajdanstva-pribyvayuschih-s-territorii-ukrainyi-i-vremenno-nahodyaschihsya-na-territorii-pmr.html>

Указ о создании Оперативного штаба по оказанию содействия иностранным гражданам, вынужденным временно находиться на территории Приднестровья: № 75 от 24 февраля 2022 года. (2022). <https://president.gospmr.org/pravovyie-akty/ukazi/o-sozdanii-operativnogo-shtaba-po-okazaniyu-sodeystviya-inostrannim-grajdanam-vinujdenim->

[vremenno-nahoditjsya-na-territorii-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki.html](#)

Украинские беженцы в Приднестровье. Сколько их, и как они там устроились. (2022, 5 мая). News Maker.

<https://newsmaker.md/rus/novosti/ukrainskie-bezhentsy-v-pridnestrove-skolko-ih-i-kak-oni-tam-ustroilis/>

SPATIAL POLARIZATION AND URBAN GHETTOIZATION OF THE ROMA POPULATION IN BULGARIA

Dessislava POLEGANOVA, Ph.D. student,
National Institute of Geophysics,
Geodesy and Geography, Bulgarian Academy of Sciences
<https://orcid.org/0000-0001-8214-8700>, dpoleganova@yahoo.com

Desislava VARADZHAKOVA, Ph.D, Associate Professor,
National Institute of Geophysics, Geodesy and Geography,
Bulgarian Academy of Sciences
<https://orcid.org/0000-0001-6072-464X>, dvaradzhakova@gmail.com

Marina RAYKOVA, Ph.D student,
National Institute of Geophysics,
Geodesy and Geography, Bulgarian Academy of Sciences
<https://orcid.org/0000-0002-9114-8849>, marinanikova@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.7>

***Abstract.** The current urban development in Europe faces many complex problems, mainly related to the deepening of socio-economic inequalities, spatial polarization and ghettoization, the increasing share of marginalized populations and those at risk of poverty, and school segregation. These issues are particularly acute in countries with a heterogeneous ethnic structure, and the Roma population has emerged as the most vulnerable group within Europe, particularly in Bulgaria. Roma ethnical group constituted 4.4% of the total Bulgarian population in 2021 and shows a high territorial concentration in several well-delineated areas, namely North-Western, North-Eastern, Maritsa, Trans-Balkan, and Burgas regions. In addition, more than half of them live in cities and possess the most favorable demographic features and the highest migration mobility compared to other ethnic groups. So far, despite the long-standing efforts of the Bulgarian state for Roma's successful integration, there are continuous and unfavorable trends of deepening processes of social exclusion, intolerance manifestations, spatial segregation, poor housing conditions, and lack of employment. The paper explores the current spatial polarization and urban ghettoization of the Roma population in Bulgaria. The spatial segregation of Roma urban communities is a significant issue in Bulgaria, and efforts to address their integration through national and regional strategies have not yet yielded substantial improvements. The extensive knowledge of the Roma population's cultural and other inherent peculiarities and the involvement of Roma stakeholders in policy discussions and implementations are crucial for achieving sustainable change in Bulgarian society.*

Keywords: spatial segregation, ghetto, Roma population, Bulgaria

JEL: A14, P23, P25, P36, R23, Z10

UDC: 316.347(497.2)

Introduction. The current urban development in Europe faces many complex problems, mainly related to the deepening of socio-economic inequalities, spatial polarization, ghettoization, and the increasing share of marginalized populations. These issues are particularly acute in countries with a heterogeneous ethnic structure, and the Roma population has emerged as the most vulnerable group within Europe, particularly in Bulgaria. According to the results of the National Census of Population in Bulgaria conducted in 2021, the Roma ethnical group constituted 266 720 (or 4.4 % of the total inhabitants) and is the third-largest ethnic group. The observed tendency shows a decrease in their number by 0.5 % compared with the previous census in 2011 but during the period 1900-2021, the Roma people have expanded almost twice (in 1900 they were 2.4 %). After 1945 the Roma ethnicity changed their living conditions and occupation, and they migrated from villages to towns/cities. At the beginning of the XX century, only 20.5 % of them lived in cities while in 2021 the share of the urban Roma population has risen to 51.0 %. (Ethno-cultural characteristics of the population..., NSI, 2021).

Studying the current demographic characteristics of the Roma population, the following main features and facts can be referred:

- The share of the youngest people (0-14 years) is with the highest values among other ethnic groups – 26.6 %;
- The share of the population aged 65 and over is the lowest in the country – only 7.3 %;
- Although there is a positive trend in improvement of the educational level of the Roma population, they still have the highest rate of school dropout (8.0 % of Roma children between 7 and 15 years), and more than 11.8 % of the population age 9 and over are illiterate.
- Unemployment rates are the highest among the Roma population – more than 50.2 % of economically active people are unemployed.
- Religious denominations of the Roma people are very diverse – 29.1 % are Eastern Orthodox, 17.6 % are Muslims, 12.4 % are Protestants, and more than one-third - “don’t have a religion”, “don’t want to answer” and “cannot determine” (Ethno-cultural characteristics of the population..., NSI, 2021).

Literature review and research methodology. There are numerous studies on the Roma diaspora, its demographic and socio-economic characteristics, integration problems, and spatial segregation in Bulgaria (Bogdanov et al., 2012; Bardarov & Ilieva, 2020; Ilieva, 2013, 2014, 2019; Ilieva & Kazakov, 2019; Kolev et al., 2021a, 2021b; Pamporov, 2009a, 2009b; Petkova, 2023; Ravnachka et al., 2020; Tomova & Stoytchev, 2021).

The study area is the territory of Bulgarian, and the methodology comprises a literature review, short interviews with Roma representatives from different social layers, and other qualitative and quantitative methods. Due to the limited length of the article, it is necessary to point out the major contemporary trends and problems related to the spatial polarization and urban ghettoization of the Roma population in Bulgaria.

Main results. The Roma population showed a relatively even distribution in all districts of Bulgaria till the end of the communist regime (1990). Until then, they lived in small and non-compact areas, constantly changing their location and

it was not easy to delineate well-defined regions. The territorial concentration process of this ethnic group is a result mainly of the Roma population increase after 1990 and their more favorable demographic features compared with Bulgarians and Turks (Ilieva, 2014).

As Ilieva (2013) pointed out, the continuous process of spatial polarization in the last three decades led to the establishment of several compact areas with a substantial number of Roma population, namely North-Western, North-Eastern, Maritsa, Trans-Balkan, and Burgas regions. These regions show a continuous territorial expansion, and they cover 20.2% of the area of Bulgaria. In these five areas, more than half of the Bulgarian Roma is concentrated, and this process has been intensifying over the last decade. The North-Eastern region is one of the biggest and extends over the territory of districts Shumen, Dobrich, Varna, and Targovishte. It occupies 5.5 % of the state territory and accounts for 11.0 % of the entire Roma population in Bulgaria. The North-Eastern region has the highest number and relative share of settlements with more than 30% Roma inhabitants. The Maritsa region is in second place according to territorial scope – it comprises 5.0 % of the territory and 12.7% of the Roma population but the Roma people are more dispersed in small settlements and with evident spatial segregation in the big cities. It includes the territory around Plovdiv and stretches to Harmanli and Svilengrad cities (mainly in the foothills of the Eastern Rhodope). The Trans-Balkan (including the Kazanlak and Sliven valleys, and eastern parts of Balkan Mountain) and North-Western (located in the western part of the Danube plain) regions are almost the same size (about 4.1% - 4.2 % of territory), with substantial demographic potential of Roma people (respectively 12.9 % and 8.9%) and show different trends in accumulation of Roma population in the settlements. Trans-Maritsa region experiences a continuous process of steadily increasing Roma share in settlements with more than 30% Roma residents. The North-Western region is distinguished by a more even dispersion of Roma diaspora over the territory and the concentration of Roma in the settlements is mostly up to 30%. The Burgas region is “the youngest” and the smallest one. It encompasses only 1.4 % of the territory - mainly the municipalities Karnobat, Aytos, Kameno, Ruen, Pomorie, Sredets, and Sozopol. Roma population here is 3.4 % of the whole but shows similarities in its development with the North-Eastern region due to specific local ethnic structure (Ilieva, 2013; Bardarov & Ilieva, 2020).

On a smaller scale, in 2021, the districts with the highest rates of Roma inhabitants are Sliven (15.3 %), Montana (11.3 %), Shumen (8.0 %), Dobrich (7.2 %), Yambol (7.1%), Vidin (6.8%), Vratza (6.7%), Pazardzhik (6.7%), Haskovo (6.4%), Targovishte (6.5%), Stara Zagora (6.1%) and Kyustendil (6.0%), (Ethno-cultural characteristics of the population..., NSI, 2021).

So far, despite the series of scientific studies from international, national, and local organizations and researchers, the data on the composition, size, territorial distribution, and other features of Roma urban ghettoized structures are fragmented and incomplete. Such settlements in Bulgaria are not subject to detailed and comprehensive mapping with a unified methodology, so this is a substantial obstacle to their in-depth understanding and addressing their needs properly (Tomova & Stoytchev, 2021; Ileva et al., 2020).

Spatial urban segregation of the Roma population in Bulgaria is a multidimensional process shaped by internal and external factors. Most commonly, the outcome is a territory with a high concentration of Roma people who live in poor living and economic conditions and are socially and culturally isolated from the other neighborhoods (often labeled as a slum, “mahala” or “ghetto”). Mionel and Negut (2011) admit that the process of ghettoization is composed of 6 mutually correlated and reinforcing stages: labor market discrimination, deprivation of economic activity, housing discrimination, limited access to public services, degradation of the urban environment, and isolation and self-isolation from the “others”.

The phenomenon of Roma ghettoization in urban territories in Bulgaria has a complex nature. It is a consequence of a long and ongoing process of interaction of political, demographic, economic, social, and psychological factors. Despite the peculiarities that can be observed in the urban ghettoized structures with predominantly Roma populations, the following main contemporary features are identified:

- The demographic and socio-psychological situation is quite controversial – on the one hand, the Roma people have the highest birth rates and the most favorable age structure in Bulgaria. In addition, they have large households with multiple generations living under one roof, and strong family bonds and solidarity. On the other hand, these communities have the highest child mortality rates, higher morbidity rates due to poor living conditions and lack of income and insurance, high levels of crime and employment in the shadow economy, marginalization, and social exclusion. In the last decades, the Roma ethnic group actively migrated to developed countries in Western Europe. Consequently, it results in the transformation of their way of thinking and way of living, even when they come back home. As Cherkezova (2018) indicates, Roma emigrants gradually appreciate the benefits of education, and due to certain circumstances, consider it an instrument for achieving a better life. Among many Roma peculiarities is the lack of attachment to their homeland, and the different religious and linguistic subgroups don't develop a common spirit of solidarity and, as a rule, they live in segregated “islands” from each other in the Roma quarters (Pamporov, 2009b).
- The Roma population is locked in a persistent vicious cycle – the poor educational levels, lack of secure incomes, marginalization, discrimination, and negative attitudes (violence, harassment, and insults) lead to social exclusion and recurrent multidimensional poverty over generations. And child poverty and hunger are in sync with the overall poverty in Roma quarters. And it is alarming that 90.5% of children living in the Roma neighborhoods are at risk of poverty and about 28.6% of households are struggling with the lack of sufficient food amount for everyone (Tomova & Stoytchev, 2021; National strategy..., 2020; Pamporov, 2009a).
- Housing conditions and urban environment are characterized by high building density, obsolete and overcrowded housing stock, lack of sanitation and other important public facilities, poor living conditions, and a significant proportion of illegal buildings. All this implies a lack of green and open spaces which also

has a negative impact on the quality of the city environment. Thus, the Roma ghettoized urban structures become isolated “patches” in the common urban fabric and interactions (Ilieva et al., 2020; Petkova, 2023)

Discussion and conclusions. The spatial segregation of Roma urban communities is a significant issue in Bulgaria, and efforts to address their integration through national and regional strategies have not yet yielded substantial improvements. The extensive knowledge of the Roma population's cultural and other inherent peculiarities and the involvement of Roma stakeholders in policy discussions and implementations are crucial for achieving sustainable change in Bulgarian society.

The main priorities for overcoming spatial segregation and urban ghettoized structures of the Roma population in Bulgaria can be identified as follows:

- Demographic transition - it is necessary to encourage the positive trends in the demographic transformation of the Roma reproductive and marital behavior to improve their economic well-being and raise children in better conditions. The most urgent goals are to reduce child mortality, enhance reliable healthcare for children under 5 years, and increase life expectancy (Ilieva, 2014; Kolev et al., 2021a; Tomova & Stoytchev, 2021).
- Intercultural education, access to quality early childcare, and further education – nowadays, it is vital to understand and respect different cultures and “others” in Bulgaria. The ethnic identity of Roma children should be protected with a focus on child interests and future educational and labor integration. It is especially crucial to combat educational segregation, “learned helplessness” and the “culture of poverty” related to this ethnic group at all levels of society and state. (Kolev et al., 2021a; Kolev et al., 2021b; Tomova & Stoytchev, 2021).
- Employment, adequate housing policy, and social inclusion - the main objectives are reducing the level of poverty and severe material deprivation among the Roma population compared to national values, increasing the number of people engaged in paid employment and self-employment (with a particular focus on Roma women), provision of alternative housing and rehabilitation of social one, improvement of quality of life, providing possibilities for small businesses, and better access to health, social, and transport infrastructure and services (Kolev et al., 2021a; Kolev et al., 2021b; Tomova & Stoytchev, 2021).
- Promoting best practices in the country - there are good examples of how Roma ghettoized structures can contribute to strengthening the city's social, economic, spatial, and cultural integrity. It already happens with an adequate urban and social policy in some of the municipalities in Bulgaria – for example, in Kavarna and Straldzha. The local authority in Kavarna supports Roma citizens to build legally, implements measures to stop illegal construction, organizes effective waste management, and ensures easy and free access to health and educational services for Roma people and neighborhoods (Petkova, 2023). In Straldzha, broader involvement of the Roma community in economic activity and promoting the “Icelandic Model” (Project Self-Discovery: Artistic Alternatives for At-Risk Youth) in schools enhance their integration and help to overcome prejudices and social distance (Bardarov & Ilieva, 2020)

Funding program. This paper presents the results of the “Spatial models of the Roma ghettoized urban structures in Bulgaria”, project, funded by the Bulgarian National Science Fund (BNSF), Ministry of Education and Science, contract №KП-06-H65/7 from 12.12.2022.

REFERENCES

- International Organization for Migration. (2023, February 21). *Non food items support for Ukrainian refugees in the Transnistrian region: Ukrainian Refugees' Profile, Needs and Vulnerabilities*. Data collected 11 October 2022-26 January 2023.
- Bardarov, B., & Ilieva, N. (2020). *(Im)possible Roma integration: Demographic peculiarities, Friedrich Ebert Stiftung, Sofia*. (In Bulgarian).
- Bogdanov, G., Vankova, Zv., Zahariev, B., Iordanova, I., Kabakchieva, P., & Mihaylova, Sp. (2012). *Report regarding the public policies for Roma integration in Bulgaria and the main problems of socio-economic inclusion of the Roma community in the framework*. Of the project "EU INCLUSIVE - Data transfer and exchange of good practices between Romania, Bulgaria, Spain, and Italy concerning the inclusion of Roma population. Open Society Institute. https://osis.bg/wp-content/uploads/2018/04/OSI_Publication_Roma_4.pdf (In Bulgarian).
- Cherkezova, St. (2018). Migrant experience and attitudes towards the education of Bulgarian Roma. *Nasselenie Review*, 36 (1), 91-127. (In Bulgarian).
- Ethno-cultural characteristics of the population as of September 7, 2021*. Final data (2021). National Statistical Institute (NSI). https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021-ethnos_en.pdf.
- Ilieva, N. (2013). *The Roma people in Bulgaria - their number and localization, from the Liberation (1878) until the beginning of the 21st century*. National Institute of Geophysics, Geodesy and Geography - Bulgarian Academy of Sciences, Sofia. (In Bulgarian).
- Ilieva, N. (2014). The Roma people in Bulgaria - Their number and localization, from the Liberation (1878) until the beginning of the 21st Century. *EUROPA XXI*, 27, 61-77. <http://dx.doi.org/10.7163/Eu21.2014.27.5>
- Ilieva, N. (2019). *Spatial segregation. Theoretical aspects*. National Institute of Geophysics, Geodesy and Geography - Bulgarian Academy of Sciences. Sofia. (In Bulgarian).
- Ilieva, N., & Kazakov, B. (2019, June 13-14). Projections of the Roma population in Bulgaria (2020-2050). In: *Proceedings of International Scientific Conference Geobalcanica* (pp. 271-280). Sofia, Bulgaria. <http://dx.doi.org/10.18509/GBP.2019.35>, accessed on 26.09.2023
- Ilieva, N., Asenov, K., Kazakov, B., & Lyubenov, T. (2020). Dynamics of the internal structure and habitation conditions of the ghettoized urban structure of Harman Mahala quarter - Plovdiv, Bulgaria (through the combined application of remote sensing and field research methods). In: Nedkov, S., Ilieva, N., Koulov, B., & Dimitrov, S., *Smart Geography. Key Challenges in*

- Geography* (pp. 175-191). Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-28191-5>
- Kolev, D., Pamporov, A., Petrova, S., Iliev, G., & Krumova, T. (2021a). *Concept for the new National Strategy for the Equality Inclusion and Participation of Roma*. Friedrich Ebert Stiftung, AMALIPE. Sofia. https://bulgaria.fes.de/fileadmin/user_upload/documents/publications/2021/Concept_for_the_New_National_Strategy_for_the_Equality_Inclusion_of_Roma_WEB_ENG.pdf.
- Kolev, D., Pamporov, A., & Krumova, T. (2021b). *Monitoring the Implementation of the National Roma Integration Strategy*. Friedrich-Ebert-Stiftung, AMALIPE. Sofia. https://bulgaria.fes.de/fileadmin/user_upload/documents/publications/2021/Monitoring_the_Implementation_of_the_National_Roma_Integration_Strategy_WEB_ENG.pdf, accessed on 27.09.2023
- Mionel, V., & Negut, S. (2011). The socio-spatial dimensions of the Bucharest ghettos. *Transylvanian review of administrative sciences*, 33E, 197-217.
- National strategy of the Republic of Bulgaria for equality, inclusion, and participation of Roma 2021-2030*. (2020), <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1541> (in Bulgarian).
- Pamporov, A. (2009a). *Social distances and ethnic stereotypes towards the minorities in Bulgaria*. Open Society Institute. Sofia. (in Bulgarian).
- Pamporov, A. (2009b). Roma/Gypsies in Bulgaria. In: Schleinstejn, N., Sucker, D., Wenninger, A. & Wilde, A. (Eds.), *Roma in Central and Eastern Europe*. THEMATIC Series 02 Social Sciences Eastern Europe (pp. 27-32). GESIS Leibniz Institute for the Social Sciences. Berlin. http://www.gesis.org/fileadmin/upload/dienstleistung/fachinformationen/series_ssee_01/Roma_in_Central_and_Eastern_Europe.pdf.
- Petkova, K. (2023). The Roma ghettoized structures in Dobrich: a resource or a challenge to the development of the city. *International Journal Knowledge*, 59 (2), 141-147. (In Bulgarian).
- Ravnachka, A., Kazakov, B., Ilieva, N., & Asenov, K. (2020). School segregation of the Roma ethnic group: a case study of Harman Mahala Roma quarter, Plovdiv. In: Nedkov, S., Ilieva, N., Koulov, B., & Dimitrov, S., *Smart Geography. Key Challenges in Geography* (pp. 201-216). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28191-5_16
- Tomova, I., & Stoytchev, L. (2021). *Thematic report on Roma. Key social inclusion and fundamental rights indicators in Bulgaria*. National Statistical Institute, Iceland-Liechtenstein-Norway grants, European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). https://www.academia.edu/89259778/Thematic_report_on_Roma_Key_social_inclusion_and_fundamental_rights_indicators_in_Bulgaria, accessed on 25.09.2023

CHILDREN WITHOUT PARENTAL CARE IN UKRAINE: CONSEQUENCES OF FULL-SCALE WAR

Ludmila SLYUSAR, PhD in economics,
M.V. Ptukha Institute of Demography and Social Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1679-1674>, slyusarl@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.14>

Abstract. *The spread of the phenomenon of social orphanhood, neglect of some children is one of the acute socio-demographic problems of Ukraine in the last three decades. Orphans and children deprived of parental care are a special group of children who's the number has increased in Ukraine since the mid-1990s, that is, during the period of maximum aggravation of the transformational crisis. The gradual improvement of the economic situation and society's attention to childhood problems, the activation of social policy contributed to a gradual decrease in the number of children in this category. Family forms of keeping these children have become widespread - guardianship, foster families, family-type orphanages, etc. But in the conditions of a full-scale war, the positive trend towards a gradual decrease in the number of these children was interrupted, since many children suffered from the war: their parents died or were seriously injured, went missing, were forcibly deported, etc. This is one of the worst consequences of war. Creating comfortable living conditions and harmonious development of this group of children in the conditions of war is a difficult task that requires a scientific approach, improving legislation and concentrating the efforts of relevant organizations. In the extreme conditions of the war, family forms of keeping children left without parental care due to the war are spreading: increasing cases of taking into families for guardianship/care and national adoption is continuing. The study is based on information from open sources, expert assessments, and data from the State Statistics Service.*

Keywords: *children, war, orphans, children deprived of parental care, family.*

JEL: J10, J13, H56

UDC:304+314] (477)

Introduction. An important characteristic of the efficiency of society, the socio-demographic and economic situation in the country is the family's performance of its functions regarding the maintenance and upbringing of children. In recent decades, there is a special group of children in Ukraine - orphans and children deprived of parental care, and this is evidence of serious failures in the performance of the basic functions of the family, the imperfection and inefficiency of many institutions of society. This is a consequence of acute socio-demographic problems, the existence of segments of the population with an extremely low quality of life, and the formation of a group of sociopathic families. Children of this category – it is a problem of protecting childhood, ensuring decent conditions of upbringing and maintenance for all children, and in the future, it is a problem of

deformation of the demographic, labor and social potential of the country, a decrease in the quality of some of their segments.

Our **paper aims** to determine the causes and scope of the problem of orphans and children deprived of parental care in Ukraine, the negative changes and risks that appeared as a result of a full-scale Russian military invasion, as well as the reaction of the Ukrainian state and society to them.

Data and methods. The research was carried out on the basis of data of the State Statistics Service of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, information from open sources, expert assessments, on the materials of sample surveys. The methods of comparative analysis, generalization and induction, surveys, and statistical and graphic methods were used in the research.

Main results. An increase in the number of social orphans and children deprived of parental care has been observed in Ukraine since the mid-1990s, when the economic, demographic, and social situation in the country worsened sharply as a result of the transformational crisis. The increase in unemployment, the decrease of living standards of the population in the conditions of accelerated economic and social stratification became the reason for the formation of a stratum of sociopathic families. These families are characterized by stagnant unemployment, alcoholism, drug addiction, and family violence. In these families, parents do not fulfill their responsibilities for the maintenance and upbringing of children: they do not take care of the physical and spiritual development of the child, his education, do not provide the necessary nutrition, medical care, do not create conditions for obtaining an education. Sometimes a child is treated cruelly. A child may suffer from physical, psychological, and economic violence, may be involved in the worst forms of child labor. As a result of such a situation, the child is often "pushed out" from the family: the child either leaves his parents, the place of his permanent residence, or state services for the protection of children's rights intervene. Demographic phenomena such as the instability of marriage, the high rate of divorce, and the prevalence of single-parent families with children in a period of economic crisis have increased the risk of social orphanhood. In this way, a special group of children is formed - children-social orphans, children without parental care.

Statistical information on the total number of such children has been available since 2003, when the corresponding statistical reporting was introduced. This category includes children who, for various reasons, cannot live in their own family: orphans (their parents have died or perished) and children deprived of parental care (their parents are deprived of parental rights, or are recognized as unaccountably absent or incapacitated, parents are unknown or abandoned the child). The number of such children in Ukraine was the maximum in 2008 (103,542 children, i.e. 1,265 per 100,000 children), but in subsequent years it gradually decreased (*Fig. 1*). This was due to the improvement of the socio-economic situation in the country and the activation of social policy: work with families in difficult life situations, with single mothers, support for national adoption, etc. At the end of 2021, before the start of the war, the number of orphans and children deprived of parental care was 67,586 [1, pp. 115-116].

In Ukraine, a fairly active socio-demographic policy is implemented to improve the conditions of upbringing and maintenance of orphans and children deprived of parental care. Family forms of maintenance of these children have

become widespread in modern Ukraine. This allows children to be prepared for life in society, and significantly reduces the risks produced by the phenomenon of social orphanhood. In 2007, the State targeted social program for reforming the system of institutions for orphans and children deprived of parental care was adopted. Its main goal was the optimization of the old network of institutions for such children and the creation of modern-type institutions with living and upbringing conditions close to family ones. Thanks to this state strategy, the number of family-type orphanages and foster families increased rapidly (*Table 1*).

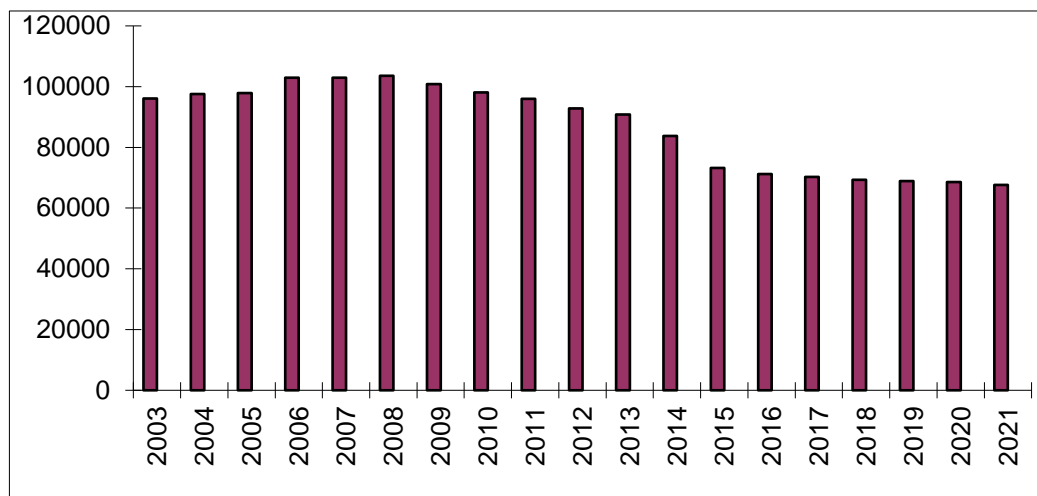

Figure 1. The number of orphans and children deprived of parental care in Ukraine, 2003-2021

Source: Protection of children who need special attention of society. Statistical collections 2010-2019; Social Security of Ukraine Population in 2021. Statistical publication.

Table 1. The number of family-type orphanages and foster families in Ukraine, 2003-2021*

	2003	2005	2008	2010	2015	2017	2019	2021
The number of family-type orphanages	123	149	400	535	939	1019	1153	1298
there are foster children, persons	917	1025	2605	3573	6169	6809	7874	9083
The number of foster families	...	180	2461	3195	3901	3677	3346	3049
there are foster children, persons	...	288	4050	5451	7187	6880	6184	5830

*Source: Protection of children who need special attention of society. Statistical collections 2010-2019; Social Security of Ukraine Population in 2021. Statistical publication. Note: * Statistical reporting about family-type children's homes was introduced in Ukraine in 2003, and about regard to foster families - in 2005.*

There were 1,298 family-type orphanages in the country at the end of 2021, 10,082 children were raised in them, of which 9,083 were foster children, and 3,049 foster families, with 7,385 children, of which 5,830 were foster children [1, p. 119]. In fact, a new type of family has been formed in Ukraine - a foster family (if it has more than 4 children, it receives the status of a family-type orphanage), in which foster parents are raising children who are not biologically related to them, often together with their own children, and receive certain payments from the state for this. Foster parents are obliged to raise a child, take care of its health, physical, mental, and spiritual development, and ensure that the child receives a full general secondary education.

August 2017 The National Strategy for Reforming the System of Institutional Supervision and Guardianship of Children Deprived of Parental Care for 2017–2026 was adopted. Its main goal is the gradual decrease of the number of children living in establishments of institutional care, due to the further development of family forms of their maintenance, support for national adoption, support and social support of families in a crisis situation.

Effective prevention of the phenomenon of social orphanhood, prevention of rejection of a child from the family is effective assistance to families with children who are in crisis situations - due to a difficult life situation or due to antisocial behavior of family members. In Ukraine, the foundations of a system of assistance to such families were laid in recent years; there is an understanding that the best way to protect a child is to support his family, to create conditions for the performance of parental functions. State social services keep records of families who find themselves in a difficult life situation and need help. These families are provided with assistance in the form of social services, social support, social prevention and social rehabilitation.

Russia's full-scale war against Ukraine deformed socio-demographic processes. The positive trend towards a gradual decrease of the number of orphans and children deprived of parental care was interrupted because many children were affected by the war. From February 24, 2022 to September 24, 2023, 504 children died, 1,125 were injured (data from the Prosecutor General's Office) [2]. However, these data are incomplete, since it is impossible to establish the exact number of affected children due to active hostilities and the temporary occupation of part of the territory of Ukraine.

One of the most serious consequences of the war is the increase of the number children deprived of parental care - their parents have died, are in captivity, forcibly deported, their whereabouts are unknown, etc. This is one of the worst consequences of war. According to the data of the National Social Service of Ukraine, in the period from February 24, 2022 to April 1, 2023, regional services for children found 8,512 children who were left without parental care in wartime conditions, of which 1,476 children became orphans as a result of the military aggression of the Russian Federation against of Ukraine. According to preliminary statistical data of the Ministry of Social Policy of Ukraine and the National Social Service, the total number of orphans and children deprived of parental care in 2022 was 66.5 thousand [3]. This is slightly less than in 2021 (67, 7 thousand), because many children went abroad and there is no information about the occupied regions

of Ukraine. Due to hostilities and the occupation of part of Ukraine, statistics on orphans cannot be accurate.

Military danger caused the forced evacuation of institutional care facilities for children. The state tried to remove almost all children deprived of parental care from the active combat zone. According to the testimony of the leaders of the Ministry of Social Policy of Ukraine, in 2022, 277 children's institutions were evacuated to safer regions of Ukraine, 198 abroad [4]. These children's institutions cannot return to those areas where security cannot be ensured. Many foster families, family-type orphanages were also forced to leave Ukraine.

The war caused the forced migration of a large number of the population to safer regions of the country. Families with children are one of the most vulnerable categories of the population at this time. This especially applies to foster families and family-type orphanages. They usually have a larger family, and therefore need appropriate living conditions. Some children may also need social, psychological, psychiatric and rehabilitation services. According to the survey conducted in September-November 2022, the situation of foster families and family-type orphanages - forced internal migrants - is difficult. Foster families and family-type orphanages need, above all, a quality place to live. The available housing is often too small, so there are problems with the child's lack of personal space, lack of space to store clothes and things. Children often do not have the conditions to organize online learning. The material situation of foster families and family-type orphanages is mostly such that it allows meeting only urgent needs. Foster parents and children say that the experienced stress significantly affected their physical and psycho-emotional state [5].

The situation in the occupied territories is difficult, there is no complete information about children there. It is documented that 19,546 children were deported or forcibly relocated to Russia (this is the data of the National Information Bureau), many of them are children who lived in different types of orphanages. However, these figures are not complete, the Ombudsman of Ukraine assumes that Russia illegally removed about 150 thousand children from Ukraine, according to other information - 200-300 thousand. The deportation of Ukrainian children to the territory of the Russian Federation is a war crime.

For the comfortable, harmonious development of children who have not of care by their parents as a result of the war, it is necessary to ensure that they live in a family or an environment that is as similar as possible to a family. However, with the beginning of the war, many obstacles appeared in the adoption and guardianship procedures, since in the first months of the war there were interruptions in the work of services for children, in the work of the judicial system, without which these procedures are impossible. A significant part of the children who have already found potential parents were evacuated abroad (you can only adopt a child who is in the country), and their potential adopters lost their property, remained in the occupied territory, went abroad, etc.

It is positive that even in the extreme conditions of the war, in Ukraine adoption continues, children are taken under the care of relatives. In 2022, almost 700 children were adopted. Most of the children who became orphans during the war do not enter the adoption system, but immediately go under the care and

protection of their closest relatives - grandmothers, aunts, brothers, sisters, etc. In 2022, the total number of children under guardianship/ care, usually relatives, increased by 6,622 and reached 40,220 [6]. And in the first quarter of 2023, 29,847 children received an official guardian. During the full-scale war, 22,000 people in Ukraine applied for the adoption of children through the "The child is not alone" chatbot.

During the period of martial law in Ukraine, the procedures for registering children deprived of parental care in family forms of support have been simplified. In accordance with the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 22, 2022 No. 349, during martial law, children left without parental care may be temporarily placed in a family-type orphanage or in foster families. At the same time, the procedure for registration of guardianship over a child who has lost parents by the child's relatives has been simplified. Now the child's godparents can also take guardianship of the child according to a simplified procedure.

In peacetime, to become a guardian, it was necessary to collect many documents. In the conditions of war, it is difficult to get them, since the state registers are closed, therefore, candidates for guardianship are not required to provide such certificates. Also, candidates for guardians are temporarily not required to take a training course about raising children deprived of parental care.

The procedure for submitting documents for adoption has been simplified. In September 2022, the Cabinet of Ministers adopted Resolution No. 1013, which expands the possibilities for establishing the status of a child so that he/she is placed in a family as soon as possible. From June 1, 2022, you can sign up for an initial online consultation on the adoption procedure through the "Diya" application portal, and from September, potential parents can register to adopt a child online. The adoption procedure through the "Diya" application made the whole process as efficient and clear, all document submission procedures maximally simplified. Previously, all documents from various instances were on paper, today through "Diya" you can submit the entire package of documents, which will be checked by employees of the child protection service.

Since the beginning of the war, Ukraine has banned international adoption. In 2022, only children were adopted by foreigners for whom the adoption procedure was initiated before February 24. For adoption, as for foster care, the opinion of the child is important, it is best when the child knows his potential parents/guardians.

Conclusion. In the conditions of a full-scale war, the problem of orphans and children deprived of parental care became more acute and more complex. Many children suffered because of Russia's armed aggression. These children are a particularly vulnerable population group and need maximum attention. Foster families and family-type orphanages, which were forced to emigrate from the war zone to safer regions, are in difficult conditions. This is one of the challenges for the Ukrainian state.

In the extreme conditions of the war, the process of adoption and taking into guardianship children who were left without parents is actively taking place. This is evidence of the strength of family relationships (most children are "sorted out" by their relatives), humanity and attention to the children of the population. Changes

in the legislation made by the state for placement these children in a family also contribute to this

In the future, the state must implement a consistent policy of caring for these children, ensure their harmonious development and create conditions for living and upbringing in a family or an environment close to family ones. This requires comprehensive support and improvement of assistance mechanisms for all family forms of maintenance and upbringing of children this category - foster families, family-type orphanages, guardianship families, support for national adoption. This requires appropriate finances, organizational work, and changes in legislation.

REFERENCES

Social Security of Ukraine Population in 2021. Statistical publication. (2022). State Statistics service of Ukraine. Kyiv.

Діти війни. <https://childrenofwar.gov.ua/>

Соколова, Г. (2022). *Як війна впливає на прихисток дітей-сиріт в Україні*. <https://www.dw.com/uk/sistema-bula-paralizovana-ak-vijna-vplivae-na-prihistok-ditejsirit-v-ukraini/a-63553401>

Стан виявлення та надання статусу дитини–сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, під час війни: круглий стіл. (2023). Верховна Рада України. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/235378.html

Щербань, С., Черноусов, А., & Прашко, О. (2022). *Становище внутрішньо переміщених сімей з дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни*. Результати дослідження. СОС Дитячі містечка Україна. Харківський інститут соціальних досліджень.

Що гарантує держава для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування? (2023). *Юридична газета*. Online. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shcho-garantue-derzhava-dlya-diteysirit-ta-ditey-pozbavlenih-batkivskogo-pikluvannya.html>

FORCED MIGRATION, VOLUNTARY RETURN, AND RESHAPED SAFETY OF THE UKRAINIAN POPULATION AFTER THE FULL SCALE RUSSIAN INVASION

Iryna MAIDANIK, PhD in Sociology,
M.V. Ptukha Institute of Demography and Social Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0422-1364>, sulamif3@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.15>

***Abstract.** The full-scale Russian aggression has brought about a significant shift in Ukraine's migration landscape. A massive outflow through the western Ukrainian border began following the onset of the full scale war. To comprehensively understand and effectively manage the scale and key characteristics of migration under these wartime conditions, this article aims to investigate the forced migration of Ukrainians abroad and their subsequent return. It seeks to uncover the primary drivers influencing the outflow and return movement after the full-scale invasion. The research employs a range of scientific methods, including scientific abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction, as well as systemic and structural approaches, along with document analysis and statistical observations.*

The number of Ukrainians who fled the country due to full-scale Russian aggression is a subject of varying estimates. There is an urgent need for clarification in this area. Relocation decisions were among the most crucial choices made by the Ukrainian population following the full-scale Russian invasion. The safety-related situation plays a pivotal role in shaping intentions to leave hazardous areas, but additional factors, such as financial and logistical considerations, also influence these decisions. The war has introduced a relativistic safety paradigm, and the end of the war does not necessarily equate to safety in the current perspective of Ukrainians. The constructed concept of safety has become apparent through regional security considerations, marking a shift from absolute safety standards toward relative ones.

Keywords: population migration, forced migration, return, Ukraine, full scale Russian invasion.

JEL: F22, F52, F51, F6

UDC: 314.15(477)

Introduction and literature review. Migration has consistently been widespread in contemporary Ukraine, primarily characterized by its voluntary nature. Before the onset of Russian aggression, labor migration was the most extensive form of population mobility. Ukrainian migrant workers were dispersed widely among EU countries, contributing to their economies and earning income to support relatives left behind. Consequently, their gradual integration into host societies gave rise to new Ukrainian diasporas in European states. Numerous studies have investigated Ukrainian communities in various countries within the

European Union and other regions around the world. Research interest in these communities tended to increase with the size of the Ukrainian population in a given area. Comprehensive studies have been dedicated to Ukrainian migration issues in countries such as Poland (Brunarska Z., et al., 2016), Spain (Stanek and Hosnedlova, 2012), Italy (Vianello, 2014; Marchetti et al., 2013), and others. Five years ago, the newspaper *Dziennik Gazeta Prawna* ranked the 50 most influential figures in the Polish economy. Ukrainian migrants, as a collective entity, secured the second position on this list, second only to the Prime Minister of the country, Mateusz Morawiecki (UNIAN, 2018).

The war has dramatically altered Ukraine's migration landscape. Unprovoked Russian aggression, beginning in February 2014, led to the occupation of Crimea and parts of Donetsk and Luhansk regions, condemned internationally by the UN General Assembly Resolution (UN, 2014). It resulted in the emergence of large groups of forced migrants, including refugees and internally displaced people. The subsequent full-scale invasion on February 24, 2022, further increased the number of Ukrainian migrants, driven by the need to escape life-threatening risks such as violence, deportation, and harm.

According to the UNHCR, the estimated number of civilians who have died as a result of the full-scale invasion stands at nine thousand people. Another 15 thousand civilians have been injured (Interfax Україна, 2023). These numbers are likely underestimated due to the limited information available about the situation in territories currently occupied by Russian troops. Economic factors driving forced mobility include property expropriation, destruction, and famine. Russian attacks have caused extensive damage to thousands of civilian targets in Ukraine, including residential buildings, factories, secondary and higher education institutions, healthcare facilities, airports, and thermal power plants/hydroelectric power (KSE, 2023). Therefore, the humanitarian aspect of migration during times of war is of utmost importance, as relocating away from active hostilities significantly reduces the risks to human life and well-being. Despite the ongoing insecurity across the entire territory of Ukraine, the country's year-and-a-half-long fight for freedom has created relative safety in certain regions compared to others, leading to the emergence of return flows among Ukrainian forced migrants.

The **purpose** of this article is to investigate the process of forced migration of the Ukrainian population abroad, their return, and the primary drivers influencing both the outflow and return following the full-scale invasion.

Research methodology. Multiple data sources were utilized in this study. The analysis is based on information collected in Ukraine and abroad following the full-scale Russian invasion. These sources include administrative data from the Border Guard Service of Ukraine and the Ministry of the Interior and Administration of Poland, surveys conducted by international agencies (UNHCR, IOM) and Ukrainian research centers (CEDOS, Sociological Group "Rating"). Additionally, secondary analysis of various publications in the field of migration was applied. To investigate the decision-making process behind forced migration, I primarily conducted secondary analyses of data from the CEDOS study (CEDOS, 2022), which was carried out in the immediate aftermath of the full-scale invasion that began on February 24, 2022. The fieldwork took place from March 2 to March

7, 2022. To address the issue of the actual and planned return of Ukrainian forced migrants, I analyzed data from various studies, including research conducted by the UNHCR with 518 individuals crossing into Ukraine from Poland, Slovakia, Hungary, Romania, and Moldova (UNHCR, 2022); the Razumkov Centre study among 511 Ukrainian refugees in 30 countries worldwide, mainly in EU countries (Razumkov Centre, 2022); and a representative survey conducted by the Rating Group among 1,000 individuals in Ukraine, specifically in territories under the government's control (Rating, 2022).

Main results. *The scales of forced migration from Ukraine after the full-scaled invasion.* No matter what type of migration is being analyzed, the question of its scale always arises as a primary concern. Answering this question is no easy task, as it's a challenge to find a single country where migration statistics fully and accurately represent population movements. However, some countries are more successful in this regard than others. The state of Ukrainian migration statistics has consistently drawn the attention of experts. Despite gradual improvements reported by scholars, Ukraine still has much work to do in order to meet European standards of migration statistics (Poznyak and Malynovska, 2015). In fact, aligning Ukrainian statistics with Eurostat standards is one of the areas of cooperation outlined in the Association Agreement between Ukraine and the EU. One significant challenge is that a substantial portion of important migration indicators falls outside the jurisdiction of the State Statistics Service of Ukraine. Many of these indicators are part of administrative data collected by various entities, including the State Migration Service of Ukraine, State Border Guard Service, State Employment Service, and Ministry of Education and Science of Ukraine. Although the State Migration Service of Ukraine is responsible for migration policy, it doesn't have the authority to harmonize migration data with Eurostat.

There are also indirect data sources that were not initially designed for migration information but could be repurposed for this use if they contain data about an individual's place of birth and citizenship. In Ukraine, these indirect data sources include specialized registers such as the State Register of Individual Taxpayers, the State Register of the Civil Status Acts of Citizens, the Unified State Register of Legal Entities and Individual Entrepreneurs, among others. Additionally, data from the National Bank of Ukraine on cross-border transfers can provide valuable insights (IOM, 2015).

Fragmentation in migration data collection complicates scientific analysis, with the most significant challenge being the prevalence of undocumented movements. There are two primary ways for migrants to enter an irregular status – illegal entry into the country and the expiration of visas or other necessary documents. Even having a proper legal status is not permanent, and undocumented stays can be altered, for instance, through regularization campaigns. All of these factors make it challenging to assess the scale of migration, both in terms of flows and stocks. This task is often addressed through the application of assessment procedures, which can sometimes lead to confusion due to significant differences in numbers reported in the media and by the expert community.

In Ukraine, the deviation between estimations of the same migration phenomena conducted by different scholars or agencies can reach millions of

individuals or cases. For instance, in the sphere of labor migration, officials had to debunk the myth of 12 million Ukrainians working abroad (Ministry of Social Policy of Ukraine, 2018). More reasonable estimates suggest around 2.6 to 2.7 million people working abroad simultaneously (Centre for Economic Strategy, 2018), and even fewer (State Statistics Service of Ukraine, 2017). A similar situation arises with immigration data in Ukraine. Some sources reported 1.6 million irregular immigrants in Ukraine before the full scale invasion (Mansoor and Quikkin, 2006), while others indicated 0.7 million (Kresina and Stoiko, 2009). However, an IOM study suggests that the number of immigrants in Ukraine without regular legal status before the full-scale war could range from 37,700 to 60,900 individuals (IOM, 2021).

The number of Ukrainians who fled the country due to full-scale Russian aggression is also subject to various estimations with diverse results. The most commonly cited figure in Ukraine and recipient countries is provided by the UNHCR, which indicates 5.8 million individual refugees from Ukraine recorded across Europe as of August 29, 2023 (UNHCR, 2023). Simultaneously, the Border Guard Service of Ukraine reports 22.2 million cases of people crossing the Ukrainian border from Ukraine between February 24, 2022, and August 26, 2023, with 20.5 million border crossings to Ukraine during the same period. The difference between these two figures is 1.7 million cases, which is considerably smaller than the number of Ukrainian refugees in the EU according to UNHCR.

It is an important task to comprehensively analyze the methodology of data collection from each source to reveal the real numbers. At the moment, it is challenging to justify such a significant difference in figures. Data inconsistency could be partly explained by undocumented border crossings, although it can't be the sole reason. Firstly, there seems to be little rationale for massive undocumented entrance of civilians from the EU to Ukraine during the war. Irregularly leaving Ukraine may make sense for certain men who are not allowed to do so openly due to restrictions outlined in the "Law on Mobilization Training and Mobilization." However, it's doubtful that this process is highly active. Moreover, if we were to imagine that millions of Ukrainian men went to the EU illegally, they would likely constitute a noticeable group in Europe, which is not the case currently. For instance, among the 1.1 million Ukrainians who received a state ID number in Poland (PESEL), 94 percent were women and children (UNHCR, 2022 (2)). Additionally, certain groups of Ukrainians left the country from territories that were already occupied via the Russian border. Ukrainian statistics couldn't account for these movements. However, given that the occupied territories are considerably smaller compared to those under government control, it's unlikely that the majority of Ukrainian refugees originated from there.

The im(mobility) decisions of the Ukrainian population after the full-scale Russian invasion. The large-scale migration movements depend on millions of personal decisions, sets of resources, and capabilities. The dominant perspective in contemporary migration literature often neglects the analysis of immobility. This imbalance has been conceptualized as the 'mobility bias' in migration studies (Shewel, 2019). In simpler terms, this means that a sedentary life is usually considered the norm, while migration is seen as a deviation that attracts the interest

of researchers. Recent theoretical findings provide a tool that might help incorporate both mobility and immobility issues into a single framework. The aspiration-capability framework holds significant potential in this regard. The definition of human mobility formulated within this approach describes it as people's capability to choose where to live, including the option to stay, in contrast to the act of migrating itself (De Haas, 2021). The issue of remaining in a country during a state of war or in territories close to active hostilities needs to be investigated and understood more deeply. While it is reasonable to assume that refugees have no option but to leave (De Haas, 2021), in reality, some people do stay even in very dangerous areas. For example, around 700-800 thousand inhabitants remained in Kharkiv city as of the middle of July 2022, despite the city being under constant bombardment and missile attacks during that period (News LIVE, 2022). During only 55 days of the full scale war, at least 560 civilians from Kharkiv region died due to Russian attacks (HB, 2022). The simplest and most obvious reason for people staying in a place of continuous danger is their inability to flee, but there are surely more factors to consider in this context. Among those who stayed, there was a certain proportion of the able-bodied population who continued to work and run enterprises. In theory, this group could have left but chose to stay.

The CEDOS study reports that the vast majority of their respondents had to decide whether to leave or stay at their permanent place after the start of the Russian invasion. This was a difficult decision for many (CEDOS, 2022). In conventional migration studies, the issue of migration intentions is extensively investigated. People are asked about their inclination to go abroad in the nearest six months, a year, or even longer term. However, during a war, especially in its initial stages, having long-term plans becomes an unaffordable luxury. Available empirical evidence shows that the Ukrainian population, during the early period of the war, either refrained from planning their future or had very short-term plans only, spanning several hours, a day, or a couple of days. Nevertheless, decisions to move to another city or country were sometimes considered as part of long-term plans. In the context of war, the 'long run' often meant one month or sometimes even longer (CEDOS, 2022).

The security situation is perhaps the most relevant factor in times of war, but it is not the only one. The capability approach, built on the ideas of Amartya Sen (1993), helps explain many other characteristics of decisions related to (im)mobility. It focuses not only on what a person actually ends up doing but also on what he or she is, in fact, able to do (A. Sen, 2010, p. 235). Empirical evidence shows significant inequality in migration opportunities among the Ukrainian population after the full-scale invasion. Respondents in the CEDOS study often explained their decisions related to departure by factors such as the accessibility of financial resources, transportation for departure, housing, job prospects, the availability of connections to safer locations, and their physical and psychological health (CEDOS, 2022). A study of displacement due to violence in Colombia reveals that financial resources are not only a means to flee danger; on the other hand, they may increase the likelihood of facing direct threats (Engel and Ibáñez, 2007), for example, under occupation or while leaving a dangerous area.

Migration decision-making is rarely solely an individual process. Every person has a network of connections, and each of these connections may influence the decision to move somewhere. This holds true for both conventional and violent times. Empirical evidence from Ukraine after the Russian invasion demonstrates the significant role of "others" (parents, partners, relatives, etc.) in shaping mobility decisions. Such influence can take both direct and implied forms. Direct influence arises in collective decision-making or when the initial plan is altered after communication with close individuals. Implied influence stems from having legal or moral obligations towards someone, such as children, relatives with disabilities, pets, and more. Both forms of influence can either encourage people to move or convince them to stay. In the CEDOS study, respondents frequently articulated the direct and implied influences they experienced. Therefore, available data regarding mobility decisions after the invasion reveal that in the extreme situation of war, Ukrainians relied more on their own resources than on state support. The government should play a more active role by providing assistance for evacuation to all those in need.

The actual and planned return of the Ukrainian forced migrants under the war conditions. Forced migration, like voluntary migration, can be either temporary or permanent. Temporariness raises the question of return, with a significant concern being the circumstances that might enable the return process. As people are assumed to belong to a certain place, it is often expected that displaced individuals will return there after a conflict (Hammond, 1999). In situations where the violence is short-lived, the return process typically unfolds after it has ended. However, the case of the full-scale Russian invasion is different. Ukraine has been defending its territory and freedom for one and a half years already, and it is challenging to predict the duration of this war. Under such conditions, the process of forced migrants' return has already begun. The phenomenon of returning to a country under armed invasion requires in-depth analysis and conceptualization.

The transition from war to peace is complex, unique, and unpredictable. A country's actual war-to-peace experience is only revealed as it progresses through each stage of the transition (Ibrahim B. et al, 2022). Shortly after the beginning of the full-scale invasion, various actors believed that Russia could occupy Kyiv within a matter of days (Fox News, 2022; Newsnpr, 2022). Ukrainian military experts, in contrast, demonstrated the capacity of the Ukrainian army to protect the country from the invaders (Ukrinform, 2022). Nowadays, it is evident that this war is unlikely to end abruptly. It is a gradual process that strongly depends on the situation on the battlefield and also includes a political aspect. Every action that initially allowed for the repulsion of the invaders and subsequently led to the de-occupation of certain territories makes a significant contribution to the overall and regional security situation in Ukraine, as well as to the population's perception of safety. This, in turn, influences people's migration behavior, including actual and planned returns.

In late April 2022 the situation with the population outflow through the western border of Ukraine has stabilized. The inflow became stronger, and there were certain periods when the number of people crossing into Ukraine exceeded the number of those leaving the country. Around the same time, the first surveys

dedicated to forced migrants' return to Ukraine appeared. The UNHCR study, conducted with 518 people crossing into Ukraine from Poland, Slovakia, Hungary, Romania, and Moldova, showed that the main reasons for returning were the perception of safety in the area of return (32%) and family reunification (31%). Every fifth respondent (20%) returned home temporarily for shopping, visits, etc. A very small proportion of people returned because of a lack of employment opportunities abroad (5%) or difficulty in finding housing there (5%) (UNHCR, 2022). According to other sources, household composition plays a role in the decision to return. For instance, Ukrainians with minor children return to the country less often compared to others, presumably due to concerns about their safety. There is also a pattern where parents leave their children abroad with other relatives and return to Ukraine alone (Razumkov Centre, 2022).

These data highlight the significance of security issues within the discussion on return. The respondents' attitudes in the UNHCR survey regarding safety in the area of return may seem somewhat unusual considering the country is at war. We believe this is due to a reconceptualization of the safety concept by the Ukrainian population following the full-scale invasion. This transformation can be attributed to two mechanisms. The first mechanism is security regionalization, which means that the population distinguishes between the security situation at the national and local levels. There is a significant disparity in people's assessments of the overall situation in Ukraine as a whole compared to their own localities. Nearly three-quarters (73%) of respondents believe the overall situation in the country is tense, 22% consider it critical, and only 4% report it as calm. In contrast, the figures for respondents' localities are very different: 34%, 4%, and 61%, respectively (Rating, 2022). In addition to security regionalization, safety standards are shifting from absolute to relative. Under these circumstances, people compare the security situation in their locality with more dangerous areas. Ukraine's current media landscape is filled with accounts of dire conditions and the consequences of war, which leads many people to conclude that their locality is relatively calm. Safety relativism influences the process of internal displacement and facilitates returns from abroad.

The intentions of actual Ukrainian refugees regarding possible return home are deeply influenced by safety concerns. However, in the case of planned return, respondents express a wide range of security considerations. According to the data, 36% of forced Ukrainian migrants intend to return after ensuring that staying in their area is safe, 35% plan to return immediately after the end of the war, 13% aim to return a year or several years after the war's conclusion, 7% will return when their former employer resumes work, 11% plan to return in the near future, and 7% do not intend to return to Ukraine at all (Razumkov Centre (2), 2022). Black (2002) raises important questions regarding return that are highly applicable to the Ukrainian case: Should refugees return to their home or their homeland? Who should decide where they should return—refugees themselves, governments, or international organizations? What is the deeper meaning of "home"? Empirical studies of both actual and planned return show a pattern where Ukrainians return (or intend to return) not to their area of origin. In the UNHCR study, this was reported by 16% of actual returnees, while in the Razumkov Centre survey, 7% of

intended returnees reported the same. This pattern is evident in current returns, especially in areas that are currently extremely dangerous due to ongoing hostilities or occupation. However, this attitude might persist even after the end of the war, leading to population redistribution within the country. The end of the war will undoubtedly lead to a significant increase in return processes, with diverse scenarios for its conclusion resulting in varying scales and characteristics of return.

Discussion and conclusions. The Russian-Ukrainian war poses significant challenges to the quality of migration statistics. However, despite the evident difficulties in estimating the actual number of forced migrants from Ukraine, there is no doubt that this phenomenon involves millions of cases. Relocation decisions were among the most critical choices made after the full-scale invasion. Such decisions encompass both mobility and immobility perspectives. The safety-related situation is essential for shaping intentions to leave dangerous areas, but there are additional factors that influence the ability to act according to one's preferred scenario. Factors such as financial resources, transportation for departure, housing, employment opportunities, connections in safer localities, and the state of health all play a significant role in the forced migration agenda. However, staying is not always an act of despair but a conscious choice in many cases. This phenomenon is quite intriguing and warrants further investigation, preferably using qualitative research methods.

The return of forced migrants, as well as their departure abroad, is primarily explained and motivated by the security variable. The war has introduced a relativistic safety paradigm, and the end of the war does not equate to the safety notion in the current views of Ukrainians. The constructed meaning of safety has become evident through security regionalization and the shift from absolute safety standards towards relative ones. Security exists along a spectrum, and under war conditions, people in different regions of Ukraine might experience a sense of safety to varying degrees. However, this varying proportion of security often influences people's decisions on whether to stay or move out. The strong reliance on personal or household resources in the process of evacuating danger underscores the limited role of the government in the evacuation process, especially during the initial period of the Russian-Ukrainian war.

REFERENCES

- Becker, S., & Ferrara, A. (2019). Consequences of forced migration: A survey of recent findings. *Labour Economics*, 59, 1-16.
- Black, R. (2002). Conceptions of “home” and the political geography of refugee repatriation: between assumption and contested reality in Bosnia-Herzegovina. *Applied Geography*, 22(2), 123-138.
- Bobrova, A., Lazarenko, V., Yelyzaveta Khassai, Ye., Filipchuk, L., Olena Syrbu, O., Lomonosova, N., & Nazarenko, Yu. (2022). *The First Days of Full-Scale War in Ukraine: Thoughts, Feelings, Actions*. CEDOS.
- Brunarska, Z., Kindler, M., Srulicka, M., & Torunczyk-Ruiz, S. (2016). Ukrainian Migration to Poland: A “Local” Mobility? *Ukrainian Migration to the European Union*, 115-131.

- de Haas, H. (2021). A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9. <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
- Direct damage caused to Ukraine's infrastructure during the war has already reached almost \$63 billion. Global economic losses are about \$543-600 billion.* KSE. <https://kse.ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd/>
- Eleventh national poll: personal freedoms, security and weapons.* (2022). Rating. https://ratinggroup.ua/research/ukraine/odinnadcatyy_obschenacionalnyy_o_pros_lichnaya_svoboda_bezopasnost_i_voprosy_oruzhiya.html
- Engel, S., & Ibáñez, A. M. (2007). Displacement Due to Violence in Colombia: A Household-Level Analysis. *Economic Development and Cultural Change*, 55(2), 335-365. <https://doi.org/10.1086/508712>
- Fransen, S., Ruiz, I., & Vargas-Silva, C. (2017). Return Migration and Economic Outcomes in the Conflict Context. *World Development*, 95, 196-210.
- Gen. Milley says Kyiv could fall within 72 hours if Russia decides to invade Ukraine: sources.* (2022). Foxnews. <https://www.foxnews.com/us/gen-milley-says-kyiv-could-fall-within-72-hours-if-russia-decides-to-invade-ukraine-sources>
- Hammond, L. (1999). 13 Examining the discourse of repatriation: towards a more proactive theory of return migration. In: Black, R., & Koser, K. (Eds.), *The end of the refugee cycle?: Refugee Repatriation and Reconstruction* (pp. 227-244). New York, Oxford: Berghahn Books. <https://doi.org/10.1515/9780857457189-017>
- Ibrahim, B., Wind B., & Maier, K. (2022). Future urban development scenarios for post-conflict Syria. How will returning refugees shape the future? *Habitat International*, 119, 102499, 1-12.
- IOM Study Sheds Light on Irregular Migration in Ukraine.* (2021, April). IOM Ukraine. <https://ukraine.iom.int/news/iom-study-sheds-light-irregular-migration-ukraine>
- Mansoor, A., & Quikkin, B. (2006). *Migration and Remittances*. Eastern Europe and the Former Soviet Union. World Bank.
- Marchetti, S., Piazzalunga, P., Venturini, A. (2013, September). *Costs and Benefits of Labour Mobility between the EU and the Eastern Partnership Countries*. IZA DP N7635. <https://www.iza.org/publications/dp/7635/costs-and-benefits-of-labour-mobility-between-the-eu-and-the-eastern-partnership-countries-country-study-italy>
- Poznyak, O., & Malynovska, O. (2015). *An Assessment of the Collection, Distribution, Storage and Analysis of Migration Information in Ukraine*. International Organization for Migration (IOM), Mission in Ukraine. http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_data_assessment_engl_press.pdf
- Prokhorov, B., Piontkivska, I., Yablonsky, D., & Hamaniuk, O. (2018). *How many Ukrainians have departed and what can be done about this*. Centre for Economic strategy. <https://ces.org.ua/en/how-many-ukrainians-have-departed-and-what-can-be-done-about-this-2/>

- Sen, A. (1993). Capability and well-being. In: Nussbaum, M., & Sen, A. (Eds.), *The quality of life* (pp. 30-53). Oxford: Oxford University Press.
- Sen, A. (2010). *The idea of justice*. London: Penguin Books.
- Shewel, K. (2019). Understanding Immobility: Moving beyond the Mobility Bias in Migration Studies. *International migration review*, 54(2), 328-355. <https://doi.org/10.1177/0197918319831952>
- Situation Overview: Movement of Ukrainians back into Ukraine from Poland, Slovakia, Hungary, Romania and Moldova*. (2022). UNHCR. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/92196>
- Stanek, M., & Hosnedlova, R. (2012). Exploring Transnational Practices of Ukrainian Migrants in Spain. *Economics and Sociology*, 5(1), 62-73.
- Temporary versus permanent migration*. Cordis EU Research results. <https://cordis.europa.eu/project/id/613468>
- Ukraine Recovery Conference. (2022). *Ukraine's National Recovery Plan*. <https://www.urc-international.com/urc2022-recovery-plan>
- UNHCR expands operations in Poland to reach refugees from Ukraine amid rising vulnerabilities*. (2022). UNHCR <https://www.unhcr.org/news/briefing/2022/5/62908c384/unhcr-expands-operations-poland-reach-refugees-ukraine-amid-rising-vulnerabilities.html>
- United Nations Digital Library. (2014). *Territorial Integrity of Ukraine: resolution*. Adopted by the General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/767883?ln>
- US official: The capital Kiev will fall in the next 96 hours*. (2022). Newsnpr. <https://www.newsnpr.org/us-official-the-capital-kiev-will-fall-in-the-next-96-hours/>
- Vianello, F. A. (2014). Ukrainian Migrant Workers in Italy: Coping with and Reacting to Downward Mobility. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(1), 85-98.
- Верховна Рада України. (2015). *Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/337-19?lang=uk#Text>
- Війна в Україні забрала життя майже 8,9 тис. цивільних, ще понад 15,1 тис. поранено*. (2023). Interfax Україна. <https://interfax.com.ua/news/general/911896.html>
- Гинуть дорослі та діти. У харківській поліції назвали кількість цивільних жертв російського вторгнення*. (2022). НВ. <https://nv.ua/ukr/kharkiv/harkiv-obstrili-skilki-mirnih-zhiteliv-zaginuli-u-harkovi-z-pochatku-viyni-novini-harkova-50235438.html>
- Державна служба статистики. (2017). *Зовнішня трудова міграція (за результатами вибіркового обстеження)*. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/11/Arch_ztm.htm
- До уваги ЗМІ : цифра про 12 мільйонів українських заробітчани за кордоном не відповідає дійсності*. (2018). Міністерство соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/news/16528.html>

- Кресіна, І., & Стойко, О. (2009). Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання. *Політичний менеджмент*, 3, 174-180.
- Настрої та оцінки українських біженців (липень-серпень 2022р.).* (2022). Разумков центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>
- Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень-травень 2022р.).* (2022). Разумков центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>
- Стало відомо, скільки людей виїхало з Харкова за час війни.* (2022). Новини LIVE. <https://novyny.live/kharkov/kak-izmenilos-naselenie-kharkova-i-oblasti-v-2021-godu-statistika-12439.html>
- Українці випередили Дуду у рейтингу найвпливовіших людей економіки Польщі – Gazeta Prawna.* (2018). УНІАН. <https://www.unian.ua/society/2390952-ukrajintsi-viperedili-dudu-u-reytingu-naybilsh-vplivovih-lyudey-ekonomiki-polschi-gazeta-prawna.html>
- Усім, хто вірить у «падіння Києва за три дні» - відповідаємо: не дочекається!* (2022). Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3401016-usim-hto-virit-u-padinna-kieva-za-tri-dni-vidpovidaemo-ne-docekaetesa.html>

HUMAN MOBILITY AND LANGUAGE: TOWARDS NEW MULTILINGUAL APPROACHES WITH AI

Marion SANTORELLI, Lecturer,
Università degli Studi del Sannio,

<https://orcid.org/0009-0009-6826-986X>, marionsantorelli@gmail.com

Domenico CATULLO, Industry research scientist,
cyber security and AI specialist

<https://orcid.org/0009-0001-6606-6606> , domenico@catullo.net

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.16>

Abstract. *This study investigates the relationships between language and human mobility in terms of investment, accessibility and inclusion and how human-computer interactions, AI (Artificial Intelligence) speech translators might overcome language barrier in a multilingual perspective. After a brief analysis of population dynamics, demographic change and migration based on European Union publications, the aim of this paper is to highlight the strong nexus between language and mobility and how it plays a key role in citizenship, educational policies, employment and social services. The phenomenon of linguistic identity, together with the power relations of ELF (English as Lingua Franca), is observed by presenting poststructuralist perspectives on SLA (Second Language Acquisition). It emerges that the power relations can be equal and unequal and can influence both positively and negatively users' identities, shape people interactions and, thus, place them in particular communities or statuses. This 'communicative imperialism' can be inferred by the English Proficiency Index that places European countries in a high position, while countries in Eastern Europe, the Middle East, Africa, Latin America, and some Asian countries in the lowest ones. Non-native speakers have differing levels of command of the language, meaning that, for them, crucial details and nuances, as well as cultural references, might often be lost. This study explores the real-time multilingual interpretation, with the new emerging technologies, as a means to reduce language discrimination, information loss, and increase the return on investment (ROI), enabling everyone to join in a conversation in their own language from anywhere around the world.*

Keywords: *migration, linguistic identity, language inclusion, artificial intelligence, multilingual interpretation, machine translation system.*

JEL: C88, J15, J61, O30, Z13

UDC: 314.15+304

Introduction. The aim of this paper is to show how machine translation and AI-powered translation platforms can help removing barriers that prevent people from communicating when they do not share the same language, or the same ELF (English as Lingua Franca) proficiency, both in the private and working environment. A literature review shows how European migration and integration policies currently in place need to be re-assessed in light of changing demographics

and the future of work, focusing on the strong nexus between language and mobility.

Literature review. *Population dynamics: ageing population and gender gaps.* Population dynamics, demographic change and migration have many implications, they affect various EU policy areas, including growth, welfare, employment, education, infrastructure needs, environment and health. They may influence also political stability in the EU, and ultimately the EU's position in the world. Across Europe, over the last 50 years, life expectancy has increased considerably while birth rates are declining: a decreasing and ageing population brings new challenges. Even though Europe has higher rates of immigration than emigration, the gradual decline of the EU's population and labour force is expected to continue. Migration can both exacerbate and help address the problem of a shrinking working-age population. As our labour markets adapt to the new reality, it also brings more opportunities for active ageing and continued personal development.

Furthermore, the growing share of older people will result in an increased need for care services and will also challenge the long-term financial sustainability of our welfare states. The European Pillar of Social Rights is an important guiding framework under which the Commission recently adopted the European Care Strategy, which included the proposal for a Recommendation on access to affordable, high-quality long-term care adopted by the Council on December 2022.

Women's overall participation in the labour market remains much lower than that of men shining light on gender gaps (ILO Brief, 2023).

However, demographic trends do not affect every country and every region in the same way. Population decline has been particularly acute in some Eastern EU Member States, which have experienced high levels of emigration as well as people moving within their home countries from rural regions to predominantly urban areas in search of better opportunities for work and education and training possibilities. The resulting demographic differences can exacerbate existing economic, social and territorial inequalities, and provoke political divides.

Language and human mobility interface. Language and semiotic resources are fundamental in mediating, regulating, and shaping migrant processes, mobility is also providing new perspectives on language uses and forms, and it has made visible new communicative practices. An interdisciplinary and multidisciplinary perspective can bring to critical reflection and further development in migration studies, language policy, and sociolinguistic. The nexus language/mobility might play an important role in citizenship, educational policies, employment and social services.

Human migration is not a new phenomenon, as people have been migrating from one place to another throughout history, but what is making the language and human mobility nexus significant is the space/time compression brought by new social, technological and geopolitical developments. People belonging to a group but migrating to different countries keep their community ties through communicative and digital media, collapsing boundaries and space or time gaps.

Neoliberal economy, based on production and marketing relationships, on the other hand, made language a human capital to facilitate workers and products

flows. Talented people are encouraged to travel, collaborate and share their experience, thus language is of paramount importance because mediates, shapes and builds relationships. Innovation, branding, client service, and marketing are based on human interaction and are creating new communicative practices in the global multilingual market.

Skilled migration has been associated with economic progress and ‘development’ to spur development in emerging economies. Mobility has received attention as a new social reality, deserving urgent attention in academic research and language teaching. Organizations such as World Bank and International Monetary Fund encourage countries to open their borders and teach English in their schools, on the assumption that allowing their talented and educated citizens to share their skills and knowledge in the global market is a win–win situation for sending and receiving countries.

Terms such as ‘mobility turn’, ‘diaspora’, ‘multilingual turn’, ‘cosmopolitanism’, ‘superdiversity’, ‘translanguaging’ and ‘mobilities paradigm’ in diverse disciplines (Buscher, Urry, & Witchger, 2011; Faist, 2013; Urry, 2000) indicate a shift in academic discourse.

‘Translanguaging’, for example, is the ability to move fluidly between languages, while ‘truncated multilingualism’ (Bloomaert 2010) is about adapting linguistic features from different language for communicative functions in diverse migrant spaces. People freely move in and out of languages, developing complex repertoires, as motivated by their life experiences. People are open to unpredictability and demonstrate a willingness to negotiate in-equalities to co-construct meanings, motivated by their shared activities in their shared spaces.

The use of English as lingua franca ELF provides a means of communication among those who share no other language and is used by people in all parts of today’s globalized world as a resource in the conduct of their professional and private lives. Since it effectively allows speakers of different languages to interact with each other and so brings their respective L1s into contact, it is necessarily related to multilingualism.

Identity and language in the ELF intercultural communication. Research on language and identity reveals that the language choices we make are a central element of our conception of ourselves not just as members of communities or social groups but as self-contained individuals distinct from all others. An individual can be identified by others through his or her speech patterns. This research wants to highlight how identity impacts language teaching and learning processes, in particular with lingua francae and, last but not least, how digital technologies may be affecting language learners' identities and communication.

Linguistic identity is a complex phenomenon: Pavlenko and Blackledge point out in their discussion of identity in multilingual contexts that ‘language choice and attitudes are inseparable from political arrangements, relations of power, language ideologies, and that interlocutors’ views of their own and others’ identities’ (Jenkins, 2007). Moreover, the relationships among them are becoming ever more complex in postmodern societies.

One of the main reasons for the increased complexity of identity in recent times is the phenomenon of globalization and, with it, shifts in ‘the range of

identities available to individuals'. In terms of the English language specifically, its rapidly-growing dominance as the world's main lingua franca (ELF) is leading both to an increasing diversity in the way the language is spoken, and to corresponding attempts to limit this diversity by the continued 'distribution' of native speaker(NS) norms to an ever-larger number of English speakers (Jenkins, 2007).

In the 1970s and 1980s researchers considered language learner identity as something fixed to learners' personalities, learning styles, and motivations. In contrast, more recent work on language learner identities adopts poststructuralist understandings of identities as fluid, context-dependent, and context-producing, in particular historical and cultural circumstances: context 'pushes back' on individuals' claims to identity, individuals also struggle to assume identities that they wish to claim.

Norton (2000) highlights the relationship between imagined communities (Anderson, 1991) and imagined identities: when learners imagine who they might be, and who their communities might be, they feel a sense of community with people they have not yet met and with whom they may never have any direct dealings. These feelings of affiliation and nationhood might even have a stronger impact on their investment in language learning.

Poststructuralist perspectives on identity have introduced into the equation a number of previously ignored concepts of which the most important as far as ELF is concerned is probably the effect of power relations on the negotiation of linguistic identity (Heller, 1978). According to Heller's framework, language is seen as a way in which people influence others in social interaction and as a symbolic resource linked to power. Multilingual speakers may perform 'acts of identity' as they 'creates for themselves the patterns of their linguistic behaviour so as to resemble those of the group or groups with which from time to time they wish to be identified, or so as to be unlike those from whom they wish to be distinguished'. Interactional sociolinguistic approaches acted as an important stimulus to further research into linguistic identity but they have been criticized for their use of an untheorized concept of identity to explain language practices.

For example, research in South African multilingual contexts has provided a different set of insights into issues of race with respect to language learning, and the learning of English in particular (Makubalo, 2007; McKinney 2007; Nongogo, 2007). McKinney (2007) conducted research on the language practices of black South African students attending high schools that had previously enrolled white students. She showed that these black youth were mindfully acquiring English for their own uses rather than identifying with white first language speakers of English in their language acquisition processes. Although South Africa has eleven official languages, it is English that is the language of power. One learner referred to the prestige variety of English as 'Louis Vuitton English', representing English as a commodity.

As Norton (2000) observed, learners 'invest' in the target language because they believe they will acquire a wider range of symbolic and material resources, which will, in turn, increase the value of their cultural capital. The term 'cultural capital' was used by Bourdieu & Passeron (1977) to refer to the knowledge, credentials, and modes of thought that characterize different classes and groups. As

the value of learners' cultural capital increases, so learners reassess their sense of themselves and their desires for the future. Norton argued that investment and identity together signal the socially and historically constructed relationship of learners to the target language and their sometimes ambivalent desire to learn and practice it.

The nexus identity/language is also linked to the concept of competence. For instance, ELF is used by people from diverse communities as part of their everyday repertoire outside the language's traditional homeland; yet subtle cues in accent or word choice can index identity and, thus, place people in particular communities and statuses. For these reasons, Blommaert, Collins and Slembrouck (2005) argued that competence is 'placed'—that is, it is not what repertoires one carries with them that matters but how they are assessed in the places they communicate in. A person considered incompetent in one place might be carrying repertoires valued and respected in another. Privileged speakers arrogate to themselves the right to place speakers according to their language ideologies. As a consequence, despite the presumed democratization of languages and identities in mobility, students everywhere want to acquire privileged versions of English belonging to its traditional homelands. There is a profitable global teaching industry to cater to this demand. Sustaining a vicious circle of influences among markets, ideologies, and languages, we also have a global testing industry that assesses people's proficiency according to norms that are placed in privileged communities. Thus, discourses on mobility and deterritorialization have not obviated restrictive space or place ideologies from language policies and teaching practices. It is important, therefore, to formulate theories that do not disregard space, but address it critically in our teaching and scholarship (Canagarajah, 2021).

Multilingualism, ELF and machine translation systems. As interest grows on the value of skilled migration for development, there are also concerns that the overwhelming dominance of English as a lingua franca in the academic domain is having an insidious effect upon other languages, leading to the erosion of their traditional scholarly discourses. Evidence based on a paper published in the journal PLOS Biology found that nearly two thirds of the papers containing the terms "conservation" and "biodiversity" and accessible through Google Scholar were in English, with Spanish coming a distant second (Amano, 2021). The paper mentions the example of work done in Chinese in 2004 on the transfer of H5N1 flu from birds to pigs, which went largely unread outside China while "critical time was lost." It is evident then multiculturalism should be encouraged wherever practical, while AI and machine translation systems also have a role to play.

The Association for Computational Linguistics (ACL) has emphasized the importance of language diversity, with a special theme track at the main ACL 2022 conference on this topic. The ACL has also launched the 60-60 initiative, which aims to make scientific content more accessible by creating translations of the entire ACL anthology into 60 languages; cross-lingual subtitling and dubbing for all plenary talks in 10 languages; and a comprehensive standardized scientific and NLP terminology list in 60 languages. The latter resource and glossaries for African languages could help to facilitate the discussion of language technology in local languages (ACL, 2022).

AI has revolutionized the content creation landscape, and its impact on multilingual content is no exception. Gone are the days of laborious manual translation and localization efforts. AI-powered tools can now process vast amounts of data, analyze language patterns, and provide seamless translations that maintain the essence and context of the original content. This efficiency opens up new avenues for scholars and businessmen to engage with international audiences in their native languages. In the era of rapid digital evolution, artificial intelligence (AI) and natural language processing (NLP) models are transforming various aspects of life, significantly improving human-machine interactions.

Looking forward, AI's integration will drive worldwide digital transformation: from healthcare to banking, multilingual services can transform how services are delivered making technology more inclusive and accessible, ensuring cultural sensitivity.

Research methodology. A literature review frames the current population dynamics and demographic change. Common qualitative research methods used in studies of identity and language learning are presented. Finally, we examine how multilingual AI will boost inclusion and accessibility and foster collaboration.

Main results. *How AI is being used to improve multilingual AI voice systems in detail.* AI is being used to improve multilingual AI voice systems in a number of ways, including:

- Developing more accurate models of language: AI models can be trained on large datasets of text and speech in multiple languages to identify and correct errors in the input and output of the multilingual AI voice system. This includes errors in pronunciation, grammar, vocabulary, and context. For example, an AI model could be trained to identify and correct errors in the pronunciation of specific words in different languages. This would help to improve the fluency and naturalness of the speech generated by the multilingual AI voice system.
- Developing more fluent models of language: AI models can be trained on large datasets of natural-sounding speech in multiple languages to generate text and speech that is more natural and easy to understand. This includes learning the different prosodic features of different languages. For example, an AI model could be trained to learn the different pitch and intonation patterns that are used in different languages. This would help to generate speech that sounds more natural and engaging to listeners.
- Developing more adaptable models of language: AI models can be trained on large datasets of text and speech in multiple languages, as well as data that is specific to the application of the multilingual AI voice system. This allows the AI model to generate more natural and helpful responses to customer requests or to create more engaging and immersive educational and entertainment experiences. For example, an AI model for a multilingual AI voice system that is used in customer service could be trained on data that includes customer service scripts and common customer questions. This would help the AI model to generate more natural and helpful responses to customer requests.

In addition to these general improvements, AI is also being used to develop new types of multilingual AI voice systems. For example, some researchers are developing systems that can generate text and speech in multiple languages simultaneously. This could be useful for applications such as real-time translation. Other researchers are developing systems that can generate personalized voices for each user. This could be used to create more engaging and immersive educational and entertainment experiences. For example, a multilingual AI voice system that is used in a language learning app could generate a personalized voice for each user that is similar to their own voice. This would make the learning experience more immersive and effective. Overall, AI is playing a key role in the development of new and innovative multilingual AI voice systems that have the potential to make a significant impact on the way we communicate and interact with technology.

Here are some specific examples of how AI is being used to improve multilingual AI voice systems in more detail:

- Google Translate is using AI to develop a new translation model that is trained on a massive dataset of text and speech in multiple languages. This model is able to learn the different ways that words are used in different contexts, as well as the different ways that people pronounce words in different languages. This allows Google Translate to generate more natural-sounding and accurate translations.
- Amazon Alexa is using AI to develop a new system that can understand and respond to natural language commands from users who speak different languages. This system is being trained on a massive dataset of text and speech in multiple languages, as well as data that includes customer service scripts and common customer questions. This allows Alexa to understand and respond to commands more accurately, even if the user has a strong accent.
- Microsoft is using AI to develop a multilingual AI voice system that can be used in a variety of applications, such as customer service, education, and healthcare. This system is being trained on a massive dataset of text and speech in multiple languages, as well as data that includes specific examples of how the system should be used in each application. This allows the system to generate more natural and helpful responses to users in a variety of different contexts.

These are just a few examples of how AI is being used to improve multilingual AI voice systems. As AI technology continues to develop, we can expect to see even more innovative and useful multilingual AI voice systems emerge in the years to come.

Multilingual AI voice systems have the potential to make a significant impact on the way we communicate and interact with technology. By making it easier for people to communicate with each other regardless of their language, multilingual AI voice systems can help to break down barriers and create a more inclusive and accessible world.

Here is a description of the different types of multilingual AI systems that are being developed:

- Machine translation systems can translate text from one language to another.

Multilingual NLP systems can be used to develop machine translation systems that can translate text between multiple languages.

- Speech recognition systems can convert speech to text. Multilingual NLP systems can be used to develop speech recognition systems that can recognize speech in multiple languages.
- Text analysis systems can extract information from text. Multilingual NLP systems can be used to develop text analysis systems that can work with text in multiple languages.

Multilingual AI systems have the potential to make a significant impact on the world in a number of ways. For example, multilingual AI systems can:

- Improve communication and collaboration between people from different cultures.
- Make education and healthcare more accessible to people who speak different languages.
- Improve customer service by providing multilingual support.
- Facilitate international business and trade.

Multilingual AI is a powerful tool that has the potential to make the world a more interconnected and inclusive place.

Multilingual NLP models. Multilingual NLP models are trained on a variety of text and speech data in multiple languages. This data can be used to learn the different characteristics of each language, such as its grammar, vocabulary, and pronunciation.

- Cross-lingual transfer learning is a technique that can be used to train multilingual NLP models more efficiently. In cross-lingual transfer learning, a model that is trained on one language is used to initialize a model that is being trained on another language. This can help the model to learn the common features of both languages more quickly.
- Multilingual word embeddings are vectors that represent the meaning of words in multiple languages. Multilingual word embeddings can be used to improve the performance of multilingual NLP models on a variety of tasks, such as machine translation and text classification.
- Multilingual neural networks are a type of artificial neural network that can be used to process and understand text and speech in multiple languages. Multilingual neural networks have been shown to achieve state-of-the-art results on a variety of multilingual NLP tasks.

Multilingual NLP Tools and Techniques. Multilingual NLP relies on a variety of tools and techniques, including:

- Pre-trained multilingual models: These models are trained on a massive dataset of text and code from multiple languages, making them highly versatile and applicable to a wide range of tasks.
- Transfer learning: This technique allows models to leverage knowledge gained from one language to improve their performance on other languages.
- Zero-shot learning: This technique enables models to understand and generate text in languages they weren't explicitly trained on.

Multilingual NLP in Real-Life Applications. Multilingual NLP is being used in a variety of real-world applications, including:

- Machine translation: Multilingual NLP is powering machine translation systems that can translate text between languages accurately and fluently. This is enabling people to communicate across language barriers and access information and services from around the world.
- Sentiment analysis: Multilingual NLP is being used to analyze customer sentiment and public opinion in multiple languages. This information can be used to improve products and services, identify market trends, and build stronger relationships with customers.
- Information extraction: Multilingual NLP can be used to extract valuable insights from multilingual text, such as entities, relationships, and events. This information can be used for a variety of purposes, such as market research, fraud detection, and risk assessment.

Multilingual chatbots are a prime example of how multilingual NLP can be used to improve customer service and communication. By using multilingual NLP to develop chatbots that can understand and respond to user queries in multiple languages, businesses can provide a more seamless and personalized experience for their customers.

Discussion and conclusions. Population dynamics, demographic change and migration evidences urge the importance of a multilingual approach to reduce language discrimination. Inclusion and accessibility are the keywords to treat individuals equally and afford them the same opportunities.

Multilingual NLP can be used to develop a variety of systems, such as machine translation, speech recognition, and text analysis systems that can work with multiple languages. Multilingual NLP systems are becoming increasingly important as the world becomes more interconnected. People from all over the world need to be able to communicate with each other, and multilingual NLP systems can help to break down language barriers.

Multilingual NLP systems are also being used in a variety of other applications, such as education, healthcare, and customer service. For example, multilingual NLP systems can be used to develop language learning apps that can adapt to the user's native language. They can also be used to develop medical diagnostic systems that can understand and interpret medical records from multiple languages.

Multilingual NLP is a complex field, and there are a number of challenges that need to be addressed in order to develop effective multilingual NLP systems. Some of the challenges of multilingual NLP include:

- Data scarcity: There is often less data available for training multilingual NLP models than for training monolingual NLP models.
- Data heterogeneity: The data that is available for training multilingual NLP models can be heterogeneous, meaning that it can come from different sources and have different characteristics.
- Language variation: There can be significant variation between different languages, even within the same language family.
- Accents and dialects: Multilingual NLP models need to be able to handle a wide range of accents and dialects.

Despite these challenges, multilingual NLP is a rapidly developing field, and there has been significant progress in recent years.

Providing language support for people from all backgrounds is not only a matter of inclusion. Live interpretation contributes to better engagement, inclusivity, and accessibility in the virtual meeting space. It allows employees, customers, and partners to participate in their preferred language to develop a deeper relationship with them. Indeed, machine real time multilingual translation is not only a cost saving solution, but it can increase the return on investment (ROI) enabling true engagement, fostering collaboration and increasing productivity.

During this study, we conducted some researches about the efficacy of machine real time multilingual translation. Among the most promising one we identified Wordly (www.wordly.com), Interprefy (www.interprefy.com) and Kudo (www.kudoway.com).

They all allow real-time translation into various languages by integrating with the most common conference products (Google Meet, Cisco-Webex, Microsoft-Teams, Zoom, etc.). These platforms use AI and NLP techniques to enable simultaneous translation. In particular, the Kudo platform was tested. It allows real-time instant audio and captions in more than 30 languages. You can select the meeting language you would like to speak and listen in and participants can choose a language to listen and respond in. Therefore, each actor can speak and listen to the interlocutor in their native language. An AI-generated voice imitates the natural flow of speech. Real-time subtitles or simultaneous translations of texts and documents are also available. Complex topics can be easily communicated and understood. Even if it emerged that real time translations was not always accurate, the possibility of communicating is certainly surprising compared to purely human-based solutions.

As more data becomes available and as AI algorithms continue to improve, we can expect to see even more powerful and effective multilingual NLP systems in the years to come together with microchip implants for real-time neural language translation. Indeed, recent studies at Berkeley's College of Engineering show how in the future the use of these technologies will be extremely user-centric, adaptable and agile.

REFERENCES

- ACL 2022 Language Diversity: from Low-Resource to Endangered Languages*. (2022). <https://www.2022.aclweb.org/post/acl-2022-theme-track-language-diversity-from-low-resource-to-endangered-languages?ref=ruder.io>
- Amano, T., Berdejo-Espinola, V., Christie, A. P., Willott, K., Akasaka, M., Báldi, A., et al. (2021). Tapping into non-English-language science for the conservation of global biodiversity. *PLoS Biol*, 19(10), e3001296. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3001296>
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origins and spread of nationalism* (Rev. ed.). London: Verso.
- Blommaert, J., Collins, J., & Slembrouck, S. (2005). Spaces of multilingualism. *Journal of Communication*, 25, 197-216.

- Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. R. Nice, Trans. London: Sage.
- Büscher, M., Urry, J., & Witchger, K. (2011). Introduction: Mobile methods. In: Buscher, M., Urry, J., & Witchger, K. (Eds.), *Mobile methods* (pp. 1-19). London: Routledge.
- Canagarajah, S. (2021). Rethinking Mobility and Language From the Global South. *The Modern Language Journal*, 105, 2, 570-582. <https://doi.org/10.1111/modl.1272>
- European Commission. (2021). *The European Pillar of Social Rights action plan*. doi:10.2767/111056, <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/>
- Faist, T. (2013). The mobility turn: A new paradigm for the social sciences? *Ethnic and Racial Studies*, 36, 1, 637-646.
- Heller, M. (1978). Bonjour, Hello? Negotiations of Language Choice in Montreal. *Sociolinguistic Working Paper*, 49. <https://doi.org/10.3765/bls.v4i0.2239>
- ILO Brief. (2023). *New data shine light on gender gaps in the labour market. Spotlight on Work Statistics*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreportsstat/documents/publication/wcms_870519.pdf
- Jenkins, J. (2007). *English as a Lingua Franca: Attitude and Identity*. Oxford University Press.
- Makubalo, G. (2007). I don't know... it contradicts”: identity construction and the use of English by high school learners in a desegregated school space. *English Academy Review*, 24(2), 25-41. <http://dx.doi.org/10.1080/10131750701452287>
- Marni, E. (2023). *Novel brain implant helps paralyzed woman speak using a digital avatar - Berkeley Engineering*.
- McKinney, K. (2007). *Enhancing learning through the scholarship of teaching and learning: The challenges and joys of juggling*. Bolton, Mass: Anker Pub. Co.
- Nongogo, N. (2007). Mina 'ngumZulu phaqa' Language and identity among multilingual Grade 9 learners at a private desegregated high school. *South Africa English Academy Review*, 24(2), 42-54. <http://dx.doi.org/10.1080/10131750701452295>
- Norton, B. (2000). *Identity and language learning: Gender, ethnicity, and educational change*. London: Longman Pearson Education.
- Phillipson, R. (2018). *Linguistic Imperialism*. <http://dx.doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0718.pub2>
- Scapolo, F., Tarchi, D., Alvarez, M., Belmonte, M., Kajander, N., Kalantaryan, S., Loeschner, J., Minora, U., Sermi, F., & Tintori, G. (2023). *Atlas of Migration - 2022*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Urry, J. (2000). *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*. London: Routledge.

INTEGRAREA STRĂINILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA. ÎNTRE PROVOCĂRI ȘI NECESITĂȚI

Olga POALELUNGI, cercetător științific
INCE, Centrul de Cercetări Demografice, Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-5012-9505>, olga.poalelungi@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.23>

Abstract. *The article examines issues related to the integration of foreigners in the Republic of Moldova. Reforms, visa liberalization, and the conclusion of bilateral agreements on migration and/or social protection of migrants have made the country attractive for immigration not only from traditional CIS countries but also from Asia, Africa, and North America. As a result, greater attention needs to be paid to the cultural and socio-economic integration policies of immigrants in the Republic of Moldova. This article provides an overview of existing forms of immigrant integration (assimilation, multiculturalism, social and economic integration), analyzes the dynamics and key characteristics of immigration flows into the country over the last three decades, and offers a brief overview of national policies in this area. The article provides a brief overview of the situation of immigrants in the country and the level of their integration, addressing issues such as education and knowledge of the state language, immigrants' access to the national education and healthcare systems, and their employment/economic activities. The effectiveness of the policies implemented is also discussed, including the conditions and opportunities for immigrants to obtain Moldovan citizenship, their relationship with the local population, and mechanisms to prevent discrimination based on ethnic or cultural characteristics. Additionally, the article examines the socio-economic and demographic conditions for the development of a national integration policy in the context of the implementation of European directives as part of the Association Agreement and the country's status as a candidate for EU membership. The analysis shows that despite the positive national policy being implemented, there is a need for modernizing existing approaches to the integration of foreigners.*

Keywords: *policy of integration of foreigners, migrant, immigrant, MIPLEX index*

JEL: *F15, F22, J18*

UDC: *316.6; 325.1*

Introducere. În ultimele trei decenii Republica Moldova se plasează printre primele locuri dintre statele lumii cu cel mai mare exod al populației, acesta fiind estimat la 25% din numărul total al populației. Plecarea populației economic active a tineretului, precum și a copiilor - urmare a legalizării șederii și integrării părinților în țara de destinație, a contribuit la reducerea esențială a numărului populației și a generat un șir de probleme demografice, cum ar fi, îmbătrânirea populației, reducerea natalității, etc. Acestea influențează în prezent și vor influența negativ dezvoltarea economică a țării, funcționarea eficientă a pieții muncii, a sistemului educațional și sistemului de ocrotire a sănătății. Totodată, pune în pericol și

funcționarea sistemului național de protecție și asistență socială. Una din soluțiile de ameliorare a situației privind resursele umane disponibile ar fi gestionarea eficientă a fluxurilor migraționale, prin asigurarea migrației circulare, cu revenirea emigranților/diasporei acasă, dar și schimbarea opticii societății privind imigrarea străinilor și integrarea lor socială în Republica Moldova.

În pofida faptului că în materie de emigrare sistemul normativ (HG nr.801/01.08.2018) și instituțional național (HG nr.725/08.09.2017) este suficient de dezvoltat, orientat către prevenirea plecării, crearea condițiilor și stimularea revenirii moldovenilor de peste hotare, tendințele și dinamica plecărilor (UN 2020) se mențin în continuare înalte. Fenomenul migrației și consecințele negative ale acestuia au diminuat atenția față de un alt aspect important al migrației și anume - imigrarea străinilor și integrarea acestora. Or, statele din regiune și cele din Uniunea Europeană (UE), cu experiența imigrării masive, care nu au realizat la timp măsuri eficiente de integrare a străinilor, dispun de trista experiență a crizelor migraționale din anii 2014, 2018, 2022, precum și a conflictelor sociale ca rezultat al excluziunii social-economice a străinilor care au locuit perioade îndelungate în țara de destinație.

Potrivit ultimelor estimări, numărul migraților în anul 2022 a ajuns la 281 de milioane și constituie 3,5 % din populația lumii (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021). Se remarcă aflusul sporit al străinilor și în regiunea europeană¹. Pe parcursul ultimului deceniu a crescut numărul străinilor și numărul migraților naturalizați în statele Uniunii Europene. În același timp, au fost orientate și valuri de migrație forțată din statele Orientului Mijlociu și Africii. Cota parte a străinilor care domiciliază în statele UE a depășit 4% din totalul populației acestor state. Circa 78% dintre străini sunt persoane în vârstă aptă de muncă (14-64 de ani), care provin din state cu tradiții socio-culturale diferite, precum India, China, Maroc, Turcia, Albania, Pakistan, Ucraina, Federația Rusă, Ecuador, SUA ș.a. Cota parte a persoanelor care s-au născut în afara statelor UE, dar în prezent domiciliază în UE a ajuns 7% din totalul populației (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021).

Globalizarea și intensificarea fluxurilor migraționale are efecte și pentru Republica Moldova. Fiind cunoscută ca țară de emigrare și de tranzit, treptat ea devine și țară de destinație pentru cetățenii străini. Atractivitatea Republicii Moldova pentru străini se datorează poziției de țară limitrofă spațiului UE, dar și realizării măsurilor ce țin de liberalizarea regimului de vize și a măsurilor Acordului de Asociere RM-UE. Legislația curentă permite aflarea temporară liberă (până la 90 de zile) pe teritoriul Republicii Moldova, pentru străinii din circa 151 de state (statele din zona Schengen, Comunitatea Statelor Independente (CSI) și altele), iar numărul de solicitări pentru obținerea dreptului de ședere provizorie pentru o perioadă mai îndelungată pe parcursul anilor 2019-2021 a crescut cu 9,2%. Astfel, numărul străinilor care se află în Republica Moldova este în creștere, cota parte a străinilor față de populația locală reprezintă 2,6%.

În scopul prevenirii riscurilor excluziunii sociale a străinilor și generarea prin aceasta a unor posibile conflicte social-culturale, confesionale și de altă natură

¹ În cazul dat nu vorbim de fluxurile masive ale refugiaților din Ucraina în urma invaziei militare a Federației Ruse, care urmează a fi examinate în mod separat.

cu populația locală, este important de a studia modelele de integrare a străinilor, existente în alte state, eficacitatea acestora, precum și determinarea unui model cât mai efectiv pentru țara noastră a criteriilor de evaluare și a eficienței politicilor implementate.

Modele de integrare a străinilor în societatea gazdă. Practica internațională cunoaște mai multe modele de integrare a străinilor. Tema integrării acestora se află permanent în vizorul centrelor academice și științifice europene. Un rol deosebit revine publicațiilor Centrului de Studii al Politicilor Europene cu sediul în Brussels, care în publicațiile sale definește patru modele cunoscute de integrare a străinilor: *multiculturalismul, asimilarea, interculturalismul și integrarea.*

Multiculturalismul prezumă o asigurare a pluralismului în societate, un fenomen al vieții publice ce constă în coexistența în societate a mai multor minorități etnice, culturale și religioase sau care se declară astfel, formând comunități ce diferă una de alta.

Asimilarea prezumă că persoana provenită din minoritatea migranților urmează să se contopească cu populația locală, obținând cetățenia, cunoscând limba, autoidentificându-se cetățean al țării de ședere și abia apoi să recunoască originea sa etnică. Modelul respectiv înseamnă refuzul statului de a recunoaște existența minorităților și a diferențelor dintre ele, întreaga politică și acțiunile statului fiind orientate spre adaptarea migranților, integrarea acestuia fiind privită ca o responsabilitate exclusiv a migrantului.

Interculturalismul presupune compromis între asimilare și multiculturalism. Acest model acceptă mai multă bunăvoință în respectarea particularităților etnice, culturale și religioase ale străinilor, evidența și aplanarea unor situații de tratament inegal, dar cu stabilirea criteriilor clare, ce asigură executarea obligațiilor față de valorile, istoria și tradițiile țării-gazdă.

Integrarea este privită nu ca un rezultat finit, ci un proces prin care executarea politicilor presupune întreprinderea unor măsuri active pentru a le asigura reprezentanților grupurilor minoritare (migranților) posibilitatea de a învăța limba noii societăți, tradițiile, cultura și valorile țării gazdă. În cadrul modelului respectiv se asigură incluziunea migranților pe piața muncii, sistemul de asistență socială. În funcție de țară modelul dat poate conține și anumite elemente caracteristice multiculturalismului sau asimilării totale.

Comisia Europeană a formulat integrarea ca un proces bilateral, bazat pe drepturile generale și obligațiile corespunzătoare ale resortisantului din țara terță și ale țării-gazdă, care trebuie să asigure incluziunea deplină a imigrantului. Pe de o parte, țara-gazdă își asumă angajamentul de a asigura respectarea drepturilor formale ale imigrantului, astfel încât acesta să poată participa în viața economică, socială, culturală și publică, iar pe de altă parte, imigrantul își asumă angajamentul de a respecta normele și valorile fundamentale ale societății în care trăiește și de a participa activ la procesul de integrare (COM 2005).

Date și metode. Articolul a fost elaborat în baza analizei datelor statistice primare preluate din banca de date a Biroului Național de Statistică (BNS), precum și a datelor secundare, obținute din luarea în considerare a materialelor/analizelor statistice și a rezultatelor cercetărilor sociologice privind imigrarea străinilor și măsurile întreprinse pentru integrarea lor efectuate în Republica Moldova de către

agențiile guvernamentale naționale, organizațiile sociologice, structurile internaționale (OIM, MGI, UNDESA). Totodată, a fost folosit material empiric și analitic, ipoteze științifice și concluzii expuse în lucrările cercetătorilor privind problemele integrării străinilor.

Rezultate. Odată cu intensificarea proceselor migraționale și creșterea numărului străinilor care au decis să imigreze în Republica Moldova, a devenit iminentă necesitatea unei abordări sistemice și consecutive privind integrarea acestora. Cu atât mai mult, că mai multe structuri internaționale indicau nivelul redus de implicare a țării în domeniul integrării străinilor (Studiul cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, crimele bazate pe ură și discriminare). Aspectele respective au fost soluționate prin adoptarea Legii nr.274 din 27.12.2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova. În procesul de elaborare a legislației naționale privind integrarea străinilor, autoritățile moldave au studiat directivele comunitare în domeniu, au luat cunoștință de practica statelor UE și din regiune, cum ar fi Germania, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Elveția, Suedia, Turcia, Ucraina, etc. În cadrul selectării modelului ce ține de aflarea străinilor în țară s-a ținut cont și de specificul polietic național al Republicii Moldova, precum și de dinamica și profilul fluxului de imigranți. Concomitent au fost determinate mecanismele naționale de implimentare a legislației și mecanismul de coordonare a activităților.

La adoptarea cadrului normativ ce ține de aflarea străinilor în Republica Moldova autoritățile au optat pentru modelul de integrare, care stabilește angajamente și responsabilități pentru ambele părți implicate în procesul de integrare: autoritățile publice - cetățeanul strain cu ședere legală în Republica Moldova. Totodată, au fost stabilite facilități și excepții pentru anumite categorii de persoane în mod expres prevăzute de lege. Legislatorul a stabilit că integrarea prezumă ”un proces de participare activă a străinilor care au obținut protecție internațională, sau azil politic, sau un drept de ședere în Republica Moldova, la viața economică, socială și culturală a societății moldovenești, prin care ei sunt împuterniciți să contribuie și să-și valorifice întreg potențialul ca membri ai acestei societăți, să-și realizeze drepturile și să-și îndeplinească obligațiile fără discriminare sau excluziune socială pentru propriul lor beneficiu și pentru beneficiul statului. Procesul de integrare este cuprinzător și participativ și presupune implicarea atât a străinului, cât și a autorităților publice responsabile (Legea 274/27.12.2011, art. 3)”.

La selectarea modelului de integrare s-a ținut cont și de faptul că pe parcursul ultimilor trei decenii pentru țară sunt caracteristice nu numai emigrarea masivă a populației, dar și scăderea continuă a numărului de repatriați (persoanele străine care s-au născut pe teritoriul Republicii Moldova, precum și urmașii acestora, care revin în țara de naștere, adică potențialii cetățeni ai țării). Totodată, se observă creșterea lentă, dar continuă a numărului cetățenilor străini imigranți în Republica Moldova (*Figura 1¹*).

¹ La calculare nu au fost luate în considerație datele privind refugiații din Ucraina, sosiși în RM pe parcursul anului 2022, deoarece categoria respectivă de străini dispune de protecție temporară și de programe specifice de asistență.

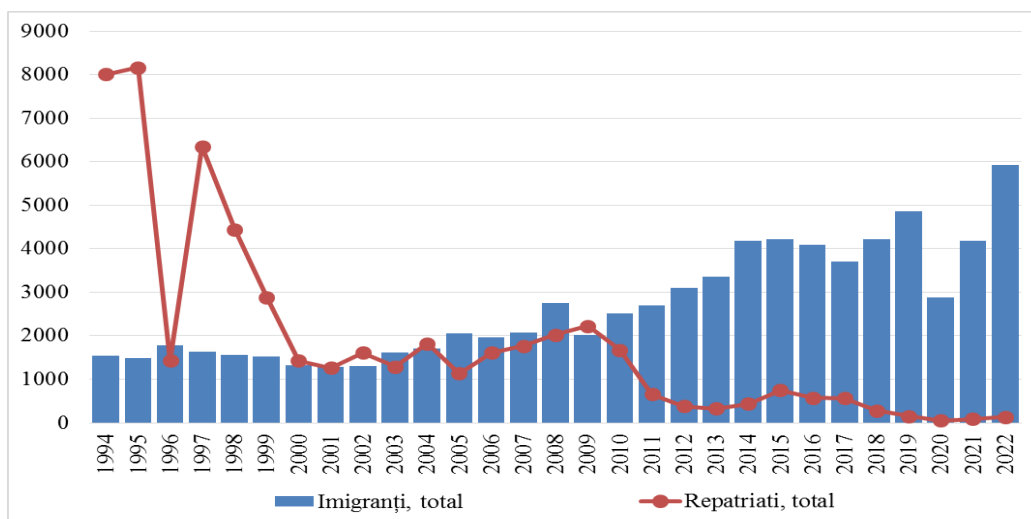

Figura 1. Repatrierea cetățenilor Republicii Moldova și imigrarea străinilor în anii 1994-2022

Sursa: elaborat în baza datelor BNS, <https://statbank.statistica.md>

Măsurile de integrare pentru categoriile respective de străini urmează a fi determinate reieșind din specificul personelor, precum și diferențelor socio-culturale și lingvistice caracteristice regiunii de origine.

Legislația națională stabilește complexul de măsuri pentru integrarea străinilor care prevede: sesiuni de acomodare-socio-culturală, cursuri de studiere a limbii române, măsuri ce asigură accesul la piața muncii, inclusiv formarea profesională, subvenționarea locurilor de muncă, suportul pentru crearea sau adaptarea la locul de muncă, stimularea mobilității forței de muncă pe piața internă. Esențială pentru integrarea străinilor este și procedura de recunoaștere, echivalare și autentificare a actelor de studii și a calificărilor¹, prevăzută de lege și care sporește posibilitățile străinilor în angajare la muncă și/sau continuarea studiilor (MECC 2019). Legea stabilește criteriile accesului la educație, la serviciile medicale, la sistemul de asistență și asigurări medicale, evidențiază categoriile de persoane care dispun de diferite facilități în cadrul programului de integrare. A fost accentuată creșterea rolului autorităților publice în promovarea procesului de integrare prin informare diversificată, crearea pentru străini a oportunităților de autoîntreținere, creșterea rolului angajatorului în eficientizarea procesului de integrare, promovarea diversității culturale, asigurarea respectării drepturilor, etc. Prin urmare, este necesară implementarea cadrului normativ, creșterea rolului străinului, potențialul acestuia prin implicare în societate, precum și implementarea programelor de integrare.

Străinii care dețin un drept de ședere în Republica Moldova provin din 136 state ale lumii, cea mai mare pondere în funcție de regiunea de origine, revine CSI,

¹ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării asigură recunoașterea și echivalarea perioadelor/actelor de studii și a calificărilor obținute de străini peste hotarele țării în scopul accesului la studii în sistemul de învățământ din Republica Moldova.

urmată de statele Orientului Mijlociu, apoi de statele Uniunii Europene, Americii de Nord, Asiei, Africii, Americii de Sud și Centrale (*Figura 2*). Se observă creșterea ponderii străinilor care provin din statele Orientului Mijlociu și din Asia. Aparent, ponderea acestora nu pare mare, dar experiența altor state arată că întârzierea în includerea străinilor în programele de integrare se poate solda cu excluderea și marginalizarea acestora, situație care, cu timpul, generează conflicte sociale, culturale, etnice, religioase sau de altă natură.

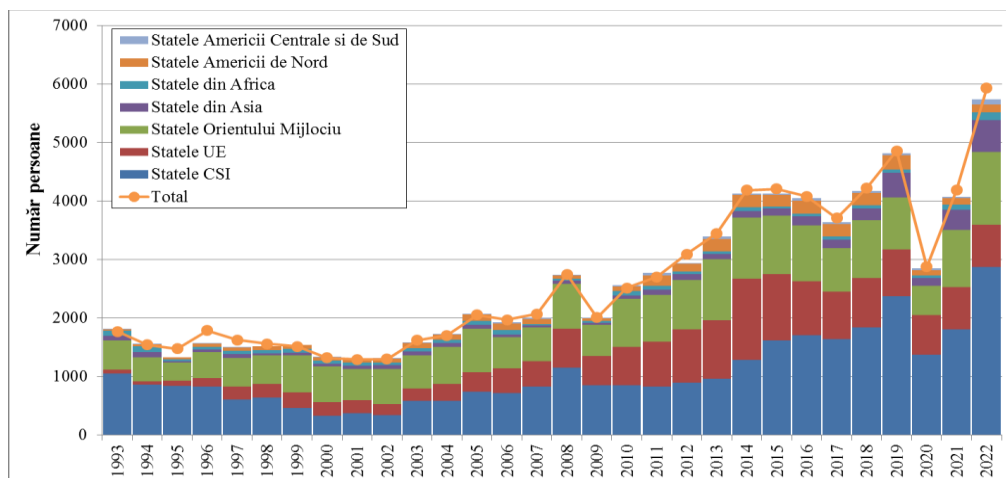

Figura 2. Imigrarea străinilor în Republica Moldova potrivit regiunii de origine în anii 1994-2022, (mii persoane)

Sursa: elaborat în baza datelor BNS, <https://statbank.statistica.md>

Analiza datelor statistice permite cunoașterea profilului străinilor aflați în țara noastră, inclusiv în funcție de motivul intrării și regiunea/țara de origine a acestuia (*Figura 3*). Deci, putem deduce și specificul comportamentului sau tradițiile culturale caracteristice regiunii/țării de origine, atitudinea față de familie, copii, abordările de gen în societate etc., specific de care urmează a se ține cont la elaborarea programelor de integrare. Drept exemplu, perioade îndelungate statele din CSI, inclusiv Republica Moldova, au avut sisteme de educație, sistem de pregătire profesională tehnică asemănătoare, migranții din aceste state posedă o limbă de circulație internațională bine cunoscută și în țara noastră. Asemenea similitudini pot fi valorificate la elaborarea programelor și pentru facilitarea procesului de integrare a persoanelor care provin din aceste state.

Străinii din statele Orientului Mijlociu dispun de tradiții socio-culturale, confesionale ș.a., care diferă esențial de cele care sunt în statele CSI sau Republica Moldova. În acest caz, programele de integrare urmează a fi suplinite cu informații privind specificul obiceiurilor și tradițiilor locale.

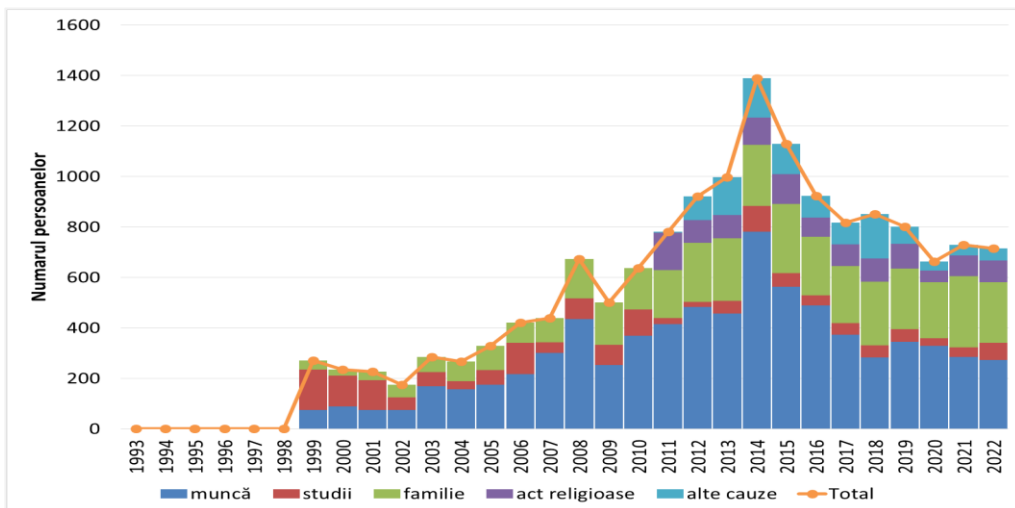

Figura 3. Imigrarea străinilor în Republica Moldova potrivit motivului imigrării în anii 1994-2022, (mii persoane)

Sursa: elaborat în baza datelor BNS, <https://statbank.statistica.md>

Însă pot exista diferențe considerabile și în profilul migranților care provin din state diferite din aceiași regiune. Spre exemplu, din cele două state din regiunea Orientului Mijlociu – Turcia și Israel – ponderea cărora din totalul străinilor din țară este destul de mare. Astfel, se observă că aflarea străinilor care provin din aceste state este ghidată de scopuri diferite. Migranții din Turcia în mare parte se află în Republica Moldova în scopul realizării unei activități, angajării în câmpul muncii, reîntregirii familiei și un număr neînsemnat pentru studii. Ponderea cea mai însemnată a străinilor sosiți din Israel din contra, revine persoanelor care se află în țara noastră pentru studii în instituțiile superioare de învățământ, iar o parte nesemnificativă pentru reîntregirea familiei. Perioada aflării acestor persoane în Republica Moldova este determinată de perioada de studii și nu prezumă naturalizarea lor ulterioară, cum ar fi în cazul migranților din Turcia (*Figura 4*).

La elaborarea și estimarea măsurilor de integrare pentru cetățenii acestor state urmează a se lua în calcul și alți factori specifici, cum ar fi: confesia (în Turcia – islamul, în Israel – iudaismul); modul de formare a familiilor (poligamă, monogamă); atitudinea față de femeie, rolul ei în familie și societate etc. Cunoașterea profilului străinului în funcție de specificul regiunii/statului de origine permit elaborarea programului de integrare cu o maximă apropiere față de necesitățile străinului, dar și estimarea fondurilor publice necesare în acest scop.

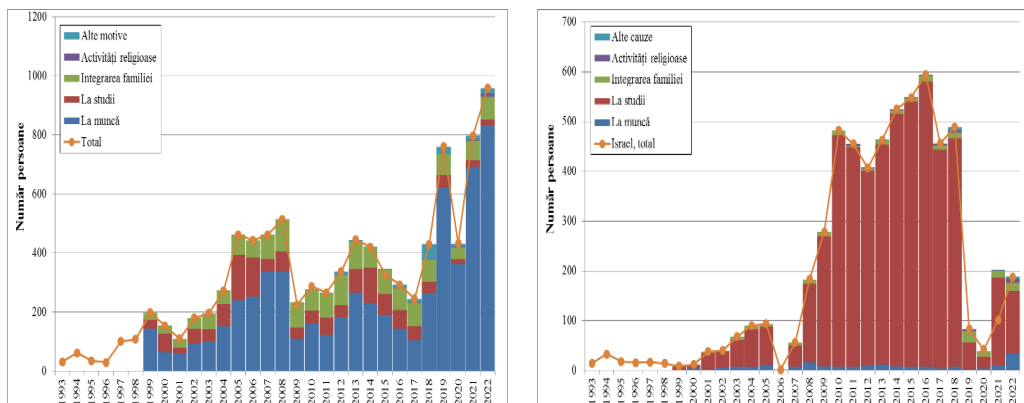

Figura 4. Imigrarea străinilor din Turcia (stânga) și Israel (dreapta) în Republica Moldova în funcție de motivul imigrării, anii 1994-2022 (persoane)

Sursa: elaborat în baza datelor BNS, <https://statbank.statistica.md>

Un element important care urmează a fi luat în calcul la elaborarea și implementarea măsurilor de integrare ține de amplasarea/ locul de trai al străinilor în Republica Moldova. Potrivit datelor statistice, 88% din străinii cu drept de ședere în Republica Moldova locuiesc în mun. Chișinău, 73% din imigranții la muncă sunt înregistrați în mun. Chișinău, iar 88,3% dintre refugiați sau persoane care beneficiază de protecție umanitară sunt concentrați, la fel, în zona mun. Chișinău. Datele enunțate arată că la nivel național nu există o politică clară de reamplasare a străinilor uniform pe întreg teritoriul țării, inclusiv în zona rurală, fapt ce creează impedimente pentru integrarea acestora în societatea moldovenească și favorizează crearea unor conglomerate independente de etnici și naționali în zona mun. Chișinău.

Este importantă și evaluarea periodică a eficienței politicilor elaborate, actualizarea lor în funcție de situația migrațională în țară și în regiune. În acest scop, este necesar de a dispune de un set de indicatori care permit evaluarea complexă, periodică a politicilor în domeniul integrării, corelarea lor cu indicatorii obținuți de alte state. Studiile și cercetările internaționale prezintă modele de instrumente de evaluare a politicilor.

De exemplu, cercetarea MIPEX reprezintă un instrument universal de evaluare a politicilor de integrare a străinilor format din 58 de indicatori din 56 state ale lumii din Europa, Asia, America de Sud și America de Nord, Oceania¹. În conformitate cu metodologia MIPEX, „integrarea” este interpretată ca respectarea principiului egalității de șanse, astfel, în țările care conduc clasamentul, decalajul în drepturile și oportunitățile cetățenilor și imigranților este minim. Evaluările se efectuează de un consorțiu din organizații internaționale în frunte cu Migration

¹ MIPEX efectuează evaluarea deplină a politicilor de integrare în toate statele UE (inclusive Marea Britanie), alte state europene (Albania, Islanda, Macedonia de Nord, Moldova, Norvegia, Serbia, Elveția, Federația Rusă, Turcia și Ucraina), statele din Asia (China, India, Indonezia, Israel, Japonia și Coreea de Sud), statele Americii de Nord (Canada, Mexic și SUA), statele Americii de Sud (Argentina, Brazilia, Chili), Australia și Noua Zelandă în Oceania.

Policy Group. În cadrul cercetării, sunt evaluate politicile curente de integrare a străinilor în societatea gazdă. Rezultatele pot servi drept propuneri pentru elaborarea politicilor noi în domeniu sau modificarea lor, contribuie la elaborarea proiectelor menite să asigure egalitatea reală a străinilor cu cetățenii țării gazdă și contribuie la incluziunea socială a acestora.

MIPEX efectuează analiza în 8 domenii importante pentru integrare cum ar fi: (1) accesul la piața muncii; (2) reîntregirea familiei, (3) accesul la educație, (4) accesul la serviciile de sănătate, (5) dreptul la reședință, (6) dreptul la acordarea cetățeniei, (7) criteriile de non-discriminare, (8) posibilitățile de implicare în viața politică. Cercetările MIPEX se efectuează din 2004 și oferă posibilitatea de a dispune de a analize comparabile cu legislația privind integrarea străinilor din alte state (Huddleston, 2015). Evaluarea indicatorilor MIPEX contribuie la promovarea unor politici imigraționiste bine gestionate, asigură o posibilitate de a evalua și de a compara, cum și în ce măsură exhaustivă, structurile responsabile își identifică viitoarele priorități.

Potrivit evaluărilor, Republica Moldova a înregistrat o creștere cu +8 puncte procentuale pe scala MIPEX din 2014 până în 2019, media creșterii pe toate țările evaluate fiind de +2 puncte. Punctajul general al țării constituie 47 puncte din 100 posibile (Migrant Integration Policy Index, 2020). Astfel, dacă în 2014, condițiile de integrare a străinilor în Moldova au fost definite ca „puțin nefavorabile,” în prezent țara a avansat la o politică de integrare „pe jumătate favorabilă”. Punctajul de țară pentru fiecare din cele 8 domenii indică o anumită insuficiență a măsurilor imigraționiste a străinilor în partea ce ține de accesul la educație (19 puncte), implicare și participare politică (15 puncte), totodată se remarcă creșterea pozitivă a punctajului pentru accesul la piața muncii (48 puncte), accesul la serviciile de sănătate (36 puncte), dreptul la reședință (69 puncte), dreptul la cetățenie (42 puncte) și reîntregirea familiei (61 puncte).

Evaluarea MIPEX a constatat că în prezent: ”imigranții în Moldova dispun de mai multe oportunități și de un viitor mai sigur, deși rămân anumite bariere atunci când vine vorba de accesul la drepturile de bază. Moldova a făcut schimbări de politică în ceea ce privește reîntregirea familiei, participarea politică, reșidența permanentă și accesul la cetățenie. Imigranții au oportunități sporite de a participa la viața politică, cu un acces mai mare la informații, precum și la consultare la nivel național”. Totodată, s-a menționat că ”străinii cu drept de ședere permanenți au acum acces egal la asigurări sociale și asistență și pot rămâne, de asemenea, în afara țării mai mult de un an. În ceea ce privește accesul la cetățenie, deși străinii naturalizați pot menține cetățenia anterioară, reglementările naționale nu acordă automat cetățenia statului Republica Moldova, pentru copiii născuți în Republica Moldova din cetățeni non-moldoveni. Acești copii au dreptul la cetățenie doar dacă la momentul nașterii unul dintre părinți deținea reședință legală în Republica Moldova.” (Migrant Integration Policy Index, 2020).

Evaluarea a constatat că aportul cel mai pozitiv la sporirea punctelor pe scara de evaluare MIPEX a avut-o măsurile întreprinse de autoritățile moldave privind: (a) acordarea dreptului la un permis de ședere autonom pentru parteneri și copii; (b) politica activă de informare a străinilor; (c) consolidarea capacităților de consultare; (d) soluționarea problemelor privind perioada de absență rezonabilă a

străinului din țară; (e) asigurarea pentru străini a accesului la sistemul de asigurări și asistență socială; (h) dreptul persoanelor la cetățenia multiplă. Totodată, au fost remarcate drept negative schimbările în legislație privind cetățenia copiilor-imigranți.

Astfel, evaluarea în cadrul MIPEX oferă statului analiza cadrului legislativ național privind politicile de integrare și posibilitatea de a le compara, cu alte state din regiunea europeană. De observat însă, că evaluarea MIPEX analizează legislația, nu și rezultatele obținute în urma implementării acesteia. Pentru evaluarea unei ”integrări reale a străinului” sunt necesari indicatori suplimentari cum ar fi, de exemplu, indicatori de șomaj, proporția studenților de origine străină, o comparație a nivelului de venit al imigranților și al populației indigene, etc. și monitorizarea lor.

Un alt instrument util pentru evaluarea integrării străinilor reprezintă Raportul privind Indicatorii de Guvernanță în Domeniul Migrației (MGI), realizat periodic în Republica Moldova de OIM (IOM, 2022). Raportul prezintă un bilanț al politicilor legate de migrație în vigoare și funcționează ca un cadru de evaluare comparativă care oferă o perspectivă asupra măsurilor de politică pe care țara ar putea dori să le ia în considerare pe măsură ce progresează către o bună guvernanță a migrației. Constatările respective acordă posibilitatea de a urmări progresul măsurilor întreprinse de autorități întru realizarea priorităților naționale, precum și a angajamentelor asumate la nivel regional și internațional.

Primul raport de evaluare MGI pentru Republica Moldova a fost efectuat în 2018, raportul al doilea – în 2021 (OIM, 2022). Evaluările repetate ale MGI urmăresc să arate progresele înregistrate de țară în politicile de guvernanță în domeniul migrației de la prima evaluare, un rezumat al schimbărilor în perioada respectivă, indică domeniile cu potențial de dezvoltare ulterioară. De remarcat că aportul respectiv nu are ca scop compararea sau clasarea țărilor pe baza politicilor. Obiectivul principal constă în acordarea de asistență țării să evalueze măsura în care politica de migrație este cuprinzătoare, să identifice bunele practici și a domeniilor care necesită dezvoltare.

Cadrul de evaluare al MGI reprezintă 96 de indicatori grupați pe 6 dimensiuni ale guvernantei migrației: (1) ocuparea forței de muncă și accesul pe piața muncii; (2) accesul la educație, inclusiv oportunitatea de a studia limba de stat; (3) accesul la serviciile de sănătate; (4) disponibilitatea de locuințe; (5) accesul la legalizarea șederii și disponibilitatea formelor de legalizare, inclusiv obținerea cetățeniei; (6) discriminarea și infracțiunile motivate de ură.

De apreciat, că prin suportul OIM în anul 2023 au fost efectuate evaluarea indicatorilor de guvernanță a migrației la nivel local pentru regiunea de Nord a Republicii Moldova (mun. Bălți) (OIM, 2023a) și pentru regiunea de Sud (mun. Cahul) (OIM, 2023b), care au prezentat analize în plan regional și înaintat propuneri ce țin de promovarea dialogului privind migrația între autoritățile centrale și cele locale. Dar, ca și în cazul instrumentului precedent MIPEX, raportul MGI nu determină criteriile de evaluare a integrării reale a străinilor.

Anumite propuneri se pot deduce din ”Studiul datelor privind migrația produs de GMDAC al OIM, Raport pentru Moldova” (OIM, 2021), dar acesta a efectuat cartografierea instituțiilor care se ocupă de migrația internațională și de

colectarea, producerea, analiza și/sau diseminarea datelor statistice, nu și de determinarea indicatorilor necesari pentru evaluarea integrării reale a străinilor.

Un pas important în determinarea setului de date statistice și administrative necesare pentru evaluarea integrării reale a migranților, ar fi realizarea obiectivelor Hotărârii Guvernului RM nr. 808 din 23.11.2022 ”cu privire la aprobarea Programului privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025”. Obiectivul general 3.2.” Implementarea și consolidarea mecanismului de integrare a străinilor” din Hotărârea respectivă prevede drept obiectiv specific 3.2.1 ”Diversificarea, colectarea și utilizarea datelor precise și dezagregate pe domeniul integrării străinilor până la sfârșitul anului 2025” prin realizarea a două acțiuni: 3.2.1. ”evaluarea datelor colectate și identificarea indicatorilor noi, stabilirea setului de date utilizate la elaborarea politicilor în domeniul integrării străinilor în Republica Moldova” și 3.2.2. ”stabilirea setului de date utilizate la elaborarea politicilor în domeniul integrării străinilor în Republica Moldova.”

Monitorizarea periodică a setului specific de date elaborate în scopul realizării hotărârii, ar permite reflectarea nu doar a parametrilor de realizare a legislației sau a unor acțiuni planificate, dar și impactului nemijlocit ale acestora asupra nivelului de integrare a străinului. Dat fiind faptul că măsurile prestabilite de integrarea străinilor fac parte din diferite domenii de activitate ale autorităților (educație, piața muncii, ocrotirea sănătății etc.), ar fi util pentru monitorizarea complexă a procesului de integrare de a dispune de date specifice, dezagregate pentru fiecare din domeniul respectiv. De exemplu pentru:

accesul la educație - numărul străinilor adulți incluși în programele de studiere a limbii române, ratele de înrolare a copiilor străini la studii în instituțiile de învățământ din țară, nivelul de studii a străinilor, posibilitatea echivalării și recunoașterea actelor lor de studii din țara de origine sau terțe state, incidența cazurilor de discriminare față de străini;

accesul la piața muncii – rata de ocupare și de șomaj în rândul străinilor, cu segregarea datelor după gen, domeniile de ocupare a străinilor (sectoare, ocupații), corelarea domeniului de ocupare cu nivelul de pregătire profesională a străinului, incidența cazurilor de discriminare în domeniul dat;

accesul la serviciile medicale - accesibilitatea serviciilor medicale pentru străini, numărul de adresări a străinilor și tipul de servicii medicale acordate, incidența cazurilor de discriminare în domeniul respectiv;

accesul la spațiul locativ – posibilitatea unei alegeri libere a locului de trai, ponderea străinilor asigurați sau fără spațiu locativ, mărimea spațiului locativ per membru al gospodăriei, accesul străinilor la programe de asigurare cu locuințe sociale, incidența cazurilor de discriminare în domeniul respectiv;

crime bazate pe ură - evidența crimelor bazate pe ură comise împotriva străinilor (numărul cazurilor inițiate, al cazurilor examinate de instanțele de judecată);

accesul la cetățenie, naturalizarea străinilor - ponderea străinilor care dețin permis de ședere permanent sau de ședere provizorie, numărului străinilor care au solicitat acordarea cetățeniei și numărul celor cărora le-a fost acordată cetățenia

Republicii Moldova, durata procedurii de examinare a solicitărilor, incidenței cazurilor de discriminare în domeniul respectiv.

Autoritățile urmează să determine setul necesar de date/indicatori specifici pentru fiecare domeniu, periodicitatea colectării, structura responsabilă pentru integrarea datelor și efectuarea analizei eficacității politicii implementate, inclusiv calcularea cost-eficienței cheltuielilor publice programate în acest scop.

Concluzii și recomandări. Republica Moldova urmează să ia în calcul experiența negativă a mai multor state UE ce țin de destabilizarea situației economice, sociale, tentative la securitatea cetățenilor și ordinii publice drept consecință a neintegrării străinilor. În acest sens, este necesar să se monitorizeze eficiența implementării politicilor de integrare a străinilor, impactul acestora la creșterea nivelului de integrare a categoriilor de străini care nimeresc sub incidența legii. Totodată, urmează a fi asigurată participarea mai activă a străinilor la măsurile de integrare, valorificarea mai deplină a potențialului acestora.

Evaluarea legislației Republicii Moldova în domeniu de către structurile internaționale indică o dinamică pozitivă, aceasta propune străinilor oportunități de a aplica la programe individuale de integrare în domeniul educațional, de ocrotire a sănătății, accesul la piața muncii etc. Totodată, la moment, nu există suficiente instrumente de evaluare a impactului politicilor privind integrarea reală a străinilor.

În acest scop, este necesar de a determina domeniile de bază privind monitorizarea politicilor ce țin de integrarea străinilor (fie potrivit celor expuse în MGI, fie celor din MIPEX), și, în funcție de domeniile selectate, *de a determina setul de date relevante pentru evaluarea impactului politicilor implementate.* Evaluarea periodică a întregului spectru de date specifice, va permite monitorizarea evoluției stării de lucruri nu doar în partea ce ține de realizarea măsurilor planificate, dar și impactul real al politicilor asupra nivelului de integrare a străinilor în toate sferile sociale.

Este important ca *asigurarea colectării, sintezei și analiza complexă a datelor selectate să fie pusă în sarcina unei singure autorități*, ca exemplu Inspectoratul General pentru Migrație din cadrul MAI. Totodată, este necesar de asigurat o implementare mai consecventă și coordonată a măsurilor de integrare de către autoritățile centrale, locale și societatea civilă, evitarea disensiunilor departamentale sau de mandate care adesea se invocă de diferite structuri.

În scopul sporirii eficienței impactului măsurilor/planurilor de integrare implementate este necesară actualizarea periodică a acestora, în funcție de profilul străinilor (vârstă, sex, țara de origine etc.). La fel, *urmează a fi determinate criteriile de asistență în materie de integrare oferite de stat pentru diferite categorii de străini în funcție de regiunea/țara de origine, intenția străinului de a pleca sau de a rămâne în Republica Moldova*, nivelul de educație, aptitudinile profesionale ale străinului, etc.

Asigurarea implementării măsurilor de integrare a străinilor necesită asistența financiară și organizațională din partea statului. *Cuantificarea costurilor serviciilor de integrare per-domeniu și per-persoană, determinarea priorităților*, va contribui la cunoașterea necesităților reale în fonduri publice pentru imlementarea măsurilor de integrare, va spori gradul de responsabilitate pentru

fondurile utilizate. La moment planificarea măsurilor de integrare în diferite domenii se efectuează “în limita fondurilor alocate”.

De asemenea, în scopul integrării cât mai reușite a străinilor sunt necesare și programe de informare și conștientizare a populației locale, implicarea cât mai activă a liderilor de opinii în abordarea și cultivarea de către populația locală a spiritului de tolerare, înțelegere și acceptare a diferențelor posibile. Or, excluziunea economică și/sau social a străinilor poate genera conflicte de orice natură, cu efecte negative pentru întreaga societate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- COM. (2005). *A Common Agenda for Integration. Framework for the Integration of Third-Country Nationals in the European Union*. European Commission, Commission on Immigration, Integration and employment. Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:en:PDF>
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale ”Diaspora -25” și a Planului de acțiuni pentru anii 2016-2018 privind implementarea acesteia: nr. 200 din 26-02-2016. (2016). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 49-54, art. 230. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=91207&lang=ro
- Hotărârea Guvernului cu privire la Mecanismul de coordonare a politicilor de stat în domeniul diasporei, migrației și dezvoltării: nr. 725 din 08-09-2017. (2017). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 335-339, art. 829. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101866&lang=ro
- Hotărârea Guvernului privind aprobarea și implementarea Programului Diaspora Acasă Reușește „DAR1+3”: nr. 801 din 01-08-2018. (2018). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 448-460 art. 1258. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110057&lang=ro
- Huddleston, T. (2015). *Republica Moldova. Studiul MIPEX (al Indicelui Politicilor de Integrare a Migranților)*. Migration Policy Group. Finland. <https://www.migpolgroup.com/old/wp-content/uploads/2015/11/MIPEX-Moldova-11-11-2015-RO-final-for-post-online1.pdf>
- Legea privind integrarea străinilor: nr. 274 din 27-12-2011. (2020). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 372-382, art. 342. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136576&lang=ro#
- McAuliffe, M. & Triandafyllidou, A. (Eds.). (2021). *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration (IOM). <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- Migrant Integration Policy Index*. (2020). Migration Policy Group, CIDOB. https://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/pdf/MIPEX_results_infograph.pdf
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC). (2020). Ordinul Ministerului Educației Culturii și Cercetării privind aprobarea Regulamentului privind recunoașterea și echivalarea actelor de studii și a calificărilor obținute în străinătate: nr. 1702 din 26-12-2019. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 55-61, art. 192. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120432&lang=ro

- Organizația Internațională pentru Migrație (OIM). (n.d.). *Studiul cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, crimele bazate pe ură și discriminare*.
http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/studiu_integrarea_str.pdf
- Organizația Internațională pentru Migrație (OIM). (2021). *Studiul datelor privind migrația, produs de GMDAC al OIM. Raport pentru Moldova*.
<https://moldova.iom.int/ro/resources/studiul-datelor-privind-migratia-produs-de-gmdac-al-oim-raport-pentru-moldova>
- Organizația Internațională pentru Migrație (OIM). (2022). *Indicatorii de Guvernanță în Domeniul Migrației - Republica Moldova Al Doilea Profil 2021*. Geneva: OIM. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/MGI-2nd-Moldova-2021-RO.pdf>
- Organizația Internațională pentru Migrație (OIM). (2023a). *Indicatorii de Guvernanță în Domeniul Migrației - Municipiul Bălți (Republica Moldova) Profil 2023*. Geneva: OIM.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-071-1-mgi_balti.pdf
- Organizația Internațională pentru Migrație. (OIM). (2023b). *Indicatorii de Guvernanță în Domeniul Migrației - Municipiul Cahul (Republica Moldova) Profil 2023*. Geneva: OIM. <https://publications.iom.int/books/indicatorii-de-guvernanta-migratiei-la-nivel-local>
- United Nations (UN). (2020). *International Migrant Stock*. UNDESA.
<https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>

EXPLORAREA IMPACTULUI MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE ȘI INTERNE ASUPRA DISTRIBUȚIEI REGIONALE A POPULAȚIEI

**Tatiana TABAC, doctorandă, cercetător științific
INCE, Centrul de Cercetări Demografice, Moldova,
<https://orcid.org/0000-0001-9526-6642>, tania.tabac@gmail.com**

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.24>

Abstract. *This paper examines how internal and external migration bring about changes in the population structure of various regions in Moldova. In conjunction with the increasing international migration flows, there have also been shifts in the spatial distribution of the population across regions. While population migration from small urban centers to large urban centers and foreign countries has risen, we also observe the movement of rural populations to small and medium-sized cities. Using revised population data for Moldova and information on internal and international migration, we estimated net migration rates for each distinct region of Moldova, categorized by sex, age, and residence. The research findings reveal that the population of Moldova decreased by -274.2 thousand people, or -9,6%, between 2014 and 2021. International migration is more prevalent in the Central and Southern regions and among populations aged 0-19 and 20-59. Internal migration plays a crucial role in maintaining the population of the capital and other significant municipalities. The population in central districts experiences a smaller decline due to more intense internal migration, whereas the population in the South decreases because of both high internal and international migration. The study was conducted as part of the Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.*

Keywords: *internal migration, international migration, population changes, Moldovaddv*

JEL: *F22, J11, O15, P23, R23*

UDC: *314.15(478)*

Introducere. Sunt mai mult de două decenii de când Moldova se confruntă cu depopularea. Mai multe studii recente au analizat depopularea și au estimat contribuția migrației internaționale la reducerea populației pentru întreaga țară. Potrivit acestora, peste 93% din scăderea populației în ultimele trei decenii se datorează migrației internaționale (Gagauz et al., 2021). Totodată, nu există suficiente cercetări empirice și date factologice în Moldova care să arate impactul migrației internaționale asupra schimbărilor în numărul și structura populației la nivel administrativ-teritorial. Lipsa datelor statistice fiabile privind migrația internațională a făcut dificilă estimarea efectelor acestui fenomen asupra populației unităților administrativ-teritoriale. Pe baza metodelor științifice generale de inducție, deducție, observația științifică ș.a., a fost constatată scăderea populației localităților rurale, orașelor mici și mari, dar și creșterea populației municipiilor.

Publicarea în anul 2021 de către Biroul Național de Statistică (BNS) a datelor privind numărul și structura populației în profil teritorial, precum și a datelor

despre distribuția emigrației și imigrației internaționale pe raioane a făcut posibilă explorarea acestui fenomen și prezentarea unor dovezi privind proporția diminuării populației cauzată de migrația internațională. Însă, migrația externă nu este singurul factor care influențează dezvoltarea populației în regiuni. Componente demografice importante ce determină dinamica populației (pe lângă migrația internațională) și formează balanța demografică sunt: nașterile, decesele și mișcările interne ale populației. În această lucrare ne-am propus examinarea mișcărilor migraționale (migrația internă și externă) în regiunile din Republica Moldova și influența lor asupra dinamicii populației.

Interesul pentru studierea impactului migrației asupra dezvoltării populației la nivel de țară și regiuni/districte este deosebit de ridicat în literatura de specialitate. În special, această problemă este studiată în țările situate pe continentul european, care nemijlocit se confruntă cu fenomenul depopulării. Majoritatea țărilor afectate de acest fenomen sunt localizate în Europa de Sud și de Est (Newsham and Rowe, 2022), cauza principală fiind exodul masiv al populației, determinat de migrația externă (Sobotka and Fürnkranz-Prskawetz, 2021). Însă, evoluția populației nu este influențată doar de migrația externă, ci și de migrația internă, care, în proporții mari poate forma discrepanțe semnificative la nivelul regiunilor. Cercetările focusate pe analiza migranților interni au demonstrat că în migrația internă, de regulă, sunt implicate persoanele cu nivel înalt de cunoștințe și aptitudini. Mișcările de populație pe plan intern au loc în regiunile slab dezvoltate spre cele mai bine dezvoltate (Kooiman, Latten, & Bontje, 2018; Ballatore & Mariani, 2019).

Scopul acestei cercetări constă în explorarea impactului pe care l-a avut migrația internațională și migrația internă în ultimii ani, asupra distribuției populației în unitățile administrativ-teritoriale ale țării. Noutatea științifică rezidă în furnizarea datelor factologice privind intensitatea acestor fenomene și estimarea efectului asupra numărului și compoziției populației în regiunile Moldovei.

Date și metode. Cercetarea a fost realizată în baza datelor BNS cu privire la populație și procesele demografice. Au fost utilizate datele migrației internaționale, migrației interne și a populației cu reședința obișnuită. Migrația internațională se referă la fluxurile de emigranți și imigrați internaționali, estimați conform traversărilor de la frontiera de stat și reprezintă migrația pe termen lung (pentru o perioadă de 12 luni și mai mult). Migrația internă se referă la populația care și-a schimbat reședința în interiorul țării. Analiza a fost derulată pentru perioada 2014-2021. În baza metodelor statistice de analiză, au fost examinate tendințele recente ale migrației pentru toată țara și în profil teritorial. A fost estimată migrația netă și ratele migrației nete în funcție de vârstă, sex, mediu de reședințe și unități administrativ-teritoriale.

Limitele datelor utilizate. Înregistrarea statistică a migrației interne se bazează pe schimbarea oficială a reședinței în interiorul țării, dintr-o localitate în alta. Astfel, pentru toate localitățile din țară există o subestimare impunătoare a fluxurilor de migranți interni, inclusiv, nu este înregistrată deloc mobilitatea tinerilor studioși, dar și a majorității populației apte de muncă. În această ordine de idei, unele regiuni din țară (în primul rând municipiile, dar și alte orașe economic dezvoltate) primesc mai mulți tineri studenți și lucrători decât poate fi vizualizat în

rezultatele prezentate mai jos, în timp ce alte regiuni se confruntă cu o scădere mai intensă a populației, decât ne-a permis estimarea conform metodologiei actuale. Totuși, rezultatele obținute și prezentate în această lucrare oferă o imagine conturată în privința impactului mobilității internaționale și interne asupra distribuției regionale ale populației.

Rezultate. Migrația netă a fost negativă în toată perioada anilor 2014-2021 și constituie în total -274,2 mii persoane. În valori relative, această cifră demonstrează scăderea populației Moldovei cu 9,6% în perioada respectivă. Soldul migrației nete totale (-274,2 mii persoane) este constituit în 98,9% de copii și populația tânără (0-39 de ani); în circa 70% din populația aptă de muncă (15-59 de ani); în 45,4% din populația feminină; și în 49,2% din populația mediului rural.

Indicatorii specifici ai migrației (ratele migrației, valorile relative) prezintă o situație mai exactă în ceea ce privește tendințele migrației, fiind estimați ca raport la populația de diferite caracteristici demografice (sex, vârstă, mediu de reședință). În valori relative, migrația populației masculine este comparativ mai înaltă decât migrația feminină. De exemplu, în anul 2017 rata migrației nete în rândul bărbaților a fost de -2,2 bărbați din 100 bărbați, iar rata migrației nete la femei de -1,5 femei pentru 100 femei. Potrivit rezultatelor obținute pentru anul 2021, Moldova a pierdut 2 bărbați din 100 și aproximativ 1,5 femei din 100 de femei (Tabelul 1).

Tabelul 1. Tendințele migrației internaționale în anii 2014-2021, (valori absolute și relative)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<i>valori absolute (mii persoane)</i>								
migrația netă totală	-24,2	-21,4	-46,1	-50,7	-42,0	-37,1	-7,2	-45,4
migrația netă femei	-16,6	-14,9	-22,2	-21,0	-16,8	-14,6	-2,6	-15,7
migrația netă urban	-16,4	-13,1	-20,5	-21,6	-21,3	-19,9	-3,5	-18,7
migrația netă pe grupe de vârstă:								
0-9 ani	-6,5	-5,8	-6,5	-7,0	-10,7	-11,1	-6,1	-9,5
10-14 ani	-2,8	-2,6	-2,3	-2,5	-3,6	-3,5	-2,2	-2,7
15-34 ani	-16,7	-16,1	-28,8	-30,6	-23,6	-19,0	-6,6	-25,1
35-59 ani	1,6	2,8	-7,8	-9,9	-5,2	-3,6	4,9	-8,2
60 ani și mai mult	0,2	0,3	-0,7	-0,6	1,1	0,2	2,8	0,1
<i>valori relative (per 100 populație)</i>								
rata migrației nete totale	-0,8	-0,8	-1,6	-1,8	-1,5	-1,4	-0,3	-1,7
rata migrației nete la femei	-1,1	-0,9	-1,4	-1,5	-1,5	-1,4	-0,3	-1,4
rata migrației nete la bărbați	-0,6	-0,6	-1,9	-2,2	-1,6	-1,3	-0,3	-2,1
rata migrației nete în urban	-1,5	-1,3	-2,0	-1,9	-1,5	-1,3	-0,2	-1,4
rata migrației nete în rural	-0,4	-0,4	-1,4	-1,8	-1,5	-1,4	-0,3	-1,9
rata migrației nete pe grupe de vârstă:								
0-9 ani	-1,8	-1,6	-1,8	-1,9	-3,0	-3,2	-1,8	-2,9
10-14 ani	-1,8	-1,7	-1,5	-1,7	-2,3	-2,3	-1,4	-1,7
15-34 ani	-1,9	-1,9	-3,4	-3,8	-3,1	-2,6	-1,0	-3,8
35-59 ani	0,2	0,3	-0,8	-1,1	-0,6	-0,4	0,5	-0,9
60 ani și mai mult	0,0	0,1	-0,1	-0,1	0,2	0,0	0,5	0,0

Sursa: calculele autorului în baza datelor BNS.

În această ordine de idei, *Tabelul 1* arată și alte tendințe importante în fluxurile migraționale internaționale: intensitatea migrației din mediul urban este mai ridicată decât din mediul rural; migrația tinerilor de 15-34 de ani este cea mai înaltă în comparație cu alte categorii de populație (copii, vârstnici, populația aptă de muncă); migrația copiilor a atins apogeul înainte și post-pandemie; intensitatea migrației vârstnicilor de 60 de ani și mai mult este extrem de scăzută și/sau pozitivă pentru toată perioada.

Fenomenul migrației a influențat negativ evoluția populației în majoritatea regiunilor din republică, fiind factorul primordial în depopularea acestora. Atât migrația internațională, cât și migrația internă a determinat reducerea populației în aproape toate raioanele din țară (*Figura 1 și Figura 2*). Cu toate acestea, impactul migrației externe este considerabil mai mare comparativ cu influența migrației interne. Pentru unele raioane, contribuția migrației internaționale este de peste 10 ori mai mare, comparativ cu cea a migrației interne.

Cel mai mare exod de populație determinat de migrația externă în perioada anilor 2014-2021 a fost estimat în raioanele Ialoveni (-15,2%), Cantemir (-13,1%), mun. Chișinău (-12,8%), Cahul (-12,6%), ș.a. Deși mică, însă totuși o creștere a populației din contul migrației internaționale a fost înregistrată în raioanele Ocnița (0,9%), Râșcani (0,7%), Dondușeni (0,3) și în UTA Găgăuzia (0,2%). Putem observa că cea mai mare diminuare a populației datorită migrației internaționale a fost în Centrul și Sudul republicii (*Figura 1*).

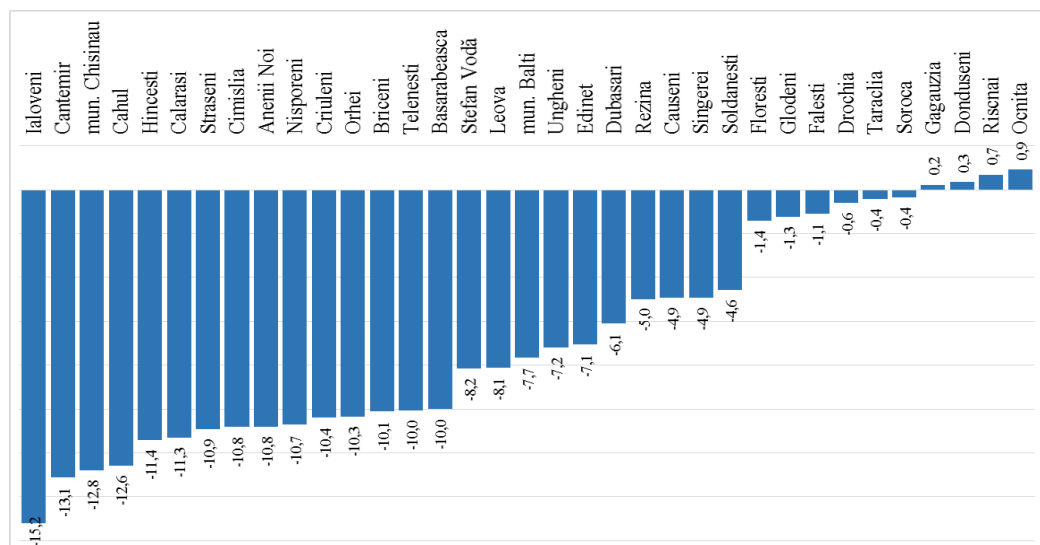

Figura 1. Creșterea/descreșterea populației raioanelor cauzată de migrația internațională, %

Sursa: calculele autorului în baza datelor BNS.

În timp ce mun. Chișinău a pierdut un procent înalt de populație datorită migrației internaționale, în acelaș timp, regiunea, a obținut populație grație fluxurilor migraționale interne înalte (*Figura 2*), în acest fel menținându-se echilibru în balanța populației. Potrivit estimărilor, -13,1% este pierderea de populație cauzată de migrația externă și +8,9% este populația asimilată din alte

regiuni ale țării. În afară de mun. Chișinău, creștere pozitivă a fost înregistrată, de asemenea, în mun. Bălți (4,3%) și în raionul Ialoveni (0,8%). Cele mai impunătoare pierderi sunt în raioanele Telenești (-6,4%), Șoldănești (-5,8%), Ștefan-Vodă și Cimișlia (-5,2%), Leova (-4,9%), Călărași (-4,8%), Rezina (-4,7%), Cantemir (-4,5%), Nisporeni (-4,3%), Florești (-4,3%), Hîncești (-4,2%), Fălești (-4,1%), Glodeni (-4,1%), Singerei (-4,0%), Drochia (-3,8%), Soroca (-3,7%), Causeni (-3,7%), Ungheeni (-3,4%), Donduseni (-3,4%), Rîșcani (-3,1%), Basarabasca (-2,8%), Criuleni (-2,6%), Ocnita (-2,4%), Orhei (-2,3%), Taraclia (-2,3%), Dubasari (-2,3%), Strășeni (-1,8%), Anenii Noi (-1,7%), Briceni (-1,6%), Edinet (-1,5%), Cahul (-1,4%), Găgăuzia (-0,9%), Ialoveni (0,8%), mun. Bălți (4,3%) și mun. Chișinău (8,9%).

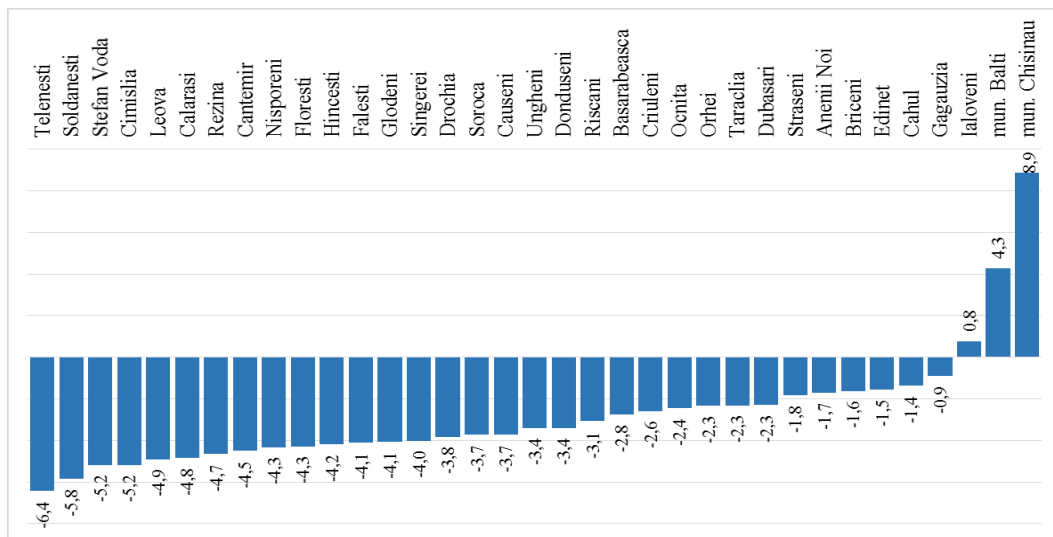

Figura 2. Creșterea/descreșterea populației raioanelor cauzată de migrația internă, %

Sursa: calculele autorului în baza datelor BNS.

Cumularea migrației nete internaționale și interne prezintă balanța totală a mișcărilor migratorii efectuate de populație în perioada 2014-2021 (Figura 3). Rezultatul acestor manipulări arată o pictură tragică: toate raioanele din țară s-au confruntat cu scăderea populației. Cele mai înalte rate au fost în raioanele: Cantemir (-17,6%), Telenești (-16,5%), Călărași (-16,1%), Cimișlia (-16,0%), Hîncești (-15,6%), Nisporeni (-15%), Ialoveni (-14,4%), Cahul (-14%) ș.a. Mai puțină populație au pierdut UTA Găgăuzia (-0,7%), raioanele Ocnita (-1,5%), Râșcani (-2,4%), Taraclia (-2,7%). Din cele 19 unități administrativ-teritoriale care au înregistrat scăderea populației de 10% și mai mult în perioada analizată, 12 regiuni se poziționează în zona Centrală a țării și 5 regiuni în zona de Sud. Nordul țării a fost cel mai puțin afectat de mișcarea migratorie a populației.

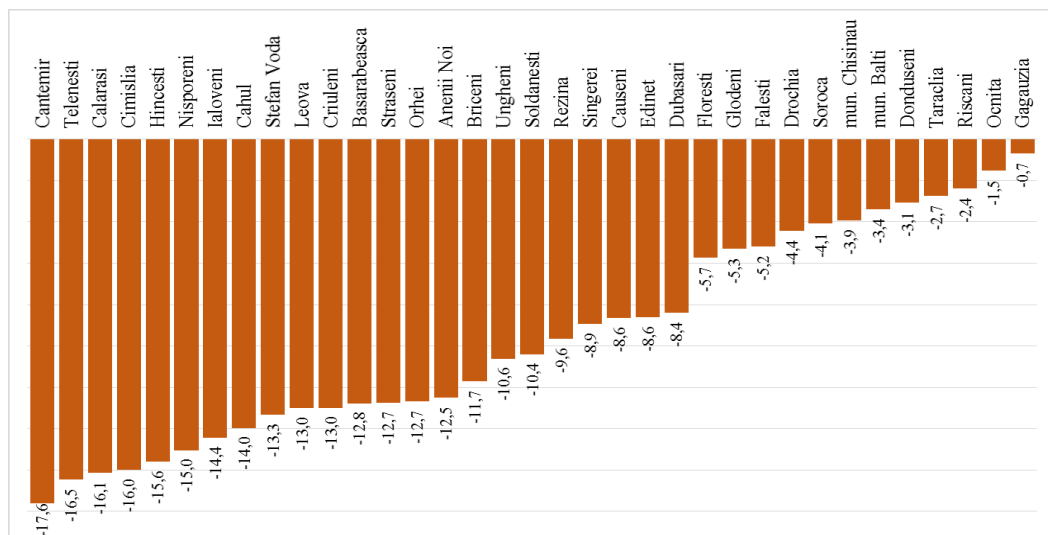

Figura 3. Descreșterea totală a populației (depopularea) în raioanele Republicii Moldova cauzată de migrația internațională și internă în 2014-2021, %

Sursa: calculele autorului în baza datelor BNS.

Analiza datelor în funcție de grupele majore de vârstă arată următoarele rezultate: cele mai înalte sunt pierderile în grupele tinere (0-19 ani) și apte de muncă (20-59 de ani), în timp ce sporul pozitiv se înregistrează în rândul populației vârstnice (60 ani și mai mult) (*Figura 4* și *Figura 5*). Pierderile cauzate de migrația internațională la populația de 0-19 ani variază între 10% și 20%, în funcție de regiune. Remarcăm că această categorie a fost în cea mai mare scădere în absolut toate raioanele. Spre exemplu, raionul Ocnita a pierdut 10% din populația de 0-19 ani, în timp ce raionul Ialoveni – 20%, ceea ce reprezintă o cincime (!) din populația sa. Reducerea populației la această grupă de vârstă se datorează în special migrației internaționale pentru studii. Cu toate acestea, o pondere importantă este înregistrată și în rândul copiilor de 0-14 ani. Raioanele din Nordul țării au înregistrat un spor migrațional pozitiv la populația în vârstă aptă de muncă (20-59 de ani), ceea ce reprezintă migrația de revenire, precum și implicarea populației acestor regiuni în migrația circulară. În schimb, toate raioanele din Centrul și Sudul țării se confruntă, inclusiv, cu exodul populației apte de muncă. Și ultima observație care trebuie menționată este soldul pozitiv al migrației internaționale înregistrat la vârstele pensionare (60 de ani și peste), practic, în toate raioanele din Moldova (*Figura 4*).

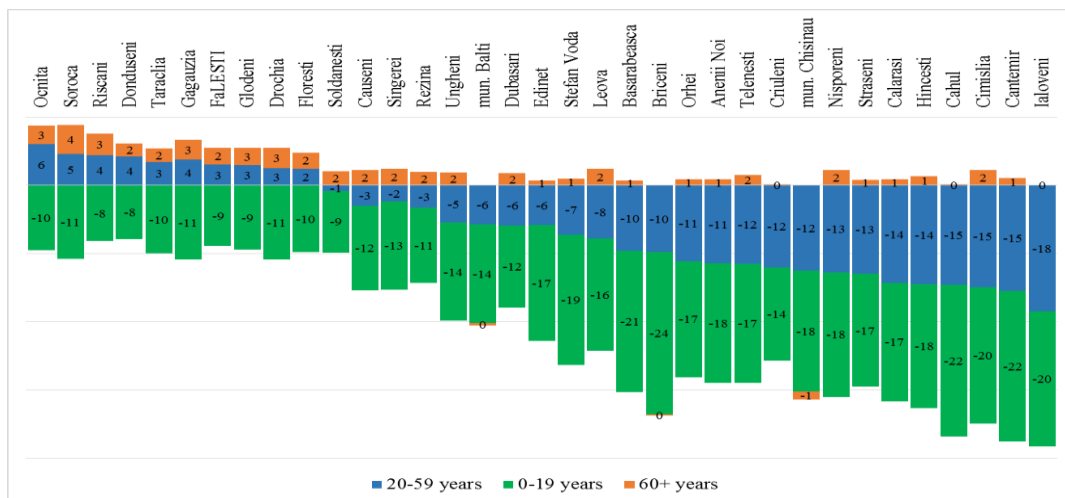

Figura 4. Creșterea/scăderea populației raioanelor în funcție de grupele majore de vârstă cauzată de migrația internațională, %

Sursa: calculele autorului în baza datelor BNS.

Modelele migrației internaționale sunt substanțial diferite de modelele migrației interne. În primul rând datorită mobilității scăzute a copiilor și tinerilor (de 0-19 ani) și a vârstnicilor (de 60+ ani). În al doilea rând, analiza a demonstrat dominarea populației de vârstele apte de muncă (20-59 de ani) în mobilitatea internă. În al treilea rând, raioanele economic dezvoltate (municipiile Chișinău și Bălți, și raionul Ialoveni) înregistrează creșterea migrației forței de muncă, în timp ce restul regiunilor au înregistrat exodul populației apte de muncă (Figura 5).

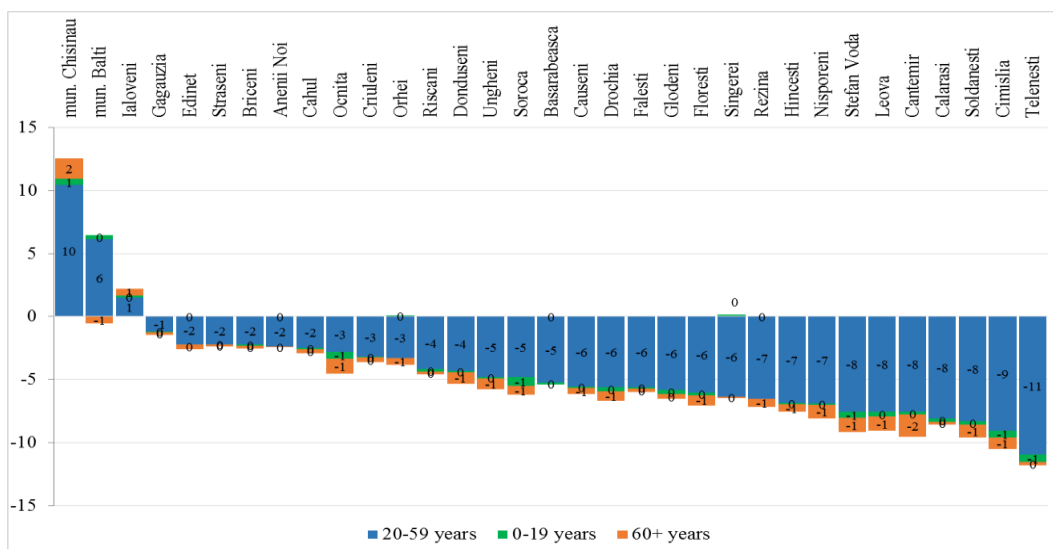

Figura 5. Creșterea/scăderea populației raioanelor în funcție de grupele majore de vârstă cauzată de migrația internă, %

Sursa: estimat în baza datelor BNS.

Concluzii și discuții. Prin estimarea impactului migrației externe și interne, această lucrare reprezintă o încercare de a evalua situația actuală în domeniul populației în regiunile din Moldova. Cu anumite limite specifice, datele analizate au arătat proporția de creștere și/sau scădere a populației determinată de intensitatea fluxurilor migraționale (interne și externe). De asemenea, a fost posibilă vizualizarea schimbărilor pentru diferite categorii ale populației. Cel mai puțin afectate de mișcarea migratorie a populației sunt raioanele din zona de Nord a țării și UTA Găgăuzia, unde predomină migrația circulatorie și migrația de revenire. Cel mai puternic afectată s-a constatat a fi zona de Centru a țării. Caracteristic pentru regiunile centrale este o populație intens implicată în mișcările migrației interne și/sau externe. Pe lângă aceasta, migrația a afectat esențial mai multe raioane din Sudul republicii. Cele mai mari pierderi de populației sunt înregistrate la vârstele tinere (0-19 ani) și la populația aptă de muncă (20-59 de ani).

Degradarea potențialului demografic în regiuni determină o serie de probleme sociale și economice, inclusiv reducerea contribuțiilor fiscale, scăderea calității serviciilor sociale, precum și provocări în menținerea infrastructurii comunitare. Depopularea regională poate apărea din diverse motive, cele mai obișnuite fiind provocările economice, lipsa oportunităților de muncă, probleme de mediu, șanse scăzute la activități de odihnă și recreere, ș.a. Abordarea fenomenului depopulării trebuie să ia în considerare sustenabilitatea economică și necesitățile socioculturale ale populației. Oamenii reprezintă o sursă importantă pentru asigurarea dezvoltării, iar plecarea definitivă a acestora înseamnă pierderea potențialului uman pentru care și cu care se face dezvoltarea economică a unei țări.

Dezvoltarea regională semnifică optimizarea economică, socială și de mediu a unei zone geografice sau regiuni. Scopul dezvoltării regiunilor constă în îmbunătățirea calității vieții oamenilor care locuiesc în acele regiuni și diminuarea disparităților dintre diferite zone, asigurându-se că toate regiunile dintr-o țară au oportunități echitabile de creștere și prosperitate. Politicile de dezvoltare regională se realizează pentru a promova creșterea economică, a crea oportunități de locuri de muncă și creștere profesională, a îmbunătăți infrastructura și condițiile de trai. Și, probabil, cel mai însemnat rol în asigurarea dezvoltării regionale îl poate avea Guvernul, autoritățile locale, societatea civilă și alte părți interesate, care prin colaborare comună pot implementa politici, proiecte și alte inițiative care să sprijine dezvoltarea. Inițiativele de dezvoltare regională pot include stimularea inovației, crearea întreprinderilor, investiții în educație, asistență medicală, transport, infrastructură ș.a.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Ballatore, R. M., & Mariani, V. (2019). Human capital differentials across urban and rural areas in Italy. The role of migrations. *Italian Economic Journal*, 5(2), 307-324. doi: 10.1007/s40797-019-00098-9
- Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I., Stîrba, V., Tabac, T., & Grigoras, E. (2021). *Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență: Provocări principale și politici necesare*. Institutul Național de Cercetări Economice, Centrul de Cercetări Demografice. Chișinău: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.ccd.2021.978-9975-89-248-3>

- Kooiman, N., Latten, J., & Bontje, M. (2018). Human capital migration: A longitudinal perspective. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 109(5), 644-660. <https://doi.org/10.1111/tesg.12324>
- Newsham, N., & Rowe, F. (2022, April 05-08). *Understanding the trajectories of population decline across rural and urban Europe: A sequence analysis*. In: 30th Annual Geographical Information Science Research UK (GISRUK): conference (pp. 1-5). Liverpool, United Kingdom. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6410175>
- Sobotka, T., & Fürnkranz-Prskawetz, A. (2021). Demographic change in Central, Eastern and Southeastern Europe: Trends, determinants and challenges. In: Holzmann, R., Ritzberger-Grünwald, D., & Schuberth, H. (Eds.), *30 years of transition in Europe. Looking back and looking beyond in CESEE countries* (pp. 196-222). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781839109508.00027>

TRANZIȚIA TINERILOR LA VIAȚA DE ADULT ÎN CONDIȚIILE CRIZELOR PRELUNGITE

Mariana CRÎȘMARU, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Academia de Studii Economice din Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-2802-5376>, mariana.crismaru@yahoo.com,

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.32>

Abstract. *The article presents the contextual and survey data analysis of youth transition in protracted crises that hit the country in the last decades. These crises have had a crucial impact on the life-course pathways of young people, both by delaying and accelerating them. It is mainly due to economic trends and social development, demographic processes, family well-being, access to resources, functioning of state institutions, and public policies. This paper conceptualizes youth transitions to adulthood for young people in the situation of protracted crisis, suggesting that major challenges at regional and local levels can not only modify, disrupt, or delay certain life events but can also have a detrimental effect on young people's wellbeing and aspirations for their future. The article analyzes the main social, economic, and demographic indicators that have an impact on youth transition to adulthood. As well, the article draws upon the results of a national-representative survey of 600 young people aged 15-35 years, selected from 21 urban and rural localities. Data analysis highlights that the unstable socio-economic situation of the country, exacerbated by the regional crises and challenges, has led to the worsening of young people's material conditions and resulted in increasing uncertainty about their future. In order to cope with the multiple and interconnected problems many young people have expressed their intentions to emigrate abroad. The migration intentions are significantly higher among younger population groups and those that are more pessimistic about the country's future. This can have multiple socioeconomic, political, and cultural consequences, undermining the opportunities for sustainable development of the country. The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.*

Keywords: youth transition, context analysis, survey data, problems, uncertainty

JEL: A14, I30, I31, J10, J13, J18

UDC: 316.346.32-053.6(478)

Introducere. Tranziția tinerilor la viața de adult este marcată de contextul social, economic și cultural general, ce prezintă mai multe domenii cu impact direct sau tangențial asupra acestui proces complex. Acest lucru este legat de tendințele economice și dezvoltarea socială, dinamica demografică, nivelul de bunăstare al familiei, funcționalitatea instituțiilor de stat și stabilitatea sistemului politic. Mai mult decât atât, aceasta implică normele și valorile sociale existente, nivelul egalității de gen, interacțiunea dintre diferite grupuri sociale în societate. Prin

urmare, schimbările în evoluția indivizilor nu pot fi explicate în afara interacțiunii dinamice a acestora cu contextul social care este în permanentă schimbare (Mărgineanu, 1996; Strachan A. , 2015)

În întreaga lume tinerii se confruntă cu provocări multiple în procesul de tranziție la viața de adult, precum șomajul, sub-ocuparea, acces redus la propria locuință, alte probleme stringente. Totodată, schimbările majore și crizele socioeconomice amplifică și mai mult aceste probleme, agravând vulnerabilitatea în rândul persoanelor tinere. Tinerii sunt de cele mai multe ori primii care sunt disponibilizați și cel mai puțin probabil să-și găsească un loc de muncă decent, pot deveni inactivi în raport cu piața muncii, recurge la ocuparea informală etc.. La rândul său, crizele prelungite pot avea un impact semnificativ asupra evenimentelor interdependente care marchează tranziția la maturitate atât prin amânarea, cât și prin accelerarea acestora, precum părăsirea casei părintești, formarea familiei și nașterea unui copil (Strachan, 2015).

Procesul de tranziție al tinerilor la viața de adult în contextul Republicii Moldova este deosebit de complex. Pe lângă provocările și schimbările globale și regionale, tinerii se confruntă cu un șir de probleme specifice, exacerbate de situația socioeconomică precară, inconsecvența reformelor în domenii-cheie, ineficiența structurală a pieței muncii, menținerea ponderii înalte a ocupațiilor elementare cu salarizare joasă.

În contextul schimbărilor și crizelor prelungite, opinia tinerilor visavi de scopul și aspirațiile în viață, evaluarea posibilităților și șanselor de a le transpune în practică sunt esențiale pentru cunoașterea problemelor cu care se confruntă în procesul de dobândire a autonomiei sociale. În același timp, aceste informații pot contribui la eforturile de adaptare a politicilor și programelor existente pentru a răspunde la necesitățile reale ale tinerilor și a-i sprijini în acest proces complex.

Revizuirea literaturii. Un număr important de cercetări care s-au axat pe impactul schimbărilor sociale asupra vieții tinerilor la general, și asupra procesului de tranziție la maturitate în special, au arătat că tranziția la viața de adult se diferențiază tot mai mult de așteptările normative tradiționale, o realitate valabilă pentru marea majoritate a țărilor lumii. Studiile arată că schimbările din viața tinerilor s-au produs în toate domeniile-cheie care vizează tranziția la maturitate, cum ar fi educația, piața muncii, comportamentul reproductiv și relații conjugale (Furlong A. , 2015; Woodman & Bennett, 2015; Unt, Gebel, Bertolini, Deliyanni-Kouimtzi, & Hofäcker, 2021). Cercetările au arătat că tendințele globale și schimbările socioeconomice, precum creșterea inegalității și excluziunii, insecuritatea pe piața muncii, fragilitatea familiei au afectat generațiile tinere într-o măsură mai mare decât categoriile de populație mai în vârstă (Taylor, 2004; Walther & Pohl, 2007; Unt et.al., 2021).

Un șir de studii au evidențiat caracterul de „de-standardizare” al procesului de tranziție la viața de adult (Walther & Pohl, 2007; Elzinga & Liebroer, 2007), care presupune o varietate din ce în ce mai mare de modele familiale și stiluri de viață, parcursuri educaționale diversificate, tranziții la muncă mai prelungite, variate, instabile și incerte (Walther A. , 2007). S-a produs trecerea de la ”biografia standard”, caracterizată prin traiectorii liniare, la traiectorii caracterizate prin individualizare, atunci când tinerii trebuie să ia mai multe decizii pe cont propriu și sunt responsabili

pentru aceste decizii. Dezvoltând aceste subiecte, s-a constatat o trecere de la ordinea persistentă la *yoyogizare* (Walther, 2006), tranzițiile devinind tot mai prelungite, nu mai urmează tipare predeterminate și sunt din ce în ce mai reversibile din cauza șomajului, divorțului, schimbării locului de muncă și a locului de trai (Biggart & Walther, 2006).

Situația tinerilor din Republica Moldova, inclusiv în contextul schimbărilor și transformărilor socioeconomice, a fost pe larg investigată în cadrul diferitor studii analitice și empirice. Rezultatele studiului „Tranziții ale copilăriei și tineretului într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova” a arătat că tinerii au resimțit impactul schimbărilor și proceselor complexe, evidențiind, atât schimbări pozitive, cât și negative care s-au produs după proclamarea independenței. Au fost semnalate disparități la capitolul condiții de trai, educație, angajare în câmpul muncii etc., tinerii din mediul rural fiind vădit defavorizați cu privire la aceste aspecte. Această stare de fapt a favorizat migrarea internă a tinerilor de la sate la orașe cu potențial socio-economic mai ridicat, dar într-o măsură mai mare a condiționat emigrarea acestora peste hotarele țării (Bulgaru, 2009; Abbott et al., 2010).

Studiul „Analiza politicii de bunăstare a tinerilor din Moldova (Youth Well-being Policy Review of Moldova) a concluzionat că peste o treime din tineri se confruntau cu dezavantaje multiple și interdependente pe dimensiunile bunăstării, precum educație, ocuparea forței de muncă, sănătate, participare civică și incluziune socială. Provocările ce țin de angajarea în câmpul muncii și participarea civică au fost evidențiate drept cele mai stringente (OECD, 2018).

Un număr important de studii care au vizat tranziția de la școală la muncă au identificat un șir de probleme complexe și sistemice care afectează tranziția tinerilor de la școală la muncă: locuri de muncă (calificate) limitate și de slabă calitate, salarii mici, informalitate; fluxuri de migrație, dependență de remitențe; discrepanțe regionale și rural/urban; decalaj de gen în privința accesului și calității ocupării; discrepanțe dintre nivelul de competențe și cerințele de pe piața muncii (Buciuceanu-Vrabie & Gagauz, 2017). La rândul său, studiile au arătat că migrația tinerilor peste hotare a avut un impact considerabil asupra pieței muncii locale, ducând la o rată scăzută de participare și așteptări salariale mai mari în rândul tinerilor (Ganta & Shamchiyeva, 2016).

Urmează de menționat faptul că deși sunt mai mulți factori care influențează tranziția tinerilor la maturitate, totuși, principalii indicatorii cu referință la contextul macroeconomic au un impact crucial asupra procesului de integrare a tinerilor, contribuind în cea mai mare măsură la explicarea traiectoriilor și schimbărilor în diferite dimensiuni ale acesteia (Shanahan, 2000; O’Higgins, 2017). Chiar dacă, oportunitățile și provocările cu care se confruntă tinerii sunt deseori văzute ca fiind extrem de individualizate și personalizate, gradul de realizare a activităților este determinat de situația socioeconomică a țării, disponibilitatea locurilor de muncă, oportunităților educaționale și de formare, accesibilitatea locuințelor și a altor servicii publice.

Metodologia de cercetare. În cadrul acestui studiu a fost aplicat un demers metodologic complex ce a inclus diferite metode de cercetare și analiză la nivel macro și micro social. A fost realizată: (i) *analiza documentară* asupra studiilor și rapoartelor de cercetare/evaluare cu privire la situația tinerilor pe diferite dimensiuni

ale tranziției tinerilor la viața de adult; (ii) *analiza datelor statistice*, au fost explorați principalii indicatorii macroeconomici, demografici și ocupaționali care au un impact asupra tranziției tinerilor la vârsta de adult, cât și arată finalitatea acestui proces complex.

La nivel *micro* au fost analizate datele *studiului sociologic "Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite"*, realizat în perioada ianuarie - februarie 2023 prin aplicarea unui chestionar sociologic pe un eșantion de 600 persoane cu vârsta de 15-35 ani, selectați din 21 localități. Studiul s-a bazat pe un eșantion stratificat, drept criterii de stratificare au servit cele 3 zone geografice (Nord, Centru, Sud) și mediul de reședință (urban / rural). Caracteristicile respondenților sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Caracteristicile sociodemografice ale respondenților

		15-19 ani	20-24 ani	25-29 ani	30-35 ani	Eșantion
		n=116	n=118	n=149	n=217	n=600
Bărbați	Nr resp.	64	55	71	69	278
	%	55.1	47.0	47.3	31.8	46.5
Femei	Nr resp.	52	63	78	148	320
	%	44.9	53.0	52.7	68.2	53.5
Urban	Nr resp.	53	75	49	85	262
	%	45.7	64.1	33.1	39.2	43.8
Rural	Nr resp.	63	42	99	132	336
	%	54.3	35.9	66.9	60.8	56.2

Sursa: Datele studiului sociologic "Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite", 2023.

Studiul a acoperit o gamă largă de variabile care sunt utilizate pentru evaluarea contextului socioeconomic al tranziției la viața de adult prin prisma opiniilor tinerilor. Chestionarul a inclus subiecte ce țin de orientările valorice ale tinerilor, estimarea diferitor dimensiuni ale tranziției la viața de adult, precum șansa tinerilor de a obține studiile dorite, a avea un loc de muncă decent, deține propria locuință, acces la servicii medicale, suport pentru familiile tinere, alte subiecte relevante.

Rezultate principale. În Republica Moldova, indicatorii macroeconomici au arătat evoluții fluctuante de-a lungul anilor, estimându-se totodată, că țara a suferit una dintre cele mai lungi recesiuni de transformare din grupul țărilor în tranziție (Danii, 2004; Lupușor, Popa, & Prohnițchi, 2017) nereușind să facă un salt calitativ în evoluția sa de trei decenii (Lupușor, Fală, Cenușă, Madan, & Prohnițchi, 2021). În pofida anumitor performanțe economice și tendințe pozitive din perioada anilor 2014-2019, când principalii indicatorii au demonstrat o dinamică ascendentă, crizele globale și regionale au afectat profund evoluția ulterioară a economiei țării. Se estimează că anul 2022 a fost unul din cei mai dificili pentru economia

Republicii Moldova de la independență până în prezent, înregistrându-se un declin economic de 5,9% și o inflație record de 28,7% (INCE, 2023). Această stare, de fapt a fost influențată atât de problemele sistemice specifice țării, cât și de șocurile generate de factorii externi, precum pandemia COVID-19, criza energetică, criza refugiaților, fenomene climatice extreme etc. Prin urmare, situația socioeconomică se caracterizează prin instabilitate, dependența înaltă de șocuri interne și externe, iar veniturile țării, conform evaluării Băncii Mondiale, sunt clasificate drept „micimijlocii” (Banca Mondială, 2022)

Datele arată că puțin peste o pătrime din tinerii cu vârsta de până la 18 ani și practic fiecare al patrulea tânăr de 18-29 de ani cade sub incidența sărăciei absolute (Banca Mondială, 2022). Inegalitățile dintre diferite grupuri de tineri, în ceea ce privește cheltuielile și veniturile, pot constitui o constrângere importantă asupra tranziției tinerilor la viața de adult, limitând resursele și oportunitățile pentru cei mai marginalizați și defavorizați, precum și pot avea un impact asupra sănătății mintale, stimei de sine și încrederii în forțele proprii etc. (Hardgrove, Pells, Boyden, & Dornan, 2014).

O problemă stringentă o constituie declinul demografic cu care se confruntă Republica Moldova mai bine de două decenii (Gagauz, Buciuceanu-Vrabie, & Pahomii, 2021), din cauza fluxului migrațional și al fertilității scăzute care a influențat negativ structura populației și a determinat o continuă scădere a ponderii tinerilor în totalul populației. Conform datelor statistice, populația tânără cu vârsta 15-34 ani constituia circa 640 mii persoane (anul 2022) sau circa o pătrime din populația țării, în timp ce în anul 2014 ponderea acestora era de o treime (Fig. 1).

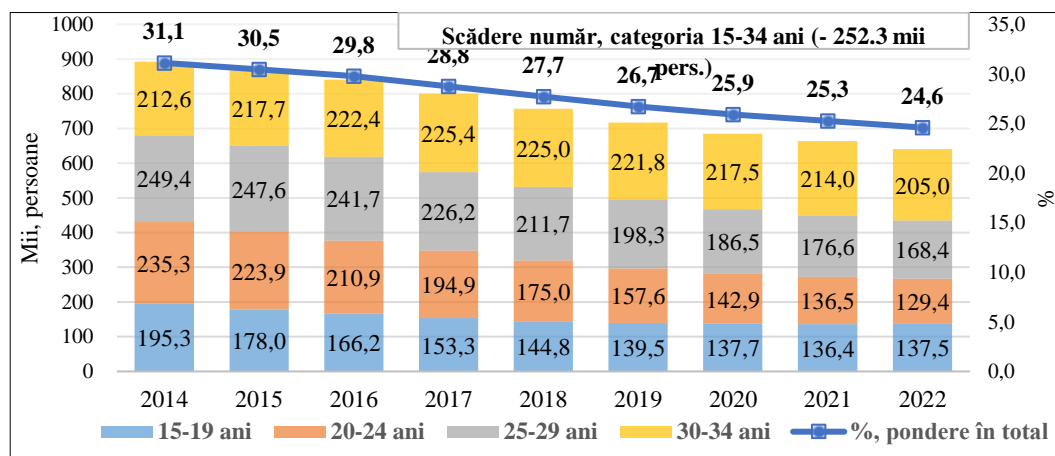

Figura 1. Structura populației tinere pe grupe de vârste, ponderea categoriei 15-34 ani în totalul populației

Sursa: calculat de autor în baza datelor BNS.

Tinerii sunt activ implicați în procesele migraționale, având o cotă de circa 40-45% în totalul populației migrante (BNS, 2022). Pentru mulți tineri, migrația reprezintă una din strategiile de a face față provocărilor, atunci când lipsesc oportunitățile la nivel local, prefigurându-se astfel drept o consecință a dualității

dintre oportunitățile structurale și preferințele culturale, individuale sau colective (Ciuplan-Dragomirescu, 2019). Totodată, se constată menținerea orientărilor migraționale înalte, fiind determinate de oportunități reduse de angajare și valorificare a potențialului uman, salarii mici, accesibilitate redusă la servicii de calitate, în special în mediul rural, costul înalt al acestora (Tabac T. , 2021; Gagauz, Buciuceanu-Vrabie, & Pahomii, 2021).

Conform prognozelor demografice, în deceniile viitoare ponderea tinerilor în totalul populației poate diminua până la 21% (Gagauz, Buciuceanu-Vrabie, & Pahomii, 2021). Reducerea proporției tinerilor în totalul populației poate provoca diminuarea rolului acestora în societate, inclusiv în procesele decizionale, ignorarea intereselor și necesităților acestora. Îmbătrânirea demografică va spori rolul vârstnicilor în societate, reprezentativitatea acestora în diferite structuri, orientarea partidelor politice spre protecția drepturilor și intereselor acestora ca un segment important de alegători.

Situația socioeconomică a țării, schimbările demografice, dar și politicile educaționale au avut un impact considerabil asupra sistemului de învățământ, acesta fiind delimitat drept unul definitiv în dobândirea competențelor și abilităților sociale, care, la rândul său, influențează procesul de tranziție al tinerilor la viața de adult. Ca urmare a declinului demografic înregistrat pe parcursul ultimilor decenii a scăzut considerabil numărul de elevi și studenți, cu excepția celor încadrați în sistemul de educație timpurie, reducându-se în același timp și numărul de instituții de învățământ de toate nivelele. Deși în structura populației se atestă o creștere a ponderii persoanelor tinere care dețin un nivel superior de educație, totuși, rămâne a fi destul de semnificativă categoria tinerilor care au un nivel scăzut de educație, iar circa o pătrime de tineri părăsesc timpuriu sistemul de educație fără a urma vreo formă de instruire sau pregătire profesională (BNS, 2022).

Piața muncii din Republica Moldova pe parcursul ultimelor decenii a dezvoltat și menținut o serie de deficite structurale în ce privește relația tinerilor cu piața muncii, amplificate de crize regionale și disensiuni economice și politice interne, tendințe demografice negative. Astfel, procesele demografice înregistrate au influențat dimensiunea și structura forței de muncă, care dispune în prezent de doar 2/3 din potențialul economic pe care îl avea la începutul transformărilor socioeconomice (Gagauz, Buciuceanu-Vrabie, & Pahomii, 2021).

Pe fundalul reducerii ponderii tinerilor în structura populației, indicatorii ce caracterizează situația tinerilor pe piața muncii este una nefavorabilă. Rata de ocupare a populației tinere înregistrează valori joase, constituind doar circa 16% în rândul tinerilor de 15-24 ani (anul 2022) și ceva mai mult de 50% în rândul grupului de tineri 25-34 de ani. Totodată, rata de șomaj în categoria persoanelor de 15-24 ani este una destul de înaltă, variind în jurul valorii de 10% în perioada anilor 2019-2022 și fiind de circa trei ori mai mare comparativ cu rata de șomaj totală. Ponderea tinerilor NEET constituie 26% în grupul de vârstă 15-29 ani și practic fiecare a treia persoană sau circa 29% în grupul de vârstă 15-34 ani, fiind semnificativ mai înaltă în rândul femeilor (BNS, 2022).

Percepțiile tinerilor privind contextul actual de tranziție la viața de adult. Opiniile tinerilor și măsura în care acest grup evaluează contextul socioeconomic, posibilitățile de integrare socioprofesională, facilitățile pentru accesul la o locuință,

suportul pentru familiile tinere prezintă un interes sporit și sunt esențiale în procesul de integrare și dobândire a autonomiei sociale. În cadrul studiului sociologic „Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite” tinerii au dat aprecieri acestor dimensiuni ale tranziției.

Situația socioeconomică precară a țării, exacerbată de crizele și provocările globale și regionale s-au transpus într-o înrăutățire a stării materiale a tinerilor, afectându-le, totodată, și starea lor de spirit. Fiind întrebați despre problemele cu care se confruntă la etapa actuală, cea mai mare parte din tineri au indicat probleme de ordin material - „*insuficiența banilor pentru necesitățile de bază*” (63%), jumătate dintre participanții studiului (50%) au mărturisit că sunt „*neîncrezători în ziua de mâine / în viitor*”, în același context înscriindu-se și „*stresul și oboseala*” (45%) care este resimțită de către tineri. Totodată, aproape o treime din tinerii intervievați au semnalat „*lipsa locuinței / spațiului locativ propriu*” (30%) ca fiind una din problemele cu care se confruntă în prezent, iar fiecare a cincea persoana chestionată a indicat „*imposibilitatea de a-și găsi un loc de muncă potrivit*” (Fig. 2).

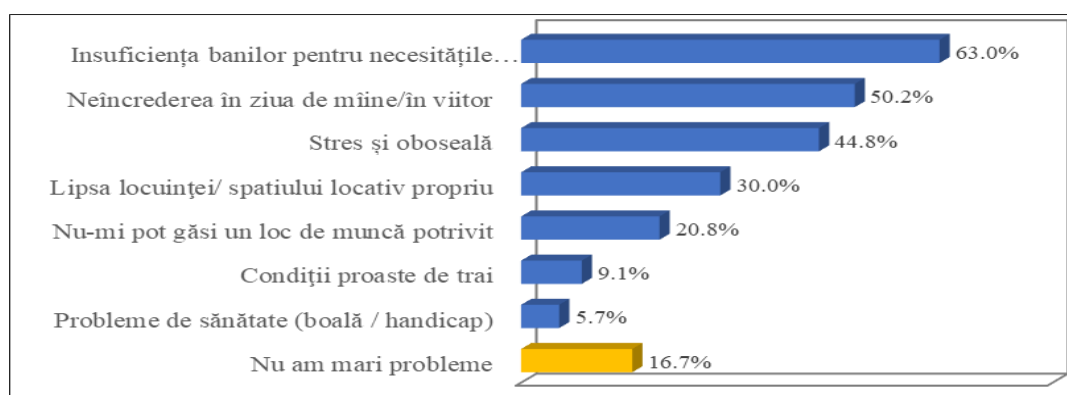

Figura 2. Probleme cu care se confruntă tinerii în prezent (răspuns multiplu)

Sursa: datele studiului sociologic „Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite”, 2023.

Fiecare persoană are anumite scopuri și aspirații care îi determină comportamentul și dezvoltarea pe tot parcursul vieții. Valorile reprezintă fundamentul pe care se construiesc aspirațiile, dar și strategiile care sunt adoptate pentru a le atinge, iar măsura în care tinerii își evaluează șansele de realizare a scopurilor și aspirațiilor în viață sunt esențiale în luarea deciziilor și în procesul de tranziție la maturitate. Studiul sociologic arată o percepție preponderent nefavorabilă privind accesul tinerilor la serviciile și oportunitățile care ar facilita tranziția la maturitate în țara noastră. Astfel, majoritatea persoanelor intervievate consideră „*șansa/posibilitățile tinerilor de a avea o locuință proprie*” - (88%), „*șansa/posibilitățile tinerilor de a avea un loc de muncă bine plătit*” - (88%) și „*suportul/facilități în susținerea familiilor tinere*” - (82%), care constituie probleme stringente cu care se confruntă tinerii în procesul de dobândire a independenței și autonomiei sociale.

Deși nu este evaluată atât de grav ca și în cazul itemilor menționați mai sus, „*accesul tinerilor la servicii medicale de calitate*” a fost estimată ca fiind o problemă de către 65% din participanții studiului, inclusiv aproape o treime consideră că este o

problemă foarte serioasă. Cea mai favorabilă sub aspectul accesibilității se atestă în cazul „*accesului tinerilor la formele de învățământ dorite*” - mai mult de jumătate consideră că actualmente nu sunt impedimente pentru ca o persoană să urmeze nivelul educațional la care aspiră, contrariul au afirmat 44% dintre cei intervievați, catalogând-o drept o problemă pentru tineri (Tabelul 2).

Tabelul 2. Aprecierea situației actuale privind accesul tinerilor la diferite servicii ce ar facilita tranziția tinerilor la viața de adult (%)

	Este o problemă foarte serioasă	Este o problemă serioasă	Este o problemă (total)	Nu este așa de grav	Nu este o problemă
Șansa/ posibilitățile tinerilor de a avea o locuință proprie	49.9	37.8	87.7	9.7	2.6
Șansa / posibilitățile tinerilor de a avea un loc de muncă bine plătit	42.4	45.1	87.5	9.7	2.8
Facilități / susținerea familiilor tinere	36.4	45.4	81.9	15	3.2
Accesul tinerilor la servicii medicale de calitate	30.7	34.7	65.3	26.1	8.5
Accesul la servicii pentru tineret (dezvoltare personală, ghidare etc.)	19.4	38.4	57.8	32.8	9.4
Accesul tinerilor la formele de învățământ dorite	11.2	32.7	43.9	41.8	14.3

Sursa: datele studiului sociologic „Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite”, 2023.

O analiză mai nuanțată a celor mai importante dimensiuni ale tranziției la viața de adult, precum oportunități de angajare, de procurare a propriei locuințe și suport pentru familiile tinere a fost realizată luând în calcul doar răspunsurile cu calificativul „*este o problemă foarte serioasă*”. Studiul arată că persoanele cu o vârstă mai mare, cât și tinerii cu un nivel superior de studii sunt mai critici în evaluarea șanselor de realizare a aspirațiilor de viață în condițiile realității de astăzi, considerând că tinerii au posibilități reduse de a beneficia de suportul necesar în procesul de tranziție la viața de adult.

În contextul integrării sociale este inerentă și relevantă percepția tinerilor privind viitorul personal și cel al țării, raportat la o anumită perioadă de timp. Rezultatele studiului atestă diferențieri semnificative la acest capitol, tinerii sunt mai optimiști atunci când își prognozează viitorul propriu, dar sunt mai pesimiști când este vorba despre viitorul țării. Media calculată, unde 1 – înseamnă foarte pesimist, iar 5 – foarte optimist, constituie 3.76 pentru viitorul personal și 2.65 pentru viitorul țării, cu referință la următorii 5 ani. Această diferență se explică în mare parte prin extrapolarea percepției privind situația socioeconomică din țară asupra pronosticurilor de dezvoltare ulterioară. La rândul său, indicatorul viitorul țării, care are un punctaj mai jos de mediu marchează o vulnerabilitate potențială față de intențiile migraționiste ale tinerilor.

Tabelul 3. Aprecierea situației actuale privind accesul tinerilor la diferite servicii ce ar facilita tranziția tinerilor la viața de adult (%)

	Șansa tinerilor de a avea un loc de muncă bine plătit	Șansa tinerilor de a avea o locuință proprie	Facilități / susținerea familiilor tinere
Total	42.4	49.8	36.3
Masculin	39.9	46.9	32.5
Feminin	44.5	52.3	39.7
15-19 ani	29.6	31.0	17.4
20-24 ani	36.8	52.1	29.9
25-29 ani	52.0	52.0	44.3
30-35 ani	45.6	57.6	44.7
Urban	38.9	51.1	32.4
Rural	45.2	49.0	39.6
Studii gimnaziale/liceale	39.2	40.2	28.7
Studii vocaționale	39.9	44.8	39.9
Studii superioare	46.2	60.9	42.0

Sursa: datele studiului sociologic „Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite”, 2023.

În acest context, studiul a vizat și intențiile migraționiste în rândul tinerilor pe trei dimensiuni: la studii, muncă și pentru stabilirea cu traiul permanent peste hotare. Rezultatele studiului atestă o pondere înaltă a tinerilor care și-au manifestat intenția de a pleca peste hotare, fiind în special relevantă migrația la muncă. Astfel, practic jumătate din tinerii intervievați (49%) au indicat că intenționează să plece la muncă peste hotare, practic fiecare a patra persoană (24%) ar intenționa să plece pentru a se stabili cu traiul permanent într-o altă țară, iar 15% și-au manifestat intenția de a studia peste hotarele țării (Fig. 3).

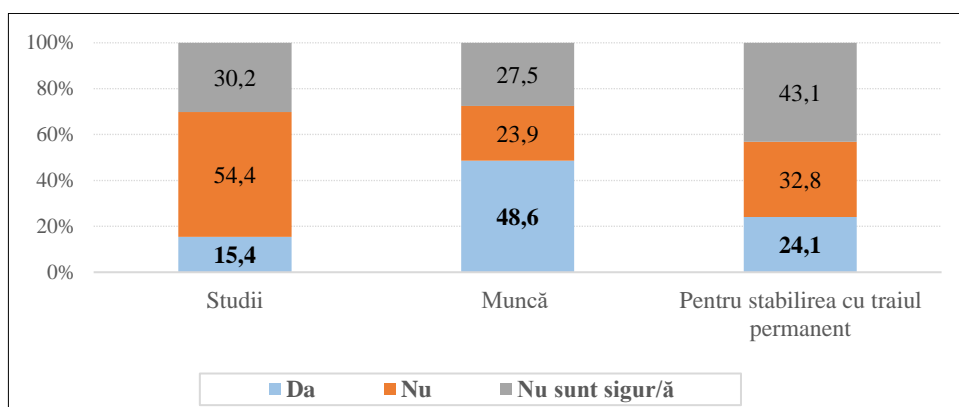

Figura 3. Intenția de a emigra la studii, muncă și pentru a se stabili cu traiul permanent

Sursa: Datele studiului sociologic „Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite”, 2023.

Situația este diferită în funcție de anumiți indicatori sociodemografici, care determină intenția de a emigra peste hotarele țării. Unul din factorii determinanți pe toate cele trei dimensiuni ale migrației îl constituie vârsta tinerilor. Astfel, tinerii de 15-19 ani într-o măsură mai mare intenționează să-și continue studiile peste hotare, în timp ce tinerii din celelalte categorii de vârstă, într-o pondere mai mare și-au manifestat intențiile să migreze la muncă sau să se stabilească cu traiul permanent peste hotare. La rândul său, datele studiului arată că bărbații, comparativ cu femeile, într-o măsură mai mare intenționează să plece peste hotare la muncă. În funcție de mediul de reședință al tinerilor se observă că tinerii din mediul urban ar avea intenții mai propunțate de a pleca la studii, iar tinerii din mediul rural într-o măsură mai mare intenționează să plece la muncă și chiar să se stabilească cu traiul permanent peste hotare.

Tabelul 4. Intenția de a emigra în rândul tinerilor în funcție de anumiți indicatori sociodemografici (%)

	Intenție migrație la studii	Intenție migrație la muncă	Intenție de a se stabili cu traiul permanent peste hotare
Masculin	54.4%	54.9%	48.9%
Feminin	45.6%	45.1%	51.1%
15-19 ani	36.3%	26.0%	24.1%
20-24 ani	29.7%	21.5%	23.4%
25-29 ani	11.0%	24.3%	22.0%
30-35 ani	23.1%	28.1%	30.5%
Urban	54.4%	40.6%	47.2%
Rural	45.6%	59.4%	52.8%

Sursa: datele studiului sociologic „Tranziția tinerilor la viața de adult în condițiile crizelor prelungite”, 2023.

Concluzii. Contextul socioeconomic actual nefavorabil, exacerbă de crize regionale, aspectele structurale ce țin de oportunități de ocupare a forței de muncă, disparități multiple dintre mediul urban și rural în accesarea pieței muncii, serviciilor educaționale, infrastructurii sociale se evidențiază ca factorii principali ce facilitează /împiedică procesul de tranziție a tinerilor la viața de adult.

Procesele care modelează experiențele de tranziție ale tinerilor sunt multiple, inclusiv condițiile macroeconomice, structurile instituționale, mediul social și genul, precum și resursele individuale, cum ar fi abilitățile, motivația și aspirațiile. Pentru o mai bună înțelegere a experiențelor de tranziție ale tinerilor care își trasează calea către independența economică, este nevoie de un cadru comprehensiv și intersectorial care să se concentreze pe dezvoltarea umană în context mai larg.

Incertitudinea tinerilor cu privire la integrarea lor socioprofesională, accesul redus la servicii și resurse ce ar facilita tranziția la maturitate continuă să stimuleze emigrarea, nivelul emigrației tinerilor și al intențiilor migraționale menținându-se la un nivel extrem de înalt. Instabilitatea pe piața muncii, incertitudinea, cât și

politici netargetate și cu puțin impact asupra procesului de tranziție la viața de adult, asistența și serviciile slab dezvoltate pentru familiile tinere sunt factorii declanșatori ai emigrării. Migrația peste hotare fie la muncă, fie stabilirea cu traiul permanent evoluează în calitate de strategie de coping, care permite tinerilor de a soluționa unele aspecte ale situațiilor dificile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Abbott, P., Wallace, C., Mascauteanu, M., & Sapsford, R. (2010). Concepts of citizenship, social and system integration among young people in post-Soviet Moldova. *Journal of Youth Studies*, 13(5), 581-596. doi:10.1080/13676261.2010.489605
- Biggart, A., & Walther, A. (2006). Coping with Yo-yo Transitions: Young Adults' Struggle for Support - Between Family and State in Comparative Perspective'. In: Leccardi, C R. E., *A New Youth? Young People, Generations and Family Life* (pp. 41-62). Aldershot: Ashgate.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). (2022). *Banca de date "Statbank"*. <https://statistica.gov.md/>, <https://statistica.gov.md/ro/banca-de-date-statistice-78.html>
- Buciuceanu-Vrabie, M., & Gagauz, O. (2017). *Tinerii pe piața muncii din Republica Moldova: competențe și aspirații*. Chișinău: INCE.
- Bulgaru, M. (2009). Rezultate ale cercetărilor din cadrul proiectului intas „Tranziții ale copilăriei și tineretului într-o societate în transformare: Cazul Republicii Moldova”. *Studia Universitatis*, 3(23), 45-57. https://usm.md/wp-content/uploads/2012/09/st_sociale/2009/1/Articole.pdf
- Ciuplan-Dragomirescu, L. (2019). International migration of youth in cross-border areas. *Performantica*, 35, 96-103.
- Danii, T. (2004). *Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al reformelor*. Chișinău: Pontos.
- Elzinga, C., & Liefbroer, A. C. (2007). De-standardization of Family-Life Trajectories of Young Adults: A Cross-National Comparison Using Sequence Analysis. *Eur J Population*, 23, 225-250. doi:10.1007/s10680-007-9133-7
- Furlong, A. (2015). Youth cultures, transitions and generations: Bridging the Gap in Youth Research. In: Woodman, D., & Bennett, A. (Eds.), *Transitions, cultures and identities: What is youth studies?* (pp. 16-27). London: Palgrave Macmillan.
- Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I., Știrba, V., Tabac, T., & Grigoraș, E. (2021). *Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independența: provocari principale și politici necesare*. Chișinău: INCE. <https://doi.org/10.36004/nier.ccd.2021.978-9975-89-248-3>
- Ganta, V., & Shamchiyeva, L. (2016). *Tranziția tinerelor și tinerilor spre piața muncii în Republica Moldova*. Seria de publicații Work4Youth, No. 38. Geneva: Biroul Internațional al Muncii.
- Hardgrove, A., Pells, K., Boyden, J., & Dornan, P. (2014). *Transitions, Youth Vulnerabilities in Life Course*. UNDP Human Development Report Office.
- Institutul Național de Cercetări Economice (INCE). (2023). *Tendențe în Economia Moldovei*. Chișinău: INCE.

- Lupușor, A., Fală, A., Cenușă, D., Madan, S., & Prohnițchi, V. (2021). *Republica Moldova 2021. Raport de stare a țării*. Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”. Chișinău: Fundația „Friedrich Ebert” (FES).
- Lupușor, A., Popa, A., & Prohnițchi, V. (2017). *Demografia contează: Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?* Centrul Analitic Independent “Expert-Grup”. UNFPA, Fondul Națiunilor Unite pentru Populație.
- Mărgineanu, I. (1996). *Tineretul deceniului unu. Provocările anilor 90*. București: Expert.
- O’Higgins, N. (2017). *Rising to the youth employment challenge: New evidence on key policy issues*. International Labour Office. Geneva: ILO.
- OECD. (2018). *Youth Well-being Policy Review of Moldova*. OECD Development Centre. Paris: EU-OECD Youth.
- Shanahan, M. J. (2000). Pathways to adulthood in changing societies: Variability and mechanisms in life course perspective. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 667-692. doi:10.1146/annurev.soc.26.1.667
- Strachan, A. (2015). *Youth transitions into adulthood in protracted crises*. Helpdesk Research Report. GSDRC. <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2015/10/1293-Youth-transitions-into-adulthood-in-protracted-crises.pdf>
- Tabac, T. (2021). Migrația internațională și schimbările în populație în Moldova. *Economy and Sociology*, 2, 94-102. doi.org/10.36004/nier.es.2021.2-08
- Taylor Gooby, P. (2004). New social risks in postindustrial society: Some evidence on responses to active labour market policies from Eurobarometer. *International Social Security Review*, 57(3), 45-64. doi:10.1111/j.1468-246x.2004.00194.x
- Unt, M., Gebel, Bertolini, S., Deliyanni-Kouimtzi, V., & Hofäcker, D. (2021). *Social Exclusion of Youth in Europe. The Multifaceted Consequences of Labour Market Insecurity*. Bristol University Press, UK. doi:10.47674/9781447358756
- Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people’s experiences across different European contexts. *YOUNG*, 14(2), 119-139. doi:10.1177/1103308806062737
- Walther, A., & Pohl, A. (2007). Activating the disadvantaged. Variations in addressing youth transitions across Europe. *International Journal of Lifelong Education*, 26(5), 533-553. doi:0.1080/02601370701559631
- Woodman, D., & Bennett, A. (2015). *Cultures, Transitions, and Generations: The Case for a New Youth Studies*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137377234>

THE IMPACT OF RECENT CRISES ON INTERNATIONAL MIGRATION

**Mariana BĂLAN, Ph.D, Associate Profesor,
“Hyperion” University of Bucharest**

<https://orcid.org/0000-0003-4326-4826>, e_mail:dr.mariana.balan@gmail.com

**Carmen UZLĂU, Ph.D, Associate Profesor,
“Hyperion” University of Bucharest**

<https://orcid.org/0000-0002-3033-9318>, e_mail:carmen_uzlau@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.26>

Abstract. *Actuality: International migration is an integral part of the global economy. Growing disparities in development, the segmentation of labour markets, the global jobs crisis revolutions in transportation and telecommunications, are some of the factors that have generated, worldwide, an unprecedented number of migrants (in 2020: almost 300 million, of which 169 million are migrant workers and who remitted over 702 billion USD). The economic-financial crisis and Covid-19 pandemic had a significant impact on migration patterns and processes around the world. Globally, there was a reduction in migration flows, which also led to a slowdown in the growth rate of remittances. Purpose: Comparative analysis of the effects of the 2008-2009 financial crisis and the Covid-9 pandemic on the size and structure of international migrant flows in major regions of the world, at EU level and in Romania. Method: The descriptive statistical analysis was used mainly for visualising and synthesising information deducted from data regarding the international migration. The classification analysis was used in defining a typology of the size and structure of migratory flows, and the factorial analysis was used in creating some indices to compare the effects of crises on the structure and size of migratory flows. Results: realising a comparative analysis of the economic and social effects of recent crises on the structure and size of migratory flows, both at the EU and national level.*

Keywords: migration, great recession, health crisis, structure and size of migratory flows, impact

JEL: F22, G01, K37, O15

UDC: 314.15+338.124.4

Introduction. The Report for 2003 of the International Labour Organization stated that: “No country of the world remains unaffected by international migration flows. They are all either countries of origin, transit or destination for migrants, or all three simultaneously. Like other flows, whether financial, commercial, or flows of information or ideas, the rising tide of people crossing frontiers is among the most reliable indicators of the intensity of globalization.”

Migration is the essential and inevitable component of economic and social growth, for the benefit of both the individual and the society.

Migration is multidimensional and complex and includes: labour migration as the main component of migration flows in the 21st century, family reunification, migration and security, combating unregulated migration, migration and trade, rights of migrant workers, health and migration, integration, migration and development.

The OECD Report for 2010 on international migration highlights the fact that in 2008, the group of the most important source-countries remained relatively stable, having geographic proximity as a decisive factor for choosing the country of destination both in Europe as well as beyond its borders. Likewise, the same report indicates the fact that in 2008, migration dropped by 6%, thus recording the first year of decline in terms of migration phenomenon, after 5 years of an average growth of 11%.

Nevertheless, Europe registered a significant change with respect to origin countries, with consideration of migratory flows intensification from the Eastern European countries that became members of the European Union.

Spain, the Czech Republic, Italy and Ireland registered the highest migratory flows drops (approximately 25%), while Denmark, and Portugal registered growths of over 40%.

The 2008 migration decline was noticed in particular in terms of free movement and in the field of discretionary labour migration, which dropped by 21% and 7%, respectively. Year 2009 was characterized by the accelerated decline in relation to labour force migration and by a slight growth of over 3% of family migration.

With respect to temporal migration, it dropped, thus the number of workers that entered the OECD countries dropped in 2008 by approximately 4.2% compared to 2007, while over 2003-2007, on average, the growth was 7%.

As the COVID-19 pandemic spread, the states faced an exceptional public health challenge, which forced them to take increasingly stricter measures. In this context, the management of migratory movements has become increasingly complex thus leading to the need to adopt measures to ensure that migrants are not disproportionately affected, either by the pandemic itself, or by the various measures legitimately adopted by states to address it.

While the long-term consequences of COVID-19 pandemic on the structure and size of migratory flows are difficult to predict, the immediate impacts are already visible, for example, when the processing of visa and residence permit applications has in many cases been impeded or suspended, with consequences for those migrants who were already in the country. Also, the sharp slowdown of the economic activity had a strong impact in many sectors of activity, with negative effects both on the workers who were already experiencing unemployment or low incomes, as well as on migrant workers in terms of renewal and/or maintenance of work and residence permits.

In addition, migrants may be differently affected by the direct and indirect economic consequences of business disruptions due to COVID-19 pandemic, as companies are more reluctant to have temporary contracts in place, they tend to be concentrated in sectors more sensitive to business cycle fluctuations (constructions, retail services).

The impact of crises upon the migration phenomenon. The economic and health crisis effects upon migration are complex and difficult to quantify, because:

- there are different migration forms, some migrant categories are allowed access with labour purpose, while others are allowed for family reunion, or as applicants for asylum. In the countries where the migrants number is tightly related to the family reunion and to humanitarian criteria, the impact of an economic crisis upon migration can be lower than in the countries where the main form of migration is the economic migration;
- the countries where labour force migration is significant, the crisis effects vary according to migrants' profiles and their economic positions. Thus, in certain countries the migrant workers can be more concentrated in sectors (for example the construction and services sector) that are more vulnerable to the crisis effects than other sectors;
- the migrant types may represent an important variable, given that a significant percentage of female workers is concentrated in sectors less affected by the crisis (i.e.: healthcare and social assistance services);
- the unemployment rates among migrants may be significantly high especially in the countries where there is a high percentage of migrants aged up to 25, thus reflecting in fact the difficulties encountered by the young in finding jobs over recession periods;
- the number of illegal migrants (difficult to quantify or monitor) may be influenced by the economic/health crisis. It is possible that illegal migration registers an increase over crisis periods because the unemployed in the poorer countries seek for jobs abroad;
- the economic crisis may affect the relations between the host country and the migrants, including the relations with the origin country. Over the economic crisis periods, the attitude of the host country towards the migrants may be influenced by preconceptions if the migrants are considered to occupy the jobs of the local workers. In the origin countries where the money remittances represent an important percentage of the gross domestic product, a drop of remittances and an unorganized growth of voluntary repatriations may have a devastating effect upon the conditions of life;
- what is specific to the health crisis is that the impact of COVID-19 pandemic on migrants and labour mobility manifests as three interdependent crises:
 - ◆ *a health crisis*: people on the move have limited tools to protect themselves against this virus (living or working conditions, often poor or crowded, limited/no access to health services due to legal, linguistic, cultural or other different barriers);
 - ◆ *a socio-economic crisis* affecting migrants with poor livelihoods, in particular those working in the informal economy without access or with limited access to social protection measures;
 - ◆ *a protection crisis*: closing borders or other movement restrictions to reduce the spread of COVID-19 have a severe impact on the rights of many people on the move who may be in deeply dangerous situations.

Over 2001-2008, the foreign nationals population in the EU member states-27 was up by 9.5 million, from 4.5% to 6.2% from the total EU population.

The majority of foreign citizens living in the EU still consists in those coming from outside the EU, although their share in the total foreign population in the EU decreased from 66% in 2001 to 63% in 2008. In 2008, 37% of the foreign citizens living in the EU-27 were citizens of other EU Member States, with the most significant increases recorded in Ireland, Spain and Cyprus. Thus, the percentage of foreigners from the population over 2001-2008 grew from 3.9% to 12.6% in Ireland; in Spain, it grew from 2% to 11.6%, and in Cyprus, the figures went up from 8.8% up to 15.9%.

The percentage of foreign nationals from the total of the population also grew in other EU-27 member states, such as Romania, France, Slovenia, Lithuania, Greece, Portugal and Italy. Nevertheless, the rising number of foreign immigrants in these countries was mainly owed to the growth in number of the immigrants from outside the EU. 75% of the total number of foreigners in the EU-27 live in five countries: Germany, Spain, United Kingdom, France and Italy.

According to data from the World Migration Report (2020), the number of *international migrants* in mid-2019 was estimated at around 271.64 million people (including refugees and asylum seekers). The latest available estimates indicate that in 2017 there were about 164 million *migrant workers* worldwide, representing 64% of total migrants worldwide in the same year. The differences in the definition of labour migrants, the methodological changes in the data collection and processing, and the source of data cause the figures relating to this category of migrants to be underestimated (Global Estimates on International Migrant Workers, 2018).

Conflicts and natural disasters triggered 33.4 million new internal displacements in 145 countries and territories in 2019: 8.5 million people due to conflict and violence and 24.9 million people have left their places of origin due to natural disasters.

The global refugee population amounted to 25.9 million people at the end of 2018 and was at the highest level ever recorded. Of these, 84% are in countries located around their countries of origin.

People on the move in vulnerable situations are particularly exposed to the COVID-19's impact on health. Many live or work in crowded or unhealthy conditions where COVID-19 can spread easily. Their access to health can be compromised, given that access to health services or other basic services (housing, water and sanitation, food, social services and education, social protection) is limited or lacking.

Changes in the structure and size of migratory flows during the crisis period of the early 21st century. The European statistics indicate the fact that the **number of immigrants** registered slower growths, or, in some cases, significant drops over the economic crisis period, especially in the case of the EU member states where the main migration flow consists in the labour force migration:

- the number of residence permits issued in Spain grew by only 7% over 2008-2009, compared to 13 % in 2007;
- the net migration in the United Kingdom amounted to 118000 at the end of 2008, by 44% lower than at the end of 2007;

- the net migration in Italy was 21% lower than over the first nine months of 2009, compared to the same period of the previous year;
- The immigrant flow to Belgium has increased from 101872 in 2006 to 109926 in 2008.
- immigration flows have been slower or even declining in Latvia;
- in Austria, the residence permits requests filed in by the qualified migrants dropped by 37% in 2009.

Even though drops of migratory flows were registered, the net migration remained positive in many of the main countries that recruit labour force in the EU, thus suggesting that the immigration flows continued, even though they were slower over the economic crisis period. Therefore, the economic crisis has not led employers to abandon recruitment altogether, with employment in certain economic sectors (e.g. in the UK, the education sector and the National Health Service continued to recruit migrant workers).

The labour force market fluctuations over the considered period led to the increase of the number of repatriated migrants. However, this phenomenon is characteristic to the European Union migrants. The migrants coming from outside the EU prefer to remain where they are than to come back to their origin country, due to the fact that their return may lead to complications both from an economic as well as a social viewpoint. Likewise, the return in the EU after the end of the crisis period may be even more complicated as regards the restrictions on visas and/or labour permits.

The statistic data upon migration within the European Union highlighted a change of the migrant structure by sexes. Thus, over 2008-2009, in Italy and Ireland more women migrated than men. This phenomenon may be associated with the decrease of men employment possibilities in sectors affected by the crisis (constructions, for example).

As regards illegal migration over the economic and financial downturn period, the European statistics do not hold convincing proof upon the real evolution of this phenomenon.

The General Report for 2009 of the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the European Union Member States (Frontex) indicates that in 2009, the EU member states and the countries signatories of the Schengen Treaty reported a total number of 106,200 recordings of illegal border trespassing at the EU external borders. This accounts for a 33% drop compared to 2008 and refers to drops reported at the level of maritime borders (-23%) and of terrestrial borders (-43%).

If prior to the economic and financial crisis's debut, the labour force occupancy rate at the level of the EU was nearly 70%, in 2009 it dropped to 64.6%. The unemployment rate went down to 7% in 2008, but it grew to 8.9% in 2009 according to Eurostat.

In this context, the employment of migrant workers deteriorated over 2008-2009. Between 2008 and 2009, migrants were among the first to be laid off in most EU countries. In the European Union, the migrant workers' occupancy rate deteriorated in 2008 and slightly improved in 2009.

In the European Union, there were countries where the migrant workers' occupancy rate was higher than that of natives. Thus, in Greece, Hungary, Ireland, Italy, Luxemburg, Portugal, Slovakia and Spain (only in 2008), the migrant workers' occupancy rates were higher by up to 9.6 percent (in Luxemburg) compared to the ones of native workers. Even though in most of these countries in 2009 the differences between the migrant workers and native worker's occupancy rates went down, in Hungary the difference went up to 10.3 percent in favour of the migrant workers.

As regards unemployment rate, according to Eurostat, it grew at the EU-27 level from 7% in 2008 to 8.9% in 2010.

Unemployment rate among native citizens was, in most of the analysed countries, lower than among migrants. The OECD statistics (International Migration Outlook, SOPEMI 2010) show that in Norway and the Netherlands, in 2008, unemployment rate among foreign citizens was slightly under the unemployment rate among native citizens, and in Hungary they were equivalent. Year 2009 is characterised, however, from the unemployment rate viewpoint, by its increase both among native citizens, as well as among foreign citizens. The only countries where a drop of the unemployment rate was registered among the native citizens in 2009 compared to 2008 are: Denmark (by 0.3%), the Netherlands (by 3.1%), Luxemburg (by 2.7%) and Norway (by 3.2%) (Fig. 1).

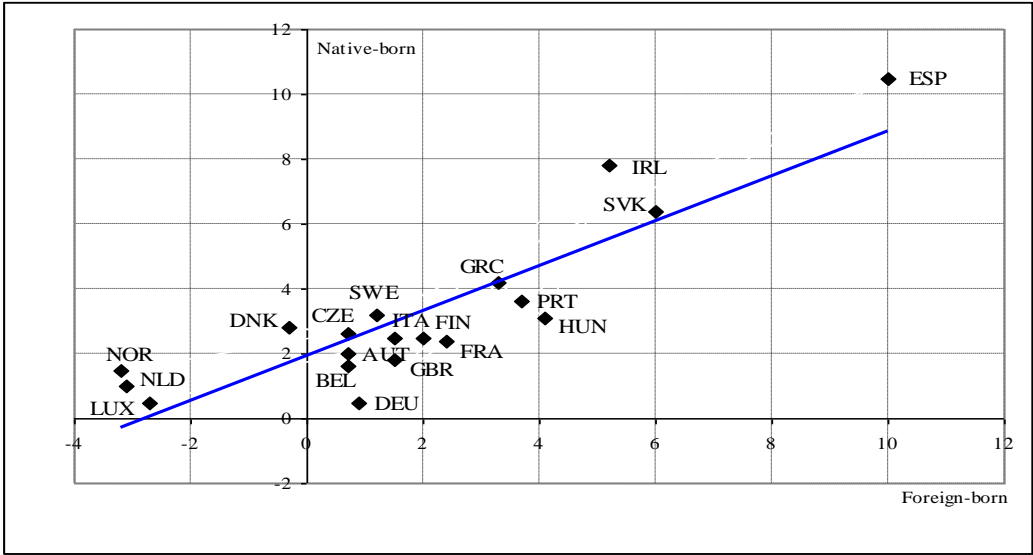

Figure 1. Change in unemployment by place of birth between 2008 and 2009
Source: International Migration Outlook, SOPEMI 2010, OECD.

The major increase of the unemployment rate among migrants in some European Union member states may be determined by several factors. One of them is the relative concentration of migrants in the sectors that are very sensitive to the economic cycle.

The data provided by the Joint Research Centre (JRC) Technical Report, the European Commission's Science and Knowledge Service, indicate that the share of EU or non-EU migrant workers in total employment differs depending on the key

occupations separating low and high-skilled professions. Thus, migrant workers account for 13% of the workers in key areas in the EU (Fasani and Mazza, 2020), with the highest percentage of migrant workers occupying jobs requiring low qualifications: cleaning workers and janitors (38%), mining and construction workers (23%), drivers and mobile installation operators (20%) and domestic workers and caregivers (19%). In higher education professions, the share of migrants varies between 8% among education professionals and 14% among IT&C professionals.

Given that, in June 2020, the month in which the measures to be imposed to mitigate the spread of the COVID-19 pandemic began to be phased out in most Member States, the unemployment rate continued to rise, reaching 7.1% at EU level. The comparative analysis of the unemployment rate in EU countries from June 2020 to June 2019 shows that only France, Poland and Italy registered lower values (Figure 2), while the analysis of the unemployment rate evolution in June 2020 as compared to May of the same year indicates a slight increase of this indicator in many countries in Europe, except for Bulgaria, Ireland, France, Croatia, Cyprus, Malta, Austria and the USA (Fig. 2), where a slight reduction in the number of the unemployed was noted.

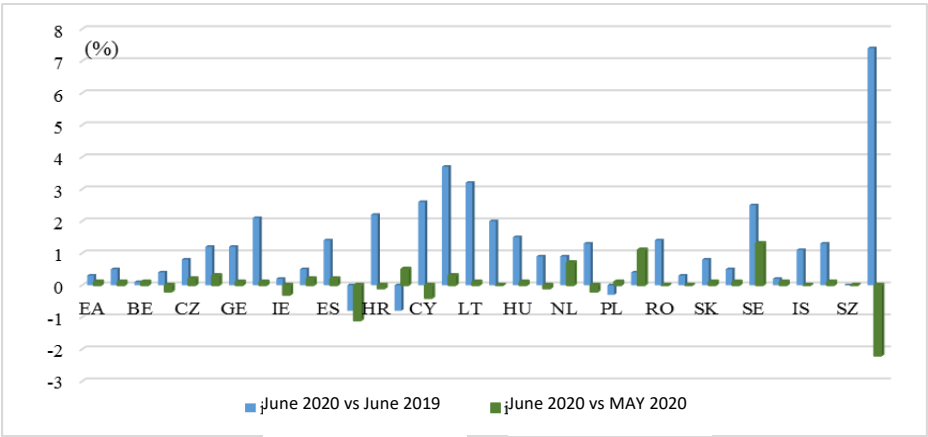

Figure 2. The gap between the unemployment rate of June 2020 and June 2019 and May 2020, respectively

Source: Unemployment statistics, Eurostat, www.eu.europa.eu.

Young migrants are exposed to greater risks, because they are seldom less qualified than the native young and they may become victims of discriminatory employments. During the economic and financial downturn in Ireland, for example, the occupancy rate of emigrants with the age comprised between 15-24 dropped by 15 percentage points, twice the one of the native young. Even though in some countries the differences are smaller, young immigrants are still confronting with the difficulties of the labour force market compared to the native young (for example, in Denmark, Spain or United Kingdom). The situation was more balanced in Austria, Germany, the Netherlands and Norway. Since 2009, the unemployment rate of young people of foreign origin grew, with record levels in Spain and Sweden, of 40.8% and 35.7% respectively.

Worldwide, in 2019, there were about 1.273 billion young people aged between 15 and 24. Of these, about 429 million young people were employed, 68 million were unemployed, 507 million young people were enrolled in the education system and 267 million in the NEET category. In this context, young people in general and migrants in particular become even more vulnerable under the impact of the COVID-19 crisis. Thus, in June 2020, 2.962 million young people (under 25) were unemployed in the EU, raising the youth unemployment rate to 16.8%, up from 16.2% in the previous month.

Following the economic downturn, some migrant workers, in order to avoid long unemployment periods, turned to sectors that were less affected by the downturn or they chose to perform independent activities. This way, from the data provided by Instituto Nacional de Estadística in Spain the percentage of migrant labour force in agriculture and services grew by 15% in 2009 compared to the previous year. In the Czech Republic, the labour force occupancy offices received requests for employment in agriculture (1688 persons) and in the services sector (1020 persons). Likewise, the number of requests for the authorisation of independent activities increased (from almost 77,500 in 2007 to approx. 88,000 in 2009), authorisations that confer the migrants the residence right, without the need of requiring a labour permit. In their greatest part, these requests were submitted by the migrants outside the European Union.

The number of individual enterprises held by foreign nationals from outside the European Union also grew in Italy in 2009 by approx. 15,100 compared to 2007 (data provided by Instituto Nacional de Estadística).

At EU level, workers on temporary contracts account for 11% of all people employed in 2019, a share that varies widely between member states: it is close to zero in Eastern countries such as Estonia, Lithuania, Latvia and Romania, and over 20% in Spain. These were the most affected by the measures adopted following the COVID-19 pandemic.

The socio-economic consequences of the economic and health crises have particularly affected those *migrant workers and refugees from the informal economy* with low wages, where decent work and social protection measures are excluded.

This phenomenon is particularly widespread in agriculture and rural sectors, where over 80% of the employees on account are informal, as well as all family workers (where women are overrepresented). According to the International Organization for Migration (World Migration Report, 2018), in developing countries, over 90% of agricultural workers are informal. They are already among the poorest workers and are often employed seasonally, occasionally or temporarily, making them even more vulnerable to economic shocks brought about by economic/health crises.

Assessing the impact of the economic and health crisis on the structure and size of migratory flows in the EU-27 Member States is difficult because data on the stock of migrants on their territory have not yet been published in many countries. Also, even if the number of foreigners has declined across the European Union, these changes can hardly be attributed to the economic or health crisis, given that there are other factors that can lead to changes in the stock of foreign citizens, such

as the number of births, deaths, the level of immigration and emigration, as well as the acquisition of citizenship.

Conclusions. The data available up to the present moment indicate the fact that the economic and health crisis had a significant impact upon migration and upon migrants in Europe, and its effects are not the same in all countries.

The analysis of migration data published by various international bodies in the field has allowed several conclusions to be drawn:

- the economic and financial downturn determined the drop of foreign nationals in the EU-27 member states;
- over the economic downturn period, the immigrants number registered slower growths, or, in some cases, serious drops;
- over 2008-2009, in certain countries, the emigrants number grew, but not necessarily to the same extent in which the number of immigrants dropped;
- under the downturn impact, the migrants labour force market varied and still varies depending on the country. The major growth of the unemployment rate among migrants in some EU member states may be also determined by other factors, different from the economic crisis (for example, the relative concentration of migrants in the economic sectors that are very sensitive to the economic cycle, or birth rate, death rate, obtainment of citizenship etc.);
- the structure by sex of the migrant labour force was affected by the downturn;
- the global medical crisis has had a disproportionate impact on migrants, depending on their vulnerability. This is determined by several factors: the legal status in the host country, the sector of activity, the type of employment contract they were able to sign with their employer until the pandemic, the eligibility of migrants and the existing procedures for obtaining support over the pandemic period;
- the category most affected by this crisis is that of migrants without formal employment contracts, who, from the first day of quarantine, remained unemployed with no source of income, without access to unemployment or social benefits provided by host countries during the crisis for legally-established migrant citizens and workers (except for Ireland);
- for other categories of migrants, the suspension of their professional activity has led to a sharp drop of incomes. In this context, many of the migrants have identified several possible ways of survival in the medium and long term, namely: either the (temporary) change of the sector of activity to one less affected by the pandemic, the change of the host country and the reorientation to a country where there is a higher demand for the skills held by the migrant, or the return home.

The two crises of the early 21st century had significant implications for migrants, migration and migration policy. At the same time, their very different global/European/national context and circumstances mean that it can be difficult to directly apply the lessons drawn from these previous crises on the verge of a new crisis.

REFERENCES

- Amo-Agyei, S. (2020). An Analysis of the Migrant Pay Gap. *Technical Report*. ILO Geneva. www.ilo.org.
- Anuarul Statistic al României 2007-2022*. Institutul Național de Statistică. www.insse.ro
- Boeri, T., Caiumi, A., & Paccagnella, M. (2020). Mitigating the work-security trade-of COVID-19. *Economics*, 2, 60-66. <https://cepr.org>
- Dingel, J., & Neiman, B. (2020). How many jobs can be done at home? *Bfi white paper*. Becker Friedman Institute. <https://bfi.uchicago.edu>
- Fasani, F., & Mazza, J. (2020, April). Immigrant Key Workers: Their Contribution to Europe's COVID-19 Response. *IZA Policy Papers*, 155. Institute of Labour Economics (IZA). <https://www.iza.org>
- Gelatt, J. (2020, April). *Immigrant Workers. Vital to the U.S. COVID-19 Response, Disproportionately Vulnerable*. Factsheet, Migration Policy Institute (MPI). <https://www.migrationpolicy.org>.
- Global Estimates on International Migrant Workers. Results and Methodology*. (2018). Geneva: International Labour Organization. <https://www.ilo.org>
- Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*. (2009). Published for the United Nations Development Programme (UNDP). www.hdr.undp.org.
- International Migration Outlook*. (2010). OECD. SOPEMI. https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2010-en, www.oecd.org
- International Migration Report, 2019*. (2019). New York: UN DESA. <https://www.un.org>
- Koser, K. (2009). The Impact of Financial Crises on International Migration: Lessons Learned. *IOM Migration Research Series*, no. 37. Geneva. www.iom.int
- Migration Statistics*. Instituto Nacional de Estadística. <https://www.ine.es>
- Population and Migration Estimates*. (2009). Central Statistics Office (CSO). www.cso.ie/releasespublications/.../population/
- Potential responses to the covid-19 outbreak in support of migrant workers*. Technical report. (2020). World Bank. <https://www.who.int>
- Raportul tehnic al Centrului Comun de Cercetare (JRC), Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu. *Activitățile de cercetare și dezvoltare tehnologică ale Uniunii Europene și de monitorizare a programului Orizont 2020 în anul de raportare 2019*. (2020). COM 15.7.2020, 316 final. Bruxelles. <https://eur-lex.europa.eu>
- Statistici ale migrației*. (n.d.). Departamentul pentru Afaceri Economice și Sociale din cadrul ONU. <https://www.un.org>
- Statistici Eurostat*. www.eu.europa.eu
- The impact of COVID-19 on migrants*. (2019). IOM. <https://www.iom.int>
- The impact of the global economic crisis on migration in Europe*. (2010). Council of Europe, Doc. 12217, 26 April. www.assembly.coe.int
- World Migration Report 2010. The Future Oof Migration: Building Capacities For Change*. (2010). International Organization for Migration. <http://www.iom.int>
- World Migration Report 2018-2021*. (2021). International Organization for Migration. www.iom.int
- World Migration Report 2022*. (2022). International Organization for Migration. www.iom.int

LINKS BETWEEN EUROPEAN UNION SOME SOCIAL REFORMS FEATURES AND SOCIAL INDICATORS FOR 2011-2021 PERIOD

Alina-Georgeta AILINĂ, Ph.D. in economics,
"Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romania
<https://orcid/0000-0002-2086-8275>, alinageorgetaailina@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.2>

Abstract. *Although compared to many other parts of the world, the European Union is a prosperous region, with a relatively low level of social inequality, nevertheless a series of problems persist and often develop in times of crisis (e.g. the global crisis of 2008-2009, the sovereign debt crisis, the COVID-19 crisis). Under the influence of the south-eastern flank of EU27 countries, poverty, social inequity and even the participation of young people in the labor market or in education and training programs seem to suffer significantly from the COVID-19 pandemic. Thus, this study uses panel data from 2011 to 2021 and analyzes it using a regression approach to determine the influence of the characteristics of social policies at the level of EU27 countries on several problematic social indicators such as: At-risk-of-poverty rate by sex, Income quintile share ratio (S80/S20) by sex, Young people neither in employment nor in education and training by sex (NEET). According to the findings of this research, the effect of the characteristics of social policies on the improvement of the above indicators is weak, and the influence comes more from the part of the social indicators on the characteristics of the social policies at the EU27 level.*

Keywords: *Social vulnerabilities, Social reforms, European Union*

JEL: *E61, O15, E66*

UDC: *316.422(4)*

Introduction. In the context of the current global challenges: climate change, rising prices, energy crisis, deceleration of economic growth, the need to accelerate digitization, etc. the protests and strikes of citizens from the main countries of the European Union outline the need to understand social desires and not the implementation of unilateral governmental and "autistic" social reforms.

In the Recovery and Resilience Facility, as well as in other national programs and legislative packages and at the level of the European Union (EU27), a series of necessary social reforms are provided for the next period. The extension of the retirement age (e.g. to 64 years in France), the extension of the contribution period, new measures to make the labor market more flexible etc. only support the authorities in regulating budget imbalances, but they do not support the needs of the citizens. The Healthy life years' indicator (Eurostat) shows that the average health age of the EU27 population oscillates around 64 years (starting from 2016 to the present), or the government reforms would aim to leave the workforce simultaneously with the materialization of health problems of the population. The cynicism of these decisions outlines the idea that the national governments and the

Brussels authorities do not understand that after retirement age you may want to live healthy for at least 10 or more years and to be able to enjoy a decent pension and a healthy life at the same time.

For example, instead of increasing the retirement age, pension system reforms should aim at a normalization of incomes between groups of retirees, a transparency of special pensions, a gradual and relatively early replacement (from 50 years and above) of elderly workers with other young people. This gradual replacement could propose ways in which the elderly are obliged to take on new generations of young people as apprentices and thus retire earlier (around the age of 54-55). This would solve the problem of young people without a job, they would also be included in a relatively formal learning and professionalization program, the workforce would be renewed, and young people in turn can teach older workers how to befriend with technology and digitization. In this way, for employers, the transition from one generation of workers to another would have lower costs than at present, and multiple benefits, including increased work efficiency.

Although there can be a lot of solutions with all of this, the difficulties in regulating social problems through social reforms and designing and promoting them is not an easy task (Rosenhead, 1992, Vickers, 1983), especially since, according to Vickers, social relations and practices are based on historically developed appreciative systems.

Thus, those who develop (social) reform policies must, on the one hand, offer an alternative discourse, win the battle for ideas, through a coherent, plausible and legitimate plan, formulating another language, another mission, another philosophy, so another way of institutional functioning, and on the other hand, to provide a regular flow of information about other systems and/or about one's own functioning, which by triggering an institutional reflexivity, have a potential reorganization effects (Tsoukas, 1996).

Therefore, the topic proposed in this study refers to the impact of the characteristics/features of the social reforms carried out so far at the level of the EU27 countries (the observed period 2011-2021) on several important social indicators: the risk of poverty, income inequality and young people excluded from labor market and from the formal education system.

The article's designed structure has introduction as the first section, the second section is reviewing the literature and the methodology is presented in the third section, the fourth section discussing the results, and the fifth section presents a series of conclusions.

Literature review. According to London School of Economics and Political Science (Platt, L., What is social policy? International, interdisciplinary and applied) social policy addresses how societies and states respond to global challenges of social, poverty, migration, demographic and economic change and globalization. In this sense, social policies aim at providing social services from childhood to old age, through educational integration services, training, family support, poverty reduction, unemployment reduction, pensions and medical and social assistance.

Thus, social protection is defined as the set of public measures that a society provides for its members to protect them against social and economic distress that would be caused by the absence or a substantial reduction of income from work as a result of various contingencies, the provision of health care, and, the provision of

benefits for families with children (ILO, 2000, Bonilla García and Gruat, 2003, Mathers and Slater, 2014).

In this sense, the social protection programs guarantee a minimum level of economic and social well-being, serving as safety nets for low-income and vulnerable households and individuals to mitigate the risk of poverty, and as spring boards that enable social mobility and help close inequality gaps (Ali, 2007; OECD, 2019).

At the global level, for approximately six decades, despite the progress made, the dispute regarding the orientation of social policies, towards liberalism or socio-democracy has not yet had a positive finality - the improvement of the material condition and well-being of vulnerable populations.

Thus, in many parts of the world, under the influence of phenomena such as globalization, multiple crises (including epidemical), the regional economic gap, consumerism, individualism, care deficit, the polarization of wealth, etc. social policies are still unable to ameliorate or reduce the consequent inequalities, to reduce poverty and insecurity among children and vulnerable groups and the management of social tensions has become an even more difficult task (Wade, 1990; Ghosh, 2004, pp.23; Chandrasekhar and Ghosh, 2002; Jacobs et al., 2010; Daly, 2022).

Ever since the beginning of the establishment of the European Economic Community and the constituent treaties of the EU, there has been an asymmetry of integration, monetary policies entering the sphere of supranational governance while economic policies (implicitly social ones) were under a less centralized governance (Howarth and Verdun, 2020) leading to vulnerabilities that were reflected in the 2007-2008 crisis (Sabato, Vanhercke and Guio, 2022).

The previous crises to the COVID-19 crisis at the level of the European Union (e.g. the global financial crisis of 2007-2008, the sovereign debt crisis of 2011-2012) were treated either in a Keynesian or neo-Keynesian manner with disruptive effects not only economically, but also socially.

Thus, the social and labor market policies, under the neoliberal narrative, had in mind a deregulatory approach aimed at the greater flexibility in the labor market regarding the entry and exit from the market and the decrease of labor costs (Piasna and Myant, 2017), and the structural reforms have led to the deterioration of working conditions, the reduction of social cohesion, the increase of inequality and poverty in many EU countries (Theodoropoulou, 2015).

These aspects are highlighted especially by the fact that within the monetary union model (in our case - EMU) employment and social policies have thus become adjustment variables in the event of a shock (Degryse et al. 2013, Rainone and Pochet 2022, pp.5-6 and pp.29).

Launched at the beginning of 2020, the COVID-19 crisis brought to light unprecedented national and especially European initiatives, including the NextGenerationEU (NGEU) recovery strategy, which was perceived as a clear orientation towards a more integrated, solidaristic and politically mature Union (Schmidt 2022, Rainone and Pochet 2022, pp.5). However, the capacity of this program and other European programs and initiatives remains to be seen in the context of the energy crisis, the war in Ukraine and the increase in prices, especially for basic products and fuels throughout the European continent.

This can be intensely debated, especially as the social component of the NGEU and of the other EU initiatives is rather weak, due partly to the fact that the European Pillar of Social Rights (EPSR) and the Social Scoreboard have no binding force

(Rasnača 2017, Rainone and Pochet 2022, pp.29). Therefore, against the background of the effects of the Covid-19 pandemic and a temporary fiscal relaxation at the EU level, the rethinking/re-establishment of the rules could also come with the opportunity to strengthen the Social dimension of the EU by establishing a Social Imbalances Procedure (SIP), integrated with the Macroeconomic Imbalance Procedure (MIP) and the procedures for implementing the Stability and Growth Pact (SGP) (Sabato, Vanhercke and Guio, 2022).

Based on the above studies, on the most recent social reports and documents from the EU level, and on the EPSR Social Scoreboard, the present study chose only three social indicators considered significant and which describe quite well the social vulnerabilities of EU level.

Recent studies that describe and analyze the features of the present social reforms and especially their effects on other social and macroeconomic variables are practically extremely limited. In this sense, as a novelty, the present study opens the area of analysis between the characteristics of social reforms at the EU27 level and a series of social indicators specified as important by European reports and studies.

Research methodology. This study investigates the impact or rather the connections between the features of social policies at the EU27 level on several social variables that describe the vulnerabilities of the social dimension at the EU27 level.

The features of the social reforms are taken from the Labor Market Reform Database (LABREF), and the analyzed social indicators are taken from the Eurostat database. The analysis period is 2011-2021, and the systematization of data is panel type, centralizing the information from the level of the 27 member states. Where the series stop in 2019, they are extended by extrapolation for the next two years and where the data are missing, they are interpolated or proxies are used, which is why the results must be viewed with caution.

Simplifying, table 1 presents the information regarding the used variables, notations and data sources.

Table 1. Variable description and data source

Variables' notation	Variable Description	Source
ARPR	AT-RISK-OF-POVERTY RATE BY SEX	Eurostat [TESSI010]
IQRS80/S20	INCOME QUINTILE SHARE RATIO (S80/S20) BY SEX	Eurostat [TESSI180]
NEET	YOUNG PEOPLE NEITHER IN EMPLOYMENT NOR IN EDUCATION AND TRAINING BY SEX (NEET)	Eurostat [SDG_08_20]
PDOM	POLICY DOMAIN	LABREF
DUR	DURATION	LABREF
LAGS	IMPLEMENTATION END DATE (Implementation lags)	LABREF
MDIR	MEASURE DIRECTION	LABREF
YOUTH	YOUTH TARGET	LABREF
SCOPE	SCOPE	LABREF
PACKEMB	PACKAGE EMBEDDED	LABREF

Source: Author's selection

The regression models verified in this article is presented below:

$$\text{Arpr} = f(\text{PDOM}, \text{DUR}, \text{LAGS}, \text{MDIR}, \text{YOUTH}, \text{SCOPE}, \text{PACKEMB}) \quad (1)$$

$$\text{IqsrS80/S20} = f(\text{PDOM}, \text{DUR}, \text{LAGS}, \text{MDIR}, \text{YOUTH}, \text{SCOPE}, \text{PACKEMB}) \quad (2)$$

$$\text{NEET} = f(\text{PDOM}, \text{DUR}, \text{LAGS}, \text{MDIR}, \text{YOUTH}, \text{SCOPE}, \text{PACKEMB}) \quad (3)$$

Generically, the equations are represented as:

$$Y = \alpha + \beta_1x_1 + \beta_2x_2 + \beta_3x_3 + \beta_4x_4 + \beta_5x_5 + \beta_6x_6 + \beta_7x_7 + \varepsilon$$

Where:

Y = the dependent variables chosen successively as: *ARPR* - At-risk-of-poverty rate by sex, *IqsrS80/S20* - Income quintile share ratio (S80/S20) by sex, *NEET* - Young people neither in employment nor in education and training by sex (*NEET*);

α = Constant; β_1 - β_6 = Slope or x_1 - x_6 coefficients;

x_1 - x_7 = the coefficients of the regression or the independent variables, or *PDOM* – policy domain, *DUR* – duration, *LAGS* - implementation end date (if there are lags), *MDIR* - measure direction, *YOUTH* – youth target, *SCOPE* – scope, *PACKEMB* -package embedded;

ε = error term.

In *Table 2*, the initial information selected from the LABREF database is coded.

Table 2. The attributes of the social reforms of the EU27 countries and their notations

SOCIAL REFORM ATTRIBUTES	NOTING THE STATES OF THE SOCIAL REFORM ATTRIBUTES (the value is in brackets)
POLICY DOMAIN	Labour taxation (10); Unemployment benefits (9); Other welfare-related benefits (8); Active labour market policies (7); Job protection (EPL) (6); Early Withdrawal (5); Wage setting (4); Working time (3); Immigration (2); Mobility (1)
DURATION	Permanent (2); Temporary (1); No data (0)
IMPLEMENTATION END DATE (Implementation lags)	Permanent (3); Same year (2); Another year in relation to the one of recording the reform, or lags existence (1); No data (0)
MEASURE DIRECTION	Increasing (3); Decreasing (2); No change (1); No data (0)
YOUTH TARGET	Yes (2); No (1); No data (0)
SCOPE	Both incumbent and new entrants (3); Only current incumbents (2); Only new entrants (1); No data (0)
PACKAGE EMBEDDED	Yes, reform package (3); Yes, policy programme (2); No (1); No data (0)

Source: Author's conception.

Main results. Based on the above information, we can construct an Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test and present the descriptive statistics of the models. The *Table 3* demonstrates that all of the variables utilized in this

investigation are stable at order 0.

Table 3. Unit root test result

Variables ADF	T-statistic	Mackinnon critical value at 5%	P-value	Order of integration	Remarks
Arpr	-4.239	-3.425	0.004	I(0)	Stationary
IqsrS80/S20	-4.234	-3.425	0.005	I(0)	Stationary
NEET	-4.279	-3.425	0.004	I(0)	Stationary
PDOM	-10.809	-3.425	0.000	I(0)	Stationary
DUR	-11.699	-3.425	0.000	I(0)	Stationary
LAGS	-11.856	-3.425	0.000	I(0)	Stationary
MDIR	-10.887	-3.425	0.000	I(0)	Stationary
YOUTH	-11.689	-3.425	0.000	I(0)	Stationary
SCOPE	-11.620	-3.425	0.000	I(0)	Stationary
PACKEMB	-12.073	-3.425	0.000	I(0)	Stationary

Source: Author's computation, Eviews processing, Eurostat and LABREF data.

The mean values of the variables, the median, the standard deviation, the skewness, as well as kurtosis, are shown in *Table 4*.

Table 4. Descriptive statistics

	ARPR	IQSR80_S20	NEET	PDOM	DUR	LAGS	MDIR	YOUTH	SCOPE	PACKEMB
Mean	16.581	4.868	13.667	62.003	20.211	28.661	31.579	8.558	22.253	12.504
Median	16.000	4.500	12.900	54.000	17.000	24.000	27.000	7.000	18.000	8.000
Maximum	25.400	8.320	28.500	232.000	95.000	140.000	129.000	54.000	100.000	118.000
Minimum	8.600	3.030	5.500	4.000	1.000	1.000	2.000	0.000	0.000	0.000
Std.dev.	3.824	1.166	5.062	38.841	13.081	19.019	18.152	7.927	18.786	15.578
Skewness	0.238	0.745	0.614	1.312	1.889	1.886	1.616	2.121	1.626	3.150
Kurtosis	2.153	2.673	2.720	5.411	8.766	8.882	7.102	9.493	6.274	16.785
Jarque-Bera	11.678	28.8296	19.688	157.203	588.320	604.264	337.614	744.530	263.586	2842.981
Prob.	0.002	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Sum	4924.79	1446.01	4059.10	18415.06	6002.82	8512.36	9379.18	2541.96	6609.40	3713.956
Sum Sq.Dev.	4329.16	402.981	7585.597	44655.34	5065.11	10707.19	97539.32	18602.51	10446.28	71837.35
Obs.	297	297	297	297	297	297	297	297	297	297

Source: Author's computation, Eviews processing, Eurostat and LABREF data.

The standard deviation, with some exceptions, shows in most cases close to the average, being below the average for the targeted explanatory indicators, except for PACKEMB.

So we can notice that the values are grouped around the average. Also, the mean and median are close in value for all the predictive variables investigated, showing a relatively symmetrical distribution.

We notice that the independent variables are above the value of 1, which indicates that they are substantially and positively skewed, and the kurtosis is above 3 for all these variables, which indicates that the distribution is leptokurtic, producing more values than a normal distribution.

In *Tables 5, 6, 7* results show that the data set is free from heteroskedasticity, multicollinearity and the models used in this study are appropriate and firm.

Table 5. The assessment of results for ARPR

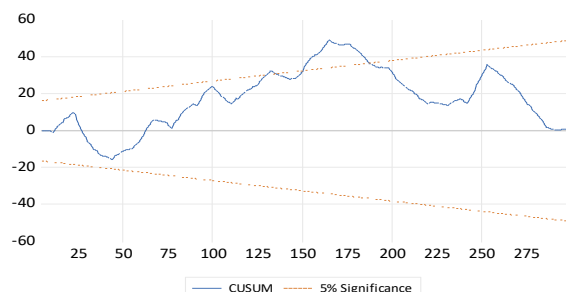
Fact-findings verifications	F - Statistics	P-value	Result analysis	Observations
Ramsey RESET - Stability test	0.0296	0.8636	$p > 0.05$	Firm model
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	1.0286	0.3588	$p > 0.05$	No Heteroskedasticity
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Centered VIF	Result analysis	Observations
PDOM	0.0000	6.5658	$VIF < 10$	No interconnectivity of independent variables
DUR	0.0140	225.0523	$VIF > 10$	Interconnectivity of independent variables
LAGS	0.0051	175.2575	$VIF > 10$	Interconnectivity of independent variables
MDIR	0.0004	12.0393	$VIF > 10$	Interconnectivity of independent variables
YOUTHHT	0.0007	4.3246	$VIF < 10$	No interconnectivity of independent variables
SCOPE	0.0001	4.6813	$VIF < 10$	No interconnectivity of independent variables
PACKEMB	0.0002	3.9027	$VIF < 10$	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				

Table 6. The assessment of results for IQSRS80/S20

Fact-findings verifications	F - Statistics	P-value	Result analysis	Observations
Ramsey RESET -Stability test	0.330503	0.5658	$p>0.05$	Firm model
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	1.906893	0.1504	$p>0.05$	No Heteroskedasticity
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Centered VIF	Result analysis	Observations
PDOM	0.0000	6.480397	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
DUR	0.0057	225.4654	VIF>10	Interconnectivity of independent variables
LAGS	0.0021	175.7703	VIF>10	Interconnectivity of independent variables
MDIR	0.0002	12.00065	VIF>10	Interconnectivity of independent variables
YOUTH	0.0003	4.089695	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
SCOPE	0.0001	4.5814	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
PACKEMB	0.0001	3.8620	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				

Table 7. The assessment of results for NEET

Fact-findings verifications	F - Statistics	P-value	Result analysis	Observations
Ramsey RESET -Stability test	1.29973	0.2552	$p>0.05$	Firm model
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	1.065155	0.3798	$p>0.05$	NoHeteroskedasticity
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Centered VIF	Result analysis	Observations
PDOM	0.000306	6.4804	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
DUR	0.0939	225.4654	VIF>10	Interconnectivity of independent variables
LAGS	0.0346	175.7703	VIF>10	Interconnectivity of independent variables

Fact-findings verifications	F - Statistics	P-value	Result analysis	Observations
MDIR	0.0026	12.0007	VIF>10	Interconnectivity of independent variables
YOUTHHT	0.0046	4.0897	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
SCOPE	0.0009	4.5814	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
PACKEMB	0.0011	3.8620	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				

Source: Author's computation, Eviews processing, Eurostat and LABREF data.

Indicators whose VIF value is over 10 are eliminated from the three regression equations subsequent. Thus, tables 8, 9 and 10 present the selected final equations results.

Table 8, 9 and Table 10 shows the connection between the predictor variables and the response variable (ARPR, IQSRS80/S20 and NEET).

The R-squared of 6.77 percent for ARPR, 7.41 percent for IqsrS80/S20 and 16.8 percent for NEET are quite small but indicate a positive relationship. As a result of this finding, it is possible to conclude that the features of social reforms determine to a small extent the evolution of the followed social indicators.

The F-statistics p-value is less than 5%, indicating that the models are acceptable. The p-vauue is only suitable for the youth target of the reform programs (YOUTHHT) in explaining the evolution of the risk of poverty (ARPR) and income inequality (IQSRS80/S20).

Table 8. The regression result for ARPR

R-squared	0.067727	Mean dep.var.	16.58180
Adjusted R-squared	0.061385	Akaike inf crit.	5.467348
F-statistic	10.67908	Schwarz crit.	5.504659
Prob.(F-statistic)	0.000033	Hannan-Quinn crit.	5.482285
Sum sqrd.resid.	4035.968	Durbin-Watson stat.	0.334100
Variable	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	15.59924	49.25828	0.0000
YOUTH	0.173834	4.217411	0.0000
PACKEMB	0.040404	-1.926323	0.0550

Note: Dependent Variable: ARPR; Method: Least Squares; Included observations: 297.

Table 9. The regression result for IQSRS80/S20

R-squared	0.074170	Mean dep.var.	4.868725
Adjusted R-squared	0.067872	Akaike inf crit.	3.086172
F-statistic	11.77651	Schwarz crit.	3.123482
Prob.(F-statistic)	0.000012	Hannan-Quinn crit.	3.101109
Sum sqrd.resid.	373.0920	Durbin-Watson stat.	0.318951
Variable	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	4.546064	47.21469	0.0000
YOUTH	0.053627	4.279166	0.0000
PACKEMB	-0.010901	-1.709392	0.0884

Note: Dependent Variable: IQSRS80/S20; Method: Least Squares; Included observations: 297.

Table 10. The regression result for NEET

R-squared	0.168093	Mean dep.var.	13.66700
Adjusted R-squared	0.162434	Akaike inf crit.	5.914319
F-statistic	29.702448	Schwarz crit.	5.951629
Prob.(F-statistic)	0.000000	Hannan-Quinn crit.	5.929255
Sum sqrd.resid.	6310.510	Durbin-Watson stat.	0.417430
Variable	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	10.51216	20.71210	0.0000
PDOM	0.030766	3.152152	0.0018
SCOPE	0.056046	2.777282	0.0058

Note: Dependent Variable: NEET; Method: Least Squares; Included observations: 297.
Source: Author's computation, Eviews processing, Eurostat and LABREF data.

In *Table 10* it can be seen that the p-value indicates that the policies field (PDOM) and the area of action (SCOPE) are good predictors for the evolution of NEET (young people who are neither in the training and education programs nor on the labor market). We notice that for the first two independent variables (ARPR and IQSRS80/S20), another explanatory indicator could have been also PACKAGE EMBEDDED (PACKEMB), which underlines the need for well-articulated policies and reform packages.

The Granger causality test (*Table 11*) with a probability below 0.05, shows that rather the influence comes from social indicators on the features of social reforms than vice versa, suggesting the need for more substantial, better coordinated and more effective social reforms at the level of EU27 countries.

Table 11. The GRANGER causality test results

Pairwise Granger Causality Tests		
Sample: 1297		
Lags: 2		
Obs: 295		
Null Hypothesis:	F-Statistic	Prob.
ARPR does not Granger Cause DUR	3.04010	0.0494
ARPR does not Granger Cause MDIR	3.59510	0.0287
ARPR does not Granger Cause PACKEMB	4.55665	0.0113
ARPR does not Granger Cause SCOPE	4.61660	0.0106
ARPR does not Granger Cause YOUTH	6.45409	0.0018
IQSRS80_S20 does not Granger Cause DUR	6.96722	0.0011
IQSRS80_S20 does not Granger Cause LAGS	6.74269	0.0014
IQSRS80_S20 does not Granger Cause MDR	7.24521	0.0009
IQSRS80_S20 does not Granger Cause PACKEMB	7.98482	0.0004
IQSRS80_S20 does not Granger Cause PDOM	5.31545	0.0054
IQSRS80_S20 does not Granger Cause SCOPE	8.44478	0.0003
IQSRS80_S20 does not Granger Cause YOUTH	10.3271	5.E-05
MDIR does not Granger Cause DUR	4.12137	0.0172
MDIR does not Granger Cause LAGS	4.83670	0.0086
MDIR does not Granger Cause YOUTH	6.24417	0.0022
NEET does not Granger Cause DUR	8.68676	0.0002
NEET does not Granger Cause LAGS	7.90193	0.0005
NEET does not Granger Cause MDIR	7.65775	0.0006
NEET does not Granger Cause PACKEMB	12.5033	6.E-06
NEET does not Granger Cause PDOM	8.91969	0.0002
NEET does not Granger Cause SCOPE	11.0150	2.E-05
NEET does not Granger Cause YOUTH	20.8559	3.E-09
PDOM does not Granger Cause DUR	4.14283	0.0168
PDOM does not Granger Cause LAGS	4.53104	0.0115
PDOM does not Granger Cause YOUTH	7.91970	0.0004
PACKEMB does not Granger Cause SCOPE	3.33124	0.0371
SCOPE does not Granger Cause YOUTH	6.03787	0.0027

Source: Author's computation, Eviews processing, Eurostat and LABREF data.

Thus, the At-risk-of-poverty rate Granger causes the duration, direction and scope of the reform, as well as if the reform is oriented towards youth and if it is part of a reform package. Income quintile share ratio (S80/S20) Granger causes the domain, the direction, the scope, the lags and if the reform is oriented towards the youth or if it is part of a complex reform program. Also, NEET Granger causes the domain and scope of the reform, but also if the reform is aimed at young people or if it is part of a larger reform program.

It should be noted that the relationship between the characteristics is also complex. For example, the domain and direction of the reform influence the duration and lags, and the domain, scope and direction of action of the reform influence whether or not the reform is oriented towards the youth.

Discussion and conclusions. Epidemiological developments (the COVID-19

crisis), climate changes, growing international tensions, hegemonic ambitions, war, natural and man-made disasters make an increasing number of people annually take the path of wandering to more favorable places, including the more developed countries of the European Union, thus putting constant pressure on the social policies of the EU27 and the member states.

Social policies and social protection in general are quite high, compared to other areas of the world, within the European Union. However, unemployment, poverty, international and regional migration, the aging of the population, the precarious birth rate and regional disparities seriously hinder the achievement of the social objectives of the Union.

Social policies are extremely important for a good functioning of the labor market, as well as for a fair program of social benefits. However, the need for reform is sometimes produced with a haste that undermines the very goals of these reforms. Thus, social equity is set aside in front of the need for fiscal balances and no attempt is made to harmonize the two goals.

In this sense, the study tries, navigating the cloudy framework of the social reforms of the EU27, to highlight the connection between a series of features of the social reforms (such as the field of policies, the typology of duration, the implementation lag, the direction of the measures taken, targeting the youth or not, the purpose of reforms and belonging to a package of reforms) and three social indicators that highlight the vulnerabilities of the social field: poverty risk (ARPR), income inequality (IQSRS80/S20) and young people neither in employment nor in education and training (NEET).

The results show that although the links are relatively modest, for the risk of poverty (ARPR) and income inequality (IQSRS80/S20), targeting the youth seems an important feature in explaining the evolution of the two indicators. This should not seem surprising considering that young people, children, women and the elderly are the social categories most vulnerable to adverse social developments, implicitly those of the labor market. Also, the young people who are not employed but not in any training program, although they are not directly affected by their targeting in the social reforms (YOUTH) are still affected by the characteristic of the broad field of reform (PDOM) and the area of action (SCOPE – e.g. new entrants or pre-existing or and new entrants and pre-existing ones).

The results of the Granger causality explain even better the lack of efficiency of the reform programs at the level of the EU27 states, the causality coming rather from the problematic indicators (poverty, inequity and socially uninvolved youth) on the features of the social reform programs.

Therefore, social reforms must be carried out with special attention, they must be seen holistically, incorporating numerous economic and social realities that must be addressed, they must be analyzed through the prism of past effectiveness (e.g. what did not work in the past may not work now either), must have vision etc. Technology, digitization, young people, energy crisis, international labor migration, disobedient climate, etc. therefore, they should not be seen as problems, but only as challenges that, most of the time, correctly incorporated into holistic reform packages (so not only social!) give not only good solutions in the short term, but also moral and correct solutions in the medium and long term.

REFERENCES

- Ali, I. (2007). Inequality and the imperative for inclusive growth in Asia. *Asian Development Review*, 24(2), 1-16. Asian Development Bank, Mandaluyong, Philippines.
- Bonilla, G. A., & Gruat, J. V. (2003). *Social Protection A Life Cycle Continuum Investment for Social Justice, Poverty Reduction and Sustainable Development*. Geneva: ILO.
- Chandrasekhar, C. P. & Ghosh, J. (2002). *The Market That Failed: A decade of neoliberal economic reforms in India*. New Delhi: Leftword Books.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of Regions establishing a European Pillar of Social Rights. (2017). COM 250 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52017DC0250>.
- Daly, M. (2021). COVID-19, Social Policy and Care: A Complex Set of Processes and Outcomes. *Frontiers in Sociology*, 6. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.808239>
- Degryse, C., Jepsen, M., & Pochet, P. (2013). The Euro crisis and its Impact on National and European Social Policies. *Working Paper*, 05. Brussels: ETUI.
- European Pillar of Social Rights. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summiteuropean-pillar-social-rights-booklet_en.pdf
- Ghosh, J. (2004). Social Policy in Indian Development. In: *Social Policy in a Development Context* (pp. 284-307). https://doi.org/10.1057/9780230523975_13
- Howarth, T., & Verdun, A. (2020). Economic and Monetary Union at twenty: a stocktaking of a tumultuous second decade: introduction. *Journal of European Integration*, 42(3), 287-293.
- International Labour Organisation (ILO). (1998). *Principles of Social Security*. Geneva.
- International Labour Organisation (ILO). (2000). *World Labour Report 2000: Income security and social protection in a changing world*. Geneva.
- Jacobs, P., Ngcobo, N., Hart, T., & Baipheti, M. (2010, September 20-22). Developmental social policies for the poor in South Africa: Exploring options to enhance impacts? In: *Overcoming inequality and structural poverty in South Africa: Towards inclusive growth and development: conference paper* (pp. 1-25). Birchwood Hotel and OR Tambo Conference Centre. Johannesburg South Africa. <https://core.ac.uk/download/pdf/195889166.pdf>
- Mathers, N., & Slater, R. (2014). *Social Protection and Growth: Research Synthesis*, Department of Foreign Affairs and Trade. Commonwealth of Australia, Canberra. <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/social-protection-and-growth-research-synthesis.pdf>
- OECD. (2019). *Can Social Protection Be an Engine for Inclusive Growth?* Development Centre Studies. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9d95b5d0-en>
- Piasna, A., & Myant, M. (2017). Introduction. In: Piasna, A., & Myant, M. (Eds.), *Myths of Employment Deregulation: How it Neither Creates Jobs nor Reduces Labour Market Segmentation* (pp. 7-22). Brussels: Publisher ETUI.

- <https://www.etui.org/sites/default/files/17%20Piasna%20Myant%20Employment%20deregulation%20WEB.pdf>
- Platt, L. (2023). *What is social policy? International, interdisciplinary and applied*. London School of Economics and Political Science site. <https://www.lse.ac.uk/social-policy/about-us/What-is-social-policy>
- Rainone, S., & Pochet, P. (2022). The EU recovery strategy A blueprint for a more Social Europe or house of cards? European Trade Union Institute (ETUI) *Working paper*, 18. Brussels: Publisher ETUI. <https://www.etui.org/publications/eu-recovery-strategy>
- Rasnača, Z. (2017). Bridging the Gaps or Falling Short? The European Pillar of Social Rights and What it Can Bring to EU-Level Policymaking. *Working Paper*, 05. Brussels: Publisher ETUI. <https://www.etui.org/sites/default/files/17%20WP%202017.05%20Social%20Pillar%20Rasnaca%20Web%20version.pdf>
- Rosenhead, J. (1992). Into the swamp: The analysis of social issues. *Journal of the Operational Research Society*, 43(4), 293-305. <https://www.jstor.org/stable/2583152>
- Sabato, S., Vanhercke B., & Guio, A-C. (2022). A ‘Social Imbalances Procedure’ for the EU: towards operationalization. *Working Paper*, 09, Brussels: Publisher ETUI.
- Schmidt, V. A. (2022). Economic Crisis Management in the EU. In: Kreuder-Sonnen C., Schmidt, V. A., Séville, A., Wetter Ryde, A. (Ed.), & White J., *EU Crisis Management*. Report 1 (pp. 19-39). Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies. https://sieps.se/globalassets/publikationer/2022/sieps-2022_1op-eng-webb.pdf
- Theodoropoulou, S. (2015). National social and labour market policy reforms in the shadow of EU bail-out conditionality: The cases of Greece and Portugal. *Comparative European Politics*, 13(1), 29-55. <https://doi.org/10.1057/cep.2014.40>
- Tsoukas, H. (1996). Understanding Social Reforms: A Conceptual Analysis. *Warwick Business School Research Bureau Research Papers*, 185. Nicosia, Cyprus. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.0470702>
- Vickers, G. (1983). *The Art of Judgement: A Study of Policy Making*. London: Harper & Row.
- Wade, R. (1990). *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialisation*. Princeton: Princeton University Press.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE AVERAGE MONTHLY NET WAGE AND PERMANENT EMIGRANTS IN ROMANIA

Mihaela SAVU, Ph.D, Associate Professor,
Constantin Brâncoveanu University of Pitesti
<https://orcid.org/0000-0001-7034-1167>, ioneci_mihaela@yahoo.com
Teslios DELIA, Ph.D, Associate Professor,
Constantin Brâncoveanu University of Pitesti
<https://orcid.org/0000-0002-8872-5705>, delia_teslios@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.21>

Abstract. *The paper aims to present the relationship between the average monthly net wage and permanent emigrants at the level of our country for a period of 12 years. At the level of Romania, in the last 30 years, the trend of emigration has been observed, especially for obtaining higher incomes than those that could be earned in the country. In (the year) 2021, the top three countries chosen by permanent emigrants were Spain, Germany and Italy. They keep their place in the top three countries chosen for emigration in the last five years of the analyzed period. We consider that the presentation of the two indicators will allow us to observe the relationship between them, using one of the non-parametric methods for establishing the link between statistical variables, namely the Kendall coefficient. The analysis of the two indicators is carried out with the help of the rank method, a statistical method, which involves establishing the ranks (position) for the values of the two indicators for the entire analyzed period. The values recorded by the average monthly net salary and permanent emigrants are official data, provided by the National Institute of Statistics. The result obtained after calculating the Kendall coefficient demonstrates that there is a link between these indicators, it is direct and of medium intensity. These information allows us to conclude that the level of salary earnings in Romania is one of the decisive factors in making the decision to emigrate.*

Keywords: *wage earnings, permanent emigrants, Kendall coefficient, Romanian economy, direction, intensity*

JEL: E24, F22

UDC: 331.2

Introduction. The paper aims to analyze the relationship between the average monthly net wage and permanent emigrants at the level of our country for a period of 12 years. The National Institute of Statistics is the official source for obtaining the values recorded by the two indicators.

The net wage gain is calculated by subtracting from the gross wage gain the mandatory social contributions of employees and the corresponding tax. Permanent emigrants or emigrants with a change of residence are persons of Romanian citizenship who emigrate abroad, giving up their residence in Romania and establishing their residence on the territory of another state.

By presenting the two indicators, we will be able to observe the existence of a relationship between the average monthly net wage and permanent emigrants. The existence of this relationship will later allow us to establish the meaning of the link as well as its intensity.

The data analyzed for the two indicators are from the period 2010-2021.

The degree of approach of the theme in the scientific literature. Over time, there have been movements of the population from one area to another, migration being a phenomenon reflected in specialized literature in numerous books and articles. Bălănescu (2011) states that population migration is not random, but is influenced by social, political, economic transformations, from different regions of the country, from the country or from other countries.

Dobrotă and Aceleanu (2007) believe that the main cause of migration is the existence of economic gaps between underdeveloped and economically developed countries. Thus, these gaps lead people to look for new, better-paid jobs, wanting to earn more compared to what they could earn in Romania

Șcheau et. al (2020) believe that economical migration is first of all generated by social background: poverty, unemployment, low quality of life, badly paid work places and so on.

Migration has become a social phenomenon over the years state Mîndrican and Matei (2023). These authors consider that the main reasons that influence individuals in making this decision are age, marital status, level of qualification from a professional point of view, background, professional perspectives, etc.

Our country is also no stranger to the migration phenomenon, in the last 30 years emigration has influenced the labor market in Romania. The choices made by those who permanently emigrated in 2021 were Spain, Germany, Italy, Austria, the USA and Canada. These are only the first six states chosen by migrants.

The National Institute of Statistics (2023) provides us with the official data on the number of emigrants by country of destination.

Table 1 shows the first six countries chosen by migrants, and we can see that Romanians do not only choose countries from Europe, preferring other continents as well. In the top three selected countries are European countries: Spain, Germany and Italy.

They keep their place in the top three countries chosen for emigration in the last five years of the analyzed period.

Table 1. Permanent migrants by country of destination

Country	2017	2018	2019	2020	2021
Austria	1531	1746	2004	1623	2581
Canada	1048	1126	1163	379	1242
Germania	4088	3961	3671	4257	5121
Italia	3449	4553	4966	3094	4986
Spania	5517	6910	5891	4272	5970
SUA	1165	1243	1227	777	1695

Source: Made by the authors using official data provided by the National Institute of Statistics, Permanent migrants by country of destination, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

Research methodology. In the present work, a statistical method will be used to demonstrate the relationship between the average monthly net wage and permanent emigrants, because statistics provides a wide range of methods for analyzing the dependence between two or more variables.

In this paper we will use a non-parametric method of statistical link analysis, namely the Kendall coefficient. This coefficient provides us with a series of essential information for the analysis of the relationship between the two indicators. It can be used to demonstrate the existence of a link between variables, its direction and intensity.

The intensity of the link between the variables using the Kendall coefficient is determined by observing the obtained result.

Thus, the closer the obtained result is to the value 0, the weaker the intensity of the link and the closer it is to the value 1, the stronger the link (Grigorescu, 2010). All the obtained result gives us information about the direction of the link:

- positive means a direct connection,
- negative means a reverse connection.

To calculate the Kendall coefficient, it is necessary to determine the type of the two variables.

We believe that the level of wage is a factor that influences the decision to emigrate, but at the same time we do not believe that it is the only one. With this reasoning in mind, the two variables were considered as follows:

- the average monthly net wage being the independent variable (will be denoted by X);
- permanent emigrants being the dependent variable (they will be denoted by Y);

Using the Kendall coefficient we can demonstrate the existing relationship between the average monthly net wage and permanent emigrants at the level of the Romanian economy, over a period of 12 years (2010 - 2021).

The hypotheses we start from are the following:

- There is a link between the average monthly net earnings and permanent emigrants
- The link between the average monthly net earnings and permanent emigrants is a direct link.

The present work allows us to establish through a statistical method whether the hypotheses we started from are true or not.

From *Figure 1* we observe the evolution of permanent emigrants for the period 2010 - 2021.

From the presentation of the official data provided by the National Institute of Statistics, the values recorded by permanent emigrants have an increasing trend.

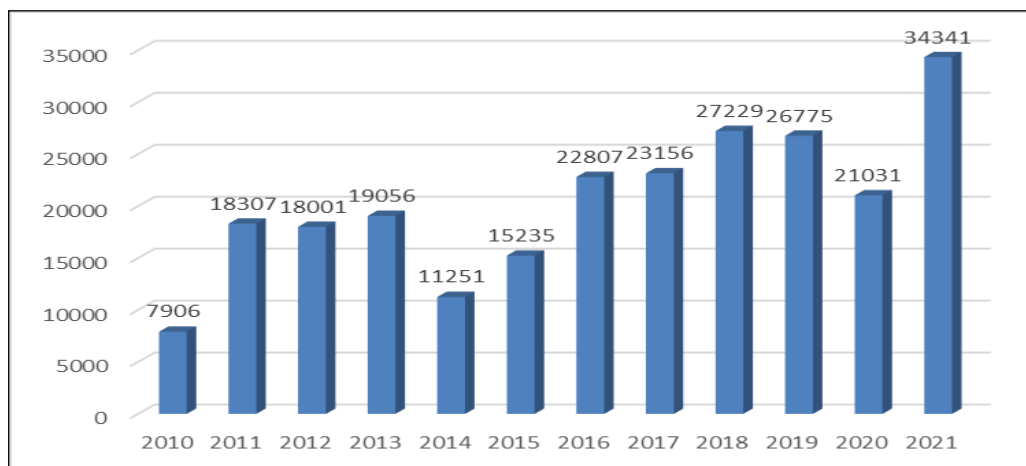

Figure 1. Permanent emigrants by country of destination (pers.)

Source: Made by the authors using official data provided by the National Institute of Statistics, Permanent emigrants by country of destination, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

In 2010, there were 7.906 permanent emigrants, and in 2021 we have 34.341 permanent emigrants. For the analyzed interval, we observe the existence of value oscillations, so we register lower values compared to the previous year in:

- 2012 we have 18.001 permanent emigrants compared to 18.307 permanent emigrants;
- 2014 we have 11.251 permanent emigrants compared to 19.056 permanent emigrants;
- 2019 we have 26.775 permanent emigrants compared to 27.229 permanent emigrants;
- 2020 we have 21.031 permanent emigrants compared to 26.775 permanent emigrants

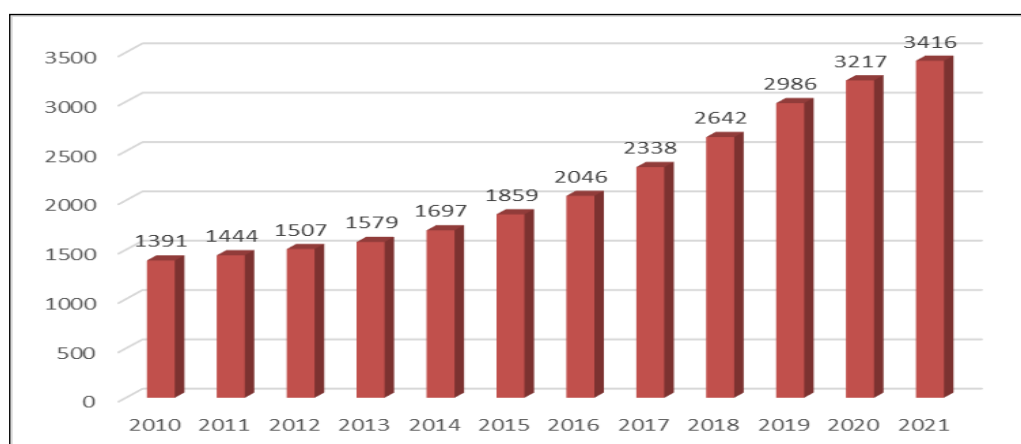

Figure 2. Average net monthly wage (RON)

Source: Made by the authors using data provided by the National Institute of Statistics, Average monthly net wage earnings, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

From *Figure 2*, we can observe the evolution of the average monthly net wage in Romania. The recorded values are official provided by the National Institute of Statistics.

From the presentation of the data for the period 2010 – 2021, the average monthly net wage showed an increasing trend, without oscillations in the analyzed period. At the level of 2010, the average monthly net salary was 1391 RON, and in 2021 we have a value of 3416 RON.

Main results. Kendall's coefficient and Spearman's coefficient belong to the method of ranks, one of the non-parametric methods of statistical link analysis. In order to obtain the result specific to the Kendall coefficient, it is necessary to establish the specific ranks of the two indicators.

The Kendall coefficient is calculated according to the formula:

$$C_K = \frac{2\sum(P-Q)}{n(n-1)} \quad (1)$$

where: P - number of ranks higher than the researched rank;

Q - number of ranks below the researched rank;

n- number of pairs

Table 2. The specific ranks of the Kendall coefficient

Year	Permanent emigrants	The average net monthly wage	Rx	Ry	P	Q	P-Q
2010	7906	1391	1	1	11	0	11
2011	18307	1444	2	5	7	3	4
2012	18001	1507	3	4	7	2	5
2013	19056	1579	4	6	6	2	4
2014	11251	1697	5	2	7	0	7
2015	15235	1859	6	3	6	0	6
2016	22807	2046	7	8	4	1	3
2017	23156	2338	8	9	3	1	2
2018	27229	2642	9	11	1	2	-1
2019	26775	2986	10	10	1	1	0
2020	21031	3217	11	7	1	0	1
2021	34341	3416	12	12	0	0	0
Total							42

Source: Made by the authors

The values in (*Table 2*) allow us to calculate the value of the Kendall coefficient, using the previously presented formula (1). To determine the specific values of P and Q we determined the ranks for the two indicators (Rx and Ry).

$$C_K = \frac{2 \cdot 42}{12(12-1)} = 0,636 \quad (2)$$

The Kendall coefficient has a value of 0.636. This result indicates that there is a link between the two indicators, it is direct and of medium intensity.

Conclusions. Using one of the non-parametric methods for establishing the link between variables, we managed to analyze the relationship between the average net monthly wage and permanent emigrants and to demonstrate that the research hypotheses proved to be correct. There is a link between the two indicators. The obtained results showed both the direction of the link and its intensity. We can state that there is a direct link between the average net monthly wage and permanent emigrants, but of medium intensity. This result demonstrates that the decision to emigrate is influenced by the level of the net monthly wage in Romania, but it is not a decisive factor. The results obtained in this paper open new research directions, especially in presenting the other influencing factors in making the decision to emigrate.

The present paper only analyzed the existence of the relationship between the average net monthly wage and permanent migrants, which allows us to conclude that there is a great potential to be studied in future works regarding the migration phenomenon. In the following articles, we intend to analyze permanent migrants according to several criteria: age, sex, marital status and level of training.

REFERENCES

- Bălănescu, M. (2011). *Intercondiționări între dezvoltarea economică și piața muncii din România*. Craiova: Editura Universitaria.
- Dobrotă, N., & Aceleanu, M. I. (2007). *Ocuparea resurselor de muncă în România*. București: Editura Economică.
- Grigorescu, R. (Coord.). (2010). *Statistică*. Pitești: Editura Independența Economică.
- Institutul Național de Statistică. (n.d.). *Câștigul salarial mediu net lunar*. <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>
- Institutul Național de Statistică. (n.d.). *Emigranți definitivi după țara de destinație*. <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>
- Mîndrican, M. I., & Matei, E. F. (2023). Research on the evolution of migration in Romania after the fall of the communist regime. *Theoretical and Applied Economics*, XXX, 1(634), 189-204.
- Șcheau, M. C., Pop, Ș. Z., & Șoimu, A. V. (2020). Migration, economic causes and decisions. *Theoretical and Applied Economics*, XXVII, 2(623), 33-50.

RECENSĂMÂNTUL POPULAȚIEI CA SURSĂ DE INFORMAȚII ÎN ELABORAREA POLITICILOR PUBLICE

Natalia BARGAN, Doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-4397-9541>, nataly.bargan@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.17>

Abstract. *Understanding the composition and evolution of the population is crucial for the development of effective public policies in a rapidly changing world. The need for reliable demographic and socioeconomic data persists to tackle modern societal challenges. The Population Census, amidst fast demographic change, is a vital source of statistical data that provides valuable information for governments, researchers and decision-makers. The purpose of this article is to analyze some results of population censuses important for the development of public policies and to estimate the role of the population census as a factual basis for the development and evaluation of state policies, planning and decision-making, leading to the identification of focused and well-adapted solutions to the real needs of the communities and the country. The research methodology is based on the analysis of the main results of the 2004 Population Census and the 2014 Population and Housing Census, and the degree of use of statistical information in the development of public policy documents, such as national strategies and programs. Moreover, the paper presents concrete examples of how census data has been used to develop public policies.*

The article concludes that the results obtained in population censuses are not fully utilized by public officials and decision-makers responsible for the development and implementation of public policies. Not all policy documents include essential information collected in censuses, including strategies of significant importance. It is noteworthy that the census is one of the most costly national statistical endeavors, providing data that offers a real and comprehensive picture of the entire population at a specific point in time. Recognizing the value of this information is crucial, and there is a need to promote a more efficient use of census results to guide the decisions and actions of policymakers.

Keywords: *population census, public policies, demographic issues, Moldova*

JEL: *J10, J18, P23*

UDC: *314*

Introducere. Politicile publice au un rol esențial în dezvoltarea unei societăți moderne, întrucât ajută guvernele să ia decizii informate și să dezvolte strategii pentru atenuarea problemelor și provocărilor sociale. Oricare guvernare responsabilă trebuie să se bazeze pe date statistice solide și calitative pentru a aborda nevoile, aspirațiile și problemele cetățenilor săi. Recensământul populației (RP), ca sursă de date statistice privind populația și caracteristicile ei, prezintă informații valoroase și utile pentru dezvoltarea documentelor de politici publice eficiente.

Având caracter exhaustiv, RP este un proces sistematic de colectare a datelor demografice și sociale cu privire la locuitorii unei țări sau regiuni într-un moment dat. Acesta nu reprezintă doar o simplă numărătoare a populației, ci este o înregistrare detaliată a caracteristicilor demografice, sociale, economice, educaționale, privind sănătatea și locuința cetățenilor. Asemenea informații colectate cu o periodicitate de 10 ani sunt utile pentru dezvoltarea programelor de guvernare și politicilor publice practice. Datele RP oferă factorilor de decizie o imagine clară și actualizată a societății pe care o servesc. Cu date calitative, complete și actualizate, decidenții politici pot identifica tendințe, nevoi emergente și inegalități, ceea ce facilitează elaborarea și implementarea politicilor care să răspundă nevoilor cetățenilor (Tarozzi & Deaton, 2008).

În contextul pregătirii Republicii Moldova pentru efectuarea Recensământului Populației și Locuințelor (RPL) în cadrul runde mondiale 2020, care va fi efectuat în anul 2024 (Legea Nr.231/2022), se impune necesitatea abordării importanței acestui exercițiu statistic național și impactul rezultatelor obținute pentru viitorul deceniu.

Scopul acestui articol este de a analiza unele date demografice și sociale esențiale pentru elaborarea politicilor publice și rolul RP ca bază factologică pentru dezvoltarea și evaluarea politicilor statului, a planificării și a luării deciziilor, conducând la identificarea soluțiilor focusate și bine adaptate la nevoile reale ale comunităților și țării. Acest articol accentuează, în mod special, importanța RP ca pilon fundamental în procesul de formulare a politicilor publice și buna guvernare a societății.

Revizuirea literaturii. Analiza literaturii de specialitate a acestui subiect dezvăluie numeroase teorii și concepte, care se referă în mare parte, conform tendinței internaționale, la politicile bazate pe dovezi (aproximativ 400 de publicații), (French, 2018). Deasemenea, este prezentată contribuția rezultatelor științifice la elaborarea politicilor publice, precum și impactul neglijării acestora (Simons & Schniedermann, 2021). O altă abordare vizează analiza importanței recensământului (Farley, 2020), inclusiv în calitate de sursă de informare în elaborarea, implementarea și evaluarea politicilor publice (Belin, 2020). Analiza cercetărilor în domeniu dezvăluie trei direcții distincte: 1) teoria politicilor publice bazate pe evidențe; 2) recensământul ca sursă de date demografice și socioeconomice; 3) impactul recensământului asupra politicilor publice.

1) Teoria Politicilor Publice bazată pe evidențe, susține că luarea deciziilor guvernamentale trebuie să se bazeze pe date precise și obiective, adică pe evidențe oficiale, și pune accent pe utilizarea cercetării riguroase și a dovezilor empirice pentru informarea și ghidarea deciziilor luate (Pawson, 2006). Un bun exemplu în acest sens servește lucrarea cercetătorului în domeniul sănătății Justin Parkhurst (2016), în care este abordată relația dintre politică și sănătate, explorând modul în care factorii politici influențează sistemele de sănătate și politicile globale de sănătate. Dintr-o perspectivă mai vastă, RP este sursa care oferă date și contribuie la procesul de analiză a problemelor, inclusiv cele sociale, identificarea obiectivelor și elaborarea strategiilor pentru a atinge aceste obiective. Cercetările anterioare au arătat că politicienii și factorii de decizie care utilizează datele recensământului sunt mai susceptibili să dezvolte politici corespunzătoare și sustenabile. Autorul

Theodore Marmor (2017) a dezvoltat teorii legate de procesul decizional în politicile publice, subliniind rolul datelor empirice în fundamentarea deciziilor. Recensământul este menționat ca o sursă esențială de date care pot influența agenda politică și procesul de formulare a politicilor.

2) *Importanța recensământului ca sursă de date demografice și socioeconomice* (Williams, 2009). Cercetările acestei direcții susțin că rezultatele RP sunt instrumente esențiale în procesul de dezvoltare a politicilor și luarea deciziilor guvernamentale, deoarece sunt colectate informații despre caracteristicile de bază ale populației, precum vârsta, sexul, starea civilă, caracteristicile familiei, compoziția și mărimea gospodăriei. La fel, sunt înregistrate informații privind măsurile economice, inclusiv participarea forței de muncă, ocupația, locul de muncă, venitul și atributele educaționale, cum ar fi frecventarea școlii, nivelul de instruire și alfabetizare. Având în vedere unele fenomene demografice cu impact major asupra evoluției populației s-a impus necesitatea de a include în chestionarele de recensământ seturi de întrebări, care au scopul de a acumula informații geografice și despre migrație. Întrebările privind locul nașterii, locul reședinței obișnuite, durata reședinței și locul de reședință anterior permit factorilor de decizie și planificatorilor să examineze mișcările populației și să implementeze anumite planuri de acțiuni, care vor urmări gestionarea sau evidența eficientă a fluxurilor migraționale.

3) *Impactul recensământului asupra politicilor publice*, este abordat în diverse cercetări științifice (May, 2012). De exemplu, recensământul poate dezvălui discrepanțele regionale în accesul la educație sau servicii medicale, ceea ce poate duce la elaborarea unor politici de redistribuire a resurselor pentru a înlătura inegalitățile (Hotchkiss & Phe lan, 2017). În plus, recensământul oferă date esențiale pentru planificarea infrastructurii, alocarea bugetelor și evaluarea eficacității programelor guvernamentale. Autorii Card and Lewis (2005) au arătat în studiul lor cum datele recensământului privind populația în SUA au fost folosite pentru a identifica inegalități economice regionale și pentru a aloca resurse guvernamentale în mod eficient. Un alt grup de autori din Marea Britanie au efectuat un studiu complex care se referă direct la utilizarea datelor RP în elaborarea documentelor de politici publice (Killick, 2016). Studiul prezintă schimbarea modalităților de desfășurare a recensământului, subliniind potențialul de economisire a costurilor, disponibilitatea noilor tehnologii, cererea tot mai mare de informații fiabile și actualizate. Aplicând metode de cercetare calitativă și cantitativă în studiul cu funcționarii structurilor guvernamentale și cu reprezentanții externi acestor entități, cercetarea a constatat că datele recensământului sunt pe larg utilizate de elaboratorii de politici, care participă la pregătirea și efectuarea recensământului, în timp ce alte categorii de funcționari publici nu folosesc aceste date.

Metodologia cercetării. Prezentul studiu are ca obiectiv analiza unor date demografice și sociale esențiale pentru dezvoltarea politicii publice și aplicarea acestor date în documentele de politici naționale. Cercetarea de față s-a axat, în primul rând, pe analiza generală a rezultatelor recensământului național desfășurat la 5-12 octombrie 2004 (RP-2004) și recensământului desfășurat la 12-25 mai 2014 (RPL-2014) în Republica Moldova. Sunt evidențiate date precise și comprehensive cu referire la dimensiunea și compoziția populației pe *domeniul demografic* (vârsta,

sex, nivelul de educație) și *social* (ratele de analfabetism), privind *ocuparea pe piața muncii* (structura ocupațională a populației, tipurile de ocupații), precum și *condițiile de trai ale populației* (tipurile de locuințe, accesul la servicii de bază și calitatea habitatului).

În al doilea rând, s-a trecut în revistă cercetările naționale și internaționale cu referire la utilizarea datelor RP în elaborarea politicilor publice, evidențiind divergențele și convergențele în aplicabilitatea datelor la nivel național.

În al treilea rând, a fost analizat conținutul a peste 12 documente de politici naționale pe diverse domenii și 7 Programe de activitate ale Guvernului din perioada 2013-2023, pentru a aprecia în ce măsură au fost utilizate datele RP în calitate de dovezi și date factologice la elaborarea acestor documente. Analiza de conținut a permis formularea unor concluzii obiective și generarea informațiilor relevante pentru elaboratorii de politici publice din Republica Moldova.

Principalele rezultate ale cercetării. Analiza rezultatelor RPL-2014. RPL-2014 a înregistrat date detaliate privind *dimensiunea și compoziția demografică a populației (BNS, 2014)*. Populația totală recenzată la momentul de referință de 14 mai 2014 a fost de 2 804 801 persoane, fiind în scădere cu 578 531 persoane față de RP-2004. Scăderea numărului populației a afectat ambele sexe în egală măsură, însă structura pe sexe a rămas aproape identică la cele două recensăminte (48,2% bărbați și 51,8% femei), numărul femeilor fiind de 1 452 702 persoane, depășind cu peste 100 mii numărul bărbaților. Distribuția pe vârstă arată astfel:

- grupa de vârstă 0-14 ani reprezintă 18,4% din populație;
- grupa de vârstă 15-59 ani constituie 63,1% din total;
- grupa de vârstă 60 de ani și peste deține 18,5% din populație.

Structura demografică prezentată reflectă o populație în scădere continuă, cu o concentrație semnificativă în categoria de vârstă 60 de ani și peste, comparativ cu datele RP-2004, când această grupă de vârstă constituia 14,8% din totalul populației. Aceste date confirmă faptul că în Republica Moldova se accentuează îmbătrânirea demografică a populației, ceea ce poate implica nevoi specifice în domeniul sănătății și dezvoltarea serviciilor pentru persoanele în etate.

În ceea ce privește *nivelul de educație și alfabetizare*, recensământul a relevat următoarele tendințe:

- proporția populației analfabete a scăzut la 0,5% către RPL-2014, comparativ cu 1,1% la RP-2004. Cu toate acestea, potrivit rezultatelor ultimului recensământ, 1,3% din populație nu are finalizată *școala primară*;
- nivelul de instruire *mediu incomplet/gimnazial* al populației constituia 91,1% din totalul persoanelor în vârstă de 15 ani și peste la RPL-2014, față de 86,6% la RP-2004;
- persoanele cu nivel de instruire *superior și mediu de specialitate* în mediul urban reprezintă 51,3% din numărul total al persoanelor în vârstă de 15 ani și peste la RPL-2014, în timp ce în mediul rural este estimat la 22,9% din numărul total al persoanelor în vârstă de 15 ani și peste.

Rezultatele RPL-2014 sugerează necesitatea de continuare a eforturilor statului pentru îmbunătățirea accesului la educație, în special pentru populația din mediul rural, ceea ce va asigura dezvoltarea capitalului uman solicitat pe piața muncii naționale.

Ocuparea pe piața muncii. Structura ocupațională a populației este un factor cheie în analiza economică și socială. Datele recensămintelor se prezintă în felul următor:

- din total populație de 15 ani și peste, care au declarat situația economică, 45,1% constituie populația economic activă. La RP-2004 această categorie de populație reprezenta 53,1%;
- angajarea populației în funcție de sectoarele economice se prezintă astfel: 21,3% din totalul populației economic activă este angajată în agricultură, silvicultură și pescuit (cu 6,3 p.p. descreștere față de RP-2004), urmat de 14,2% angajați în sectorul serviciilor și comerț (cu 3,1 p.p. mai puțin decât valoarea înregistrată la RP-2004);
- din totalul populației activă în vârstă de 15 ani și peste, 97,2% constituie populația ocupată și 2,8% - șomerii;
- ponderea bărbaților ocupați este mai mare față de cea a femeilor decalajul între sexe la RPL-2014 a fost de 10,3 p.p., iar la RP-2004 de 4,7 p.p.

Datele generale privind caracteristicile ocupaționale ale populației recensate în 2014 subliniază nevoia politicilor publice care să abordeze inegalitățile economice și să îmbunătățească accesul populației la oportunități de angajare mai bune.

Condițiile de trai și infrastructura. Calitatea condițiilor de trai și accesul la infrastructură influențează direct bunăstarea locuitorilor țării, atât în mediul urban, cât și în cel rural. Principalele constatări în baza rezultatelor RPL-2014 includ:

- în Republica Moldova sunt înregistrate 1.236.575 locuințe (inclusiv locuințele situate în întovărășiri pomilegumicole), din care 61% sunt amplasate în mediul rural, iar 39% în mediul urban;
- 79,2% din populația înregistrată la recensământ locuia în case individuale sau înșiruite, și 20,8% în apartamente (inclusiv cămine de tip familial);
- accesul la apă curentă este asigurat pentru 74,1% din populație, la sistem de aprovizionare cu apă caldă pentru 37,5% și la sistem de canalizare pentru 55,3%.

Deși aceste date reflectă realitatea privind condițiile de trai ale populației la momentul RPL-2014, totuși în combinație cu alte date din surse administrative relevante pot servi drept bază factologică pentru dezvoltarea politicilor de infrastructură și dezvoltare urbană pentru a asigura un mediu de viață mai bun pentru locuitorii țării.

Analiza documentelor de politici publice din Republica Moldova. În vederea elucidării mai bune a subiectului cercetat, înainte de a efectua analiza documentelor de politici publice, este necesar să clarificăm unele noțiuni de bază și procese la care se face referință în acest articol. În literatura de specialitate este menționat că “o politică publică este o rețea de decizii legate între ele privind alegerea obiectivelor, a mijloacelor și a resurselor alocate pentru atingerea lor în situații specifice” (Miroiu, 2020, p.26), sau aceasta este ”rezultatul acțiunii guvernamentale, la nivelul administrației publice locale și centrale” (Moraru et al., 2019, p.46). În viziunea Cancelariei de Stat din Republica Moldova, o politică publică reprezintă ”procesul prin care guvernele își transpun viziunea politică în programe și acțiuni cu scopul de a produce schimbări în lumea reală” (Politici publice, p.4).

Cadrul legal național, care reglementează elaborarea, monitorizarea și evaluarea politicilor publice, cu referință la această definiție stipulează că “politica publică este decizia sau deciziile coordonate ale statului, care produc schimbări sau care influențează societatea și economia, contribuind la soluționarea problemelor și la atingerea obiectivelor asumate într-un anumit domeniu de activitate a Guvernului”, iar “documentul de politici publice descrie modalitatea și resursele necesare pentru soluționarea problemelor de politici publice identificate, atingerea obiectivelor de dezvoltare într-un anumit domeniu sau subdomeniu de activitate a Guvernului și descrie impactul așteptat asupra statului și societății” (HG Nr.386/2020).

Conform legislației Republicii Moldova există două tipuri de documente de politici publice: *strategia* (pe o perioadă de 6-10 ani) și *programul* (pe o perioadă de 3-5 ani, care conține *partea descriptivă și planul de acțiuni*) (HG Nr.386/2020, pct.5). Ministerele și alte autorități administrative centrale sunt abilitate cu funcțiile de planificare, elaborare, monitorizare și evaluare a politicilor publice, iar implementarea acestora revine inclusiv entităților publice din subordinea lor.

În această cercetare au fost analizate 12 documente de politici publice și 7 programe de guvernare din 2013 până în anul 2023, pentru a identifica gradul de utilizare a datelor RP la elaborarea acestor documente. În rezultatul examinării documentelor de politici s-a constatat, că cadrul legal, care stă la baza planificării, elaborării, aprobării, implementării, monitorizării și evaluării documentelor de politici publice are stipulată cerința de utilizare în *analiza situației* la strategii, precum și în *partea descriptivă* la programe, a dovezilor cantitative și calitative (HG Nr.386/2020, pct.8, 2) și pct.11, 2)), iar conform *Ghidului metodologic*, aceste date pot fi: cel mai recent recensământ, statisticile oficiale care conțin date cu privire la oameni, registrele cu privire la populație (statut civil, statut socioeconomic), sondaje cu privire la situația socioeconomică a populației (Ghidul ..., 2021), iar elaboratorii de politici în mare parte au respectat această prevedere.

Din 19 documente ale entităților publice analizate, 5 conțin referințe directe și abundă în diverse date rezultate ale RP (Legea Nr.239/2016; Decizia Consiliului Regional pentru Dezvoltare Centru nr.04/02/2010; HG Nr. 768/2011; HG Nr.114/2023; PAG, august 2021). În toate documentele analizate au fost identificate diverse statistici demografice, care au fost produse în baza datelor recensământului, cum ar fi numărul populației, populația distribuită pe unele grupe de vârstă și sexe, datele privind migrația internațională sau unii indicatori statistici derivați. În textul celui mai important document național de viziune strategică pe termen lung *Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”* nu găsim nici-o mențiune directă la datele rezultate din RPL-2014 (Legea Nr.315/2022). În schimb au fost utilizați intens un șir de indicatori statistici social-economici și demografici, inclusiv prognoza populației, la calculul cărora sunt utilizate datele privind numărul populației cu reședință obișnuită obținute în baza rezultatelor RPL-2014. Este important de menționat că pct.5.5, 6) al acestui document prevede: *dezvoltarea procedurilor și a capacităților de integrare a perspectivelor demografice în politicile publice sectoriale; evaluarea impactului politicilor publice asupra situației demografice (O7.1, O7.2)*, dovadă a faptului că problemele demografice

cu care se confruntă țara se află pe agenda elaboratorilor de politici naționale și sectoriale.

În acest context, ținând cont de recomandările Rezoluției aprobate în cadrul conferinței internaționale din 03 aprilie 2018, cu genericul ”Provocările demografice din Republica Moldova: cauze, efecte și modalități de soluționare bazate pe experiența internațională”, prin care s-a propus “integrarea factorului demografic în strategiile și politicile de dezvoltare socioeconomică, precum și cele de dezvoltare sectorială, conjugarea activităților planificate cu schimbările observate în dinamica și structura demografică” (Rezoluția, 2018) și având în vedere faptul că publicațiile științifice naționale prezintă rezultatele diverselor estimări și analize complexe privind tendințele demografice efectuate în baza datelor obținute la RPL-2014 (Gagauz et al., 2021), care pot fi folosite pentru fundamentarea documentelor de politici naționale, pentru diverse domenii, totuși aceste date nu au fost valorificate la capacitatea maximă în documentele de politici analizate.

Unele din aceste documente au fost ajustate de mai multe ori pe parcursul perioadei de implementare, dar nu au fost actualizate din punct de vedere factologic în baza datelor oficiale disponibile la momentul amendării, iar altele nu au folosit în textul documentului datele RPL obținute din înregistrarea exhaustivă a informației furnizate de populație, care erau mai relevante pentru măsurarea unei probleme naționale (de exemplu conectarea la apeduct și sistem de canalizare), decât cele obținute prin alte cercetări. O parte din documentele cercetate au fost elaborate într-un alt context economic și în altă situație demografică, din acest considerent conțin date perimate și necesită schimbări esențiale pentru a răspunde la noile provocări.

La elaborarea documentelor de politici publice de către entitățile publice centrale e necesar să se includă în mod obligatoriu conform cadrului normativ în vigoare, dar și a recomandărilor Comisiei Europene, etapa de “evaluarea ex-ante, care trebuie să devină un element esențial al înțelegerii strategiei și al alocării mijloacelor financiare (care fac obiectul negocierilor cu Comisia)” (Moraru et al., 2019, p.105). În acest proces de evaluare datele colectate în cadrul RPL-2014 ar permite cuantificarea obiectivă a problemelor demografice și socioeconomice, pentru a ajuta Guvernul la identificarea și aplicarea unor soluții viabile, care vor oferi rezultatul scontat.

Concluzii și recomandări. Această analiză, efectuată în baza datelor RPL-2014, oferă o imagine generală asupra compoziției demografice, ocupării forței de muncă și condițiilor de trai ale populației țării și reprezintă o resursă de informații pentru guvernarea, planificare și luarea deciziilor.

Pentru elaboratorii de politici publice din Republica Moldova, este important să înțeleagă și să folosească cu prudență aceste date, pentru a dezvolta politici bazate pe evidențe, care să răspundă nevoilor emergente ale societății. În acest sens, se propun câteva concluzii și recomandări:

1. *Integrarea datelor recensământului în elaborarea politicilor.* Este important ca elaboratorii de politici să integreze în mod activ datele recensământului populației în procesul de elaborare a politicilor publice. Datele recensământului oferă o bază solidă pentru identificarea nevoilor și tendințelor

populației, ceea ce ajută la formularea de politici adecvate și adaptate contextului demografic și social al țării.

2. *Analiza datelor pe termen lung.* Elaboratorii de politici ar trebui să efectueze analize retrospective pe termen lung, pentru a observa tendințele demografice și sociale, sau să preia rezultatele cercetătorilor, care au analizat și utilizat datele RP, inclusiv prognozele demografice, pentru a anticipa evoluțiile viitoare ale populației.

3. *Oferirea de soluții focusate, pentru nevoile specifice ale comunităților.* Datele recensământului pot dezvălui nevoi diferite în funcție de regiuni sau grupuri de populație. Reprezentanții guvernării ar fi necesar să ofere soluții adaptate fiecărei regiuni, comunități sau grupuri identificate, pentru a asigura o abordare eficientă și echitabilă în politicile implementate.

4. *Dezvoltarea și monitorizarea indicatorilor de performanță.* Utilizarea datelor recensământului în stabilirea indicatorilor de performanță și evaluarea politicilor este necesară. Aceasta permite urmărirea impactului politicilor pe termen lung și în consecință ajustarea acestora, pentru atingerea obiectivelor stabilite.

5. *Colaborarea cu experți în domeniul statistic și demografic.* Elaboratorii de politici ar trebui să colaboreze strâns cu experții în domeniul statistic și demografic, pentru a asigura o interpretare corectă a datelor recensământului și pentru a folosi metode de analiză adecvate, ce vor contribui la obținerea de concluzii fiabile și informate, aplicate în fundamentarea documentelor de politici.

6. *Comunicarea eficientă a rezultatelor recensământului.* Este important ca rezultatele recensământului să fie comunicate de BNS într-un mod clar și accesibil publicului larg și utilizatorilor de date. Transparența și accesibilitatea informațiilor furnizate va contribui la implicarea cetățenilor în procesul de elaborare a politicilor și la asigurarea unei guvernări deschise.

În concluzie, este esențial ca aceste recomandări să fie aplicate pentru a maximiza utilizarea datelor recensământului la dezvoltarea politicilor de guvernare eficiente care, nemijlocit, va conduce la creșterea bunăstării cetățenilor și dezvoltarea socială și economică a Republicii Moldova. Totodată, este important ca politicile demografice să fie adaptate la nevoile specifice ale populației. Dezvoltarea unei noi paradigme a politicilor demografice pentru Republica Moldova, care să ofere soluții viabile pentru tot spectrul de provocări ce reies din tendințele demografice actuale, dar cu impact negativ pentru viitorul țării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Belin, T. R. (2020). The U.S. Census as a Crucible for Trust in Government.

Harvard Data Science Review, 2(1).

<https://doi.org/10.1162/99608f92.bac26d97>

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). (2014). *Rezultatele Recensământului Populației și al Locuințelor 2014 (RPL2014)*.

<https://statistica.gov.md/ro/recensamantul-populatiei-si-al-locuintelor-2014-122.html>

Card, D., & Lewis, E. (2005). The Diffusion of Mexican Immigrants During the 1990s: Explan ations and Impacts. *NBER Working Papers*, 11552, 1-56.

https://davidcard.berkeley.edu/papers/diff_mex_immig.pdf

- Farley, R. (2020). The Importance of Census 2020 and the Challenges of Getting a Complete Count. *Harvard Data Science Review*, 2(1).
<https://doi.org/10.1162/99608f92.8a0cc85c>
- French, R. (2018) Lessons from the evidence on evidence-based policy. *Canadian Public Administration*, 61(3), 425-442.
https://sciencessociales.uottawa.ca/affaires-publiques-internationales/sites/sciencessociales.uottawa.ca.affaires-publiques-internationales/files/lessons_v.2.pdf
- Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I., Stirba, V., Tabac, T., & Grigoraș, E. (2021). *Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență: provocări principale și politici necesare*. Chișinău: INCE. doi:
<https://doi.org/10.36004/nier.ccd.2021.978-9975-89-248-3>
- Ghidul metodologic privind integrarea prevederilor Strategiei naționale de dezvoltare în documentele de planificare și documentele de politici publice la nivel național*. (2021). Chișinău.
https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/ghid_copertat_coral.pdf
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025): nr. 768 din 12-10-2011. (2011). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 182-186, art. 851.
https://mecc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_national_strategic_in_domeniul_securitatii_demografice_2011-2025.pdf
- Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare „Educația 2030” și a Programului de implementare a acesteia pentru anii 2023-2025: nr. 114 din 07-03-2023. (2023). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 134-137, art. 289.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136600&lang=ro#
- Hotărârea Guvernului cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice: nr. 386 din 17-06-2020. Regulamentului cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice. (2020). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 153-158, art. 509.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121921&lang=ro#
- Hotchkiss, M., & Phelan, J. (2017, September). *Uses of Census Bureau Data in Federal Funds Distribution*. Version 1.0. <https://www2.census.gov/programs-surveys/decennial/2020/program-management/working-papers/Uses-of-Census-Bureau-Data-in-Federal-Funds-Distribution.pdf>
- Killick, L., Hazel, H., Duff, A. S., & Deakin, M. (2016). The census as an information source in public policy-making. *Journal of Information Science*, 42(3), 386-395.
<https://napier-repository.worktribe.com/preview/169152/HallJIS-3436-accepted-census-policy-making.pdf>
- Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”: nr. 315 din 17-11-2022. (2022). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 409-410, art. 758.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134582&lang=ro#

- Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020: nr. 239 din 13-10-2016. (2017). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 30-39, art. 65. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105791&lang=ro#
- Legea privind recensământul populației și locuințelor: nr. 231 din 28-07-2022. (2022). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 267-273, art. 558.
- Marmor, T. (2017). Comparative Studies and the Drawing of Policy Lessons: Describing, Explaining, Evaluating, and Predicting. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 19, 1-14. doi: 10.1080/13876988.2017.1279439
- May, J. F. (2012). *World Population Policies: Their Origin, Evolution, and Impact*. Springer Science+Business Media B.V. doi:10.1007/978-94-007-2837-0
- Miroiu, A. (2020). *Introducere în analiza politicilor publice*. ® punct. punct https://ccdph.ro/wp/wp-content/uploads/2020/04/Introducere_in_analiza_politicilor_publice.pdf
- Moldova vremurilor bune*. Program de Activitate al Guvernului. (2021, 3 august). https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/programul_de_activitate_al_guvernului_moldova_vremurilor_bune.pdf
- Moraru, A., Bondar, F., & Alexandru, V. (2019). *Manual de politici publice*. Ediția a II-a. București.
- Parkhurst, J. (2016) *The politics of evidence: from evidence-based policy to the good governance of evidence*. *Routledge Studies in Governance and Public Policy*. Routledge, Abingdon, Oxon, UK. <http://eprints.lse.ac.uk/68604/>
- Pawson, R. (2006). *Evidence-Based Policy A Realist Perspective*. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/35024/1/19.pdf.pdf>
- Politici publice: noțiune și metode de analiză*. Sesiunea 1. (n.d.). Cancelaria de Stat. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/sesiunea_1_notiunea_de_poltici_publice.pdf
- Provocările demografice din Republica Moldova: cauze, efecte și modalități de soluționare bazate pe experiența internațională: rezoluția conferinței internaționale*. (2018, 3 aprilie). Chișinău. <https://presedinte.md/files/media/REZOLUTIA.pdf>
- Simons, A., & Schniedermann, A. (2021). The neglected politics behind evidence-based policy: shedding light on instrument constituency dynamics. *Policy & Politics*, 49(4), 513-529. <https://doi.org/10.1332/030557321X16225469993170>
- Strategia de dezvoltare Regională 2010-2016, Regiunea de Dezvoltare CENTRU*. (2012). Aprobată prin Decizia Consiliului Regional pentru Dezvoltare Centru nr. 04/02 din 23-03-2010. Modificări aprobate prin decizia Consiliului Regional de Dezvoltare nr. 04/01 din 10-10-2012. <http://www.adrcentru.md/public/files/generale/StrategiaRDC-2010-2016.pdf>
- Tarozzi, A., & Deaton, A. (2008, March.) *Using Census and Survey Data to Estimate Poverty and Inequality for Small Areas*.
- Williams, J. D. (2009). *The 2010 decennial census: background and issues*. Congressional Research Service, Library of Congress.

BARIERE ÎN AUTOREPREZENTAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia COJOCARU, doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-6293-7785>, natalia.cojocaru1978@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.31>

Abstract. *The article explores key obstacles faced by people with disabilities from the Republic of Moldova when engaging in self-advocacy, including discriminatory policies, stigma, accessibility issues, resource limitations, lack of support networks, power imbalances, and personal factors. Self-advocacy is pivotal for persons with disabilities, enabling them to express their needs, preferences, and rights, fostering individual empowerment and reshaping societal norms and policies. However, persistent systemic, attitudinal, and environmental barriers impede effective self-advocacy. The article also presents practical solutions to enhance self-advocacy within the Moldovan disability community, including inclusive policies, awareness raising, support networks, and self-advocacy education. By examining the barriers and proposing solutions to self-advocacy for people with disabilities, this article contributes to a growing body of knowledge that seeks to advance the rights and well-being of this marginalized population. It underscores the importance of recognizing the agency and voice of individuals with disabilities and advocates for a future where self-advocacy is not just a possibility but an inherent right for all. Furthermore, this article introduces an innovative dimension by scientifically substantiating the barriers and solutions specific to self-advocacy for people with disabilities. This unexplored area in Moldovan specialized literature draws on extensive research, including literature reviews, in-depth interviews with civil society representatives, and group discussions involving individuals with disabilities.*

Keywords: *Disability, self-advocacy, barriers, solutions, empowerment, agency, social inclusion*

JEL: D63

UDC: 364.61 (478)

Introducere. Autoreprezentarea constituie un aspect fundamental al drepturilor persoanelor cu dizabilități și al incluziunii sociale ale acestora. Autoreprezentarea conferă persoanelor cu dizabilități puterea de a-și exprima nevoile, preferințele și drepturile în mod independent, generând un impact diversificat, atât la nivel individual, prin împuternicirea și îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități, cât și la nivel social, prin transformări semnificative la nivelul atitudinilor societății, politicilor și accesibilității.

Cu toate acestea, numeroase bariere sistemice, de atitudine și de mediu împiedică în mod persistent capacitatea persoanelor cu dizabilități de a se autoreprezenta în mod eficient. Principalele obstacole cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în procesele de autoreprezentare, se referă la: politici și legislație

discriminatorie, stigmatizare, infrastructură fizică și informațională inaccesibilă, acces limitat la resurse, lipsa rețelelor de sprijin, dezechilibre de putere, factori personali, precum lipsa sau insuficiența abilităților de autoreprezentare, nivel redus al încrederii în sine, abilități de comunicare limitate etc.

Metodologie. În elaborarea articolului a fost realizată o amplă analiză a literaturii de specialitate în domeniul dizabilității, cu accent pe bariere în autoreprezentarea persoanelor cu dizabilități și soluții pentru depășirea acestora. Racordarea problematicii analizate la contextul național a fost posibilă prin rezultatele obținute în urma discuțiilor de grup cu participarea autoreprezentanților, totodată fiind asigurat și principiul unei cercetări incluzive. Analiza bibliografică și discuțiile de grup au fost completate de rezultatele interviurilor aprofundate realizate cu experți în domeniul dizabilității – reprezentanți ai organizațiilor societății civile, părinți și persoane de suport ale persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Articolul oferă o analiză bibliografică a contribuțiilor cercetătorilor din Occident, SUA și din Republica Moldova.

Rezultate. În literatura de specialitate din domeniul dizabilității un aspect crucial îl reprezintă modul în care **cadru legal și de politici** al unei țări poate împiedica sau facilita capacitatea de autoreprezentare a persoanelor cu dizabilități. Această problemă poate lua mai multe forme: existența unui cadru legal discriminatoriu, lipsa reglementărilor legislative necesare sau lipsa mecanismelor de implementare a unei legislații bine concepute. Exemplele de mai jos clarifică aceste aspecte. Astfel, *existența unor prevederi legale discriminatorii* care limitează direct sau indirect drepturile și/sau oportunitățile persoanelor cu dizabilități constituie o barieră importantă pentru autoreprezentare. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie prevederile legale în materie de capacitate juridică a persoanelor cu dizabilități. Potrivit (Shogren et al., 2018) constrângerile impuse de mecanismele de substituire a deciziei persoanei (tutela), limitează capacitățile persoanelor cu dizabilități de a lua decizii și de a se autoreprezenta. (Andriuța, 2018) menționează că în Republica Moldova au fost înregistrate evoluții pozitive în acest sens. Instituția de declarare a incapacității persoanei a fost abrogată în anul 2017, fiind introduse o serie de măsuri alternative de ocrotire judiciară a persoanei care nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale sau exprima propria voință. În același timp, potrivit autoarei, dar și conform rezultatelor interviurilor cu reprezentanții OSC și a persoanelor de suport a persoanelor cu dizabilități, deși au fost eliminate aceste bariere, dreptul la autoreprezentare continuă să fie încălcat sau nerespectat în Republica Moldova.

Un alt mod prin care cadrul legal poate crea impedimente în autoreprezentarea persoanelor cu dizabilități îl reprezintă *lipsa unor prevederi legale necesare*. Un exemplu în acest sens îl constituie carențele cadrului legal în reglementarea accesibilității (Colker & Milani, 2015), care descriu modul în care lipsa de reglementare a unor cerințe și standarde de accesibilitate pentru spații publice, transport, tehnologii, comunicare și informații, poate limita participarea persoanelor cu dizabilități în procesele electorale. Adicional, lipsa unor reglementări care să asigure o reprezentare adecvată a persoanelor cu dizabilități în organismele de luare a deciziilor, în procesele legislative sau în dezvoltarea politicilor pot afecta capacitatea persoanelor cu dizabilități de a se angaja în procesul democratic. Aceste

bariere pot afecta și calea politicianilor în demersul lor politic, care le va afecta ulterioară și carieră. În același timp, lipsa unor prevederi legale necesare, pot crea premise pentru pledoarie și autoreprezentare, pentru persoanele cu dizabilități. Din perspectiva participării politice a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova, eforturile de pledoarie și autoreprezentare în contextul ultimelor procese electorale au condiționat modificări ale cadrului legislativ, cu impact pozitiv asupra participării acestei categorii de persoane în scrutinele electorale.

O altă formă în care legislația poate împiedica autoreprezentarea persoanelor cu dizabilități se referă la lipsa *mecanismelor de implementare* a cadrului legal (Lawson & Gooding, 2005). În lipsa unor mecanisme solide de aplicare a legii sau dacă plângerile legate de dizabilități nu sunt abordate în mod eficient, persoanele cu dizabilități pot considera dificil să-și afirme drepturile, fapt care se soldează cu eșec în promovarea egalității de șanse, în asigurarea participării depline și includerii persoanelor cu dizabilități în toate aspectele vieții sociale, economice și politice. În Republica Moldova, există multiple domenii în care lipsesc mecanismele de implementare a cadrului legal (un exemplu este cel al asigurării unui acces eficient al copiilor și tinerilor cu dizabilități la serviciile de consiliere și ghidare în carieră, și ulterior pe piața muncii (Cojocaru et al., 2021).

Legislația Republicii Moldova se bazează pe standardele internaționale în materie de drepturi ale persoanelor cu dizabilități. Modificările legislative din ultimii ani, realizate inclusiv sub presiunea eforturilor de autoreprezentare ale persoanelor cu dizabilități, au creat premise pentru autoreprezentarea acestora (inclusiv cu dizabilități intelectuale). Totuși schimbările în cadrul legislativ și de politici nu sunt întotdeauna susținute de voință politică la toate nivelurile și nu au condus, deocamdată, la schimbări majore la nivel instituțional, individual, atitudinal etc., astfel încât, persoanele cu dizabilități să-și facă auzite vocile și să-și exercite drepturile într-un mod egal și autentic.

O altă barieră importantă pentru autoreprezentarea persoanelor cu dizabilități o constituie **accesibilitatea** mediilor fizice și virtuale, ale bunurilor și serviciilor, ale tehnologiilor informației și ale comunicațiilor (TIC). Accesibilitatea reprezintă o condiție inerentă pentru participarea deplină a persoanelor cu dizabilități în toate sferele vieții, în condiții de egalitate cu ceilalți. În ciuda faptului că principiul accesibilității este inclus în politicile și actele legislative și normative naționale, se constată deficiențe în punerea în practică a acestuia. Infrastructură fizică (inclusiv transporturi) nu este, în general, adaptată nevoilor persoanelor cu dizabilități locomotorii. Lipsa rampelor de acces în majoritatea clădirilor publice, a lifturilor pentru accesul la etaje superioare, toaletele ne-adaptate, locuri de parcare ne-rezervate pentru persoanele cu mobilitate redusă etc., fac dificilă angajarea în acțiuni de pledoarie cu participare fizică.

Carențele la nivelul accesibilității informaționale reprezintă o barieră pentru autoreprezentarea persoanelor cu deficiențe senzoriale și/sau intelectuale. Eforturi trebuie canalizate spre asigurarea accesului la informație în formate alternative, precum Braille, texte ușor-de-citit și înțeles, audio, subtitrări, interpretare în limbaj mimico-gestual. Este necesară promovarea alfabetizării digitale care ar putea oferi posibilitatea de a accesa informații de interes și a susține eforturile de autoreprezentare în mod eficient. Tehnologiile asistive (echipamente precum

computere cu software specializate, ecrane tactile sau dispozitive de comunicare alternativă și augmentativă etc.) ar avea un rol crucial în facilitarea eforturilor de autoreprezentare ale persoanelor cu orice tip de dizabilitate. Respectarea standardelor internaționale de accesibilitate a paginilor web (WCAG, 2023) ar asigura accesul persoanelor cu dizabilități senzoriale la informații publice.

O provocare importantă este neasigurarea accesului la informațiile de interes pentru persoanele cu dizabilități intelectuale. Informațiile nu sunt, de regulă, adaptate la nivelul de înțelegere al persoanelor cu deficiențe intelectuale. Odată ce informația nu este înțeleasă, persoanele se pot confrunta cu consecințe serioase asupra, incluziunii, participării, justiției sociale, egalității în drepturi etc.

Asigurarea accesibilității fizice, informaționale, procedurale, de comunicare în toate aspectele vieții, inclusiv în infrastructură, transport, servicii și tehnologie, este esențială în asigurarea oportunităților de autoreprezentare pentru persoanele cu dizabilități. Prin urmare, asigurarea accesibilității trebuie să fie o preocupare continuă și evolutivă, care contribuie la crearea unui mediu inclusiv pentru toți. Rolul persoanelor cu dizabilități ar putea fi crucial în acest sens, acestea putând fi implicate la etapele de planificare a evenimentelor, politicilor etc., de dezvoltare de produse și servicii, și de evaluare continuă a măsurilor de accesibilitate.

O altă barieră importantă în procesele de autoreprezentare o constituie **atitudinile stigmatizante** ale societății în raport cu persoanele cu dizabilități. Stigma și prejudecățile din partea societății pot eroda încrederea și stima de sine ale persoanelor cu dizabilități (Scambler, 2019). Odată internalizate percepțiile și convingerile negative, persoanele cu dizabilități pot simți că nu sunt suficient de capabile să își apere drepturile și nevoile. Atitudinile reprobatoare crează frica de a fi judecate și respinse (Scior & Werner, 2016). Astfel, anticipând atribuirea de etichete în cazul în care își exprimă punctele de vedere, persoanele cu dizabilități aleg să tacă sau să ascundă experiențele lor reale. Fiind conștiente de stereotipurile negative asociate identității lor, persoanele cu dizabilități pot simți presiunea de a se conforma acestor stereotipuri sau de a evita comportamente care le contestă. Această amenințare poate împiedica autoreprezentarea prin limitarea voinței indivizilor de a-și exprima perspectivele și nevoile unice. Atitudinile stigmatizante contribuie la faptul că persoanele cu dizabilități se confruntă adesea cu marginalizare și excludere socială. Această izolare poate face mai dificilă găsirea rețelilor de suport, aliaților sau unui sentiment de apartenență, elemente esențiale pentru o autoreprezentare eficientă. Fără o comunitate de sprijin, indivizii pot simți că sunt izolați și nu au puterea de a contesta practici discriminatorii sau de a-și revendica drepturile.

Mai multe studii privind egalitatea și nediscriminarea în Republica Moldova, realizate de către Consiliul pentru Egalitate (2021) și (2015) au măsurat atitudinile și percepțiile populației generale cu privire la diferite grupuri vulnerabile și marginalizate din țară, inclusiv persoanele cu dizabilități fizice, mintale și intelectuale. Rezultatele studiilor arată că cetățenii Republicii Moldova manifestă un grad moderat de acceptare a persoanelor cu dizabilități, atitudinile stigmatizante fiind mai mari în raport cu persoanele cu dizabilități mentale și intelectuale, comparativ cu persoanele care au dizabilități fizice.

Deseori, în încercările persoanelor cu dizabilități intelectuale, mentale sau psiho-sociale de a se autoreprezenta, acestea nu sunt ”luate în serios”. Percepția generală despre persoanele cu dizabilități intelectuale este că nivelul lor de înțelegere nu este suficient pentru a face judecăți de valoare, pentru a lua decizii corecte, pentru a-și controla propriile vieți etc. Din perspectiva dezvoltării politicilor publice în domeniul dizabilității, această percepție vine din partea factorilor de decizie care formulează politici, creează bunuri și servicii pentru persoanele cu dizabilități. În plus, există o rezistență din partea autorităților la eforturile oricăror grupuri de advocacy de a aduce pe agenda publică anumite probleme.

Totodată, rezultatele studiilor privind egalitatea indică asupra unei tendințe pozitive din ultimii ani, și anume – de reducere a distanței sociale în raport cu persoanele cu dizabilități în percepțiile cetățenilor moldoveni. Acest fapt se explică prin inițiativele organizațiilor societății civile active în domeniul dizabilității de a promova imaginea pozitivă a persoanelor cu dizabilități în societate și de a promova principiile de egalitate și nediscriminare, dar și prin creșterea gradului de activism și implicare civică a persoanelor cu dizabilități, manifestate inclusiv prin eforturile de autoreprezentare a acestora în ultimii ani.

Acțiunile de educare continuă a societății, campaniile de informare și sensibilizare a opiniei publice, dar și împuternicirea persoanelor cu dizabilități de a-și promova și apăra drepturile pot contribui la reducerea stereotipurilor și prejudecăților și la promovarea unei atitudini pozitive față de persoanele cu dizabilități (Scior & Werner, 2016). Un nivel redus de stigmatizare, la rândul său poate contribui la încurajarea comportamentelor de autoreprezentare.

Un alt impediment pentru autoreprezentare îl constituie **insuficiența resurselor financiare** (Petri, Beadle-Brown & Bradshaw, 2021). În condițiile unor resurse financiare limitate, persoanele aleg să prioritizeze nevoile de bază (precum alimentație, sănătate), în defavoarea celor de formare a unor cunoștințe și abilități care să-i ajute în revendicarea drepturilor. Constrângerile financiare limitează opțiunile persoanelor cu dizabilități în accesarea oportunităților de informare, educație și dezvoltare personală, făcând dificilă obținerea de cunoștințe și abilități necesare pentru o autoreprezentare eficientă la nivel individual. În plus, resursele financiare limitate împiedică persoanele cu dizabilități să se antreneze în acțiuni de advocacy, acestea din urmă presupunând anumite cheltuieli (de deplasare, investigare a anumitor subiecte, consultanță legală și/sau juridică etc.). Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în Republica Moldova 41.2% dintre persoanele cu dizabilități trăiesc în sărăcie absolută (BNS, 2023), prin urmare sunt expuse riscului de a nu se implica în acțiuni de advocacy și autoreprezentare din cauza resurselor financiare limitate.

Totodată, autoreprezentarea ca mișcare este posibilă doar în contextul unor rețele de sprijin social. Constrângerile financiare pot izola indivizii, reducându-le oportunitățile de a se conecta cu colegi care îi susțin sau mentori care îi pot ghida în eforturile lor de pledoarie. Resursele financiare limitate fac dificil accesul la rețelele profesionale de autoreprezentare, precum cele europene sau internaționale, împiedicând capacitatea autoreprezentărilor din Republica Moldova de a căuta și găsi sprijin și de a construi alianțe la scară mai largă. Fără finanțare adecvată,

organizațiile persoanelor cu dizabilități și grupurile neformale ale autoreprezentanților ar întâmpina dificultăți în operare. Până în prezent, în Republica Moldova inițiativele de creare și fortificare a grupurilor de autoreprezentare au fost susținute din resursele financiare ale donatorilor externi, în cadrul câtorva proiecte implementate de organizații ale societății civile active în domeniul dizabilității.

Carențele în capacitățile persoanelor de suport în a oferi asistență de calitate persoanelor cu dizabilități (mai ales intelectuale) și în dezvoltarea abilităților de autoreprezentare constituie o altă provocare. Persoanele cu dizabilități intelectuale au nevoie de suport în luarea deciziilor, dar acesta este deseori confundat cu ghidarea. Prin suport, persoana este ajutată să înțeleagă cum anumite decizii o pot afecta, prin ghidare, persoana este direcționată spre a lua anumite decizii pe care persoana de suport le crede ca fiind cele mai potrivite. Aliații și susținătorii sunt necesari pentru a sprijini eforturile de autoreprezentare, dar forța reală trebuie să vină totuși de la persoanele cu dizabilități. Deseori nu există o voce „adevărată” a persoanelor cu dizabilități intelectuale, mai ales când activitatea de autoreprezentare se desfășoară în cadrul organizațiilor active în domeniul dizabilității, serviciilor sociale etc. Astfel, există riscul ca persoanele cu dizabilități să nu aibă puterea reală de a se face auziți. Cercetătorii tematicii autoreprezentării (Hutton, Park, P., Park, R. & Rider, 2010) și (Beckwith, 2016) utilizează un termen pentru acest risc – *tokenism* – un termen englez, care desemnează o practică socială de a efectua acțiuni simbolice pentru incluziunea membrilor aparținând unor grupuri minoritare, subreprezentate. Reprezenții acestor grupuri, de fapt, nu au o voce proprie reală, nu au o putere proprie, iar incluziunea este doar o aparență.

O altă provocare în procesele de autoreprezentare o constituie barierele **de ordin personal**. Generațiile actuale de persoane (în special adulți) cu dizabilități nu au avut context favorabil pentru a învăța abilitățile de autoreprezentare, dat fiind faptul că schimbările în domeniul dizabilității în Republica Moldova au început aproximativ un deceniu în urmă. Lipsa încrederii în sine, frica de confruntare sau de reacțiile negative din partea societății, abilitățile limitate de comunicare și ale asertivității pot împiedica capacitatea de a susține în mod eficient dorințele, nevoile, interesele etc., de a se implica în activități de pledoarie și autoreprezentare (Hartley & Maclean, 2009). Totodată, cunoștințele insuficiente despre drepturile persoanelor cu dizabilități, limitează capacitățile de autoreprezentare ale acestora. Numeroasele cercetări din domeniul dizabilității, inclusiv din Republica Moldova (Malcoci & Munteanu, 2017), demonstrează că multe dintre persoanele cu dizabilități, în special cele cu deficiențe intelectuale, cele care locuiesc în medii rurale și cele plasate în instituții rezidențiale, nu-și cunosc drepturile. Neștiind ce drepturi au, persoanele cu dizabilități nu pot pleda pentru acestea.

Eliminarea sau reducerea barierelor de ordin personal, presupune acțiuni de creștere a conștientizării de sine din partea persoanelor cu dizabilități, ceea ce implică înțelegerea propriilor nevoi și valori, a specificului dizabilității și a necesităților de suport care ar rezulta din acestea. Un alt aspect important se referă la dezvoltarea abilităților de comunicare, inclusiv comunicare asertivă, care ar ajuta persoanele cu dizabilități să își poată exprima opiniile și sentimentele (Hartley &

Maclean, 2009) și (Brady et al., 2016), să-și crească independența și capacitățile de autoreprezentare (Anderson & Bigby, 2017). Totodată, este necesară învățarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, dar și a modalităților de apărare, revendicare și promovare a acestora. Cunoșcându-și drepturile, persoana devine împuternicită să și le revendice. Nu în ultimul rând, este necesară dezvoltarea liderismului (leadership), care presupune că persoana cu dizabilități trece de la etapa de luare a unor decizii cu privire la propria viață și de comunicare și revendicare a propriilor interese și necesități, la susținerea altor persoane cu nevoi și preocupări similare. Liderismul în sine nu este posibil fără celelalte componente, prezentate anterior – cunoaștere de sine, comunicare și cunoașterea drepturilor. Adicional acestora, liderismul presupune ca o persoană să fie capabilă să motiveze, influențeze și să convingă alți oameni cu referire la atingerea anumitor obiective – caracteristici considerabil mai rar întâlnite în rândul persoanelor cu dizabilități. Este extrem de important ca dezvoltarea cunoașterii de sine, a drepturilor și obligațiilor, dezvoltarea autonomiei și independenței, a abilităților de comunicare și liderism să înceapă din fragedă copilărie, rolul familiei fiind crucial în acest sens (A Series of Papers on Scaling-Up Efforts to Promote Self-Determination, 2011).

Concluzii. Prezentul articol a explorat multiplele bariere cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în procesele de autoreprezentare. Aceste bariere pot lua diverse forme: de la prejudecăți sociale și discriminare sistemică, până la insecurități personale și dificultăți în comunicare.

În timp ce recunoașterea barierelor este crucială, este la fel de important să subliniem multitudinea de soluții și strategii disponibile pentru a le depăși. Unele dintre acestea vizează eforturile de învățare continuă din partea persoanelor cu dizabilități: dezvoltarea încrederii și a stimei de sine, învățarea abilităților de comunicare eficientă ca fundament al autoreprezentării, dezvoltarea abilităților de lider, cunoașterea drepturilor, crearea rețelelor de sprijin și mentorat pentru a oferi persoanelor cu dizabilități modele de pledoarie și autoreprezentare etc. Altele, presupun acțiuni la nivelul societal, precum: educarea populației generale cu referire la persoanele cu dizabilități ca membri cu drepturi egale în societate, crearea unor legi și politici incluzive, asigurarea accesibilității prin eliminarea barierelor care împiedică participarea persoanelor cu dizabilități în viața socială etc.

Înțelegerea și abordarea barierelor sunt cruciale pentru promovarea egalității de șanse, participarea deplină și includerea persoanelor cu dizabilități în toate aspectele vieții sociale, economice și politice. Prin depășirea obstacolelor și prin valorizarea autonomiei și autodeterminării, persoanele cu dizabilități pot deveni protagoniști ai propriilor vieți și pot contribui în mod semnificativ la construirea unei societăți mai incluzive și echitabile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

A Series of Papers on Scaling-Up Efforts to Promote Self-Determination. (2011).

Paper 3: Self-Determination Across the Life Span: Issues and Gaps. A National Gateway to Self-Determination.
<https://www.aucd.org/docs/ScalingUpPaper3.pdf>

Anderson, S., & Bigby, C. (2017). Self-advocacy as a means to positive identities for people with intellectual disability: 'We just help them, be them really.

- Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(1), 109-120.
<http://arrow.latrobe.edu.au:8080/vital/access/manager/Repository/latrobe:42246>
- Andriuța, E. (2018). *Capacitatea juridică în diverse ramuri de drept*. Teză de doctor în drept. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere".
http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53179/eleonora_andriuta_thesis.pdf
- Beckwith, R. (2016). *Beyond Tokenism: People With Complex Needs in Leadership Roles: A Review of the Literature Inclusion*.
https://www.researchgate.net/publication/308046725_Beyond_Tokenism_People_With_Complex_Needs_in_Leadership_Roles_A_Review_of_the_Literature
- Biroul Național de Statistică (BNS). (2023). *Aspecte privind nivelul de trai al populației Republicii Moldova*. Chișinău.
https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Publicatia_CBGC_editia_2023.pdf
- Brady, N. C., Bruce, S., Goldman, A., Erickson, K., Mineo, B., Ogletree, B. T., Paul, D., Ronski, M. A., Sevcik, R., Siegel, E., Schoonover, J., Snell, M., Sylvester, L., & Wilkinson, K. (2016). Communication services and supports for individuals with severe disabilities: Guidance for assessment and intervention. *American journal on intellectual and developmental disabilities*, 121(2), 121-138.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4770561/pdf/nihms687953.pdf>
- Cojocaru, N., Oceretnii, A., Bătrânescu, V., & Malcoci, L. (2021). *Politici și practici de ghidare în carieră a tinerilor cu dizabilități din Republica Moldova*. Chișinău: Prin-Caro SRL.
- Colker, R., & Milani, A. A. (2015). *Everyday law for individuals with disabilities*. Routledge.
- Consiliul pentru egalitate. (n.d.). *Studiu privind percepțiile și atitudinile față de egalitate*. Chișinău. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/studiu-privind-perceptiile-si-atitudinile-fata-de-egalitate_study-on-perceptions-and-attitudes-towards-eq
- Equality Council. (n.d.). *Study on Equality Perceptions and Attitudes in the Republic of Moldova*. Council on the prevention and elimination of discrimination and ensuring equality. Chișinău.
- Hartley, S., & Maclean, W. (2009, March). Stressful social interactions experienced by adults with mild intellectual disability. *Am J Intellect Dev Disabil*, 114(2), 71-84.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2831777/pdf/nihms178074.pdf>
- Hutton, S., Park, P., Park, R., & Rider, K. (2010). Rights, respect and tokenism: Challenges in self-advocacy. *Journal on Developmental Disabilities*, 16(1), 109. https://oadd.org/wp-content/uploads/2010/01/41006_JoDD_16-1_109-113_Hutton_et_al_v6f.pdf

- Lawson, A., & Gooding, C. (2005). *Disability rights in Europe: from theory to practice*. Vol. 7. Hart publishing.
- Malcoci, L., & Munteanu, P. (2017). *Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități: Studiu sociologic*. Chișinău.
- Petri, G., Beadle-Brown, J., & Bradshaw, J. (2021). Even a Self-Advocate Needs to Buy Milk’—Economic Barriers to Self-Advocacy in the Autism and Intellectual Disability Movement. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 23(1), 180-191. <https://sjdr.se/articles/10.16993/sjdr.738>
- Scambler, G. (2019). *A sociology of shame and blame: Insiders versus outsiders*. Springer.
- Scior, K., & Werner, S. (2016). *Intellectual disability and stigma*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Shogren, K. A., Wehmeyer, M. L., Martinis, J., & Blanck, P. (2018). *Supported decision-making: Theory, research, and practice to enhance self-determination and quality of life*. Cambridge University Press.
- Web Content Accessibility Guidelines (WCAG)*. (2023, October 3). <https://wcag.com/>

COSTURI SOCIO-ECONOMICE ALE ACCIDENTELOR DE MUNCĂ

**Valentina COTELNIC, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Academia de Studii Economice din Moldova**

<https://orcid.org/0009-0009-1086-0024>, vcotelnic@gmail.com,

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.V.2023.17.19>

***Abstract.** The article's main focus is on the analysis of ensuring the application of labor legislation, safety, and health at work in the Republic of Moldova. The Constitution guarantees the right to work and the protection of work for every person in the country. The legislation developed in the field of health and labor protection ensures the preservation of the basic principles of European directives. The article's main objective is to evaluate the socioeconomic losses related to work accidents, which is a significant problem in the Republic of Moldova. The analysis reveals major problems that need to be solved by reforming the State Labor Inspectorate urgently. This would lead to an increase in the efficiency of labor inspections, both at the legislative and institutional level, by carrying out unannounced controls that will allow the direct application of sanctions for some cases of non-compliance with the legislation and point out possible solutions. Employers can prevent accidents at work by establishing a safety management system that includes risk assessment procedures. The article was elaborated within the State Program Project (2020-2023) 20.80009.0807.21 „Migration, demographic changes, and situation stabilization policies”.*

***Keywords:** labor law, health, labor protection, accidents at the workplace, employer*

***JEL:** I10, J28, J81, J88, K31*

***UDC:** 331.45(478)*

Introducere. Reformarea sistemului social-economic din Republica Moldova în condițiile apropierei de Uniunea Europeană presupune modernizarea tuturor aspectelor vieții sociale, inclusiv securitatea și sănătatea muncii angajaților. În acest context, asigurarea unui grad sporit de securitate și sănătate în procesul muncii, ca cel mai important obiectiv al politicii statului și al patronilor în vederea protecției vieții și sănătății angajaților, a fost mereu în centrul discuțiilor la nivel european și internațional. Deoarece faza de producție a activității economice este cea care corespunde etapei de creare a valorii adăugate de către personalul angajat (unii activând sub influența mai multor factori periculoși și nocivi ai mediului de muncă). O atenție tot mai sporită se acordă asigurării unor condiții inofensive și sănătoase de muncă. afectarea sănătății persoanei implicate în procesul de muncă, nu poate fi compensată de nici un tip de avantaj material. De aceea, se impune în primul rând un mod preventiv de acțiune, începând încă din faza de concepție a

anumitor tehnologii și continuând cu măsuri severe pentru evitarea oricăror riscuri în aplicarea acestora.

Un rol hotărâtor în reducerea riscurilor profesionale revine statului, care este obligat să respecte principiile elaborate și recomandate de către Organizația Internațională a Muncii (OIM), reflectate în convențiile ratificate de țara noastră. Astfel, statul s-a angajat să implementeze în practică aceste principii, care presupun implicarea largă a angajaților în procesul de asigurare a securității și sănătății muncii. În contextul dat, companiile care oferă condiții sănătoase de muncă sunt cele mai atractive și, respectiv, competitive pe piața muncii.

Ce reprezintă accidentele de muncă? Potrivit legislației naționale prin **accident de muncă** se subînțelege evenimentul care a produs vătămarea violentă a organismului salariatului (leziune, stres psihologic, electrocutare, arsură, degerare, asfixiere, intoxicație acută, leziuni corporale provocate de insecte și animale, de calamități naturale etc.), ca urmare a acțiunii unor factori de risc (însușire, stare, proces, fenomen, comportament) propriu unui element al sistemului de muncă (executant, sarcini de muncă, mijloace de producție, mediu de muncă), provocând pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă ori decesul salariatului.

Cercetarea accidentelor de muncă se efectuează de către inspectorii din cadrul Inspectoratului de Stat al Muncii, în conformitate cu Regulamentul privind modul de cercetare a accidentelor de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1361 din 22 decembrie 2005 (HG nr. 1361/22.12; MO nr.9-12, art.51) Regulamentul în cauză obligă angajatorul să comunice imediat despre producerea accidentelor de muncă și să asigure cercetarea acestora.

Evident, accidentele de muncă afectează mediul de afaceri și societatea în întregime, manifestate prin afectarea sănătății sau pierderea de vieți omenești și cauzarea de suferințe salariaților și membrilor familiilor lor. Mai puține accidente de muncă implică mai puține costuri pentru concediile medicale și perturbări ale activității obișnuite a unităților, evitarea cheltuielilor pentru recrutarea și formarea noului personal.

Comunicarea accidentelor. Conform art.222 din Codul muncii (MO, nr. 309-320 art. 466) una din direcțiile principale ale politicii de stat în domeniul securității și sănătății în muncă este cercetarea și evidența accidentelor de muncă și a bolilor profesionale. Potrivit art.13 lit. p) din Legea securității și sănătății în muncă nr.186-XVI din 10 iulie 2008 (MO, nr.143 -144 din 2008) angajatorul este obligat să asigure comunicarea, cercetarea, evidența și raportarea corectă și în termenele stabilite a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale produse în unitate, elaborarea și realizarea măsurilor de prevenire a acestora.

Randamentul, precum și productivitatea la locul de muncă este dependent de cele mai multe ori de siguranța și bunăstarea angajaților la locul de muncă. Astfel, în cadrul responsabilităților sale, angajatorul este obligat să ia măsurile necesare pentru protecția securității și sănătății lucrătorilor, inclusiv pentru prevenirea riscurilor profesionale, asigurarea informării și instruirii, precum și pentru asigurarea organizării și a mijloacelor necesare (Legea nr.186/2008).

Abordarea metodologică. Acest studiu, analizează tendințele actuale privind accidentarea angajaților la locul de muncă și cadrul normativ și legislativ național în domeniul protecției securității și sănătății muncii. Au fost analizate pierderile

materiale, în urma accidentelor de muncă și calculată caunitificarea monetară a numărului de zile/om pierdute, aferentă accidentelor de muncă în baza PIB, conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică și Inspectoratul de Stat al Muncii în anii 2017-2022. Indicatorii prejudiciului economic cauzat de accidente la locul de muncă, pot fi considerați ca indicatori care cauzează aspectele economice ale sănătății și utilizați în evaluarea situației socio-economice a țării.

Rezultate cercetării. Analiza cadrului legislativ național privind accidentele de muncă. O importantă deosebită pentru formarea bazei normative a securității și sănătății muncii la nivel național revine Convenției OIM nr. 187, adoptate în iunie 2006, ratificată de Republica Moldova. Scopul final al acesteia este ca fiecare stat, membru al OIM, să contribuie la perfecționarea continuă a cadrului instituțional al securității și sănătății muncii, prin intermediul politicii de stat și diferitelor programe în domeniu.

În speță, structura cadrului instituțional este stipulată de Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 (MO, nr. 1 din 1994); Codul muncii al Republicii Moldova, aprobat prin Legea nr.154-XV din 28 martie 2003; Codul administrativ al Republicii Moldova, aprobat prin Legea nr.116 din 19 iulie 2018 (MO nr. 309-320 art. 466); Legea securității și sănătății în muncă nr.186-XVI din 10 iulie 2008; Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr. 756 din 24.12.1999 (MO nr. 31-33 art. 192); Regulamentul de organizare și funcționare a Inspectoratului de Stat al Muncii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.788 din 07 octombrie 2013 (MO, nr. 222-227 art. 892); Metodologia privind controlul de stat asupra activității de întreținător în baza analizei riscurilor în domeniile de control ale Inspectoratului de Stat al Muncii (MO, 202/24.08.21 art.287).

Principiile fundamentale ale politicii statului în domeniul securității și sănătății muncii sunt reflectate în art. 24, p. 1 al Constituției Republicii Moldova, conform căruia „statul garantează fiecărui cetățean dreptul la viață și la integritate fizică și psihică”, art. 43, p.1: „Orice persoană are dreptul la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă” și art. 43, p.2: „Salariații au dreptul la protecția muncii - securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice”.

Implementarea în practică a principiilor date servește ca suport metodologic pentru elucidarea celorlalte principii de bază ale politicii de stat în domeniul securității și sănătății muncii, în special:

- prioritatea vieții și sănătății angajatului față de rezultatele activității de producție a întreprinderii;
- unitatea acțiunilor ministerelor, agențiilor, serviciilor, inspectoratelor, organelor autoadministrării locale și ale întreprinderilor, îndreptate spre îmbunătățirea condițiilor de muncă și protecției muncii, prevenirea accidentelor de muncă și a îmbolnăvirilor profesionale;
- coordonarea activității în domeniul protecției muncii cu alte direcții ale politicii economice și sociale, cu activitatea din domeniul protecției mediului înconjurător;

- participarea statului la finanțarea protecției muncii și promovarea unei politici fiscale, ce ar favoriza crearea condițiilor de muncă sănătoase și inofensive la întreprinderi;
- colaborarea internațională în soluționarea problemelor de protecție a muncii.

Legislația elaborată în domeniul sănătății și protecției muncii asigură transpunerea directivelor europene, păstrând principiile de bază ale acestora. Politica statului în domeniul securității și sănătății în muncă a fost elaborată și reexaminată cu consultarea patronatelor și a sindicatelor, ținând cont de evoluția reglementărilor internaționale în acest domeniu și de progresul tehnic.

Astfel, statul este preocupat de asigurarea securității și sănătății în muncă a salariaților în scopul evitării îmbolnăvirilor ca urmare a prestării muncii (boală profesională) sau ca urmare a producerii accidentelor de muncă.

Politica și direcțiile de acțiune privind activitatea de protecție a muncii sunt stabilite de Ministerul Muncii și Protecției Sociale, funcția de control al respectării legislației fiind îndeplinită de Inspekția de Stat a Muncii.

În vederea realizării obiectivelor sale, Inspectoratul de Stat al Muncii are funcții de control în domeniul securității și sănătății în muncă și în domeniul raporturilor de muncă, care asigură integritatea funcțională a acestuia în conformitate cu convențiile Organizației Internaționale a Muncii. Totodată, exercită controlul de stat asupra respectării actelor legislative și a altor acte normative în domeniul raporturilor de muncă la întreprinderi, instituții și organizații, cu orice tip de proprietate și formă juridică de organizare, la persoane fizice care angajează salariați, precum și în autoritățile administrației publice centrale și locale. Acestea înglobează vizite de control (inclusiv în domeniul salarizării), monitorizarea muncii copilului, examinarea petițiilor și sesizărilor despre încălcarea legislației muncii, prevenirea, sancționarea și combaterea ilegalităților, înregistrarea statelor de personal, evidența contractelor colective de muncă, cercetarea accidentelor de muncă, acțiuni de informare, consultare și sensibilizare, măsuri de consolidare a capacităților profesionale ale inspectorilor de muncă.

Protejarea forței de muncă, indiferent de reglementările legale, este considerată drept principiu de bază în activitatea firmei și un obiectiv la fel de important ca și profitul. O asemenea politică trebuie să transforme obligativitatea legală a realizării securității și sănătății în muncă într-o acțiune voluntară, într-o asumare voită a responsabilității pentru condițiile de muncă ale salariaților. Criteriul de securitate a muncii trebuie să apară, cel puțin tot atât de important ca și criteriul economic, conjugat și nu subordonat acestuia.

Știut că, succesul unei activități depinde în mod decisiv de managementul în economia de piață. Deci, managementul este factorul esențial care explică de ce o țară este bogată sau săracă și nu resursele, conjunctura sau factorii externi.

Construirea și implementarea unui sistem performant al managementului securității și sănătății în muncă necesită obligatoriu cunoștințe fundamentale în două domenii: știința managementului și protecția muncii. Primele îl înzestreză pe specialistul care are sarcina conceperii sistemului cu instrumentele necesare unei conduceri moderne, științifice. Al doilea grup de cunoștințe îi oferă informațiile necesare pentru a plasa unitatea pe cea mai înaltă treaptă a evoluției protecției muncii folosindu-se instrumentele respective.

La momentul actual, noile tendințe la nivel național și european în domeniul sănătății și securității muncii sunt reprezentate de elaborarea de sisteme integrate de management, care includ managementul sănătății și securității în muncă alături de managementul calității și al mediului.

Tendințe actuale privind accidentele de muncă. Din cauza deficiențelor de securitate, potrivit statisticilor, anual se înregistrează un număr mare de persoane accidentate urmare a accidentelor de muncă. Doar în anul 2022 au fost înregistrate 588 accidente de muncă, ce determină un indice de frecvență de 1,170 (numărul de accidentați care revine la o mie de salariați).

Vinovați de producerea accidentelor de muncă sunt atât angajatorii care nu au adoptat măsurile necesare pentru protecția securității și sănătății lucrătorilor săi, cât și angajații care nu respectă măsurile/tehnicile de securitate.

Inspectorii de muncă cu atribuții în domeniul securității și sănătății în muncă pe parcursul anului au cercetat 159 cazuri de accidentare, inclusiv:

- 70 accidente mortale, din care 26 de muncă, 31 în afara muncii, 13 accidente nu se încadrează în prevederile Regulamentului de cercetare a accidentelor de muncă;
- 72 accidente grave, din care 55 de muncă, 6 în afara muncii, 11 accidente nu se încadrează în prevederile Regulamentului de cercetare a accidentelor de muncă;
- 17 accidente cu incapacitate temporară de muncă.

Cele mai multe accidente de muncă s-au produs în: industria prelucrătoare – 19 accidente, dintre care 4 - mortale și 15 grave; construcție – 17 accidente, dintre care 7 mortale și 10 grave; alte activități de servicii – 11 accidente, dintre care 5 mortale și 6 grave; transport și depozitare – 7 accidente, dintre care 3 mortale și 4 grave.

Tabelul 1. Victimele accidentelor de munca în anii 2017-2022, persoane

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Total victime, persoane	448	503	493	419	553	588
Femei, persoane	140	160	144	125	192	166
Adolescenți, persoane	1	-	1	1	3	2
Accidentați mortal, persoane	41	38	36	31	30	73
Rata accidentelor, victime la 1000 salariați %	0,75	0,82	0,79	0,70	0,89	0,88
Rata accidentelor mortale la 1000 salariați %	0,068	0,062	0,058	0,052	0,048	1,170
Zile-om incapacitate de munca, din care:	15199	16123	15877	11673	16765	17646
Calculate pe o persoană accidentată, zile/om	34	32	32	28	30	34

Sursa: BNS (2022).

Conform datelor publicate în Raportul de activitate a Inspectoratului de Stat al Muncii pentru anul 2022, în Republica Moldova situația este catastrofală ce ține de accidentele mortale la locul de muncă, doar în anul 2022 au fost înregistrate 73 asemenea cazuri (inclusiv 2 femei), cu 43 cazuri mai multe față de anul 2021, acest indice este de cinci ori mai mare față de datele statistice a UE.

Din analiza efectuată observăm că în anul 2022, rata accidentelor de muncă, victime la 1000 salariați a fost de 0,88%, fiind în creștere față de anul 2017 cu 13p.p. Rata accidentelor reprezintă raportul dintre numărul victimelor accidentelor de muncă și numărul total de salariați, exprimat în promile. Datele cuprind toate unitățile economice și sociale și instituțiile bugetare la care în anul de raportare au avut loc accidente de muncă.

Rata accidentelor mortale la 1000 de salariați, a crescut considerabil comparativ cu anul 2017, de la 0,068% până la 1,170%.

În particular, observăm că numărul de zile/om pierdute pe un accidentat a sporit în anii 2017-2022 de la 15199 zile/om, la 17646 zile/om, determinând un indice de durată medie al incapacității temporare de muncă, cauzată de accidente de muncă de 34 zile-om ce-i revin unui accidentat.

Printre cele mai frecvente împrejurări de accidentare a salariaților la locurile de muncă sunt: căderile de la înălțime; prinderea, lovirea sau strivirea de mașini și utilaje; de mijloace de transport pe drumuri publice și pe teritoriul întreprinderii; căderea, prăbușirea de materiale și obiecte; căderea executantului de la același nivel; alte împrejurări. Accidentele de muncă cercetate s-au produs la 17 autorități din sectorul public și 62 unități din sectorul real (*Fig.1*).

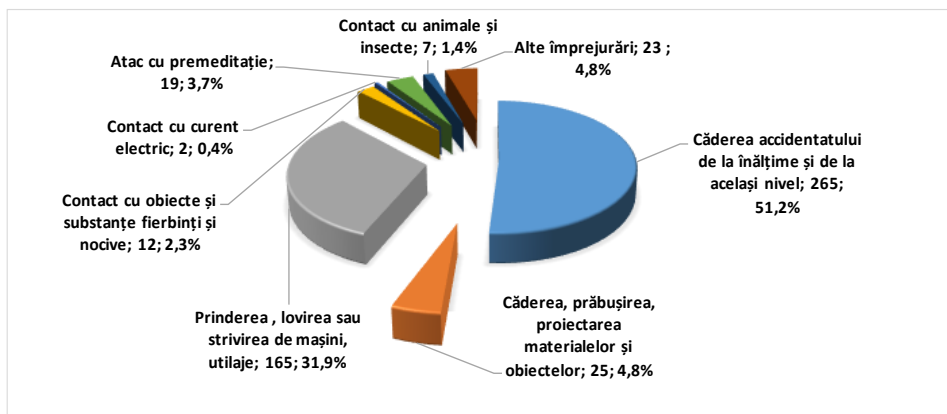

Figura 1. Repartizarea persoanelor accidentate în muncă după împrejurări în 2022
Sursa: BNS (2022).

În acest context, este important de evidențiat care este cauza principală a accidentelor de muncă. Analiza datelor pentru perioada nominalizată ne permite să concluzionăm că accidentele de muncă s-au produs din cauza factorului uman. Doar în anul 2022 au fost înregistrate 455 de asemenea cazuri, ce constituie 87,8% din numărul total de accidente dependente de executant, ceea ce ne demonstrează multe cazuri de nerespectare și încălcare a regulilor de securitate la locul de muncă, instruire insuficientă în domeniu securității muncii, lipsa sau existența unui

management ineficient din partea personalului de execuție și a responsabilităților top-managementului (Fig.2).

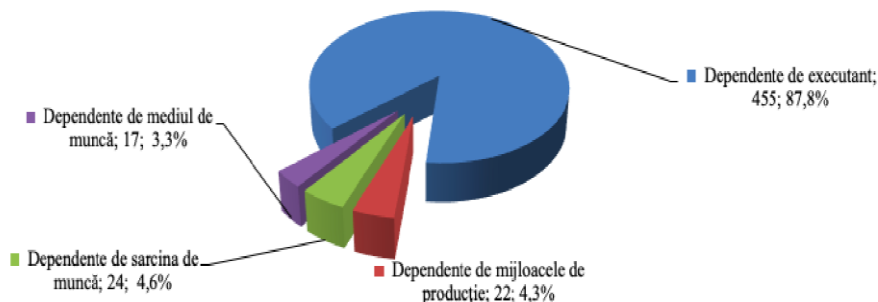

Figura 2. Repartizarea persoanelor accidentate în muncă după cauze
Sursa: BNS (2022).

În baza indicilor analizați, la moment putem constata că în țară există puține companii responsabile, preocupate de starea condițiilor de muncă ale angajaților. Din această perspectivă, patronii companiilor autohtone nu fac față provocărilor aferente minimizării riscurilor profesionale la locurile de muncă, iar implicarea celorlalți actori sociali – statul, sindicatelor, societatea civilă – denotă formalismul și ineficiența mecanismului actual de elaborare și implementare a prevederilor legislației naționale și internaționale în domeniul securității și sănătății în muncă, la care Republica Moldova este parte.

Pierderile aferente accidentelor de muncă și bolilor profesionale. Pierderile economice directe cauzate de accidentele de muncă, precum și de muncă în condiții nocive, calculate de Organizația Internațională a Muncii indică un cost direct al accidentelor și bolilor profesionale de aproximativ 2% din PIB în țările industrial dezvoltate, circa 4% din PIB în economia mondială și circa 10% din PIB în țările în curs de dezvoltare. Din acest ultim grup, după indicii dezvoltării economice, face parte și Republica Moldova.

Fiecare accident înseamnă suferințe fizice și psihice, pierderi de vieți, venituri s.a. pentru cei implicați - victime, familie, prieteni, dar și o pierdere de timp de muncă pentru firma în care are loc evenimentul și pentru societate.

Efectele devastatoare asupra lucrătorilor și familiilor acestora nu pot fi calculate pe deplin, cel mai important cost pentru lucrători este pierderea calității vieții sau chiar moartea prematură.

Se constată că pierderile materiale, în urma accidentelor de muncă suportate de unitățile vizate în statistici, se estimează la 4828,3 mii lei, din care 50,1 la sută constituie plățile conform certificatelor de concediu medical, 24,6 la sută sunt plățile indemnizațiilor unice în cazul reducerii capacității de muncă sau decesul angajatului, 23,8 la sută constituie valoarea mijloacelor de producție defectate și 1,5 la sută reprezintă plăți pentru repararea prejudiciului cauzat.

Inevitabil, în orice situație de accident de muncă apare problema compensării pierderilor aferente acestuia. Din punct de vedere al securității și

sănătății muncii, plățile compensatorii sunt efectuate de patron, care poartă personal răspundere de starea condițiilor de muncă.

Tabelul 2. Cheltuieli aferente accidentelor de munca pe anii 2017- 2022, mii lei

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cheltuieli aferente accidentelor de munca, total	6951,8	5908,7	3501,1	4808,0	4324,6	4828,3
- plăți conform certificatelor de concediu medical	2591,8	3415,4	2797,3	1786,9	2160,1	2421,9
- plăți pentru compensația prejudiciilor	921,3	487,1	55,3	412,5	84,0	71,6
- plăți pentru indemnizațiile unice în cazul reducerii capacitații de munca sau decesul angajatului	2563,3	599,7	637,9	1574,5	922,6	1186,6
- valoarea utilajelor și sculelor defectate, clădirilor și construcțiilor deteriorate și alte cheltuieli	875,4	1406,5	10,6	1034,1	1157,9	1148,2

Sursa: BNS.

În caz de deces al lucrătorului în urma unui accident de muncă, patronul le plătește rudelor, din contul mijloacelor proprii, o indemnizație unică, luând-se ca bază salariul mediu anual al celui decedat, înmulțit la numărul anilor compleți pe care acesta nu i-a trăit până la vârsta de 63 de ani, dar nu mai puțin de 10 salarii medii anuale.

Evident, în urma accidentelor de muncă, sunt deteriorate diferite echipamente tehnologice și construcțiile aferente. De asemenea, persoanele accidentate nu mai pot activa o perioadă de timp. Astfel, sursa de bază a pierderilor este volumul pierdut (nefabricat) de producție, din cauza accidentelor de muncă și a bolilor profesionale.

Costurile totale ale unui accident sau boală profesională sunt adesea subestimate deoarece anumite costuri sunt externe întreprinderii, și deoarece unele costuri interne pot fi dificil de cuantificat sau recunoscut, cum ar fi, timpul compensat, producția pierdută, capacitatea de muncă redusă și reducerea participării forței de muncă, costul reîncadrării parțiale sau totale a salariului angajatului, plus despăgubiri, sancțiuni ale organelor de control ale statului, costurile necunoscute ale unui accident, prezentate în comparație cu produsul intern brut, etc.,

Organizația Internațională a Muncii a estimat că costurile indirecte ale accidentelor sau bolilor profesionale pot fi de patru până la zece ori mai mari decât costurile directe¹. Exprimarea pierderilor sub formă bănească poate fi efectuată folosind raportul Produsul Intern Brut/angajat (Tabelul 3).

Tabelul 3. Cuantificarea monetară a numărului de zile/om pierdute, aferent accidentelor de muncă în baza PIB/angajat în Republica Moldova în anii 2017-2022

¹ Statistica Organizației Internaționale a Muncii <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>

		2017	2018	2019	2020	2021	2022
PIB/ angajat	lei	20876	25699	27796	27046	32731	37583
	în % față de anul 2017	100	123,1	133,1	129,5	156,8	180,0
Zile/ om pierdute aferente accidentelor	mii lei	2591,8	3415,4	2797,3	1786,9	2160,1	2421,9
	în % față de anul 2017	100	131,8	107,9	68,9	83,3	93,4
Zile/om pierdute pe accidentat	lei	1705,2	2118,3	1716,8	1530,8	1288,8	1372,5
	în % față de anul 2017	100	124,2	100,7	89,7	75,6	80,5

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS.

În acest caz, în calcul a fost inclus și numărul de zile/om pierdute, aferent accidentelor de muncă. În baza calculului efectuat, observăm că rata zile/om pierdute, aferent accidentelor de muncă în anul 2022 a fost de 93,4%, față de anul 2017. Cea mai mică rată de 68,9% a fost înregistrată în anul 2020, fapt ce ne vorbește despre activitatea scăzută a agenților economici din cauza pandemiei COVID-19.

În pofida faptului că numărul persoanelor accidentate în anul 2022 a fost cu 140 persoane mai mare față de anul 2017, suma achitată a constituit 2421,9 lei, sau 93,4% față de 2017, la fel și suma achitată unei persoane accidentate în anul 2022 este mai mică față de anul 2017 cu 19,5p.p. și constituie 1372,5lei, față de 1705,2 lei în anul 2017.

Costurile directe sunt doar vârful aisbergului, costurile directe sau asigurate pentru accidente sunt de obicei considerate acele costuri acoperite de asigurarea de despăgubire a lucrătorilor și alte costuri medicale minore pentru accident. Compania plătește asigurări pentru acoperirea acestor costuri. Costurile medii directe depind de natura vătămării sau bolii, însă când se estimează timpul de lucru total pierdut aceste costuri se dublează. Costurile indirecte sunt toate costurile suplimentare „neasigurate” asociate cu un accident. Un alt aspect important este că, spre deosebire de costurile directe, costurile indirecte nu sunt asigurate, ele se plătesc chiar din bugetul companiei angajatoare. Acestea sunt costuri care pot afecta serios bugetul unei companii.

Acțiuni de control. Inspectoratul de Stat al Muncii cu subdiviziunile sale teritoriale, în anul 2022 a realizat 3212 controale privind respectarea legislației și altor acte normative în domeniul muncii, securității și sănătății în muncă, dintre care 800 în domeniul raporturilor de muncă, 120 în domeniul securității și sănătății în muncă și 1195 controale complexe, care au acoperit atât domeniul raporturilor de muncă, cât și domeniul securității și sănătății în muncă, precum și 28 de controale în domeniul migrației de muncă. Din numărul total de unități supuse controlului, 1313 constituie agenți economici din sectorul real, 815 – autorități și instituții din sectorul public și 15 angajatori persoane fizice. Inspectorii au efectuat verificări la 2143 de unități, cu un total de 124 mii de salariați, dintre care 66 mii de femei (inclusiv 12.7 mii din mediul rural) și 45 de persoane sub 18 ani.

La efectuarea obiectivă a circumstanțelor și cauzelor în care se produc accidentele de muncă, inspectorii se confruntă cu unele obstacole. Prin urmare, un obstacol în determinarea măsurilor de prevenire a unor evenimente similare este lipsa sau comunicarea cu întârziere la Inspectoratul de Stat al Muncii de către angajator despre producerea acestor evenimente. Pe parcursul anului 2022 au fost comunicate 5 accidente produse în anii precedenți, dintre care 2 accidente de muncă grave, 3 – cu incapacitate temporară de muncă. O dificultate aparte în procesul de cercetare o constituie și accidentele produse cu persoanele aflate într-o relație de muncă nedeclarată. În asemenea situații cercetarea accidentului devine posibilă numai după demonstrarea în instanța de judecată a existenței relațiilor de muncă dintre angajator și accidentat.

Deci, în baza celor expuse mai sus, putem constata că recent în țară avem două fenomene majore, care, din păcate, s-au agravat în ultimii ani: degradarea indicatorilor de sănătate și securitate în muncă, și doi, munca la negru, munca nedeclarată, cu un grad înalt de toleranță în societate, lucru care trebuie combătut.

Ocuparea informală și salariile în plic rămân în continuare o realitate a mediului economic din Republica Moldova. Aceasta se manifestă prin faptul că aproape fiecare a 4-a persoană din populația ocupată activează informal, percepțiile în societate privind salariile în plic indică circa 30 la sută din fondul de remunerare a muncii, iar în rezultat veniturile ratate la bugetul public depășesc 7 la sută din PIB, ponderea cea mai mare le revine celor din agricultură, construcții și comerț. Acest fapt generează pierderi fiscale enorme, de circa 15 miliarde de lei anual, atât în bugetul de stat, cât și în bugetul asigurărilor sociale de stat.

Motivațiile pentru acest fenomen sunt atât de partea angajaților (dorința unui venit curent mai mare, neîncrederea cetățenilor în contractul social, percepția privind calitatea serviciilor publice), cât și de partea firmelor (persistența numerarului în tranzacții, percepția costurilor ridicate de conformitate, costuri reduse de neconformitate). Costurile reduse de neconformitate se datorează și faptului că Inspectoratul de Stat al Muncii nu posedă pârgii reale de a lupta cu munca informală. Instituția dată nu poate efectua controale inopinate și nu poate impune sancțiuni, aceasta fiind inclusiv în contradicție cu convențiile internaționale ale Organizației Mondiale a Muncii la care Republica Moldova este parte.

Astfel, Ministerul Muncii și Protecției Sociale a demarat o amplă reformă a Inspectoratului de Stat al Muncii, a întreprins un șir de măsuri pentru a crește eficiența inspecțiilor de muncă, atât la nivel legislativ cât și instituțional (MO, 202/24.08.21 art.287). În acest sens, Legea pentru modificarea unor acte normative (combaterea muncii nedeclarate) Nr. 355 din 22 decembrie 2022, a introdus un temei nou pentru realizarea controalelor inopinate ce va permite inspecției să aplice direct sancțiuni pentru unele cazuri. Acesta nu doar va avea o structură nouă, salarii mai mari pentru inspectorii, dar și atribuții noi, devenind mai eficientă în combaterea muncii nedeclarate sau sub declarate. Legea menționată are drept scop acordarea drepturilor suplimentare Inspectoratului de Stat al Muncii și anume:

- efectuarea controalelor inopinate în cazul existenței informației privind utilizarea muncii nedeclarate;
- examinarea cauzelor contravenționale cu referire la munca nedeclarată;

- înaintarea către Serviciul Fiscal de Stat a informației privind contravențiile pentru recuperarea plăților și aplicarea sancțiunilor conform prevederilor Codului Fiscal;
- aplicarea de metode și surse indirecte pentru constatare a muncii sub declarate.

Reforma presupune transpunerea în legislația națională a aquis-ului european din domeniul muncii, urmând ca inspectorii de muncă să meargă cu controale mai ales acolo unde există indicatori că angajatorii ar putea utiliza munca la negru.

Concluzii. Analiza realizată în cadrul acestui studiu a scos în evidență deficiența de securitate a angajaților la locul de muncă, potrivit statisticilor, anual se înregistrează un număr mare de persoane accidentate urmare a accidentelor de muncă. Doar în anul 2022 au fost înregistrate 588 asemenea accidente. A crescut considerabil și rata accidentelor mortale de muncă, acest fapt fiind demonstrat de numărul impunător de accidente mortale la locul de muncă.

Concomitent, și numărul de zile/om pierdute pe un accidentat a sporit în anii 2017-2022 de la 15199 zile/om, la 17646 zile/om, determinând un indice de durată medie al incapacității temporare de muncă, cauzată de accidente de muncă de 34 zile-om ce-i revin unui accidentat. Analiza datelor pentru perioada nominalizată ne permite să concluzionăm că accidentele de muncă s-au produs din cauza factorului uman, 78,8% din cauzele accidentelor de muncă depistate de inspectorii de muncă, sunt dependente de executant.

Rezultatele analizei efectuate ne demonstrează că, Republica Moldova dispune de un cadru normativ amplu în domeniul securității și sănătății în muncă. În pofida celor menționate, legislația de securitate și sănătate a muncii, asigură în esență, suficiente drepturi și garanții pentru angajați. Astfel, statul le acordă dreptul de a avea un loc de muncă potrivit, conform normelor de protecție a muncii și garantează acest drept prin intermediul actelor cadrului instituțional. Pe de altă parte, realizarea prevederilor actelor normative de securitate a sănătății munci întimpină o serie de dificultăți din cauza imperfecțiunii politicii în domeniu.

În același timp:

- a) Legea securității și sănătății în muncă nr.186-XVI din 10 iulie 2008 nu este implementată în măsură deplină;
- b) atât Codul muncii, cit alte acte normative nu sunt aduse în concordanță cu Legea securității și sănătății în muncă nr.186-XVI din 10 iulie 2008.

Recomandări privind îmbunătățirea sistemului de securitate și sănătate a muncii din Republica Moldova, în conformitate cu standardele europene:

1. Pentru a preveni accidentele la locul de muncă, angajatorii ar trebui să stabilească un sistem de management al siguranței care să includă proceduri de evaluare a riscurilor.
2. Prevenirea eficientă a accidentelor la locul de muncă și a bolilor profesionale se poate realiza numai printr-o politică adecvată, care să aibă în vedere îmbunătățirea continuă a performanței și integrarea managementului de securitate și sănătate în muncă în managementul strategic al firmei. În caz contrar, situația va rămâne ne schimbată, dacă organele abilitate de la toate nivelele ierarhice nu vor întreprinde măsuri decisive pentru înlăturarea cauzelor menționate.

3. BNS să introducă în rapoartele statistice a întreprinderilor evidența alocațiilor anuale pentru realizarea măsurilor de securitate și sănătate a muncii din fondul de salarii al întreprinderii.

Lipsa acestor date face imposibil controlul respectării legii cu privire la protecția muncii, în ceea ce privește volumul alocațiilor pentru profilaxia accidentelor de muncă la nivelul organizațiilor și al economiei naționale în ansamblu.

De asemenea, în pofida cerințelor directe prevăzute de legislația în domeniul securității și sănătății muncii, în prezent, nu este reflectată în mod satisfăcător securitatea și sănătatea muncii la capitolul profilaxia bolilor profesionale, fapt ce provoacă sănătății mai multe daune decât accidentele de muncă.

Deși exista numeroase preocupări pe plan internațional pentru a clarifica aspectele menționate, nu s-a ajuns la un consens. În țara noastră nu s-a pus până în prezent problema de a evidenția costul accidentelor și bolilor profesionale și de a-l utiliza la nivel micro și macroeconomic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). (2022). *Raportul de activitate a Inspectoratului de Stat a Muncii pentru anul 2022*.

Codul administrativ al Republicii Moldova: nr. 116 din 19-07-2018. (2018). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 309-320, art. 466.

Codul Muncii al Republicii Moldova: nr. 154-XV din 28-03-2003. (2005). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 159-162, art. 648.

Constituția Republicii Moldova: nr. 1 din 29-07-1994. (1994). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1, 5-31.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la modificarea și abrogarea unor hotărâri ale Guvernului: nr. 136 din 19-08-2021. (2021). [Metodologia privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător în baza analizei riscurilor în domeniile de control ale Inspectoratului de Stat al Muncii]. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 202, art. 287.

Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale: nr. 756 din 24-12-1999. (2000). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 31-33, art. 192.

Legea pentru modificarea unor acte normative (combaterea muncii nedeclarate): nr. 355 din 22-12-2022. (2022). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 460-462, art. 820.

Legea securității și sănătății în muncă: nr. 186-XIV din 10-07-2008. (2008). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 143-144, art. 587.

Regulamentul de organizare și funcționare a Inspectoratului de Stat al Muncii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 788 din 07-10-2013. (2013). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 222-227, art. 892.

Regulamentul privind modul de cercetare a accidentelor de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova: nr. 1361 din 22-12-2005. (2006). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 9-12, art. 51.

Regulamentul privind modul de organizare a activităților de protecție a lucrătorilor la locurile de muncă și prevenire a riscurilor profesionale, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova: nr. 95 din 5-02-2009. (2009). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 34 -36, art. 138.

Cover designer: Alexandru SANDULESCU
Good to print 22.12.2023. Circulation of 10 copies
Author's lists 13,2. Format B5.

NIER, 2023
MD 2064, Chisinau, 45 Ion Creanga str.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: (+37322) 50-11-40
info@ince.md; ccd.ince@gmail.com